ЛІТЕРАТУРНА БОЙКІВЩИНА

НАКЛАДОМ КОМІТЕТУ БОЙКІВЩИНИ
diasporiana.org.ua

LITERARY BOYKOLAND

ANTHOLOGY

DR. W. O. LUCIW

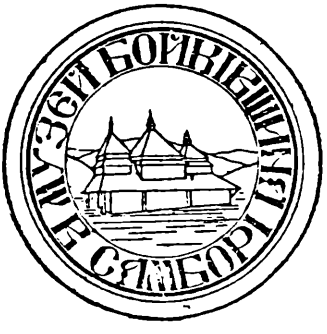

BOYKIVSHCHYNA COMMITTEE

PHILADELPHIA — 1969 — STATE COLLEGE, PA.

ЛІТЕРАТУРНА БОЙКІВЩИНА

АНТОЛОГІЯ

Д-Р В. О. ЛУЦІВ

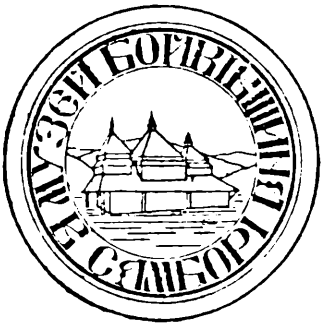

Дарунок Оттавського відділу
Канадського Товариства
Приятелів України

НАКЛАДОМ КОМІТЕТУ БОЙКІВЩИНИ

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ — 1969 — СТЕЙТ КАЛЕДЖ, ПА.

Кмитарчинець Михайло. 1970.

ЛІТЕРАТУРНА БОЙКІВЩИНА ВИХОДИТЬ ЯК ПЕРШИЙ ЗБІРНИК В СЕРІЇ ВИДАНЬ КОМІТЕТУ БОЙКІВЩИНИ

Друковано 1,000 примірників

ВСТУПНЕ СЛОВО

Древнє та автохтонне бойківське плем'я вже в доісторичних часах поселилося обабіч Високого Бескиду, Вигорляту й Середніхніх Карпат у сьогоднішніх гірських районах Львівської, Івано-франківської та Закарпатської -областей, сусідуючи на Сході з гуцулами а на заході з лемками.

Для вивчення території і жителів Бойківщини засновано в Самборі в 1927 р. музейне т-во "Бойківщина", що видало в рр. 1931-1939 одинадцять збірників "Літопис Бойківщини", присвячених дослідам історії культури й побуту бойківського племени, а в Стрию т-во "Верховина". Друга світова війна не дозволила виконати основний задум т-ва "Бойківщина", а саме опрацювати монографію цієї землі та її населення—у всіх виявах її питомої прастарої культури.

В короні українських земель Соборної України, племінна область Бойківщина занімає одне з передових місць. Бойки (назва від слова бої, вої) не посоромили українського імені ані на рідних землях ані на еміграції, а це завдяки своїм в душі збереженим скарбам—глибокій релігійності, чесності, національній гордості, незломній аж до впертості твердій волі— в ім'я Великої Правди та хрустальності характерів.

Тисячі бойків не бачили крім своєї вужчої батьківщини—інших земель Соборної України але палка до безтями любов до Бойківщини це та ж сама палка любов до всієї України, бо хто вміє так палко любити оту свою найближчу закутину, де провів більшість свого життя, то тим самим любить і всю Україну, то так само відчуває свою приналежність до цілого українського народу.

Любов до батьківщини і туга за нею звели разом колишніх жителів Самбірщини і Старосамбірщини на перший З'їзд 1961 р. в Ню Йорку, завершений вибором першого регіонального комітету із теренів Бойківщини. Нав'язуючи до дослідницької праці і видань т-ва "Бойківщина" в Самборі, рішено приготовляти матеріяли до видання історичного збірника "Бойківщина". Згодом відбувся черговий З'їзд в Гамілтоні — Канада (1967 р.) а там у Філядельфії (1968 р.). Оба Комітети об'єдналися в один комітет Західної Бойківщини—покищо на повіти Самбір, Старий Самбір, Турка, і Ліско.

Згодом до співпраці запрошено чи самі зголосилися численні жителі Калущини, Долинщини, Болехівщини, Скільщини, з ра-

йонів Бойківського Закарпаття тощо. Приступлено до збирання і опрацьовування матеріялів із старої та нової історії всієї Бойківщини. У міжчасі д-р Василь Луців приватно заснував "Бібліографічний Осередок Бойківщини" де зібрав біля три тисячі назв матеріялів про Бойківщину чи то в формі книг чи мікрофільмів а навіть окремих статтей чи фотовідбиток. Крім цього він систематично збірає всі бібліографічні дані, що відносяться до Бойківщини.

Комітет Бойківщини з ініціятиви проф. О. Бережницького та д-ра В. Луцева рішив на Філядельфійському з'їзді у травні 1968 р. видати, як першу ластівку—перший із запланованих збірників "Літературна Бойківщина". Зібрання матеріялів і видання фотоофсетом поручено виконати всеціло відданому вужчій батьківщині-Бойківщині д-рові В. Луцеву, знаному із його педагогічної і бібліографічної праці в різних високих школах Канади та США, з його научних праць в ділянках історії, історії літератури, педагогії тощо та відомого як редактора і видавця єдиного в діяспорі педагогічного журналу "Життя і Школа", що існує вже чотирнадцять літ. За всю безінтересовну працю вложену в зібрання матеріялів та видання цієї книжки в його ж друкарні Комітет Бойківщини складає йому щиру подяку та признання. Складаємо теж подяку всім передплатникам збірника, які допомогли хоча частинно покрити кошти матеріялів та оправи книжки. Жаліємо, що наші скромні фінанси не дали нам змоги повністю провести новий набір і зробити необхідну мовну коректу—ми мусіли обмежитися набором оригінальних недрукованих праць, а все інше друковано з фотокопій старих видань.

Віримо, що книжка ця спричиниться до кращого пізнання краси Бойківської Верховини, оспіваної її поетами та письменниками, а зразки їхніх писань, подані на цих сторінках, покажуть нам шляхетність характерів наших предків і збудять любов до них і до їхньої землі у наших нащадків.

В сучасній дійсності, коли ворожі сили намагаються до решти затерти правдиве обличчя минулого і сучасного цілої України, а в тому й Бойківщини, читач цього збірника оживе правдою вічної краси своєї рідної землі, а зокрема чарівної Бойківської Карпатської Верховини.

КОМІТЕТ БОЙКІВЩИНИ

Голова: о. Станислав Дашо в.р. Секретар: мґр. Мирон Утриско

Видавничий референт: інж. Стефан Кульчицький

Д-р Василь О. Луців

ЛІТЕРАТУРНА БОЙКІВЩИНА
(Спроба характеристики)

Чар карпатських гір оспівано в нашій і чужій літературі так же, як оспівано красу розлогих степів понизової вольниці. При цьому в описах степів виступала запорізька братія а в нас на Верховині волелюбні горяни. Перш за все красу рідних гір оспівував сам народ чи то у своїх піснях, колядках, щедрівках чи в переказах, леґендах та віруваннях. Небосяжні Карпати оповиті мрякою, закосичені древніми борами, поорані глибокими зворами та умаєні квітчатими полонинами були заселені в народній уяві лісовиками, мавками, перелесниками, домовиками, щезниками—тобто тими, "що в скалах сидять" і добрим ґаздиком Карпатських гір—Чугайстирем. Там роїлося від опришківських ватаг, сюди тікали дезертири—тут була верховинська вольниця.

Українські Карпати кормлять і з'одягають, хоронять і вирощують три чи не найстарші українські племена—бойків, гуцулів та лемків. Всі три племена автохтони Карпатських Гір, що ще з праісторичних часів заселюють Карпатську Верховину. Всі три племена мають свій питомий чар, свою красу, своє призначення супроти української нації і свою окремішність, яка не ділить але в'яже нас із іншими племенами немов цемент в'яже залізо-бетон. Гуцули неперевершені майстри кольорів у своїх ручних виробах, бойки незамінимі майстри нашої деревляної архітектури і знамениті купці а лемки досконалі трударі і з вірних—найвірніші сини матері-України.

Художня література присвятила найбільше місця — гуцулам. Вони своєю неперевершеною красою полонили своїх і чужих мистців слова і кисти немов красна дівка парубків. До Лемківщини—немов до багатої вдови—женихалися наші недруги, бажаючи здобути її підземні і надземні багацтва. Знову ж Бойківщина, немов та сирдітка, поміж багатими пасербицями ждала призабута на своє визнання і признання. Правда тут і там загомоніли наші та чужі письменники насміхаючися з бойківського безпросвітного горя та злиднів, покпили зі "шпінки з зеркальцем", додали парубкам більше масла до чубів та почорнили і так чорну, в дьогті вимочену сорочку лісових робітників та "ватагів" над пастухами і скотиною бовкнули тут чи там про бойківське лінивство і впертість тай на тому кінець. Знову треба було ждати десятиліття заки прийшли свої рідні, таки на Бойківщині зроджені дослідники, поети і письменники та по-

чали по справжньому оспівувати красу Бойківської Верховини та бойків таких чудових у свойому консерватизмі—це ж вони, оті "бої" чи "вої" від віків бережуть наших меж від загребущих сусідів. Вони сьогодні, так же як і колись за княжих часів в таких же поверх опущених скромно вишитих сорочках в легких скіряних ходаках, з півкожушком чи бундою на плечах та крісом в жменях зорять з верха на верх, із просмика на просмик чи не наближається ворог землі і люду українського...

Бойківський фольклор чи не найстарший на всій Україні. На першому місці поставимо віршовану творчість. Оті неперевершені колядки, ладканки, голосіння, співанки, що косицями з красних чічок розметані по Бойківській Верховині. Наші бойківські коляди, оті прастарі коляди, що ще із перед християнських часів збереглися та вихваляють "Ладу" а опісля новонародженого Христа [1]). Із "ко Ладою", а опісля із Різдвом Ісуса Христа пов'язано чимало гарних звичаїв, вірувань та традицій. Я ніколи не забуду святвечірного "гречуна" (Корочуна), тобто спеціяльно спечений хліб із головкою на верху, який так важний, як і кутя. Після колядок і щедрівок, на друге місце, дамо неперевершену у своїй глибокій красі весільну драму а там інші чи то обрядові чи трудові пісні звичайного річного циклю. Хиба найкраще збереглися наші голосіння на Бойківщині із древніми похоронами--саньми і літом і зимою. Народні лікування і замовлювання неперевершені своїм багацтвом і саме у нас, на Бойківщині й досі стрінете різних богів, ворожбитів, градобурників та інших чародіїв.

Музика, ритм і поетичність віршової творчості Бойківської Верховини ще й досі не зглиблені—не проаналізовані та належно не опрацьовані, хоча вже зібрано чимало, навіть сьогодні нам доступних матеріялів. Це відноситься до поетичної чи радше віршованої творчости—гірше мається справа із прозовими творами... Мало що досі опубліковано, а якщо і є щось доступне то сьогодні трудно відділити виключно-бойківський прозовий фольклор від загально-українського, бо записувачі не дотримувалися засад бойківського говору а часто-густо навіть не подано місцевості з якої походить дана річ. Правда, чимало отих переказів письменники перетопили в горнилі свойого мистецького слова і включили в свої твори у іншому виді. Ось так переробив найбільший син Бойківщини і всієї Соборної України—Іван Франко переказ про монгольську навалу у свойому "Захарі Беркуті". Правда, місце події мабуть змінене, бо мій батько показував мені місце де відбулася та подія у горах за Суходо-

лом, а І. Франко вказує на Тухольські гори. Що в Долинщині І. Франко часто бував (у о. Рошка) добре знаємо.

І не тільки красу байок, казок, переказів, леґенд, приповідок та скороговірок зберігає консервативна Бойківщина. Тут живе в народних переказах наша письменна література княжої доби. —Пам'ятаю розповіді моєї бабусі, малограмотної селянки, про царя Соломона, про Олександра Великого тощо, які опісля довелося мені вивчати в часі студій, як нашу стару перекладну літературу. Значить все це збереглося в пам'яті наших бойків, бо ясне, що моя бабуся не читала "Александрії" ані "Причт Соломонових"...

Так, багата, вельми багата бойківська фольклористика. Як сказано, багато матеріялів зібрано але мало зосі досліджено і проаналізовано. Щоб знати прастару українську релігію, побут, ба, навіть історію—необхідно проаналізувати і дослідити багатющий бойківський, тай інший фольклор. Пізнавши зміст і символіку нашого фольклору пізнаємо і зглибимо життя народу. Мало того, вивчивши фольклор збагнемо скільки фольклорних запожичень приняли наші і чужі пиьменники. Надто велике значення має бойківський фольклор в житті цього племені, щоб його поминути. Бойко родився, зростав, женився і вмірав під спів своїх співанок, міцнів, трудився і гартувався на героїці бойківських переказів, леґенд, байок, казок, сміховинок, загадок та інших творів народної мудрости. Нажаль немає в нас місця в цьому збірнику на хоча деякі перлини бойківського фольклору але віримо, що в невдозі буде видано окремий збірник з найкращими взірцями народної усної творчости.

Український нарід змагав і змагає до єдності, до соборності і ми йдемо від племен до нації а не від нації до племінної роздробленості. Через зглиблення культурних надбань одного племени збагачуємо і споюємо міцною в'яззю культуру нації. Подаючи читачам до рук нашу антологію бойківської поезії і прози, тобто подаючи взірці творів поодиноких авторів з Бойківщини хочемо вказати читачеві вклад синів цього українського племени для загально-національної літератури. А рівночасно довести і переконати всіх тих, що ще й досі понижують чи зменшують вартість нашого бойківського племени в цілому та сумніваються в його вклад при рості і цементуванні української нації а то й заперечують наші культурні надбання—доказуємо, що справа мається інакше.

Немає сумніву, що уроджеці Бойківської Верховини, так же, як і творці духової культури інших земель соборної України, вже

із зарання нашої історії давали свій вклад в українську і загально - людську скарбницю. Тому, що Україна на протязі історії була немов той тік до молочення столочена різними кочовими ордами і племенами, бо саме нашою країною вели центральні шляхи в усіх напрямках, тож нічого дивного, що більшість культурних надбань, а втому і писані твори щезли в полум'ї вогнів і руїні. Те, що збереглося до наших днів ясно і недвозначно свідчить про нашу духову велич і красу мислі. До таких надбань належить і наше письмо т. зв. "'руські письмена", які мавби побачити і використати в 860 р. св. Костянтин, перебуваючи в Херсонесі [3]). Ці письмена змодифіковані св. Кирилом і св. Методієм були в ужитку в Панонсько-Моравській державі до якої на думку багатьох учених належала теж територія Бойківщини. Відомо, що де було християнство—ширилася освіта, було письмо, писано книжки, була література. Ця література спершу була перекладною (так як пізніше було це в Київській Русі) а там і оригінальною. Маємо такі пам'ятники з часів панонсько-моравської держави на чеських землях то мусіли бути й на наших землях. Можливе вони в нас затратилися а можливе ще віднайдуться. Це були б вельми цінні пам'ятники для нашої науки. Зрештою, що будемо говорити про таку сіду давнину як навіть з новіших часів—з часів Київської Русі не багато залишилося письменних пам'яток. Із тих, що збереглися до наших часів згадаємо літописи де є певні вставки, факти, події і постаті із земель Бобківщини. На особлившу увагу заслуговує "Слово о полку Ігоревім", а особливе вставки до співця Бояна та його пісні. Я висунув гіпотезу, що Боян міг бути з Бойківщини або з Гуцульщини (Буковина) [4]). Варто було б дослідити неменш цікаву постать співця Галицько-Волинської держави о. Василя з Перемиської землі (кудою належала в давнину частина Бойківщини), який так скорбно розказує про осліплення Василька Ростиславича [5]). Конкретно—доказів на те, що ті чи інші автори походили з Бойківщини або такі чи інші твори написані на Бойківській Верховині—покищо немає тому перейдемо до новіших часів. Між двома війнами та в останньому часі доволі живо порушувалося питання національної приналежності і значення для науки професора Юрія Дрогобицького —автора першої друкованої українцем (по латині) книжки. Юрій Дрогобицький або Котермак, син дрогобицького міщанина був українським ученим і письменником XV ст. Він мав докторати із медицини та філософії і був професором а опісля ректором Больонського університету та Краківського і правдопо-

дібно Будапештського. Його, збережена в одному тільки примірнику, книга "Прогностичне роздумування" була видана 1483 р. в Римі [6]). Недалеко від Дрогобича—в Тустановичах біля Борислава народилися два брати Степан та Лаврентій Кукілі (знані під грецьким прізвищем—Зизанії), сини хлібороба або зубожілого шляхтича. Оба були православними панотцями, педагогами і як на свій час високо-освіченими людьми. Степан був ректором Львівської Братської Школи і написав чимало полемічних антиунійних творів а навіть за відхилення в бік протестантизму був на деякий час виключений із священичого сану. Його брат учителював теж, як рівно ж склав катехизм, граматику, буквар та написав низку полемічних творів і зробив кілька перекладів з інших мов. Оба брати занімалися друкарством. Їхнє поле праці простягалося на Україну й Білорусь та Литву. Тут же згадаємо іншого визначного релігійного і просвітного діяча—друга Івана Вишенського та основника Скита Манявського—о. Йова Княгиницького. Він був двічи на Атонській горі і прожив там 12 літ. Пізніше був ректором Київської Братської Школи та ігуменом Києво-Михайлівського манастиря. Висвячений у 1620 р. на Київського митрополита—Йов Борецький теж родом із Бойківщини. Він залишив по собі ряд посланій, листів і перекладів. Деякі дослідники думають, що саме він був автором гострого полемічного твору "Пересторога" [7]). Тут треба ще згадати що перша українська друкарня на українській території була заснована нашим перводрукарем Святополком Фіолем в Грушівському манастирі на Закарпатті [8]). Історія нашої літератури занотовує на прикінці XVII ст. автора акростихів "Ах мні тоскно жаль немали" тощо—Ілью Бачинського—можливе родом із Бачини в Самбірщині. Добромильський парох із Дрогобиччини о. Семен Коростецький залишив для потомків "Добромильський літопис" де описані події з літ 1648-1700. Знову ж канонік і парох Ужгороду, професор Ужгородської теології, родом із Малої Пастелі на Бойківськім Закарпаттю—о. Іван Пастелій (1741-1779 рр.) помічник-епископ в Кошицях, був автором багатьох історичних праць писаних латиною а при цьому зберігся один сатиричний вірш писаний нашою народною мовою. Тут теж згадаємо першого історика Закарпаття о. Йоанікія з Мукачева, що жив у 1742-1821 рр. На Бойківському Закарпатті народився теж визначний педагог, учений і письменник Петро Лодій (1764-1829 рр.). Після закінчення студій в Ужгороді працював він професором Львівського та Краківського університетів та різних високих шкіл Петербурга. Він скомпонував чимало

панеґіриків, філософічних трактатів та різних перекладів. До старих письменників Бойківщини лабуть можна буде зачислити Якова Кульчицького (чи не зі Самбора?', що був автором акростихів і жив у другій половині XVII ст. [9]).

Зрозуміле, що мова тогочасних авторів була або церковнослов'янщина або латина, і в дійсності дуже мало з них писало народною мовою. Та приходить пора, що на місце церковнослов'янщини чи древнеруської мови приходить жива народна мова. Пальма першеньства у введенні живої народної мови спершу в церковну проповідь а там і в літературу належить неоспоримо бойкам. Численні манастирі розкинені по землях Бойківщини тут і там вели між народом свою релігійно-культурну працю, користуючися живою і зрозумілою загалові народною мовою. Деякі з отих манастирів, як от Скит Манявський, Гошівський манастир на Ясній Горі, Дрогобицький, Мукачівський, Хустський та чимало інших, що походять ще з княжих часів, були отими нашими твердинями як прадідної віри так і культури та освіти. Вже в 1618-1620 рр. завдяки мандрівному друкареві о. Павлові Домживу-Лютковичеві постала в манастирі оо. Василіян в с. Заплатинські Угорці друга друкарня в Україні (після друкарні Фіоля в Грушівському манастирі теж на Бойківщині— на Закарпатті). Книги надруковані в цій бойківській манастирській друкарні збереглися до наших днів. До перших проповідників-манахів, що проповідували народною мовою ще перед Руською Трійцею зачислимо о. Ґедеона Ґульського та місіонаря о. Созанського, які вперше в Західній Україні (теж на Бойківщині) промовляли до народу вже в 1768 р. та в 1778 р. [10]).

Правда перегодя приходить знову стужа і все замерзає, бо бойківщину обхоплює сильний москофільський рух, загніжджений у більшості місцевого священства, учительства та іншої місцевої інтеліґенції. Сам народ був проти москофільства — цей штучний рух був народові чужий. Та перейдемо до періоду Руської трійці, до якої належав і наш брат-бойко Іван Вагилевич, друг М. Шашкевича та Я. Головацького. І. Вагилевич, народжений у Ясеневі Горішному вперше виступає як народній, національно свідомий письменник, учений і журналіст та архівар [11]). Саме він, І. Вагилевич вперше вивів у світ нашу бойківську славу і гордість. Він описав чарівну красу Бойківської верховини, та доброякісні прикмети бойків, заявляючи рівночасно в листі до Максимовича... "...ми українці, з поза Бескиду від Тиси, з поза Сяну по Серет із братією нашою Задніпровою складаємо одне существо" [12]). Заслугою І. Вагилевича є ще й те,

що він перший нав'язав зв'язки і розказав чи написав про нас не тільки нашим братам із східних земель України але й іншим слов'янським та західно-европейським ученим.

Годі поминути заслуги великого сина Бойківщини—Перемиського Владики Кир Івана Снігурського (1784-1847 рр.) із Берестян в Самбірщині, який ширив культурно-освітну працю по селах своєї епархії, будуючи школи, бібліотеки та помагаючи народові фінансово в часі повеней і переднівків. Дещо пізніше виступає парох Валяви біля Самбори о. Антін Добрянський укладаючи для народних шкіл граматику, пишучи нашу історію (історію самбірської та сяніцької епархій), як теж поміщуючи в тогочасній пресі ряд статтів на різні наболілі теми. Ще більше заслужився о. Антін Любич-Могильницький (1811-1873), обстоюючи права народної мови в літературі і тим самим продовжуючи працю Івана Вагилевича та інших членів Руської Трійці.

Між духовими велитнями, яких зродила Зелена Бойківщина треба належно відмітити одного з найбільших бібліографів України—Івана Левицького (1850-1913 рр.) родом зі села Берлоги на Бойківщині. Він очолював Бібліографічну комісію НТШ. Не можна поминути і великого мецената "Просвіти"—Стрияна Степана Дубравського, (1829-1909 р.), що жертвував свій маєток на видавничу діяльність а теж заслужився на полі українського шкільництва. Інший же педагог—Лев Лопатинський (1842-1922 рр.) родом із м. Долина вславився як мовознавець, педагог, шкільний адміністратор і дослідник кавказьких мов. Не поминемо і письменника та релігійного і громадського діяча о. Михайла Петрушевича, пароха с. Новиця (звідси його літературний псевдонім), бо його твори друковані в тогочасній періодиці нам недоступні.

Вступаючи на літературну ниву пальму першеньства із бойківських письменників треба вручити співцеві "Галицької Каліфорнії" педагогові Степанові Коваліву (1848-1916 рр.), який відомий теж не тільки із письменницької чи педагогічної праці але і з громадської діяльності. Саме він розпочав цей тужний, журавлиний крик про горе землі нашої про злидні люду бойківського, який підхопив і ще краще зміцнив український Мойсей —син Бойківської Верховини—поет, письменник, учений і журналіст Іван Франко (1856-1916 рр.). Так як Тарас Шевченко збудив національну свідомість "обудив сумління народу" приспане трьохсотлітною неволею так Іван Франко поклав тверді державні підвалини під будову української нації. Ці два духові велитні дали тверду основу під будову української нації і ми

сини Бойківських Бескидів горді, що один з них був нашим уроженцем а другий—бойко по матері [13]).

Не будемо вичисляти всіх письменників і поетів, що писали про Бойківщину. Вкоротці про них згадано в антології—звернемо увагу на тих, яких творів нам недоступні.

На першому місці і хронологічно і заслугами для української нації згадаємо о. Омеляна Огоновського (1833-1894 рр.) родом зі с. Григорова в Станиславівщині. Визначний педагог, громадський і церковний діяч та літературознавець. Автор багатьох наукових праць—особливе вельми цінної шести томової історії української літератури. Видав і зредагував два томи "Кобзаря", переклав на народню мову "Слово о полку Ігоревім" тощо. Написав кілька драм—"Гальшка Острозька", "Федір Острозький" —перша з них була подана скорочено в одній із шкільних христоматій але вона надто довга, щоб подавати її в нашій антології. о. О. Огоновський працював професором Львівського Університету, викладаючи українську мову та був головою "Просвіти" і брав живу участь в інших релігійних і світських товариствах. Інший педагог з Бойківщини—Григорій Цеглинський (1853-1912 рр.) працював не тільки на педагогічній але й на громадській ниві і знаний як письменник та драматург. Родом він з Калуша, народився в урядничій сім'ї. Гр. Цегельський очолював т-во "Руська Бесіда" у Львові і саме тоді почав писати театральні твори для нашої драматичної трупи. В його письменницькому дорібку зісталися комедія "'На добродійні цілі", "Тато на заручинах", "Соколики", "Шляхта ходачкова" і "Лихий день" та драму "Кара совісти". Його оповідання "Дві пари", "Сини", "Різдвяні образки" тощо сьогодні недоступні так як і його статті про Шевченка, Шашкевича, Федьковича тощо. Повністю його твори ніколи не були видані. До педагогічної братії належав теж Михайло Пачовський (1861-1933 рр.) середньошкільний учитель у Львові і Коломиї а опісля директор в м. Долині. Народився на Львівщині але полюбив Бойківщину і крім різних наукових праць із історії літератури дав ряд фольклорних розвідок та уложив цікаву повість "Вечорниці". Писав під псевдонімом Михайло Лопач. Був теж редактором дитячого журналу "Дзвінок" та скомпонував музику до пісень "Чумаки", "Ой і не гаразд запорожці" та інше. Вичисляючи наших письменників в хронологічному порядку розкажемо дещо і про сільського учителя, громадського діяча та письменника, поета і журналіста та співпрацівника журналів "Зоря", "Правда", "Учитель", і газет "Діло", "Народна часопись" тощо. Був активним збирачем

фольклору—особливе зі с. Струтин нижній де учителював. Збірка його друкованих творів п.н. "Бодяки" була сконфіскована і сьогодні недоступна. Стрияни завжди пам'ятатимуть свойого любого пароха і громадського діяча о. Олексу Бобикевича (1865-1902). Він знаний теж як письменник і драматург, але більшого визнання в літературі не здобув. Друкувався в "Ділі", "Зорі", "Зеркалі" тощо. Його оповідання і вірші не передруковувалися окремо але вийшла друком його комедія "Настоящі". Ця комедія цікава тим, що в ній збереглася тогочасна мова стрийського міщанства. Об'єм антології не дозволяє нам навести цієї комедії в нашій книзі.

Як уже сказано, напевно немало письменників і поетів родом із Бойківщини ми поминули, немаючи змоги ствердити їхньої племінної приналежності. Те, що подано нами в цій антології в більшості ідентифікується з Бойківщиною вперше, хоча більшість творів була знана українській читацькій громаді попередньо і тільки деякі твори абсолютно нові і недруковані. В майбутньому будемо цю антологію доповняти творами інших бойківських авторів. Нашим завданням буде теж подбати про друк чи передрук творів тих авторів, які на це заслуговують. Так як книжку видано на офсеті—більшість матеріялу передруки—можливе кращих творів наших бойківських письменників. В цій антології бойківської поезії та прози намагалися ми дати все найкраще, що було нам доступне і що найчіткіше характеризувало наших письменників. В першу чергу хотілося подати їхні картини опису чудової Бойківської Верховини та опис життя—гордих і впертих у праці і боротьбі бойків. Не завжди пощастило нам дістати найкращі твори того чи іншого автора але з доступного нам матеріялу намагалися дати найкраще.

Про життя авторів сказано коротко перед вибіркою їхніх творів, у більшості подано світлини авторів. Бібліографія використаних творів подана на кінці антології. З огляду на технічні труднощі (друк офсетом) мову творів залишено несправленою —так, як вона подана в творі з якого використано потрібний нам матеріял. "Комітетові Бойківщини" належиться щире признання за надрукування цієї антології.

Стейт Каледж, Па. Лютий, 1969.

[1]) Двісті сторінковий зошит списаний колядками с. Струтин Нижній і передано на руки Д-ра Я. Пастернака, а він зложив в архіві НТШ у Львові. Копії в мене не збереглося але дещо зібрав я на еміграції. В збірнику Я. Головацького п. н. "Народныя песни Галицкой и Угорской Руси" ч. І. Москва, 1878. теж подано чимало цікавих колядок із Бойківщини.

[3]) І. Франко. Нарис історії українсько-руської літератури. Львів, 1910. ст. 5.

[4]) В. Луців. Боян у "Слові о полку Ігоревім". (Визвольний Шлях, Лондон, 1968. Но. 7-8 ст. 859-881 і Но. 9. ст. 1029-1047.

[5]) Полное собрание русских летописей. т. І. Москва, 1962 ст. 256-263.

[6]) Українська загальна енциклопедія під ред. І. Раковського. т. І. Львів. ст. 1151. В 12-му Но. ж. "Жовтень" зі Львова за 1968 р. є цікава новела Ніни Бічуї п.н. "Дрогобицький звіздар" де цікаво розказано про Юрія Котермака.

[7]) Михайло Возняк в 2 т. "Історії Української Літератури", Львів, 1921 ст. 170-177. думає, що автором перестороги був Юрій Рогатинець.

[8]) В. Пачовський. Срібна земля. Львів, 1938 ст. 66. В. Луців. Початки українського друку на тлі інших слов'янських та західно-европейських друкарень. Нью Гевен. Конн. 1960. (Манускрипт англійською мовою).

[9]) На цьому хочу чітко підчеркнути, що моя скромна розвідка—перша того роду і тому вибачаюся перед читачами за евентуальні похибки—приділивши декого з письменників, особливо письменників Закарпаття, до Бойківщини. або й поминувши дійсних творців з Бойківщини. У більшості старих джерел, якими я користувався місцевості автора не подавалося. До речі ми тільки пробиваємо стежину серед бескеддя й зворів—дійсну дорогу продопчуть наші послідовники, бо регіональні дослідження не тільки в ділянці літератури—фольклору і авторських творів—але й у всіх інших ділянках включно з мистецтвом як народним так індивідуальним та із архітектурою.

[10]) В. Луців. Маркіян Шашкевич—Боян Галицької Волості. (Визвольний Шлях, Лондон, 1962. Но. І. ст. 47-55 і Но. 2. ст. 191-199.

[11]) В. Луців. Іван Вагилевич (Визвольний Шлях, Лондон, 1959 б. Но. 3. ст. 276-285 і Но. 4. ст. 411-420.

[12]) Ібідем. ст. 414.

[13]) Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка. Нью Йорк, НТШ, 1955, ст. 8-9.

АНТОЛОГІЯ

ІВАН ВАГИЛЕВИЧ, 1811 - 1866

Пробудитель Галицької Волості і член "Руської Трійки" поет-романтик і фольклорист. Народився в с. Ясенів Горішний в Калущині над Лімницею. Після закінчення станіславської гімназії закінчив львівську теологію але посвятився літературно-громадській праці. Був редактором "Дневника руського", працював у Львові міським архіварем та в бібліотеці Оссолінських. Його літературні праці друкувалися в "Русалці Дністровій" та виходили окремими виданнями. Його наукові та фольклорні праці і досі розкинені по різних періодичних виданнях або десь лежать в рукописах...

ЖУЛИН І КАЛИНА

Глухо, тихо доокола,
Все в темку щезає,
Понад Дністром, понад бистрим
Сив туман лягає;
Лиш далеко в густих корчох
Тлють вовчі зріниці
Лиш далеко очеретом
Сверкають лучниці.
Жулин блуден, сам оден
Обманцями ходить.
Через густе хащя дреся,
Болотами бродить.
І спинився на березі,
Головочку склонив,
І тяженько задумався
І сльози не вронив...
Рум'яное лице зблідло,
І губи зів'яли,
Серце його в горюванню
І душа в печалі.
І, кленучи сам собою,
Взявся нарікати:
«Проклятая розлучнице!
Нащо світ в'язати?
Розігнала-сь дрібні діти...
Нащо-сь мя зводила?
Через тебе лишив милу,
Ти мя спечалила!
Був-єм тобі все вірненький,
Згадував гадочки —
Все пропало, минулося,
Заростуть стежочки.
Ти не була мені щира,
К собі-сь принаджала;
Як роздав-єм срібло, злото,
З мене-сь ся сміяла.
У грудь нині розпукою
Печаль ся копає.
Ах змарнів-єм, почорнів-єм,
Серце ми ся крає!..
Чи я ходжу, чи я ляжу,
Житьом проклинаю,
Бідне серце зайшло кров'ю,
Сльози проливаю!
Щастя зникло, мир розбився,
Лиш мені тужити;
Лучче гнити в сирій землі,
Як під сонцем жити!

А по Дністру б'ють вовноньки
В крутім береженьку,
Ватра верх вовнь розлялася
Скрізь пітьму темненьку.
Сині тумани димляться,
А з ватри хилиться
Гарна діва, круглолиця,
Єй свита рясниться...
Красне личко бліденькоє
І очі чорненькі,
Розсипаються густенько
Косоньки жовтенькі.

Жулин руки звів злегонька,
Лице розтліває,
К гарній приступив Калині,
Стиха промовляє:
«Чо' ти туда блудна ходиш,
Люба красавице?
Чого глядять чорні очі,
Блідне круглолице?
Чи близький дім, чи далекий,
Дорога бріднява ;
Як гляну на тя, марнію,
Миленька білява!
Темна нічка, бистра річка,
Студен вихор віє,
Занесу тя додомоньку,
Грудь моя загріє».

Поглядає відьма вкосом,
Кплячи-сь посміхає,
Очі вуглем ярим тліють...
К ньому промовляє:
«Горе тобі, невдячнику,
Загинеш марненько!
За про тебе кляла-м житьом,
Ізісхло серденько,
Дні і ночі сльози лляла-м,
А за вірність мою
Мене-сь забивав нещире,
Лишив сиротою!..
Присягав передо мною,
А другую-сь любив;
Я в сльозах ся розплнвала,
Ти з нев ся голубив,
Лучче було не любити,
Ніж любов зраджати!
Горе тобі, невдячнику,
Марне загибати!
В бистрім Дністру глухо, тихо,
Пісочок дрібненький.
На дні двір мій з вовнь прозристих
Ясний, студененький.
Пісок очі виїдає
В синій колобані,
Скучно там є і сумненько,
Тяжке горування.
Світличенька без оконець,
Сонце не загріє,
Сама журюся собою,
Вітер не завіє.
Заведу тя, мій миленький,
В тую світличеньку,
Обійму тя, поцілую,
Пригорну к серденьку,
Постелю ти ладно, гладко
Пісочок дрібненький,
Покладу ти під головку
Та рінець біленький».
Відьма чорними очима
Скрізь серце прошила,
Свита рісно провівала,
Вся ватрою тліла.
Під нев земля ся розпала.
І щезла, клепучи;
Поверх поломінь палала
Синя, клекотючи.
Закрутився буйний вітер
На роздорожищі,
Клубить піску туманами
І кипить і свище;
І луч синій ясно сверкне,
Щезне, знов затліє,
Серед вихру забіліє,
Ниє, маячіє...
Глухий гомін доокола,
Хащі ся згинають,
І тріскучий гром ударив,
Гранці-сь розсипають.

Жулинові проканули
Сльозоньки дрібненькі,
Стигло серце спечалене
В розпуці лютенькій.
Б'ється в груди білов руков
І клене собою,
І серденько промерзало,
Заплило кервою.
«Ах, Калино, красавице,
Щире-сь мя любила!
Горе ж мені, вже-сь не моя,
Нащо-сь мя лишила?!
Куда зникла-сь в вир безвісті,

Де твої слідоньки?
Там студено вельми, темно,
Шептять червачоньки.
Ще зажди, на стиг вернися,
Най вічне спращаю!
Ах візьми мене з собою,
Най ся не лишаю!..
Та вже ж я тя не прикличу,
За мене не дбаєш,—
Та вже ж я тя не приплачу,
О мені не знаєш.
Ніжки твої скоропадні
Вже льодом застигли.
Ручки твої біленькії
Вже углем згоріли;
Очка твої чорненькії
Вже пополовіли,
Губи твої рум'яненькі
Уже посиніли.
Не будеш дрібними слови
К мені промовляти,
Ні білими рученьками
К собі пригортати».

І Жулин замовк... думає,
Дрождж го пропімає,
Ніч не видить, ніч не чує,
Жалем прозябає.
І розпука хапле льодом
Серце закервлене,
В голові ся закрутило,
Оченьками жене;
Розсміявся глухо, дико,
Схитав головою...
Вергся в синій вир глибокий
В ріку бистренькую.
І вир під ним розступився,
До дна іграючи,
І закипів пак поверха
Сильно вовнюючи.
Котилися каламутні
Вовні берегами,
І вихор гнав споловіле
Листя туманами.
А далеко черленії
Луни розлялися,
А далеко чорнявії
Хмари котилися.

На розсвіті красить зоря
Та небо ясноє,
Котиться з-за хмар золотих
Сонце черленоє,
І вже синій туман щезав
З очеретів густих,
Буйний вітер проганявся
По остепах пустих.
А по Дністру та два тіла
В вовньох ся крутили,
Разом Жулин і Калина
За руки-сь держали.
Вовні верх них каламутні
Красні сукні дерли,
Виючися баранами,
Білі боки терли.
У Калини в річі часом
Усміх озіркався,
Гарна була, журна була,
Волос розсипався.
У Жулина лице синє,
Печаль скопалася.
Зуби твердо ся затяли,
І грудь надулася.
І винесли води тіла
На рінець дрібненький,
Замулені білов пінов,
Як сніжок, білепькі.
Тут злетіли ворон тучі,
Лобами схитали,
Тіло дзьобали Калини,
Очі випивали.
А Жулина не торкнулись,
Здалека кружали;
Як над него надлетіли,
Падали, здихали:
Бо закляла го Калина
Словами твердими
В ужа, з світу не терятись
Віками вічними.
Ворони го приоділи
Чорними крилами.
Вихрове го обкотили
Піску туманами.
А верх него насипали
Могилу круглую,
Що морогом не вростає
На пам'ять вічную.

о. АНТІН МОГИЛЬНИЦЬКИЙ, 1811 - 1873

Народився в с. Підгірках на Калущині, де його батько був священиком. Після закінчення гімназії виїхав до Будапешту на студії і закінчивши тут філософію переїхав до Львова на теологічні студії. Після одруження і висвячення дістав першу парохію в с. Хитар на Стрийщині, а там і в інших селах Бойківщини. Брав активну участь в релігійному та національному житті а навіть був обраний послом до крайового сойму у Львові. Вславився як добрий проповідник, бесідник а на дозвіллі писав вірші. До найкращих з них належить поема "Скит Манявський", дещо з його віршів подаємо в цьому збірнику.

СКИТ МАНЯВСЬКИЙ

(Піснетвореніє епічеськоє, основане на повістях простонародних руських)

УРИВКИ

ВВЕДЕНІЄ

Кому ж не знана Підгірська країна
Где понад рівень Бескид ся спинає,
Где крута Клива і Попадя синя
З боків норами дві річки пускає?

Дві річки чисті, близькі, як сестриці,
Дно мають срібне, кришталеві лиця,
З матері лона чимборше втікають,
По оболонях, по лугах гуляють,
Потім, злучені в єдну, дві Бистриці
З Дністром синеньким сердечно-сь стикають.

Кому ж не знана Маняви долина!
Красов удачнов здібна від природи,
Где з скал, шумлячи, стрімко летять води,
Ватажків пісньми дзвенить полонина?

Кому ж не знаний над Манявки струєв
Бовдур, що сумно в долині стримить,
Що всіх дивує, вабить згадков своєв.
Ще з-межи звалищ знакомитий скит?

Що то за мури, тесані з опоки,
Где впів дзвіниця і башта ціла?
Где штука річки муром сперті боки
Камінним мостом докупи звела!
А решта в грузах! Келії, пивниці
Густо гадючий вигрівають плід;
Без вікон, дверей, без стріхи світлиці,
З Божого місця мхом зарослий слід!
З-межи них густо бур'ян виростає,
Гдеколи-сь сумно пугач загуде,
Ніби ся мертвих розвалин питає:
«Чи ту вже давнє житє не буде?»

Щось подорожній думає глибоко,
Сперся на звалищ примшений поріг,
Вліпив цікавий в мертві грузи око,
Чей би ся з них що довідати міг!
Але надармо! Камінь не промовить,
Грузи не скажуть уплинувших літ,
А думка давнє житє чи відновить,
Сли стерто напис на пристінках з плит?
Потік сріберний, що мури полоще,
Щось гомонить і мерчить к берегам,
Але нам правду сказати не хоче,
Сумний лишає округ мурів сам!
Сосни, смереки, буки і ялиці
Ведуть шумлячий з вітром розговір,
Але слова їх — тайні небилиці,
Не освітять нам в тьмі замерший двір!
То вже ж навіки се величне діло
Має покрити непрозрінна тьма?
То вже навіки в сумраці ся скрило,
Вже до тих таїн приступу нема?
Таку я думку в тій думав долині
І слізним оком докола повів.
А втім під гущев в зеленій ліщині
Схилену-м постать чоловіка взрів.
Верем'я було погідне і мило,
Гейби позлітков небо прикрасив,
Сонце ся звільна к вечору хилило,
Сумрак з долини горі-сь підносив.
Лиш горбів щити ще ся рум'яніли,
Гомін по лісі сумно-сь розлягав,
Бо птички в гнізда з пісеньков летіли,
З думков в кошару скот ватаг зганяв!
Зближусь, з поклоном старця повітаю.
Красно відрікши, голову схилив,

З лиця і з ока щирість му читаю
І милість правди з простодушних слів.
Старість глибока к землі го схилила,
Костур зів'ялі кості підпирав,
Ріденький волос снігом побілила,
Що рече слово, тяжко віддихав.

ОПИС СКИТА З УСТ СТАРЦЯ

«Літа дитинні! Ще-м пасав ягнята
По луках, нивах, попід темний бір,
Як щонеділі і кождого свята
Ходив-єм з батьком в близький монастир.
Бо там прекрасна бувала відправа,
Ченців і миру здаля — без числа,
Через що скита громогласна слава
Повздовж і вшир ся світом рознесла.
Же-м був цікавший до книжки, як другі,
Гожий з уроди, тугий хлопець з сил,
Взяв мя ігумен на свої услуги
І в монастирі самім намістив.
Сім літ, ах, сім літ щасливих надміру
Сплило ми в мурах, як поранній час!
Буквар скінчив-єм, часослов, псалтирю,
І Ірмолоя навіть осьмий глас.
Кута не було помежи мурами,
Где би-м щоденно часто не бував,
Місця не було від брами до брами,
Щоби-м го всюди добре не пізнав.
Всі добре тямлю ченці, калаури,
Бо-м межи ними, з ними разом жив,
Тямлю, як нині, бо-м гостинні мури
В повнім розумі, рослий опустив.

Цілий той обшир, що нині пустками
Цеглов, каміням покритий лежить,
Здолу і згори замикали брами,
Обіймав вколо камінний опліт.
Там, где поточок по ріні шепоче,
Долів уносить обтрясений лист,
Клала щорана, стягала щоночі
Чуйна страж брами ланцюговий міст.
Над брамов муру стирчить половиця,
Слідні на стінах блаженні ікони;
Колись оздобна, прохідна дзвіниця
На кріпких в'язах, дзигарок і дзвони,

Аж сум побирав, як разом заграли —
Шуміли бори, дудніли загони,
Як щодень вірних до церкви скликали!
Где часть під обіч приперла восточна,
В звалищах мурів дільниця стирчить,
Сумна, зчорніла і чотирибочна
Башта — в спокою, а в нападах — щит!
Чтирма вікнами навскрізь геть видочна,
Звідкіль стріляли врагам назустріч.
Тота будівля в три подра висока,
Звнутр ще п'яляться відламки драбин,
Мочає стопи в внутрностях потока,
Зверху поросла гільцями рябин,
Містила в собі багатства многії,
Святії книги, ризи дорогії.
Там понад потік рядом від дзвіниці,
А поза браму аж на крайній ріг,
Стояли побіч поважні світлиці,—
Ченців пробиток дневний і нічліг.
Попід будинки луком засклеплені
Бігли пивниці, як нори кертин,
Статком великим густо наповнені:
Бочками меду, горілки і вин.
Винниця, бровар, саджавки ложисько,
Сади овочні, побіч — пастівник,
Шопи, обори, а попід мур близько
Мешкав потрібний рядом ремісник.

Межи мурами, майже всередині,
Где бзини нині розложистий лім,
Стояв прекрасний,— виджу го як нині,—
З делин кедрових світлий Божий дім.
Не мій то язик і не моя сила,
Всю оповісти велеліпоту,
Що тота церков красного містила,
Що за багатство многе було ту:
Престол, ікони, крилос, райські врата
В блискучих барвах, золотом важких,
Істинно годна вишнього палата,
Око і душу тягли к собі всіх!
Свічники, книги, пушки і патини
Золотом, сріблом гей би обліпив!
З кришталю світлом обілляні стіни
Міняться в тіні херувима крил.
На кожде свято шовковії шати,
Прекрасні цвіти вишивані в них,
Могли би сторцем ніби пліт стояти,
Так золотий їх здобив густо ших!

Може-сь цікавий, відкіль ся набрали
Такі багатства в убогім скиту,
Коли іноки для Вишнього хвали
Пошлюбовали вічну нищету?
Бувало, в свято як ударять в дзвони,
Пішлють докола празденьтственну вість,
Тиснуться вірні з кождої сторони,
Здалека тягне жертвуючий гість.
І зложив кождий багаті офіри,
Ніхто голіруч в церков не вступив,
А так ся гроші множили без міри,
Скит ся багатством многим наповнив.

На тої зомплі прогаєнім лоні
Що ся схилила аж над потік вся,
Далеко видно, як на Єлеоні,
Стояла церков Вознесенія.

Там, где стрімку склезь густі криють бори,
Где щовб над дебрев похилився сам,
В облоках висів, ніби на Фаворі,
Преображенський многосвітлий храм .
Далій, на лисій верха прогалині,
Аж при студенім Скитця джерелі,
На межах Бабча, на скитській кончині,
Стояла Тройчна церква на скалі.

Всі вони мали потрібну прикрасу:
Ікони, ризи, дзвони і весь лад.
Чернець відправи пильнував щочасу,
При них овощний буйно шумів сад.

А нині всюди заросли дороги,
Крізь хабник ледве до них би-сь проліз,
Дарма калічив по кременю ноги.
Краса загибла, і сам слід іщез!

[РІДНА МОВА]

Кождий нарід, хоть би дикий
Любить свій родинний край,
Любить отцівські язики,
Свою мову і звичай.

Дикий, котрий в курній хаті
Довгу зиму сам сидить,
В сльоті, студені на маті
В лісах і вертепах спить.

Мильший єму край родимий,
Мильший отців тісний кут,
Як багатий світ ізмінний,
Где з золотих кубків п'ють.

Мильша єму отців мова,
Як бесіди глас чужий;
Хоть убога в красні слова,
Предці то забиток свій!

Завези го до палати,
Най в золотім ложу спить:
Завсе він до своєй хати,
До ліп'янки затужить.

Сам невдячний син Бескидів
Згордив свій любимий рід,
Жичить мови від сусідів,
А до своєй чує встид!..

Ледве письмо з заграниці
В нашу землю загостить,
Як по воду до кирниці,
Кождий до него спішить!

І мудрості в нім шукає,
А мудрості — ані слід,
Нема правди — він читає
Повний блудів дивоглєд.

Голову ним завертає
І невинність ісказить,
А свого ся відрікає
І чужого бога чтить.

Як мотиль з вітром іграє,
Б'є крилами і гуде,
З пустих цвітів мед збирає,
Але меду не знайде;

Так нам книги зверха красні,
Мудрі, пожиточні всі,
Всередині ж пусті басні,
Ніби тіло без душі.

Ми їх предці вихваляєм,
Чуже — красне, своє — бридь...
Отців мови ся встидаєм?..
Ах, невдячний, гидний встид!

Тадже руський язик милий
Колись в честі красно цвів,
Колись князі говорили,
Нині власність простаків!..

Ним колись великі царі
Становили брань і мир,

Ним колись світлі бояри
Оздобляли князей двір!

Ми, невдячні їх виродки,
Топчем отців чесний дар,
Не смакує, хоть солодкий,
Хоть легкий, то нам тягар.

А коли нам чужі слова
Так припали до смаку,
Відречімся!.. Руська мова
Най загине до знаку!..

Нове собі ім'я даймо,
Вже не русин, якесь інне!..
Але, братя, погадаймо,
Що з язиком плем'я гине!

Може, мовлю вам замного?
Нудить вас мій простий стих?
Я не мовлю ніщо злого,
Бо що правда, то не гріх!

о. МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ, 1811 - 1885

Письменник і душпастир народився в Миколаєві над Дністром і був парохом в с. Славську у Стрийщині. Жертовно працював на церковній і громадській ниві та був обраний послом до крайового сейму. Писав народною мовою але численна сім'я і злидні повернули його на шлях "язичія" і перестав писати а невдовзі помер один з перших будителів нашої землі. Устиянович писав поезії і прозу. До кращих творів зачисляємо "Месть верховинця"—повість із бойківського життя, "Страсний Четвер" теж із бойківського життя та інше. Чимало його творів розкинені по тогочасних газетах і журналах а повного видання всіх творів не було й досі. Хоча частинно його твори передруковують на рідних землях—варто зібрати і перевидати.

ВЕРХОВИНЕЦЬ

Верховино, світку ти наш,
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри вод пливе ту час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх а з бору в бір,
З легкою в серці думкою,
В чересі кріс , в руках топір,
Буяє легінь тобою.

Ей, що ми там Поділля край,
Нам полонина Поділля,
А бори — степ, ялиця — май,
А звіра голос — весілля!

Не вабить нас баришів лесть,
Коби лиш порох та цівка ,
У бога світ, у людей честь
Та овець турма , сопівка.

Та коби пирс хребет із від
І медвідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами:

То ми то час, то ми то пісня!
Молодче, ну же в розтвори!
Овечці сплав з кучерей пліснь
І далі, далі на гори!

Літом цілим, би ніч, би день.
Хлопці гуляють ту наші;
Свободна ту вода, огень,
Довольно ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом меж,
Чужий не станув стопою,
Буйная там землі одеж,
Плекана пісней, росою.

Там то бринить трембіти звук,
Щебече любо сопівка,
А як звіра завиє гук,
В челюсті плюне му цівка.

МЕСТЬ ВЕРХОВИНЦЯ

(Повістка з правдивого случаю)

I

Ой піду я межи гори, там де жиють бойки,
Де музика дрібно грає, скачуть полегойки.

Пісня народна

В темних горах наших Бескидів, в стороні, протягаючійся від Самбірського округа до Станіславівських верхів, лежить земля, давнійше Тухольщина названа, а на ній при самій угорській границі знаходиться село Рожанка.

Не так велике, як розтягле, протягаєся воно помежи двома широкими полонинами понад невеличкий криштальний поточок і припирає вижним кінцем аж до Добошівки, найвищого хребта велитів, що то, мов камінні стіни, творять границю ко Угорщині. Вздовж понад селом дрімають стариннії бори яловії та кедровії, відвічне прибіжище всякої звірини, і оточують свої верхи та полонини заєдно красним, вічнозеленим вінцем. Понад скваплнвим потоком, в котрого сріберній водиці червінь, цяткований пструг та пир жовтокрилий гуляє, помежи стрімкими небосяглими верхами, де ти майже щокрок страшні відвічними ломами позавалювані розвали путь перетинають, в'єся вузенька гірська дорожинка і веде тя до села. Посеред села межи двома потічками, ніби на маленькім острові, стоїть обширна церковця, храм св. Духа; коло церкви на горбочку — теметів, а коло теметова мала хижина, а в тій хижині мешкала перед кільканадцяти літами вдовиця Олена Наливайчиха.

Убога, але почтива, не молода, але рухава, жила вона в селі чесно і мирно, заробляла, не маючи, лише малий городець, як могла помежи кметів і не дивилася, як то кажуть, нікому в горнець. За тоє любили всі Наливайчиху і шанували стару, хотяй небіжчик її муж бог знає звідки приплив до Рожанки і трохи був скрутнявий чоловік, та любив ся такой і напивати. Знала вона всі жіноцькі роботи і не лінувалася взяти, як то кажуть, ні за студене, ні за гаряче; єдного лише не уміла, то є баяти та ворожити. Але тоє надавало їй ще більшу шаність у розважних людей, що добре знають, що всяческая лише у Бога і через Бога. Особливо любили Наливайчиху заможні кметики за її щиру роботу і не опускали ніколи в лихій годині. А треба було взимі запомоги, то для неї всюди отворені двері; а прийшла неділя, то, бач, як би з намови, принесла єдна багачка молока, друга сиру, а третя хліба; а найшлася часто і

така, що і лопатку з баранця принесла. А надійшли свята, Рождество Христове або Великдень, то у нашої бабки, ласка Божа, всього доволі. Часто навіть бувало, що з того, що їй позносили кметихи в подарці, вона ще біднійшим від неї могла дещо уділити. Але ж бо треба сказати, що в Рожанці і во всіх верховинських посторонніх селах християни за бідних дуже пам'ятають. Там не єдну сироту вигодують чесніі людкове, там не єден живиться подільський каліка, хотяй там, як то кажуть, хлібові кінець. За тоє дає їм Бог довгий вік та й від худібки заразу відвертає. Сто літ прожити — не велике там диво, а гибель на худобу не бувала там з пресудвіку.

А мала Наливайчиха сина єдинака іменем Продана . Був то хлопак рослий, як стрімка ялиця, легкий, як олень з бору, черствий , як полонинна вода, гожий, веселий, як весна, а за красу і ніщо казати; словом, був то собі легінь, яких мало, а в Рожанці ачей же і байдуже найдеш. Як розпустив чорненькії кучерики, заверг сірачком на ліве плече, закосичив (замаїв) крисаню, підкрутив молоденький вус і вийшов на зарінок, то яка така дівчина відчинила віконце або і вибігла на ворота, бо кажу вам, що щось як би ланцем тягло до него. А ємкий до всього. Ніхто не заграв ліпше на сопівці, не загудів на трумбеті, ба і на скрипці не було над него. Не раз то пірвав він скрипку від музики, та як став дрібненького витинати, та присвистувати, та приспівувати, та приговорювати, то аж хата ходила, а молодиці аж по лавицях ся клали. А як взяв яку в танець, то аж з кождого волоска потекло, і щастя її, сли ходаків не погубила. Але і до роботи не був він послідній. З вівцями перший на полонині, а в кісьбі ішов перед господарем. А служив він у найпершого кмета в Рожанці, у Дмитра Кожана.

Приязний і чемний, в'язав він ся з кождим в щирую дружбу; але горе тому, хто ся поважив станути єму на дорозі, і треба було сідої голови, аби Продана поскоромити в гніві. Бо треба сказати, що старших дуже шанував. За тоє любила єго дуже старшина в селі, і навіть самі старенький панотець Андрей дуже радо з ним розмовляли. Бо ж був він і услужний, як то кажуть, май як власна дитина. І Дмитро Кожан, єго газда, шанував го, мов то свояка. Але стара Кожаниха, не знати чому, не онь му була рада. Вівчар, якого пошукати, стояв він за праву руку у Кожана, а найбільше про свою пушку. Ей, бо ж то си був ватас, яких мало! Хоть ще молод, а Продана ім'я знала ціла Тухольщина. Умів він витропити

звіра, хотяй би і край Бескида, і не лякався і рисьові заглянути в очі. А спіткнутись з медведем — то ж то єму радість, то ж то єму танець. Не раз він засідав на него осінньою порою вночі під кладнями і трафляв єго при блеску місяця в саму комору. А як під зиму запрятався приятель бурмило до гаври на зимівку, а Продан єго вислідив, то бурмило сонця весняного вже певно не бачив.

Такий-то був собі хлопець наш Продан Наливайко з уроди і охоти, від ніг до голови легінь, бойко, якого шукай.

Лише би му щасливо та спокійно жити. Але де чеснота, там покуса, а де щастя, там і заздрість. Отже, найшлися і такі, що й сироті Проданові і то дуже завиділи. Найбільшим, однако ж, його зависником був Федір Медуляк, вівчар одної з ним вартуги, молодий і гожий, як він, і ватас, як він, хоть куди. Родак з того самого села і ровесник, товаришив він молодшими літами, хотяй багацький син, щиро з сиротюком Проданом. Ще недоростками пасли вони по полонинах вівці, і любилися, мов свої. З Федорової пушки учився Продан стріляти до листка, і першого звіра убив він з єго цівки. Але недовго продовжалася їх щира дружба, бо коли раз пощастилося Проданові забити великого медведя, з которого шкуру небіжчик тухлянський панотець Антоній, легко би спочивав, на підніжок для владики до Львова послав, від того часу розпочав Федір завидіти Проданові ватаської слави і ставав ся з дня на день більшим, а до того потайним єго ворогом. Но тая ненависть була би ся, може, улагодила, коби не случай, котрий внеобав потому наступив і обох молодців до крайності припровадив.

II

Верховино, світку ти наш
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри вод, плине ту час
Шумно, весело, щасливо.

«Верховинці» Коженьовського

Було то перед зеленими святами. Наші легіні вигнали перший раз вівці на полонину і приспособлялися до мішаня. В суботу ввечір збігли ще раз по мериндю і стрітилися коло церковці з панотцем духовним. Поклонилися, як належало, і взялися в дальший путь. Аж тут обернувся сіденький старець, которого громада, мов тата, любила, та й каже:

— Хлопці! Ачей же ви за діда уже цілком забуваєте.

Таж то у нас завтра празник, та будуть милії гостеньки, та й в четвер сімдесят літ мені минає, та вп'ять буде хтось так добрий навідати старого; та чи не мож би дещо для діда придбати?

— Буде, панотче! Буде, бодай вікували,— відозвався Федір,— я днесь рано послідив гутура на полонині, та завтра рано, може би, ся дало з ним побесідовати.

— Завтра, на св[ятого] Духа? Храньо Господи! — перервав єму панотець.— Хто не шанує свята, того Бог не любить, хіба в вівторок, сину.

— Так, так, панотче, в вівторок, і вибачайте, яке тото у вівчаря і на великдень єдно діло, тому ж він і за свята нічого не знає.

— Но, но, і труд єсть молитва, як доконечно потрібний,— відповів сіденький отець духовний, поблагословив молодців та й пішов полегки домів.

Недовго забавляв Продан в селі: ухопивши денещо меринді, поспішив чимскорше назад на полонину. Медуляк не повернув того дня, але замість него прийшов слуга до овець. «Так-то, — погадав собі наш Продан, — багацькій дитині хоть свято свобідне, а бідному слузі і великдень не свій». Не знав він, сирота, яке то свято святкував Федір.

Минула зелена неділя, і Федір вже повернув до кошари. Потайний як заєдно, не споминав він перед Проданом нічого за своє діло дома; а Продан також байдуже і не питався.

Другого дня з бряском, поплекавши ярчата, розділили наші товариші вівці від молоднику та й яли пускати на пашу.

Поранок був дуже красний. На синім небі ані хмарочки. В чистих воздухах розливалась бальзамічна свіжість, а чарочки цвітів дишали неописаним солодочком. Над западом котився ще блідавий місяць до моря, і сям і там догорала дрібна звіздка. А на востоці розпочалася розливати золотиста зоря, благовісник нового дня, нового воскресеня. Понад землю розстелився мрак грубий і затопив всі дебрі, і, роздоли, і всі хати, і села, і всі менші пригірки, мов то бездонним озером, аж під сам щит, як би завистив низьким подолам близького дня, скорого розсвіту, животворящого божественного лиця сонця. Лише верхи небосяглих велитів Бескида та сильні барки широких полонин стирчали над тим озером і поглядали думним оком на величавий світ, що сіяв над ними і приодівався розкішно, чимраз краще в золотисту

ризу Божого світла. В глубинах мраки клекотів глухий гамір; тоскний гомін добувався хвилями з пітьми студених туманів омраченого житя в долі, а сильний голос віщуна досвітка розбуджав дрімаючі ярові і темні роздоли і продирався безустанно аж до найвищих вершків, прикликуючи заранє світу. Но вони підносили чимраз вище свої голови, як би не хотіли прислухатися тій тузі за світлом, і відбивали глухо голос віщуна, як би глумилися його бездільному ликованю і поношалися даремній тосці омраченого подолу.

Тим часом розтлівав всхід чимраз більше і більше і викладав золотом путь для величественного гостя. Всі гори зазоріли в ненаглядних красотах, а кожда билинка, кожда цвітка підносила весело свої листочки, мов го крильці взлітаючі назустріч цариці землі. А серце чоловіка розходилося в неописаних радощах і тосках, і желанях, і надіях. Величаво промовляли до него тії наповидні красоти світлої синяви небес, що над ним леліяли, тії огромнії велити з золотими головами, що в недоглядній простороні розлягалися перед єго оком, тоє бездонноє море туманів, що під єго ногами хвилювало, тая безконечна ширінь, тая вся величественна сила природи, що єго обіймала докола і підносила душу, а то чимраз сильнійше, чимраз разнійше, чимраз вище і вище. Наші товариші зняли кресані і зачали голосно говорити молитву утренню. Заблукана пташина защебетала і своє «слава Богу!» А гомін з подолів зашумів голоснійше.

Нараз запанувала величава тишина, і ціла природа склонила голову перед тим, що возникало на світлім сході.

Із-за Магури на золотім престолі вийшла цариця світу, боже сонінько, і глянула по широкій землиці, і поцілувала своє підданство. Тисячі голосами заграла земля, зрадувалася природа, і з кождої груді загриміло: «Слава! Слава!» Так радуєсь мир свому цареві, сли му благо творить...

Довго мовчали наші товариші, придивляючися тій красоті всходячого сонця, прислухаючися тому ликованю всього существа, що і до найтвердшої душі так сильно говорить, і віддавали чувством славу і честь тому, що світами владіє. Аж напослідок востхнув глибоко Продан та й озвався до свого товариша:

— Брате! — каже,— як же красний день нині! Глянь, як палахкотить Магура, як горить Зеленінь, як ясніє Тросцян, як палають Клива, Добошівка, Пітроси в Божім золоті! А там далеко видиш Брустури, Ясень, Попадю? А ген-ген, ніби в срібній хмарці, Чорногору? Гей, гей,

милий Боже! Хто знає, чи нарік побачу я ся з тобою, моя Верховино красна. Чи нога моя постане на тих полонинах! Чи заграю я ще раз в сопівку, чи задую в трумбету!..

— А що ж ти, загадав, може, умирати, Продане? — заговорив Федір.— Та коли не жартуєш, то відкажи ми Кожанову Молану.

— Ти ся глумиш, Федоре,— звернув Продан,— ніби ти не відаєш, що бранка надходить, а мені двадцять літ вже ся перебисажило на плечі. Хто знає, чи не треба буде долі ріков...

— Ну та що? А мені ж яка путь? Як іти, то іти. Гляба!

На високій полонині зацвіла могила.
Чи я умру, чи повисну, раз мати родила.

— Федоре, не гріши! — перервав єму Продан.— Хоть нема нікого, але сонінько Боже слухає тя. Добре тобі поношатись, бо яке тото: ти син багацький та єдинокий. Тебе заступить батько, грунт та мішна з грішми, а за мною хто стане, коль я сиротюк без кавальця землі?

— Та ти заспіваєм, як не єдному верховинському легіневі,— відвернув Федір:

Пане брате-товаришу, де ся гира діла?
А у Стриї в поручника на печі згоріла.

— О, я знаю, що ти би рад, Федоре, щоб мене обстригли,— відозвався Продан,— бо ти заєдно кажеш, що я ти в дорозі стою.

— Та, може би, Молана не знайшла собі газди, Продане? — зачав далі Федір.

— Лиши тото, Федоре,— озвався Продан трохи гнівно,— бо мя по душі дреш.— Та й, улагодившися скоро, зачав приязно до свого товариша: — Слухай, брате, дай ми на завтра пушки, бо моя ся сказила.

— А нащо ж тобі пушки, Продане? Я для нашого сіденького панотця чей сам варт тую птицю уділати.

— Ще лиш раз, Федоре, позич ми, я більше не буду ти ся напирати.

— Ого, ти щось дуже просиш: ачей же тобі направду бранка та м'ясниці в голові засіли. А гутуром чи не загадав ти устелити собі дорогу до Молани? Без діла, братику! Покинь тоту гадку. Днесь уже голоситься заповідь Молани.

— Що ти кажеш, вороже? Та з ким? Говори!

— Та чей же не з тобою,— озвався глумно Федір.

— Може, з Дронишинцьом? — запитав Продан сквапно.

— А так, ачей же з Дронишинцьом,— відповів му Федір та й усміхнувся так, що би і сліпий брехню був намацав.

— Та й ти о тім знав ще сночи, вороже, і не сказавєсь мені ані слова?

— А чорт же знав, що тобі красна Кожана донька з ходаками в серце ся всадила. Але то не для заволоки печеня. То не медведя убити, панцю, бодай віковали...

— Га, вороже темний! Хіба би ми лихо мій ум скрутило, щоби-м ти то не затямив! — скрикнув Продан і зірвався мов опарений.

— Пек! Згорів би-сь! Де летиш, безуме! Не лишай овець! — став кликати Федір.

Але неплатна бесіда. Продан затис крисаню і пошумів в темні мраки долі полонинов, як олень, що гончі єго гонять.

III

Сидить сова конець стола, дується, як пудло,
Через сову до сокола промовити трудно.
Коломийка

Нема над Зелені Свята. Годі описати, як красно, як любо тоді у нас. Вийдеш на поле — рай! Земля, пристроєна в цвіти, красуєся, мов в вінці відданиця гожа, а ліси зеленіються, як би в святочних ризах. Поля, засіяні золотим зерном, випускають перший колос надії, а в садах деревина, облита вонним молоком, аж тягне в свій холодочок. Чисте і тепле небо палає, гріє і любо усміхаєся до тебе, а весела птиця щебетами своїми аж носить дубровою. А прийдеш до села, який там новий вид, яка там нова радість! Хати всі побілені, вичищені, а на кождім подвір'ї гай. То кленові, то липові, то ясенові галузки стоять і на воротях, і на підсіню, стирчать в віконцях, виглядають зо стріхи і всюди, всюди, що аж

чоловікові здаєся, що в якім лісочку. А люди, поубирані в святочнім строю, то фалюють по улицях, то сидять попід хати або гомонять по садочках. Там купка господарів, поспиравшися коло нових плотів, розповідають собі за ярмарки, за худібку та за пригоди; ту знов кілька бабочок, посідавши на воротях, пригадують собі молодії літа, сватанки, обзорини, а там хлопці водяться з музикою, грають, танцюють; а ту знов купка дівчат шепче собі любовнії тайни. Ах, як любо у нас на зелені свята!

В Рожанці був празник. Рожанчани понеслися роєм до церкви. Дяки загриміли «Непроходимая врата», а панотець Андрей став на Службу Божу. Людей була тьма, що аж стіни тріщали. А межи ними який же то молодець стоїть у куточку з чолом, у землю похиленим? Ні єму Боже слово, ні святії пісні не ідуть до серця. Хіба в нім нема християнської душі? Та що він думає, що гадкує? Прийшли антифони, він того не чує, не знає; заспівали «Слава», він стоїть як пень, співають «Трисвятоє», він ся не хрестить, далі прочитав слуга Божий і Євангеліє, а він такой так, як заклятий. Зачалася і наука, а він як стоїть, так стоїть, вбивши око в святую землю. Аж ту скінчилася і наука, а отець Андрей бере заповідну книгу. Тихо, тихесенько зробилося в церкві, молодиці і дівчата попідносили єдна верх другої голови, і — «Федір Медуляк та Молана Кожанова» — розляглося по святині Божій. На тії слова встрясся нараз, мов перуном прошитий, наш молодець, зиркнув на запаленіле дівча чудної уроди, що близь за ним в жіночім хоромі стояло, та, розтиснувши сильнов руков тижбу людей, пошумів світами.

Закінчилася Служба Божа. Минув і другий день зелених свят. Сонце покотилося в западне море, і зачалося смеркати. В селі радісно, весело, який-такий гоститься і приймає гості. Але в хаті Кожана нема радості і гостей нема. Сумно ходить старий по подвір'ї, заломлює руки і якусь сумну думку думає.

— Що сталося дівчатю? — зачав сам до себе.— Чи ся їй перевернуло в головці, чи яке данє, чи лихо знає що? Спочи ішло все по-людськи: і приняла дарунки, і гостила старости, і все пійшло, аж мило. А днесь як би яка мара шибнула ми по хижі. Прийшла з церковці, і плаче, і сумує, і не знати чому та й прощо. І Продана дасть біг: прибіг з полонини, лишаючи вівці та не знати

на кого, стояв у церкві, мов чунява вівця, і щез, як камінь в воді з-посеред Служби Божої. Кажуть, що го хтось стрітив при Добошевій керниці. Чи єго напало, чи яке диво? Ой, щось ту недобрим віє. Гм! Дівча ся змітує, а Продан в безвістях... Ачей же у нашім танці два кінці?.. Уважав я ще передше, що моя Молана бодай чи не прилипла до чемного вівчаря.

Ну та що? Байдуже, що він сирота, але хлопець хоть куди. Ґаздик був би добрий з него, права рука. Але що ж люди скажуть? Ей, сором, крий Боже! Та мені не показатись перед панотця. Зламати слово? Ні, того я не учиню. Я, Дмитро Кожан, не вержу соромом на мою родину.

Але ж утопити дівча, єдно, як око в голові, зав'язати світ мому молодому соколятку, і дивитися щодень, як буде усихати і западати в сиру землю? О, того я не здержу! Що ж ту почати, головонько бідная, журице темная? Га, най вона тому шукає кінця, моя стара.

Вона-то безустанку, все одно, як сорока, скреготала: «А коби-то багача, а коби-то Медуляка!» Як би убогий не варт уже чесним бути, як би тісний, а почтивий не годен шанувати мою доньку та й мене, старого. От, що ж ми по багатстві? Бузьок на хаті, а жура в кімнаті! От плаче небога та розшибаєся — бо і не диво. Хто ся раз зв'яже, того не розв'яже хіба рискаль та лопата. Так, стара, розмотай, що-сь намотала, пий пиво, яке-сь наварила!

Такую думку думав чесний Кожан, ходячи по подвір'ї, а в світлиці заливалося сльозами єго миле дитя та лебеділо, як ластівонька в стрісі.

— Ой мамко, мамко,— просила вона,— ще лиш до м'ясниць позволь ми часу, ще лише півроку не кидай мя нелюбові в руки, не в'яжи ми миленького світку! О, не копай мені молоденькій так скоро чорний гріб! Я ти за дві служниці робити буду, я до півночі працювати буду, я з зорею встану, за тебе корови подою, за тебе обідець зварю, я все уділаю, що лиш буде треба, аби лиш ти собі могла відпочивати, іно мя не давай за Медуляка.

— Мовчи, суко, мені вівчаря треба, не служниці! — загуділа мати і ударила черепом о ватру, що кусні по цілій розлетілися хаті.— Ти ми овець не будеш пасти, ти на полонину мериндї не понесеш, бо ти Кожанова донька, чи знаєш ти того?

— Таж ми маєм вівчарика, що аж люди нам завидують, мамочко дорога,— шепнула, шльохаючи, Молана.

— Але нічим єго платити, паннице вельможна! — крикнула стара.— Уже-м ся досить наробили на чужі

слуги. І який то ми вівчар? Заволока! Бог знає, звідки прийшов єго отець, п'яниця. Ага, може, би-сь ми хотіли єго за зятика дати? Може, ти припав до серденька цундравець, бакуняр? Ой, скорше би-м ти головку скрутила, як курці, нім би-м допустила, аби ми мав заволока споганити хату, бо знай, що твоя мати не з простого роду!

— Чи з простого, чи не з простого,— перервав старий Кожан, которого тії укори притягли до хати,— єднакова то глина. А тепер тихо! Молано, давай вечерю! Перестань плакати: хто знає, чиє ще завтра.

Дівча поставило вечерю, а само сіло назад під віконцем. Старі не рекли більше ні слова, а, повечерявши, помолились Богу по-християнськи і забралися на спочинок.

Так зробила і Молана. Але ж годі було бідному дівчаті заснути. Образ Продана стояв їй безустанку перед очима. Тепер-то вона собі все пригадувала, як-то він ніколи інакше не закликав на ню, як «Моланочко!», як-то він ніколи не прийшов домів, аби не принести то ягідок, то малин, то горішків, то пстружка, а з Сколього не повертав він ніколи без яблучка або калачика. А все тото для Моланочки. Який же то він був веселий, коли Моланочка забесідовала до него та засміялась. А днесь як-то він стояв у церковці, мов ждав смерті на себе. А скоро учув заповідь, яким же то оком глянув на свою Моланочку, що аж серце розпукалось. Ой, не знала вона ще до днесь добре, що ся діяло в тім серденьку. Ой, не знала вона аж досі направду, що про ню думав Продан.

І довго, довго думала вона, і не суди, Боже, заснути дівиці. Вже й когут запів і зірочка заблиснула з-за Магури, а вона ще думає, вона ще гадає і сльозами заливає постіль свою. Аж ту десь над досвітком скрипнули ворота та й собака забрехав. Як би ножем тьохло щось Молану в серце. Встала, вергла на себе петечину, відчинила двері та й вийшла на присінок.

— Чи ти, Моланочко? — запитав хтось знайомим їй голосом.— Добре, що-сь вийшла. Моланочко! Я не знаю, що ся зо мною діє, але виджу, що мені в Рожанці нема більше світу. Тебе голошено днесь в церковці божій. Моланочко! Чи радо ти йдеш за Медуляка?

— Ні, Продане,— відповіла дівчина жалким голосочком,— я не йду радо, але ж гріх противитися рідній матці.

— Правду кажеш, Моланочко,— зачав на тоє молодець, которого серцем і любов, і розпука носила,— тому ж бувай ми здорова! Я твоїй матері не стану в дорозі,

але горе Федорові, сли за ним твоє личко змарніє. Єдно тя лиш прошу: тям на мою стареньку неньку.

— А де ж ти йдеш, мій любенький? — відозвалася дівчина, не могучи в жалю утулити сліз, та й хопила молодця за рукав від сірака, як би го хотіла придержати трохи.— Чи ж мені тебе уже ніколи не бачити?

— Аж ли будеш щаслива, то ніколи, аж ні, то мя побачиш, як спаде месть на негідника за твою недолю!— відповів різко Продан, вирвав рукав з рук дівиці і пігнав, як ражений тур, горі городами в полонини.

IV

Тече вода річеньками,
Плаче мила слізоньками;
Тихо, мила! Не журися,
Іно богу помолися!

Пісня народна

Сумно шуміли бори, мов лихим товкся западовець по тісних дебрах та диких яровах. До полонин ухопився грубий туман, і сям і там по верхах заляг уже сніг табором на стале зимованя. Небо приоділося оловом, ліси почорніли, навіть зелена ялиця потемніла, затужила. З борів коптіли густі студенії дими, як би півсвіту горіло, і, окружаючи клубами звори, то ставали над темними вертепами гнилов остоєв, то взбивалися під небо в густії хмари і шуміли далі світами. Всюди не так, як було літом. Ні сопілка не затужила на веселім вершку, ні трумбета не задзвеніла з високих полонин, ні пташина не защебетала в лісочку, ні дівчина не заспівала на городі. Всюди глухо і сумно, як в серцю чоловіка, що ся до гробу хиляє. І все віщало, що надійшов уже давно до верховин поквапний гість — довга, студена, безрадісна осінь.

А було то ще лиш по послідній Матці Божій. В нашій Рожанці стояли ще всюди кладні по полі, бо навіть хилився ще сюди і туди половий вівсик, святив би ся на пні, ожидаючи приязної руки, нім єго привалить к землі лава осіннього снігу. Людкове пряталися купками, єдні коло бульби — верховинського насущного хліба, другі звозили кладні або здіймали дрібненький овес. День проминув, як година, темна ніч яла прилягати землю, і який-такий потягнув до тихої хатини. Пусто учинилося по верхах, глухий гомін, розколисаний шумом борів та шепотами тисячі потоків, розлився по цілій природі і лише бейканє на медведя розривало з-під полонин тот смертельний сум осінньої на верховинах ночі і надавало

єму ще більшого ужасного уроча.

В селі чимраз тихше, чимраз глухше. Минув час вечері, челядка забиралася до спочинку, а на улиці не знайшов би-сь ані єдної душі. Всюди як би завмерло, лише сям і там блискало ще слабеньке світло в самотній хатині. Але на теметові помежи гробами хто ж там снуєся серед нічної пітьми, мов відьма страшлива? Якась невіста в короткім сірачку, на голові хустка спущена на лице глибоко, ходить хильцем по гробах і приглядаєся до землі, як би чого шукала. Напослідок стає при свіжій могилі, хиляєся ще ближче, хапає сквапно жменю землі і жене шибким кроком, як би чогось ся лякала, до Наливайчишиної хижі, що, як знаємо, близь коло теметова лежала. Під дверми оглянулася доокола, відчинила полегки двері і входить до хижі.

В хатині глипали на припічку ще послідні недогарки смерекової скіпи, а стара Наливайчиха, сама як пустинник, сиділа на лавці, розплітаючи обув'є, і кінчила вечірнюю молитовцю. Ще було чути послідні слова: «І за мого Проданика, і за Моланочку, Отче наш, іже єси...» Втім скрипнули двері, а наша невіста з теметова стає серед хати. Стара схопилася лячно з лавиці, хватає за недогарок скіпи, що, мов умираючий чоловік, то глипне, то знов конає, і придивляєсь невісті.

— Моланочко, серденько! — скрикнула нараз.— Та що ж тебе так пізно пригнало до мене?

— Що мя пригнало, мамко моя солодка? — відозвалася блідавенька невіста.— Журиця моя темна, нещастячко моє гірке! В суботу весілє моє, поведуть мя до шлюбу, скажуть присягати перед престолом Божим, що нелюба любити буду, а тут моє серце присягло іншому.

— Чи ж не мож було, моя солодка Моланочко, тото нещасне весілє відтягнути? — запитала стара.

— Надармо-м просила, кровавими сльозами молила: «Мамко моя рідненька, ще лиш до м'ясниць позволь ми світку біленького». Очі-м виплакала перед тою, що мя під своїм серцем носила; тепер ми світ погорів, силка мя опустила, серденько моє згоріло, і уже далі упросити годі! Завтра вже зачнуть вінці плести, мене в барвінок строїти. О, коби мя лучче до трумни заложили, та на мертвую головку віночок вложили, та мене молоду з чорнов землев звінчали!

— А що ж Федір на то? — спитала Наливайчиха.

— Я єго не виню,— відповіло дівча,— хотя він ненавидить Продана, але у него серце — пола . Не дбає він на тоє, що тягне ягня під ніж на колоду. Але, мамко

солоденька, де твій Продан? Чи я вже твого сина ніколи не зобачу? Чи він уже ніколи не поверне, аби своїй Моланці хоть землев присипати очі?

— Ой, не рви мя за душу, дівице нещасна. Чи ж я мало за ним ся наплачу?

— Кажуть люди, що він десь на Угорщині, аж коло Сигота, що єго наші люди виділи, як ходили на ломанє , що дуже помарнів і що ся заєдно звідовав, чи я вже віддана. Чи правда тото, мамко?

— Ой, не знаю я, дитинко, не знаю.

— Говорять також, що хорував тяжко, скоро прийшов до Сигота, що довго лежав під голим небом, і кажуть, що би був згиб під плотом, коби якась там вдовиця не взяла го була до своєї хати. Мамко, чи не служить він у тої вдовиці? Мені ся снило, що він десь ніби в саму м'ясопустну неділю стоїть в церковці перед ботакий сумний! Личко му почорніло, як головня, очі посоловіли і запали десь глибоко в голову, кучерики випали, як по тяжкій глухані, а коло него стояла женщина, десь ніби я, ніби вона, вдовиця, і держала єго за руку. Мамко солодка! Чи не оженився твій син з тов вдовицев? Бо перстень, кажуть, то шлюб, а смуток — то радість.

— Перестань, дівонько, перестань о тім думати.

— А знов ми ся снило, як би він десь в лісі, щось ніби в наших Секулах, ходить за вовком, що роздер мале ягнятко; а такий обдертий, такий цундравий, сорочка на нім, як з грядей знята, петечина обдерта, ледве держиться на єднім плечі, на голові шапка з сіракового рукава, а з ніг кров ся ляла, бо змітки розлетілися; я тоє побачила, та й аж мя за серденько стяло, та й кажу: «Проданику мій солодкий, та чому ж ти такий нужденний?» А він мене відпихає від себе та й каже: «Ти то все тому винна». А я упала до землі та й яла-м горенько плакати, бо чи ж я тому винна, що він такий нужденний? А на днесь ми ся снило, що десь ніби Великдень. Я вийшла з церковці, а там людей тьма. І ледво-м ся оглянула, а тут виходить Продан з церкви і держить в єдній руці біленький рушник, а в другій хорошу червону хоругов, і такий красний, що не мож ся було надивити. І став іти десь ніби до нашої хижі, а за ним всі люди, а попри него десь і я; а так ся ним радую, що наповісти годі. Мамко! Чи не умер твій Продан? Бо кажуть, що хоругов — смерть...

— Лиши тоє, моя дитино, бійся бога небесного, перестань! Не край і мого, і свого серденька, забудь, забудь за него! Він пропав навіки для тебе — в суботу твоє весілє.

— Мамочко солоденька, та коби то мож єго забути! Я не раз молюся, аби-м єго забула. Я на ніч очі зав'язую платинов, аби ми ся в сні не привиджував. Але годі, мамко, годі! Куди я, туди і він за мною. Як я сяду, то і він коло мене сяде, як я засну на хвильку, то і він зараз на умі. А заєдно такий марний, такий нужденний, що аж сум погадати. Може, він ся радує, мамко, коли заєдно сниться такий смутненький? Та коби-то він щасливий, а я коби умерла, я би у Богойка молилася за него, та й за тебе, мамко солодка.

— Стій, дівче! Ангелику мій! Перестань, бо ми серце з жалю пукне. Ходи положи головку ту на мої руки; ах, яке ж личенько гаряче. Я ти приложу землиці, чей ти легше буде.

— Я си взяла землиці з заметова, з могили Наконечного Івана, що його днесь спрятали. Кажуть люди, що могила все покриває; може би, я, мамко, твого сина забула, коли би-м собі намочила землі з могили та випила натще?

— О дитинонько нещаслива! Ходи, я ти зав'яжу головку, дай сюди тоту землю, най ти приложу до головоньки, чей ти буде легше.

І взяла стара землю, приложила до чола Молані, і яла сама кріпитися, і о чім іншім наводити бесіду, аби гадку дівчати трохи розбити та тугу розігнати. Але все бездільно, Молана своє лебеділа. Не плакала вона вже, ані не оскаржалася ні на рідну маму, ні на Федора, котрий, може, щире гадав за красну білявку, але говорила лише о Продані, о єго і о своїй долі: як то вона боліла тяжко, коли він покинув Рожанку, і як то тая її слабість проволокла весілє, як то мати хотіла зараз звінчати їх, скоро лиш вона ся піднесла, як то вона просила маму і ледве до Пилипового пущеня умолила відволоки, як то мати заказала їй до Наливайчихи ходити, як то вона і днесь крадьком, нібито до дружки, вийшла сюди,— і все, все розповідала. А стара Наливайчиха то плакала, то знов ся потішала та до Бога вздихала. Далі радила на божу здатися волю та розповідала, що Федір хороший молодець та й чесний, а ще до того найстарший кметь в селі, що вона за ним може бути щаслива і що вона Продана забуде, скоро лиш звінчається з Федором; і як могла, так тішила дівча та утуляла її жаль і розпуку, хоть сама розходилася з жалю.

Вже і когут запів і довга осіння ніч проминала, а обі невісти не переставали собі розповідати та ужалятися. І хто знає, чи би були зауважили, як вже і білий день яв закрадатися в маленьке віконце, коби не сильний го-

мін, добуваючийся з-посеред села, не пробудив їх з тої задумки. Очунявши, схопилося дівча з лавиці, здерло з чола хустину з землею, обцілувало лице і руки старої та й поспішило за гуменками попри сусідню хату, де її призначена дружка мешкала, додому.

Ледве вийшла Молана, і ледве Наливайчиха встигла за нею заперти в присінках двері і назад ввійти до хати, впадає за нею Продан і, не зважаючи, що мати здумівшися руки опустила і мов без тху серед хати станула, закликав проникаючим голосом:

— Нене! Скажи ми, хто то вийшов з твоєї хати?

Як би громом ударив тот голос матернюю грудь.

— Синоньку, соколику! — озвалася вона та й обвисла на шиї сильного легіня, що, мов молодая ялиця, стояв перед нею.

Но не віддавав він матернього любованя і, вививаючися полегко з її рук: — Не час, мамо,— каже,— радуватись тобою; скажи, бійся Бога! Скажи, хто вийшов тепер з твоєї хати, чи не Моланочка?

— Ой Моланочка, нещасна Моланочка,— відповіла стара та й закрила обома руками очі, з которих сльози горохом покотилися по зжовклім лиці.

— Так-єсь ю уділав, вороже темний! — крикнув на тоє жаркий молодець і пірвав сильно за пушку, що му по плечі звисала.— Ще ні єдного дня не прожила за тобою, а вже її краса осіннім листом?! Ще півроку не минуло, а уже-сь підгриз цвітку верховини і тепер хочеш такой доконечно потрутити до чорної ями?! Га, вороже темний, хіба би-м згинув! — Та й по хвилі зачав тихійше: — Там в селі межи Медуляками гонять медведя, а чей же у самого него удушив вівцю. Федір пійде за ним бодай би в безвісти. Мене ніхто не стрітив — жива душа не знає за мене в селі. Мамо, бувай ми здорова! Не клени мене, але проклинай мою долю.— І приступив к матері, що в перестраху сама не знала, що розпочинати, притиснув сильно до грудей і, як ражений тур, посадив через загороди манівцями в верх.

V

Та де садиш, бісноватий!
Ні там людей, ні там хати.
М. Шашкевич

Поранок розвився вже цілком. В селі утишилося внеобав, лише кілька людей стояло ще над селом під пригірками, гомонячи і показуючи якомусь молодцеві до-

рогу в бори...

Полегко яв політати дрібненький сніжок. Молодець держав пушку перед собою, глядаючи старанно то в сесь, то в тот бік ніби якогось сліду, спішив чимраз дальше і дальше в бори. Здалека мож єго було видіти, як спускався з єдного верха на другий і то в єдну, то в другу звертав сторону, і то щезав з очей в дебрі, то знов появлявся на вершку. І знов щез десь в яровах, і знов показався на стрімкім пригірку, і садив дальше, не спочиваючи ані цятинки. Потому наново спустився в пропасті і наново появився, як би маленька дитина, під старинними борами. Ту станув на хвилю, оглянувся, зняв з себе сіряк, що му з плеча звисав, повісив на першій ялиці під лісом та й посадив далі. Но тяжка туди дорога! Що крок, то колода, що сяг, то пропасть, як би лихий,— не снив би ся! — з весіля туди через всі віки гонився. Ту лежать вихром розтріскані зломи, там повалила буря горі коріням страшнії уверти; ту нагромадила хвиля цілії стоси молодої ялини, а там відгризла старість розложистого бука і грянула ним, мов непотребом, о сирую землю. Но нашого молодця не спиняли тії перепони; сміло садив він через завалища, що всяким перехрестям стояло єму що крок в дорозі. І то підлазив вужом попід поспинане гниляче, то, діткнувшись лежачого пня, кидав собою, мов олень, через ломи, і спішив чимраз далі і далі. На малій ніби полянці задержався хвильку, глянув на всі сторони, приложив ухо к землі та й посадив в такі страшні звори, де хіба лише звірові путь. І знов запав, ніби в безодню, і знов викрятався горі стрімкими стінами на верх, а з верха посунувся в нову дебру, а з дебрі на свіжий хребет. Часами стане і прислухуєсь, прикладаючи ухо к землі, часами ухватить за невідступного свого товариша, за безпечную подвійку, верже оком, натягне курок, і знову спустить, і посадить ціпко в звори, а з зворів чимраз далі в новії безвісті. Утомився уже, з чола текла, мов зо стріхи, каплями вода, но на відпочинок ані гадай. Вже минув і Бердо, прошумів і Погари, добився аж під самі Секули, і ще нема кінця путі. Уже і дня проминуло споро і перехилилося вже к вечеру, а він ще садить і садить в безвісті, куди ще, може, ніколи нога людська не ступала. Аж під самим верхом Секулів, де дика природа сама перед собою лякаєсь, а первовічнії кедри та ялиці шумлять пісень суму, станув, як ражений, верг оком вліво, похилив голову долі і тихцем, скочивши скоренько вправо, станув за велитну колоду, що верх грудей му сягала, положив на ню подвійку, натягнув курок, зло-

жився, вліпив око в сторону к дебрі та й жде хвильки, аж буде мож випалити з неї цільно.

Тим часом з другого боку хто ж станув за ним з пушкою в руках і приглядаєся нашому ватасчикові? Знакомий він нам добре: єсть то Продан, который гонить за своїм давнім товаришем, за ненависним Федором, за тим-то самим, що, приладившися на медведя, стоїть о сто кроків, ані гадаючи, що його власне житя в руках ворога, Продана. В сам час догнав він єго, переслідуючи всіма зворами і пропастями, в сам час, аби помститися за свою Молану.

По всіх жилах заграла єму кров, мов з нових нор, скоро го взяв на око, а в гарячім серці розпочалася страшна буря. Зчорнілая Молана і ще чорніше діло, до котрого забирався, станули єму на хвильку перед очі. Чисте сумліня і пекельная гадка, житя і смерть, небо і пекло стрітилися в єго душі. Но не пора думати, розважати. Заледве заглянув він в цілую пропасть, відтворяючуся під єго ногами, заледве душа єго шибнула по цілім образі наміреного діла, аж ту уже заблисло з Федорової подвійки, вистріл грянув громом по борах, і страшний рик медведя розлягся під найвищі небеса. Радісно скаче ватас на колоду і поглядає долів, но ще скорше пориває назад за подвійку, стає мигом ока на своє місце, складаєсь, палить, но друга цівка, замочена на панівці, може, каплею поту з чола, відмовляє. А в тій самій хвилі мечеся медвідь д колоді, взноситься, поражен в крижі, остатніми силами на задні ноги, пориває єднов лапов за подвійку, а другою Федора і, безсильний пересадитись на другий бік колоди, аби єдним утиском розміздрити противника, відтворяє пащу, аби страшними зубами задати смерть жертві своїй. Но ще скорше і жаркий стрілець блискавицев зриває з голови кудлату кучму і дай же цілою силою в пащу звіра. Але ж без діла! Сильно хватає лютий звір стрільця за руку, грухоче на м'язгу, збирає всі сили і береся послідній раз задати противникові. Аж тут підскакує о кілька кроків Продан, в которого гарячім, але чеснім серці борба недовго точилась. «До Бога належить суд і в єго руках месть,— шепнув єму ангел душі єго,— а тепер жде нещасний рятунку».

— Федоре! — крикнув.— Вправо з головою! — і приложив, потис. заблисло, а страшливий звір, ударен кулькою межи самі очі, завив страшенно і грянув назад за колоду, аж земля під ним затряслася.

* * *

Красиво возникло в м'ясопустну неділю золоте сонінько над верхами Тухольщини і освітило і гори, і бори в снігових перлах. Весело тиснувся люд Рожанки до церковці Божої. З хати Кожана заграли скрипки, заладкали свахи, і двоє молодят, хороші як Божая весна, в зеленім барвінку вийшли на подвір'я, а з подвір'я посунули ся к церкві. Був то наш Продан і Молана, що спішили до престолу Божого присягати собі любов і віру аж до смерті.

А Федір? Федір держав в кривій руці червону хоругвку з дзвінком і, будучи дружбою, приспівував охочо:

Ой нема-то як у горах вірнії дівчата!
Ой нема-то як у горах чесні легінята!

о. ІВАН ГУШАЛЕВИЧ, 1823 - 1903

Діяч на полі народної освіти, "твердий" родом із с. Паушівка в Чортківщині. Як священик і декан та інспектор Перегінщини на Бойківщині зглибив життя бойків і описав його в багатьох своїх творах, користуючися при тому бойківським говором. Був послом до крайового сейму і до державної ради і боронив права нашого люду та його мови, гостро виступаючи проти намагань увести в нас латинку. Дружив із Вагилевичем та Головацьким. Збірав бойківський фольклор. Чимало його поезій наші композитори спопуляризували в Україні ("На полі, на полі пшениченька розцвіталась", "Чого лози похилились при тихій воді", "Мир вам браття, мир приносим" та інші. Особливо великої популярности набрала його опера "Підгіряне".

ДЕ ЄСТЬ РУСЬКА ОТЧИНА?

(Співаємо по нуті народній «Дай же, боже, добрий час»)

Де єсть руська отчина?
Де пшениці, ячмена,
І де жита єсть досить,
Куда голод не гостить;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина!

Де молоко, мед тече,
Ліс, дубрава, луг цвіте,
Там, де гори, долини
І тучнії скотини;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина!

Там єсть з чого шаблюки
Уклепати на враги,
Ой там і сіль єсть своя,
Нею солить й чужина;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина.

Де Сян, Дністер, Буг реве,
Порогами Дніпр трясе,
Де широкі суть степи,
Де гуляли козаки;

На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина!

Там, де нарід молодий
Силен, кріпок і мирний,
Отців віри ся держить,
Рідним словом Бога чтить;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина!

Де могили з давніх літ
Пригадують змерлий світ,
Де старих батьків діла
Одягає дум краса;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська отчина!

Така руська отчина!
Над ню іншой вже нема,
Всего, всего єсть досить,
Аж ся серце веселить;
На-на-на-на-на-на,
Така руська отчина!

ДО ЗОРІ

Красна зоре, подивися
Ясним оком з висоти,
Ближче, нижче прихилися,
Тугу з серця розжени!
Засвітай ми, як світала-сь,
Коли-м в щастю моєм жив!
Мило, щиро все сіяла-сь,
Ніж тя темний світ закрив.
Красна зоре, ти-сь все знала
Мій гаразд і клопіт всяк,
Хуткість, прудкість потішала,
Як дитину сонний зрак!
Я в надії виглядав-єм
Луччу долю щовесни,
Жити-снити перестав-єм,
Як ми щастя квіти всхли.
Тепер мені світ немилий,
Бо надія... Де ж вона?
Стану, гляну, нещасливий:
Щастя мого десь нема...

ТУГА ЗА РОДИНОВ

Най послишу раз ще милий
Звук родинних солов'їв.

Звідтам легший вітер віє,
Це родинний край,
Там інакше вечоріє,
Там-то щастя рай!

Там!... Мя гадка туда тягне,
І не маю сну,
Поки серце там не лягне,
Поти сльози шлю!

В чужиноньці загибаю,
Марно житє йде!
За родинов поглядаю...
Ах, де ж вона, де?

О мій Боже милостивий,
Верни мя домів!

МИ В ЛУГ ПІДЕМО

Ми в луг підемо з косами
Та станемо вряд,
Луг устелиться травами
Скошений під лад;
Кожний з нас сокіл-легінь,
А всі разом, як один.
Як нам коси затупіють,
Поклеплем клепцем;
Руки наші не омліють,
Скосим луг бігцем.
Лиш тоді відпічнемо,
Як травицю зітнемо.

о. ОЛЕКСАНДЕР МИТРАК, 1837 - 1913

Закарпатський громадський діяч, парох в різних місцевостях, письменник-етнограф і мовник. Народився в священичій сім'ї в с. Плоске на Закарпатській Бойківській Верховині. Писав і народною мовою і "язичієм". Скомпонував "Русько-мадярський словар" в 60.000 слів. Нас особливо цікавлять вірші писані народною говіркою. Його наукові розвідки писані язичієм.

* * *

Хмарко, темно,
Ворона кряче,
Моє серце за народ плаче:
За народ темний,
Бідний, бездольний.
Чи ти, сонце,
На нас не світиш?
Слободо, ти
Панам лиш служиш?
Або тебе так дуже мало,
Що наше плем'я тя і не знало,
Не знав тя наш народ,
Не буде і знати,
Коль світлом ум свой
Не буде взаряти.
Бо свободу силов
Треба добивати;
А хто її смиренно,
По-жебрацьки просить,—
Тому она нікди
Добре не послужить.

ДОБРЕ ТОМУ БАГАТОМУ

Добре тому багатому,
Хто родився паном,
Добре тому щасливому,
Хто не був Іваном.
Ой та не так бідпякові,
Хто не зазнав долі,
Як тому-то цвіточкові,
Що змарнів у полі.
Других людей щастя пестить,
Як мати рідная,
А бідного ненавидить,
Би мачуха злая.
Не єдному багачеві
Мало сього світа,
А сироті бідпякові
Ніде не є міста.
Кажуть люди не єдному:
«Смерть ділить розумно»;
Но я видів, що бідному
І у гробі тісно...

СТЕПАН КОВАЛІВ, 1848 - 1920

Педагог і другий величиною після Франка бойківський письменник. Народився в с. Бронця на Бойківщині. Ковалів який писав під псевдонімами Стефан П'ятка, Дроздишин, Плескачка, тощо був названий "співцем Галицької Каліфорнії". Його твори так, як і твори І. Франка, розкривали безодню бойківської нужди і горя в часі погоні за нафтою в Бориславщині. Ковалів крім народних злиднів уміло, по мистецьки, змалював чудову красу бойківських гір, фантастичні малюнки дикої гірської природи, як от звори, дебри, потоки, переплітаючи їх чарівними перлинами народного фольклору та власної уяви. Його письменницький доробок доволі великий. За тридцять літ праці написав 112 оповідань, кількадесят "Дописів із Борислава" та біля пів сотні педагогічних статтей. Друдувався у всій тогочасній пресі. Нам бойкам особливо близькі та дорогі його збірки оповідань, як от—"Громадські промисловці", "Дезертир", "Риболови", "Похресник", "Писанка", "Чародійна скрипка", "Щаслива бабуня", "В останній лавці" і "Образки з галицької Каліфорнії".

ГРИБИ

Скажіть мені... Скажіть, що робити бідним людям на селі вліті, коли на довший час засльотиться, а темні хмари тягнуть громадами майже попри землю, мов ті ліниві хлопці до школи? Що діяти бідним матерям із дрібними діточками тоді, коли дощ ні паде, ні перестає, ні росить, ні кропить, а весь світ видаєся їм, не що може та дитина плаксива, що встала досвіта, ні мита, ні хрещена, стогне, мажеся, сама не знає, чого хоче? Скажіть, скажіть, що мають діяти ті материнські дві п'ятки пальчиків роботящих, де мають подітися? В полі роботи ніякої, при хаті також невелика обрадованна, то ж потреба шукати якого талану, щоби малу дрібноту чим погодувати. Невісти, а з ними й відданиці, встають із постелі, як тілько зазоріє, а маленькі діти через сон розмовляють з собою, і біжать у ліс на гриби. Заким діти збудяться, повстають, попротирають заспані очі, заким завважать, що в хаті вони самі господарями, а двері засунені на всі лавки, то їх матері вертають додому вже з повними мішками, вертають зарошені, потомлені, бігцем вертають, бо й самі голодні і діти на них ждуть також голодні.

Запитаєтеся такої невісти:

— А що там несете в мішку, матусуню?

— Губи, дитиночко Божа та людська,— відповість вам чемненько.

— А які губи? — питаєте дальше.

— Всякі,— кінчить одним словом і прощає вас з Богом і спішить дальше за другими, щоби не спізнилася і застала все в хаті при гаразді.

Загляньте ж тепер до такої низенької хижини, де бідна мати бігла безтямки з лісу, ніг під собою не чула, прошу милостиво, загляньте! Ледво мамунечка поріг переступила, а вже кількоро діточок її плещуть усі рученятами і в мішок заглядають і найменше під стелю в гойданці вихилило голівку на хату, кличе: — Мама, мама! — Господи Боже! якби так упало з гойданки на постіль, а з постелі на землю, або відразу стрімголов з того доробальця під запічок, забило би ся до хтему, вже не було би що підносити. Але не впаде воно, маленьке, ні: прозорлива мати добре його схоронила, як йшла до лісу, добре його прикріпила святочною крайкою, щоби не втік лебедочок зі своєї першої палатки...

Яка ж та мати терпелива, яка ж її любов велика, який сон короткий, яка сила невисказана! Прийшла з лісу втомлена, нема коли спочивати, бо діти вже висипали губи на стіл, хапають козарі, голубінки, сироїжки, потюки, каліки і все загалом разом з корінцями мечуть до горшка і все питаються: «Що то?.. Що то?..» Мати відповідає, називає кожду губу по імені, старі велить набік відкладати — сушити, а молоді в горнець. Варяться гриби в горшку, а діти коло горшка півколесом стоять, числять, кілько котре з них кинуло тих марципанів своєю рукою, і кожде пом'ятає добре, чи кинуло червоні, чи жовті, чи голубі, чи рижі або білі. Але що ж з того, що знає кожде, кілько губ кинуло і як ті губи виглядали? Коли зварилися, всі однакі, пізнай же їх тепер! Хто ж пізнає, хто полагодить се пекуче і дразливе діло поміж діточками, хто порішить його ладно без обиди?.. Одна тілько мати зуміє те зробити:

— Оті твої червоні козарики, а ті твої сиві голубінки, а ти маєш сироїжки і грибка молодого в додатку, а ти баранячі ріжки і дві шифурки з молодих калічок, а ти... а ти... на... білі грибки з корінцями,— говорить дітям мати і ложкою кождому поділом роздає і остерігає, щоби лакомо не їли, не задавилися, а собі або лишить яку гіркиню, або ні: вона не питає, що сама голодна, добре, що діти хоч раз попоїдять. Такі мами жиють... під солом'яною стріхою. Такою самою була достоту мати Матія в селі Вічнотузі; бувало скоро світ, вона вже лісі-

добри перебігає милями, навіщує всі місця, де гриби «мечуться», і разом зі сходом сонця вертає до себе; сонце сходить, підноситься, а вона підносить також покалічені, покровавлені ноги по терню, шепче молитви, спішить до дітей, з котрих найстарший Матій завсігди найперше будиться і найперше крізь вікно виглядає за мамою.

Матій хоч був уже великим хлопцем, але з мамою не ходив у ліс на гриби — з нею був би не спростав йти так скоро ,— але зате він і його ровесники в Вічнотузі мали свій ніби великий ліс, а тим лісом були буйні бодаки на селищу, де давніше росли вільхи і верби. Тут, отже, діти вічнотужні збирали на весну підсадки, вліті печериці, а восени підпеньки. Як тілько Матій закликав: «Діти, є гриби в нашім лісі»,— то зараз бігли діти з цілого села Вічнотуги на селище, розлазилися по бодаках, збирали гриби і з великою утіхою несли додому. Часом лучилося, що одного або другого хлопця чепився блуд у тім бодаковім лісі і не міг вийти на конець, тоді гопкали всі, кричали так довго, поки не відшукали товариша; то були гарні, чемні діти, що так дбали один за другого, що не позволяли на те, аби котрий в бодаках запропастився.

Вибіг раз Матій на вулицю, закричав: «Василю, Павле, Гриню, а ходіть же но сюди»,— і побіг дальше.

Вибіг Василь, Павло, Гринь, повибігали й інші з хат, а Матій уже на вигоні і ще кілька хлопців з ним, позадирали голови до неба і показують щось руками.

Біжать хлопці що раз дальше туди на поле, очі не зводять з неба. Що вони такого дивного могли побачити на тім погіднім небосклоні?

Дивляться хлопці, а там високо щось ніби хмара, ніби дірява верета пороздирана. Ні, то ні хмара, ні верета, то щось інше мусить бути.

Спустилася та верета нижче, перетворилася в хмару комарів... Ні, то не комарі, їх так далеко око не добачить.

Спустилися ті комарі нижче, перетворилися в мухи... Ні, то не мухи, муху й на стелі в церкві не розпізнаєш, не то так високо.

Спустилися ті мухи ще нижче, перетворилися в воробці. Воробці так високо?.. то не може бути.

Спустилися ті воробці ще нижче — і чудо, дійсне чудо!.. Ті воробці перетворилися в ворони.

— Ворони, ворони! — кричать хлопці і біжать дальше.

Коли ж ті ворони спустилися дуже низько, перший Матій закликав:

— Пречиста Мати, таже то бузьки!..

— Бузьки, бузьки,— повторили всі за ним.

Аж тепер хлопці не помилилися: то були дійсно бузьки, що спустилися на землю, окрили цілий луг багноватий, стали проходжуватися поважно, заглядати чогось по тепличинах.

Радість, несподівана радість для хлопців: в селі було тілько одно бузькове гніздо на комині священика; на весну бачили діти в гнізді пару старих, а вліті ще двоє або троє молодих; того літа вже й зі старими було тілько троє, а тепер відразу стілько бузьків воскресло на лузі.

Прибігли хлопці на луг, якось бузькам то не сподобалося: злетів один, другий, десятий, сотний, стали то скуплятися, то розлітати, то вгору підноситися, то спускати, а все на тім місці, над головами хлопців, а далі пустилися туди на полудне д'лісові.

— Біжімо за ними,— каже Матій,— вони там під лісом спускаються,— і побігли всі на чолі з Матієм здоганяти бузьків.

Не спустилися бузьки під лісом. Побанували ще хвильку, посуєтили, а далі знеслися під облаки, полетіли там, де люди ані по снігу не бродять, ані на леді не ховзаються .

Полетіли, нехай летять собі здорові, на другий рік знов вернуться, але що тепер робити хлопцям, коли крилець не мають? Близько лісу, треба йти гриби збирати; в ліс далеко запускатися лячно, але при краю також щось знайдеся, бодай підпенька мохната.

Скочив Матій за фосу в корчі, побігли за ним і інші, співають, кричать, скачуть, аж земля дуднить; шукають і за грибами, але нема грибів, навіть і старої гіркині незамітно. Ого, є моримухи: над самим краєм лісу цілий ряд червоних моримухів з білими цятками, такі красні, аж просяться, щоби їх брати.

Взяв Матій одного моримушка з червоненьким наголовачиком, узяв другий, третій, забрали собі всі по одному, тілько по одному моримуху, повиходили з лісу, що робити?

Котрийсь знайшов спопеліле свіже огнище, кричить:

— Є ще огонь, а дивіть, як угле яриться, палімо!

— Огонь, огонь,— крикнули всі хором і розбіглися по корчах, зносять ломаче, сухе ріще, десь невидимо воскресла така купа, мали би що добрі конята тягнути до хати.

Куриться з купи щораз ліпше, а хлопці дують зі всіх боків. Зайнялася купа, бухнула поломінь, аж вершок поблизької ялички обсмалила, чудесно! нема що казати. Скачуть хлопці коло огню, але щораз більше здалека, бо вже кільком пелехата чуприна так зашарчила, аж во-

лосє покоружилося.

Згоріло ріще, стільки огню яркого, вола можна би спекти. Та вола ніхто так не пече в огню, хіба які розбійники, але бульби, гриби, а від біди й гіркині можна би пекти. Та що ж з того, коли нема й мізерних гіркинь, тілько лупина з яєць порозмітувана на муравнику і якась немудрена шматина, а в тій шматині добра жменя солі. Коли є сіль, то вже гаразд, треба конечно щось пекти.

— Ану, печімо моримуху,— мовить Матій.

— То отруя, не можна,— кажуть інші.

— Отруя, отруя,— повторяє Матій,— по одному не завадить спробувати, переконаємося, що з того буде?

— Нехай буде й так: переконаємося, що з того буде,— признали всі Матієві.

Стали хлопці пекти моримухи: кождий свого положив перед себе на яркім углю, сидить і уважає. Кільканайцять пар очей кліпає при огні, кільканайцять моримухів шквариться на огні, буде ж тут незадовго ладне й сите пироване. Кождий держить сіль у пучках і щохвиля свого моримуха присолює. Справді, не завважують хлопці таких чистих сліз, якими плаче гриб, коли припечеся, але й тут, на моримухах, показуються, виступають каплі, значить, і він має якусь кров, а що більше, так само шкварчить, а навіть і рушаєся, що й гриб.

Покоружилися моримухи, попеклися, треба їх з'їсти.

Що ж, «від голови риба воняє», перший Матій витягнув свого моримуха з жару, здув з нього попіл, висипав на нього ту сіль, що йому зістала, вкусив раз троха, похрупав, похрупав, пролик; вкусив другий раз ліпше — добрий, каже, тілько пересолений, і з'їв увесь!

За приміром Матія пішли й інші хлопці, і знов кільканайцять моримухів потахло з примішкою знайденої солі в кільканайцятьох хлоп'ячих ротах, полізло простісенько в проголоднені животики.

— Може би, ще по одному моримуху? — завважив Матій.

— Нема вже солі,— відповіли інші,— буде нині досить, ходімо ліпше додому, бо хочеся їсти.

Хотять хлопці вже забиратися, виліз гробар з лісу, дуже добрий і знакомий панашко, тілько нині чомусь дуже смішно виглядає: в одній руці рискаль, у другій панська торба, під одною пахою в'язка зеленого барвінку, під другою сніп якогось хабузу, в зубах люлька, обернена вдолину накриською, пазуха напереді випхана чимось, аж сорочка витягнулася, а на голові капелюх держиться тілько на однім усі, не має третьої руки, щоби його собі поправити. Поскладав гробар своє манатє недалеко огню,

шукає чогось за пазухою, шукає, ходить коло огнища, шкрабаєся в потилицю, а вкінці каже:

— Хлопці! не бачили ви де тут моєї шматини з солею?

Хлопці стоять кругом коло нанашка, позирають один по другім, якось-то неладно видається їм з'їсти чужу сіль і не надумуватися.

— Що ж вам, діти, сталося? Чому котрий з вас рота не отворить? — питає гробар.

— Не гнівайтеся, татусуню,— каже несміло Матій,— ми з'їли вашу сіль, а шматину ось я маю.

— То так же кажіть. Коли ви з'їли, то видихайте здорові; але з чим добрим з'їли?

— З моримухами: кождий з нас по одному схарив тілько, бо на більше нестало вашої солі.

Гробареві піднеслися тепер крачасті брови десь аж вище чола, очі розтворилися так, мовби його хто стиснув за горло, встромив вказуючий палець поміж зуби і свиснув так сильно, аж в ухах хлопцям залящало.

Іще відголос з дебрів не перестав поглумлюватися свистові, а вже з лісу вийшов шпаковатий панець в окулярах, з бородою, перескочив рів, став коло огнища обтирати білою платиною рум'яне лице.

— Що ж там, гробарику, сталося? — спитав пан по хвилі.

— А дивіться, пане доктор, на покаяніє,— каже гробар.— Як ви тут нічого не поможете, то я йду в село шукати за помічниками, бо кільканайцять гробів нараз сам не викопаю.

— А що ж сталося?

— Ті хлопці наїлися моримухів.

— Давно?

— Тепер.

Розпитує лікар хлопців, чи, може, їх що не болить, чи, може, що не нудить, а вони всі йому кажуть:

— Ні, нас ніщо не болить.

«Коли не болить, то ще буде боліти, коли то правда, що ви їли моримухи», подумав лікар і далі робить своє — щупає діти за живчик, за голову і сам покивує головою.

Хлопці не сподобали собі пана з таким дивним поведенєм; перший Матій десь невидимо подівся, інші товариші завважили його далеко за річкою, коли став руками махати на них, щоби утікали. І таки повтікали всі в село, лікаря з гробарем лишили.

Іде й лікар з гробарем до села, але не спішиться. Став в однім, другім місці, каже гробареві щось викопувати, а гробар копає; він, відай, уже в таку годину уро-

дився, щоби тілько копати.

— Буде, пане, з вас тих хабузів, я більше не донесу,— мовить гробар.

— Іще тих бодаків мусимо назбирати, але з корінєм,— уже не каже, але просить пан.

Стали й коло бодаків, назбирали знов цілий оберемок, пустилися в село.

Приходять д'хатам, стрічають першу маму Матія.

— Слава Ісусу!

— Слава навіки!

— А що, кумо, гаразд у хаті? — питає гробар.

— Не великий гаразд, бо хлопець тепер прибіг до хати, кинувся на постіль і йойкає — страх! щось його всередині ріже,— відповідає мама Матія.

— А не знаєте, з чого?

— Ні, не знаю.

— Коли ж не знаєте, то я вам скажу: моримухів наївся під лісом.

— Йой, матінко пренепорочна! — закричала невіста й вернулася до хати.

— Ходіть, пане,— каже гробар лікареві,— тепер або ваші погоничі, або мої...

Пішли відвідати Матія.

В хаті вертиться Матій на постелі, кричить:

— Йой, йой, давайте раду! давайте яку раду!

— Де тебе болить?

— Під грудьми й голова, йой, мало не трісне голова й пити хочу,— глаголить Матій.

Вийняв лікар фляшину з торби, накапав на цукор якогось плину, всадив Матієві в рот.

З'їв Матій цукор, щось нудить...

Дав лікар ще якогось відвару моримухоїдові і велів йому пити, як перестане нудити.

Не упорався лікар з одним, а тут на подвір'ю такий скрегіт зубів, несуть мами, тати своїх синів-погоничів, повний тік у стодолі недужих моримухоїдів, кождий кричить:

— Йой, живіт, йой, голова!.. давайте пити, давайте раду.

Так пережили дві доби в великім страху й тривозі родичі, а в тяжких болях ті, що не слухали досвіду старших, тілько повіли собі: «З'їмо по одному моримуху й переконаємося, що з того буде?» Тим чином скінчилося на лікарю, а гробар був непотрібний; але коли би так були хлопці знайшли більше солі в гробаревій шматині й з'їли ще по одному моримуху, тоді, може би, був і лікар нічого не поміг.

ЗАМІТЬ

Виліз Михайло Кужівка, начальник громадський, рано з хати, станув під порогом — біда!.. І кожух на нім несогірший, і на голові кучма необлізла, і ноги в чоботях «скрутелями» пообвивані, а студінь проймає, западова вогка мерза до шпіку добирається.

Дивиться Михайло на світ Божий... Та який-то нині той світ Божий? І малий дітвачок змалював би його вуглем на комині, і зряча Матрона удала би його на писанці: на великій сніговій площі довгий ряд білих куп то більших, то менших,— то село; ні деревини, ні плотика, чотири сотки «нумерів» задуло, присипало снігом, тільки на однім і другім кінці того ряду куп хрести святої церковці блищаться, показують начальникові Кужівці, що тут тисячі голодних черев загребаних під снігом; що тут благовірні християни враз зі своїм іміннячком дриголять, куляться, скрегочуть зубами з голоду та студені. Ані з одної купи не куриться, навіть на попівщині ніякого диму не видати. Попалили люди і придбані патики на будівлю, і плоти, і садовину, і волосся з журної голови палили би, аби тільки огріти вже не себе, але дітей. «Яка ж там біда панує в тих засипаних снігом конскрипційних нумерах, коли з них навіть не куриться?» думає начальник Кужівка. А він знає дуже добре, бачить, яка там крайня розпука, яка опириця-нужда розгостилася по кутах у кождій хаті. Ой, знає він, знає, дуже добре знає. Ще день перед руським Новим роком мусив навістити з здекуційником кождий нумер, отворити кожду скриню, кождий сусік, бо здекуційник сим разом не жартував: у гробаря аж у загаті під снігом знайшов півкірця стоколоси, а у многодітного Дрімайла із гною випорпав мішок з святочними строями!.. То був собі раз кінець руського року! І таким способом зібралося дві тисячі ринських а чотири тисячі корон іще з докладом залеглості , таким способом поспекався начальник Кужівка біди з села, дістав похвалу за свою енергію, але та похвала влізла йому тупим ножем у серце, бо він таки мав серце.

Так думав Михайло Кужівка, начальник громадський, розглядаючися по світі Божім, а коли глянув довкола себе, став інакше думати: от побіля його хати заміть, як гора, а під заметею розвалена хата його сусіда Семена Кліщика; перед місяцем вигнав жандар Кліщика з хати, бо валилася; і добре, що вигнав, бо тепер був би загиб з дітьми, а так коморує у Дмитра Коцюбки. Хоч умре з голоду, то комісії не буде. Дивиться Кужівка на величезну снігову заміть, а з неї щось виставило кочергу, а за кочергою бухнув стовп сірого диму і пігнав просто в облаки.

— Свят єси, Господи,— шепнув Кужівка і перехрестився. Чи ж мала сусідова пустка сама від себе під снігом займатися? Таже він, начальник, сам двері запечатав і мазею шнурки понамащував.

Ще не розібрав Кужівка того дива в своїй голові, а тут нове диво: знов у другім місці кочерга вилізла із замети, а за нею знайома старосвітська шапка Семена Кліщика, а за нею і чорна твар Божа, сам живий Кліщик, і лебедить до Михайла Кужівки:

— Пане начальнику, кумунечку тисячний, що ж ви робите? Чи жиєте? Пой, таж я ледве-не-ледве видряпався на світ божий... Щоби не кум Коцюбка, згинув би чоловік узимі.

— А бійтеся господа,— говорив Кужівка,— та що ви там робите? Як ви там залізли?

— Дітища, кумунечку, дітища і мій коник бідненький. Якось завалили діти піч у Дмитра Коцюбки, нема в чім палити. А тут і патичка нема. А я кажу кумові: «Ходім до мене на комірство до моєї запечатаної, там у сінях і патики на нову хату і піч не будь-яка, можна на ній і криміналь будувати». Кум не хотіли, вагували, але діти їх як зрипотіли: «Татуню, до татуся на піч, ми хочемо до татуся на піч!» — ну, і так ми впочі перенеслися... Тепер ми всі вкупі; палимо в старій хаті матеріалом на нову і гріємося, і коник мій гріеся вкупі.

— А як жандар надійде?

— Або він у мене перший раз? Нехай іде та нас відгребує.

— Відгребує, відгребує,— повторив Кужівка з досадою, як би хотів казати: нова біда на мою голову.

— Пане начальнику, ви, видиш, хочете пліт вивалити і спалити? Не вивалюйте плоту, бо як схочете новий загородити, будете мати знов провізорію [1] з Вантюхом і програєте, бігме ж то програєте... Знаєте що, я вам дам тих патиків, що збирав кілька літ на нову хату, а ви мені сіна для коника.

— Ідіть візьміть собі сіна, як дістанеться, але тих патиків не хочу,— закінчив війт Михайло Кужівка і взяв лопату, став добиратися до послідного в селі кусника плоту, аби запалити в хаті.

РОЙТІВ ШИБ

1

Зловив Микола Рило славного либака Ройта при своїй «дучці», як крав кип'ячку. Вхопив в жиласті кріпкі руки худу людину за гортанку, держить, мов кліщами.

— Прецінь раз попав-єсь, жидуню солоденький! — каже Микита.— Вік потямиш мою десницю!.. Чимало накрався моєї праці? га?.. Годочок цілий, бігме годочок чигаю на тебе, мало не встічуся...

Говорить Микита своє, а жид вертиться в руках, вайкотить, жибонить, страх!

— А, тепер а-а-а... спіймав, як Бог святий на небі, що спіймав багрія-кучиніра! — говорив Микита Рило до Ройта і душив щораз прикріше.— Маєш за мої безсонні ночі!.. Маєш за мою гризоту!.. Маєш за кип'ячку!.. Маєш, маєш, но... за все маєш!

За кождим словом «маєш» Микита душив Ройта так довго, аж сей перестав вайкотіти, завмер направду.

«Зле,— подумав Рило.— От готова напасть, кримінал, стричок таки зараз. Дрібку пучками пошолопав на жарт, навіть не можна назвати се шолопанєм... ігі!.. Ну, дивіться, люди добрі, ну, дивіться... Чи ж мала би огида таку прудку смерть мати? Та хіба вже не було би... Господи, будь при мені!..»— Встань, Мордку, встань!— почав просити Рило,— я більше й пальцем тебе не рушу, будеш видіти — не рушу!

Мардохей Ройт лежав у борозді, не рушався.

— Встань, Скаріото, встань!.. Дістанеш від мене нинішню кип'ячку з моїх дучок!.. Будеш мати найменше сорок киблів, тілько встань, не будь дитиною!

Мардохей Ройт незамітно здригнувся.

— Ади, ади! Антипків син ще не в аді... може, дасться упросити і віджиє кучинірський начальник! — приговорював Рило і друх в нехрещеного.— Спробую по-доброму, може, з баюрища вилізу... Як встанеш, Мордку, дам зараз тобі закіп на «Новім Світі»... будеш копати сам яму. Біда не чепиться тебе, чи хочу повісти, твій брат позавидує тобі, як дістанеш «матку» з воском.

Піднісся Мардохей Ройт, пообтирав посоку з рота,— як не той сам: звеселів, зрадів Микиті, став роздивляти.

— Але не скасуєте свого слова? Ви мені дасте закіп на «Новім Світі», не правда?

— А якби я не схотів дати, що мені зробиш?

— Я зараз кладуся, як забитий, а як приїдуть либа-

ки, повім, що то ви мене справили.

Микита з погордою глядів на злодія, бачив, що тут нема що зачинати з проводирем кучинірським: або трутити в яму і щоби за ним тілько заклекотіло, або дати відчіпного, полу втинати і втікати від него. Махнув Микита байдужно рукою і сказав:

— Мара бери!.. Дістанеш і закіп, тілько не роби збитків і не засипуй землею мою кошару.

— Можете бути певні, що жоден під вашу кошару не понесе вночі землі; а як буде потреба, з ваших ям заберу насип дочиста; ніхто не буде знати, де дівся.

— Не потребую. Я беру землю з своєї кошари на свій грунт, збитків не хочу нікому робити.

Того самого дня писав Фок, славна і преучена голова в тій околиці, «dobrowolną ugodę» між Микитою Рилом з одної сторони а Мардохеєм Ройтом, «геретиком» з дрогобицьких ланів, з другої сторони. Двайцять свідків знаком хреста святого відзначили своє ім'я на тім документі, а громадську печать витиснув війт сим разом задурно, бо з Ройтом жартів не було. Впрочім рука руку мила: знав Ройтові гріхи війт Николай, знав війтові гріхи Мардохей Ройт.

II

Покинув Ройт свою ватагу «Гевре Гранд» під проводом молодшого брата Люзера Ройта, а сам почав копати яму на свою руку. Кучинірська ватага доставляла щоденно свіжої двоножної сили робучої, кого спіймала, хотів чи не хотів — іти мусив, коли хотів дальше існувати в своїй питомій Каліфорнії. Вночі викопану землю десь невидимо кучиніри розносили по чужих кошарах, і рано було знов чисто, копали дальше.

— Кілько ти, Ройте, дав Рилові за закіп? — питали сусіди, в котрих не раз крав кип'ячку.

— Кілько я дав... кілько я дав? — повторяє глумливо Ройт,— всі гроші, коли хочеш знати!

Дійсно у Ройта не було ніяких грошей. Робив бляшки то по десять, то по двайцять крейцарів і тими значками виплачував робітникам, а робітники ішли з такими «грішми» на «кантину» до нового ватажника «Гевре Гранд» і там діставали «колена (колочену) фасолька, хліб парове і маслянка дешева». Та й який то хліб був — запліснілий або згірклий! Яка то фасоля зіпсована і маслянка, що аж в ній шипотіло!.. Найголодніший псище не ткнув би ся був таких марципанів...

Но як сказано, хто раз попався в руки ватазі «Гевре Гранд», сей мусив як за повинність відробити Ройтові один-два дні і діставав за се — хотів чи не хотів — заплату бляшаними значками, котрі можна було проміняти у грубої Єнти за «колена фасолька і задешева маслянка».

— Бери, хаме, дванайцять шусток бляшками! — говорив Ройт робітникові.—Груба Єнта прийме борше, ніж правдиві... В неї всего дістанеш, чого твоя душа забагне!..

Таким способом докопався Ройт аж до глибини трийцять п'яти сажнів, натрафив на камінь — ані руш дальше! — а тут й заморока б'є, найтвердша голова не в силі видержати більше, як дві години, а млинок хоть фурделить раз у раз, та нічого не помагає.

— Сотку зараз дам тому, хто розсадить динамітом камінь насподі! — каже раз Ройт.

Нащурив Гулай Федько уха, вислухав і повідає:

— Дайте нам на руку сотку зараз, але не бляшками, так поліземо з кумом Йваном Заразою розстрілювати.

— На, маєш сотку, як лід, гладку,— мовить Ройт, і дав обом виказ на стогульденовий льос.

Оглянув Гулай ніби ученим оком, пізнав нумер 100 і каже до кума Зарази:

— Добра сотка, правдива... Я нумер «сто» пізнаю і смерком!

Злакомилися бідні невіжі хлібороби на таку суму, сховали папір, пішли до ями, стали довбати в камені діру, щоби можна вложити динамітовий патрон і розсадити на кусні. Довбають, свердлять камінну опоку посвому, а тут — як не гукне обом в очі: бух! — і без динамітового патрона скала розсадилася підземною силою. «Матка» воскова воскресла: надуло воску повнісіньку яму на трийцять п'ять сажнів,— оба хлопи остали насподі разом з льосовим виказом на сто гульденів.

П'ять місяців брали та й брали віск з ями раз у раз днем і ніччю, заким дібралися до покійників Гулая і Зарази, котрі полишили кільканайцятеро дітей нагих, голодних, жінки без рубаток і чотирьох беззубих і немічних дідів,— але зато зробили Ройта Мардохея в одній хвилі мільйонером.

Вибрав Ройт скарби з святої землиці, купив в Стрийщині красний маєток, став паном-дідичем та й в додатку польським патріотом, а людям на незабудь лишив ненакриту і необставлену яму. Не один, повертаючи вночі по тяжкім труді з кошари, знаходив в ній вічний спочинок, пропадав у незмінній глибині без вісті.

III

Упала безрога Данила Пачки в Ройтів шиб, та й тілько мав пожитку; а ситна була штука: шістдесят уже купці давали, а він хотів вісімдесят і п'ять. Пропала безрога в Ройтовій ямі, нічого й не казав Пачка нікому, щоби різники-купці не сміялися.

От в тім своїм клопоті пішов Данило Пачка — він був народним учителем — до комуни, жалуєся, що під його вікнами, чотири кроки від школи, Ройтів шиб ненакритий, необставлений, до ями падають вночі люди, а вдень худоба, і звідтам уже не вилазять.

Ніхто не слухає Данила Пачки: сміються, кепкують.

— Ми вам позволяємо засипати,— каже пан презес ,— ніхто вам слова за се не скаже,— моя голова в тім, на мене спустіться!

— Така рада може чоловіка гнівати,— відповідає Пачка.— До засипаня такої пропасті треба тисяч рук кучинірських з міхами, кілька соток, а у мене того нема, а діти бігають зі школи тамтуди, не тяжко о клопіт.

— Самі кажете, що треба рук і грошей, а в нас також на се нема капіталів — засипувати чиїсь ями. Впрочім, ви можете пізвати Ройта до староства, до суду, а власті приневолять його до того, що засипле.

— Як то? ви мені кажете виступати против того, котрий на одно слово має кільканайцять тисяч голодних ротів на свої услуги і може мене де-небудь до закопу кинути? Ви, добродію, чей знаєте, що в мене жінка, діти дрібні, родина численна, а капіталів ніяких!..

Зареготався пан презес комунальний, а секретар і другі писарі йому завторували.

— А ви нам кажете з Ройтом зачіпатися? — спитав презес Пачки.— Ми прецінь не менше зависимі від його прихми , як ви. Моя рада для вас: сидіть тихо, не рипайтеся, не викликуйте вовка з лісу! Може, колись в тую яму упаде такий, що буде більше коштувати, аніж ваша безрога і корова Малицького, то й засиплеся. А так, що зроблю? Обставлю вдень патиками, а вночі повитягають на топливо...

Здивувався Данило Пачка на таку сповідь презесівську; навіть тоті, що таку велику силу мали в цілій галицькій Каліфорнії, тремтіли перед Ройтом, признавались явно до своєї безсильности супротив могучості і волі Мардохея Ройта. Отже, постановив після змоги сам сторожити коло ями, остерігати людей перед неминучою смертю, а вже більше нігде не йти жалуватись на самого Ройта.

IV

Вернув раз учитель Пачка пополудні додому, хоче помогти жінці щури вигнати з кімнати і воду по зливнім дощі вичерпати з неї, як ненадійно цілий дім затрясся, а під землею заклекотіло, наче сто патронів динамітних нараз вистрілило. Дивиться Пачка крізь вікно на Ройтову яму — зле! Замітив, що земля довкола ями на самій стежці під вікнами, куди люди переходили, закроїлася, а отвір очевидячки побільшався.

— Нині, мабуть, не будемо спати в хаті,— говорить Данило жінці.— Ройтова яма дістала прихми, готова ще й цілий дім проковтнути.

— Заким ти прийшов, то щось три рази так під землею загуділо,— мовить жінка.

І знов потрясло цілим домом, жінка і діти спискотіли, страшний підземний гук, хоть тривав малу хвильку, страшно наполошив сим разом бідну родину Пачки.

Заніс Пачка свої діти до сусіднього шинку, а вертаючи, побачив, що на місці, де була стежка, зробилася відхлань з Ройтової ями. Завідомив власть комунальну і гірничу, щоби дали на ніч сторожу, котра би остерігала проходячих людей перед небезпечністю смерті.

Обіцяли післати сторожу.

Яма тимчасом розсувалася щораз більше. Вечором замітив Данило, що половина єго дому стоїть над безоднею, перехід людям попід вікна був перетятий: не могли дістатися ні тії там, ні тамті сюди.

Вже й смерклося, дощ хляпає, а сторожа все ще не приходила.

Данило Пачка стоїть на дощі, сторожить, остерігає прохожих. Тілько почує здалека людські кроки, кричить:

— Не йдіть туди, верніться! ту яма запалася, пропасть під вікнами!

Ямарі, знаючи сердечність Данила Пачки, дякували йому і заверталися.

Аж надійшли два ямарі п'яні. Ідуть найбільшою яругою, бовтають ногами, співають якоїсь жовнярської а щохвилі стають, цілуються, матіркують собі з великої любові і щирості.

— Брате! — говорив оден,— нехай не називаюся Микитою Рилом, як нині Ройтового баришівника не обіллє кава червона! Слухай, я тепер на своїм стою, знаєш, на своїм!.. Ту десь яма, котру я злодієві Ройтові дав задурно...

— Тихо, тихо, бо нам не виплатить за «шихту»! — остерігає напотемках другий.

— Що-о?.. я боюся, може, Ройта, що за мою працю панує, а мене на біду привів з тим другим злодієм Фоктом?! Придушив я був уже раз Ройта, але він не мине моїх рук!..

— Тихо! хтось стоїть, підслухує!..

— Стримайтеся, люди! — кличе Данило,— ту яма засунулася, не йдіть дальше!

— А диви! то Фокта голос, того драба, що писав контракт Ройтові! того Фокта, що збавив мене всього! — закричав п'яний Микита Рило до свого товариша.— Бий злодія Фокта! бий, що ся влізе, за мою працю!..

І на сердегу Данила Пачку посипалися кулаки за покутного писаря Фокта,— він упав без пам'яті, окривавлений, на землю.

Вийшла жінка, заволікла Данила напівмертвого до дітей, а оба ворохобники, співаючи, полетіли в пропасть... тілько за ними зашуміло!..

До першої години по півночі ішли люди, як звичайно, стежкою попід школу, але вже не було другого Данила Пачки, щоб їх остерігав перед пропастю... Кілько їх тої ночі по Микиті Рилі і його товаришу через п'ять годин попадало в яму — Богу єдиному відомо!

О другій годині по півночі з'явилася інспекційна поліція і знайшла все в порядку.

Скоро світ, зачорнілися кучиніри. Мов гайворонє, стали зносити лупок, камінє з сусідніх кошар, стали засипувати з великою поквапністю Ройтову яму.

В три неділі пізніше стояв на тім місці шинок — «кантина» грубої Єнти. Музика грала, нарід гуляв, веселився, не знаючи о тім, що скаче на могилі своїх братів і сестер, котрі ненадійно знайшли свою смерть і освободу від суєти житейської, не знаючи й о тім, що і той Микита Рило, за котрим питали по цілій галицькій Каліфорнії, спочивав на сто кількадесят метрів під їх ногами...

От і Ройтів шиб!

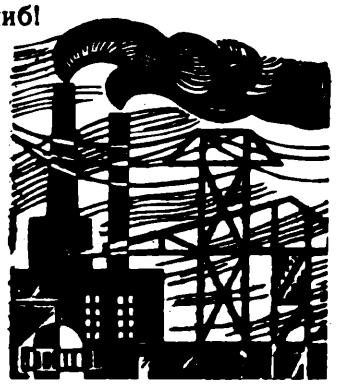

ІСИДОР ПАСІЧИНСЬКИЙ, 1853 — ?

Поет народився в с. Красне в Турчанщині, де його батько Роман був священиком. Гімназійну науку закінчив у Дрогобичі, де дружив з Іваном Франком. Після року військової служби вернувся на Бойківщину, одружився зі співачкою Теодорою Гурко, купив у Турчанщині в с. Красне-Задільське землю і став господарювати. Укладав на народний взір вірші і навіть названо його "бойківським соловейком". Здебільша його вірші друкувалися в тогочасних періодичних виданнях, як от у львівській "Ластівці" та в коломийській "Весні". У 1872 р. вийшла окремою книжечкою його симпатична поема "Безталанний".

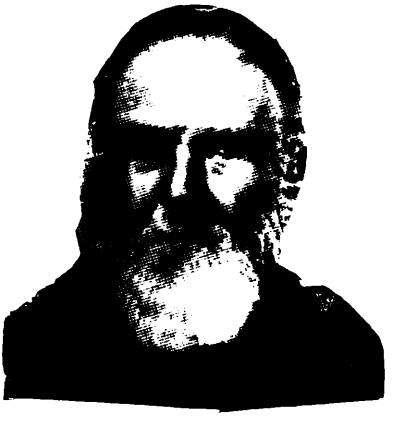

ПОКЛИК РОДУ

Як лиш півник, у пишні косиці прибрався,
Ходив гордий мов пава, з усіх він сміявся.
А задерши голову, йшов певним кроком,
Аж ось, десь взялося яєчко під боком.

»Дрантя — каже півень — яке бридке!
Слабеньке,
Бідненьке,
Аж сором дивитись таке гидке!«

Яйце відповіло: — »Паничу, розум май,
А звідкіля ж ти взявся? Не знаєш? Відгадай!«

Той, хто рід свій зневажає,
Хай, цю байку прочитає.

Зрозумійте, милі діти!

Зрозумійте, милі діти,
Що коротке життя в світі,

Тож потреба життя хвилі,
Голуб'ятка мої милі,
Все на добро уживати,
Ближнім, бідним помагати,
Батька, неньку шанувати,
Богу славу віддавати,
Все, що рідне є — любити,
Край в потребі боронити.
Якщо так будете жити,
Бог вас не благословити.

СИРІТКА

Ходить плаче сиротина,
Плаче, хоч не хоче.
Оглянеться сюди-туди,
Вітер віє в очі.

Люди бачать — не питають,
Чом сирітка плаче,
Чом їй серце в грудях ниє,
Серденько дитяче.

Вона згадує нещасна,
Як колись бувало,
Коли мати до серденька
Її пригортала.

Іде дальше сиротина,
Плаче, хоч не хоче.
Оглянеться сюди-туди,
Вітер віє в очі.

Коли батько гроша придбав,
Справляв чоботята,
Як сестричка умивала,
Личко й рученята.

Рідна неня кучерики
Щоранку чесала,
Щонеділі сорочечку
Чистую давала.

Дзвінниця в Синевідську Вижнім Антін Малюца.

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА, 1855 - 1920

Організаторка жіночого руху в Західній Україні й визначна жіноча письменниця; народилася на Покутті в с. Белелуя, в Снятинщині але проживала довгі роки на Бойківщині в Болехові, де й померла. Чимало її писань відноситься до Бойківщини і тут написані, тож і згадуємо її серед письменників-бойків. Основною темою її творів була доля української жінки—вона реально змальовувала сумну дійсність, змагаючи до повноправ'я жінок нарівні з чоловіками. Красу Карпат в цілому а Бойківської Верховини зокрема, оспівує Н. Кобринська в своїх багатьох творах; для характеристики наводимо деякі взірці.

СВІЧКА ГОРИТЬ

Велике, блискуче сонце сходило з небосклону і кидало довгі, ясні прощальні лучі своїй вірній любці і щирій товаришці — землі.

Одягнене в етеричні фіолети облаків мінилося блискучими тонами найкрасших красок, а щаслива його любка вся ясніла промінним світлом королівської пишної пурпури.

Відходило з проволоком, озираючися поза себе, і послідне кидало розпаленим оком любові на ясні води та темні бори, спиналося по шпилях дерев, високих будівель і веж, що будто би досягали легких золотистих облаків.

Прощалося з жалем, приневолене незмінним законом конечності.

Послідні лучі, послідні погляди, послідні поцілуї.

Відійшло.

А з ним згасло світло, радість і тепло землі. Уся похолоніла, обвинулася темним, жалібним серпанком мрачного смутку й туги.

З другого боку висунувся в німому маєстаті місяць, як би скаменілий з болю. Не зважав ні на звізди, що іскрилися вокруг него, ні на білі облаки, що сунулись низом зачаєно, тихо, як бездушні потуги природи; гордий, холодний, сріблястоблідий, як би перераженний, сумно дивився на бідну землицю, на її людський муравельник і людську судьбу.

Із відкритого вікна гарного партерового домика в малому містечку розливались смичкові тони скрипки з акомпаніментом фортеп'яну. Грали увертюру до «Вільгельма Телля».

Він — молодий, високий, чорнявий, сильно держав скрипку в білих руках і натискав струни довгими пальцями.

Вона, як розцвіла весною цвітка, сиділа при фортеп'яні і впивалася усією душею кожним тоном, кожним нюансом скрипки могутньої композиції, повної гармонії, барви і ритму.

Тихі, мольові тонації, повні смутку, немочі, безсильної розпуки, переходили і змінялись в тверді, мужеські, енергійні звуки, щораз ближчі, голоснійші.

Ще кілька сильних, довгих акордів, відповідних настроєві цілої композиції, і кінець великої події, великої сили і напруженя волі.

— Чудово! — прошептала вона в захоплені, відриваючи руки від клавіатури.

Мов бачаться мальовничі могутні альпійські гори, чується воєнний грізний дух, скрегіт збруї, мужеську силу, відвагу й тихі зворушеня серця.

Так відчувати й підхоплювати може тільки правдивий артист.

. . . . . .

Якийсь незвичайний рух на улиці перервав їх захват і звернув увагу. Вони мимовільно зближилися обоє до вікна.

Першою їх думкою було, що, може, десь горить, але ніде не було видно луни. На противній стороні вулиці стояло кількох мужчин і читали при ліхтарні розліплене на мурі оповіщенє.

— Що там таке? — запитав він одного з переходячих, вихилившися через вікно.

— Як то, не знаєте? Загальна мобілізація.

— Загальна мобілізація? — повторив знову хтось з другої сторони громадки прохожих.

— Загальна мобілізація, — підхопив якийсь здавлений жіночий голос.

Вони подивилися на себе майже з перераженєм, подивились очима людей, котрих несподівана, неожидана річ ввела в подив, — річ, котру не могли ні розібрати, ні зрозуміти.

По хвилі її взір упав на розложені ноти увертюри. Скоро підійшла і нервним рухом замкнула клавіатуру. Те, що гарне в штуці, як же болюче, сумне, переважаюче в житю.

Він також наблизився до фортеп'яну з якимсь зрезигнованим спокоєм, вложив скрипку до футералу й відсунув, як би казав: «Так і лишиться».

Так і сталося.

Лишилася не лише скрипка, але й вона, найдорожча його серцю дівчина.

Тяжкий біль і смуток прошиб серце дівчини. Якісь рухливі, різнородні образи виступали і крутились на понурому тлі смутку.

Світ видавався їй якоюсь дикою, несправедливою потворою, що карав невинних.

Ах, як страшне самітною почувалася вона. Всі свої, близькі, стали далекими, чужими, все вокруг неї посумніло, злилось тяжким смутком. Цвітка сумно всміхалась, деревина сумно вітром похилилась.

Залинула радість світа; щастє його, як пусте, без значіня слово.

Серце стискалося, повіки дрожали сльозами, та не вменшали смутку, не приносили полегші прибитому мечем серцю, як у Мадонни, що висіла в її кімнаті. Тож цілий біль свого серця виливала перед тим образом, всі свої сльози приносила їй в жертву разом зі свічкою, що день і ніч горіла, і просила, щоби вернув той, що забрав її серце, а з серцем ціле її єство.

«Чи побачимось ще колись?» було його послідне слово. Може, справді було воно послідне, може, справді ніколи не побачаться? «Ні, ні! — кричало щось в її нутрі.— Він мусить, мусить вернутися. Мати Божа охоронить його і назад приверне».

Але чому, чому досі нема від нього ніякої вістки?!

Вона сиділа годинами, вдивляючись сумним оком у дрижаче світельце. Перед її душею виринали як би з далекої минувшини якісь плани, наміри, а серед них страшна мара, страшне питанє: «Що зробити, як собі порадити, як побороти прокляту дійсність?»

На мить вертала до неї давня енергія і сила. Тоді розпитувала вона знакомих і незнакомих, що писали до своїх жовнірів, де обрітається полк, при котрім він служить. Але все надармо.

Часом попадали до її рук часописи. Розжареними очима шукала його у списках ранених і поляглих; сумна радість заливала її серце, бо страшно було би його там найти.

. . . . . .

З весною все ненадійно змінилося. Неприятельська армія посунулася, як сіра, зимова хмара. Зацвіли блакитні «кашкети» , а з ними й добра вістка прийшла до неї й довго ожидане письмо. Однак скоро минула її радість.

На сердечні, довгі її письма, що слала одно за другим, розповідала про біль свого серця, про страчену й відзискану надію, і про свічку, що день і ніч горить... не мала ніякої відповіді.

Аж одної днини приходить до неї двох мужчин. Один

знайомий з міської міліції, другий зовсім чужий.

— Чи ви називаєтесь Марта М.? — запитав незнайомий.

— Так, то я,— відповіла змішана.

— А ці письма ви писали?— запитав він знову, показуючи її власні листи.

Уся кров з серця бухнула їй до лиця.

— Так, то я писала, але як вони приходять до ваших рук?

— Я маю на се певне право,—і показав їй тайну відзнаку.

Кров, що бухала їй з серця до лиця, мов уся зледеніла й перестала кружляти.

— Я би просив о певні, маленькі поясненя,— тягнув дальше незнайомий.

— Поясненя? Які поясненя? — питала дрожачими устами.

— Тут є певні скороченя, а головне, що має значити майже в кожному письмі: «Свічка горить день і ніч» і три точки.

Дівчина стояла непорушно, як би не приймала ніяких вражінь, немовби все те, що чула, не відносилося до неї. Здавалося їй, будто би чула якийсь голос, а не розуміла слів.

Так тривало добру хвилю, нарешті поступилась насилу й отворила двері до своєї кімнати. Перед Мадонною блимаючим світлом блищала свічка.

Легка усмішка зависла на устах обох мужчин.

— Будьте спокійні,—сказав вкінці незнайомий,— все провірено, листи дійдуть до адресата.

. . . . . .

Вона довго не могла прийти до себе, оперлася руками о стіну і зсунулася напівобомліла на землю. Все, що скривалось на дні її душі, витягнули люди на прилюдний вид, обкинули поблажливим усміхом легковажаня найдорожчий її скарб, найціннійшу суть її існуваня.

Потягнуло холодом, зморозило й обтерло з пуху ніжності глибоко хоронені почуваня від холоду й буденності зовнішнього світу. Начеб якась груба рука зірвала ніжну цвітку й кинула на дорогу під ноги байдуже проходячих людей. І перли-сльози видобулись із глибини її нутра з такою силою болю, що виділось, до чого не діткнулась би, все знищила б і потягла у пропасть.

Та сила забирала з собою дівочі мрії про щастє, про світ, про житє. Лише свічка блимала слабим проміням надії...

ІВАН ФРАНКО, 1856 - 1916

Український Мойсей, учений, письменник і поет-співець бойківського і всеукраїнського горя народився в с. Нагуєвичах біля Дрогобича. Франко це велет і ґеній всієї української нації. Він виступає на літературному полі як повістяр, поет, драматурґ, перекладач, літературний критик і дослідник історії літератури. Пише для дорослих і для дітей. Він визначний фольклорист і етнограф, мовник і історик, економіст і соціолог. Обхопити його многогранну літературну і наукову, громадську і журналістичну діяльність у кількох рядках—неможливо. Він редагував журнал "Друг", "Громадський Друг", "Дзвін", "Молот", зорганізував видання та співпрацював із "Дрібною Бібліотекою", заініціював "Літературно-Наукову Бібліотеку"; журнал "Товариш", видає і редагує журнал "Життя і Слово" та співпрацює із періодиками ж. "Зоря", г. "Діло", "Курер Львовскі", "Правда", ж. "Літературно-Науковий Вісник" та інше. Найважливіші твори Франка відносяться до Бойківщини та бойківського племені, особливо гарно і глибоко описано злидні бориславських ріпників, руїну селянських мастків, що попадали безсовісним шукачам ропи в руки, та економічний і політичний гніт українського народу під ворожими окупаціями. Франко оспівував щастя і горе всіх верств українського суспільства а особливе долю покривджених—робітництва, селянства, учительства, священства та інших. Для нас особливо цінні твори—"Бориславські оповідання", "Боа констріктор", "Борислав сміється", "Не спитавши броду", "Захар Беркут", "Петрії та Довбущуки" і

проче. Франко поруч Шевченка це два велетні, два ґенії української нації, які збудили зі сну український народ і повели до змагу за волю і державність. Франко це гордість не тільки Бойківщини але всієї соборної України.

SEMPER IDEM!

Против рóжна перти,
Против хвиль плисти́,
Сміло аж до смерти
Хрест важкий нести!

Правда против сили!
Боєм против зла!
Між народ похилий
Вольності слова!

З світочем науки
Против брéхні й тьми —
Гей, робучі руки,
Світлії уми́!

Ще те не вродилось
Гостреє залізо,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав!

Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духа,
Не лиш утле тіло!

МАЛИЙ МИРОН

I

Малий Мирон — дивна дитина. Батько втішається ним і каже, що він чудово розумна дитина, але батько, звісна річ, сторонничий суддя. Та й ще Миронів батько — чоловік уже в літах, ледве дочекався дитини, і, значиться, яка там будь собі дитина, все вона у нього золота, і розумна, і гарна. Сусіди тихо шептали собі, що Мирон «якесь не таке, як люди»: іде та й розмахує руками, гуторить щось сам до себе, візьме прутик, швякає по повітрі або стинає головки з будяків та ластів'ячого зілля. Серед інших дітей він несмілий і непроворний, а коли часом і відізветься з чим-небудь, то говорить таке, що старші як почують, то тільки плечима стискають.

— Василю,— говорить малий Мирон до малого Василя,— ти доки вмієш рахувати?

— Я? А доки маю вміти? П'ять, сім, парканацять.

— Парканацять! Ха, ха, ха! А то кілько парканацять?

— Ну, кілько ж має бути? Я не знаю!

— Та то нікілько. От сядь лишень, будемо рахувати!

Василь сідає, а Мирон починає рахувати, цюкаючи за кожним разом бучком о землю: один, два, три, чотири...

Василь слухає, слухає, а далі встав і побіг. Мирон і не замітив: сидить, цюкає і рахує далі й далі. Надійшов старий Рябина, кахикає, харкотить і охає,— Мирон не чує, все своє. Старий зупинився близ нього, слухає, слухає... Мирон дорахував уже до чотириста.

— А ти, невітцівська дитино, е! — сказав старий своїм звичайним, трохи носовим голосом.— А ти що робиш?

Малий Мирон аж звергся і обернув залякані оченята на старого Рябину.

— Та ти землицю святу б'єш, е? Ти не знаєш, що землиця — наша мама? Дай сюди той бучок!

Мирон дав, не розуміючи майже, чого хоче від нього старий. Рябина шпурнув бучок геть у кропиву. Мирон трохи не заплакав, не так за бучком, як за тим, що старий перервав йому рахунок.

— Іди додому та «Отче наш» говори, е-е-е, аніж маєш такі збитки робити! — сказав старий з суворим видом і пошкандибав далі. Мирон довго глядів за ним, усе ще не можучи зрозуміти, за що се старий прогнівався і чого хоче від нього.

II

Малий Мирон над усе любить бігати сам по зелених, цвітистих лугах, поміж широколисті лопухи та пахучий ромен, любить упиватися солодким запахом росистої конюшини та квітчатися прилипчастими лопуховими гудзиками, яких так і насиляє на себе від ніг до голови. А ще річка, через котру з города треба йти на пастівник, невеличка, супокійна підгірська річечка, з глибокими, стрімкими та обривистими берегами, з глинистим дном, з журчачими бродами, котрих дно покрите дрібними плиточками, оброслими м'яким, зеленим водоростом, довгим, мов зелені шовкові пасма,— ота річка — то правдива розкіш, то сильна принада для Мирона. Там він цілими годинами любить сидіти, запхавшися в високий зелений косітник або між густе, лапасте листя надбережного підбілю. Сидить і вдивляється у плюскітливу воду, в мигаючу під напором хвилі траву, в ковбликів, що час від часу вилазять із своїх печер або випливають із глибшого плеса, нипають по дні, шниряючи за водяним хробацтвом, то знов вистовбурчують свою тупу, вусату мордочку аж над воду, хапнуть раз повітря та й утікають чимборше в свою криївку, немовби закоштували не знати якої присмаки. А тим часом сонце жарить із безхмарного, темно-блакитного неба, гріє Миронові плечі і все тіло, але не пече його за широким листом. Любо йому. Невеличкі його сірі оченята живо бігають, дитяче чоло стягається,— думка починає рушатися.

— От сонічко,— чому воно таке невеличке, а татуньо казали, що воно велике? То, певно, в небі лиш така невеличка дірка прорізана, що його лиш стілько видно!

Але зараз же в його голові заворушилася й друга думка.

— Ба, а як же воно? Сходить, там дірка мала; заходить, то й там дірка. Хіба ж дірка разом із сонцем по небі ходить?

Се не може йому поміститися в голові, і він обіцяє собі, що скоро додому, то зараз запитається татуня, яка то в небі на сонце дірка прорізана?

— Мироне! Мироне! — чути здалека крик. То мати кличе. Мирон почув і схопився, збіг із бережка над бродок, аби перейти через річку, та й нараз зупинився. Багато разів уже він переходив через річку, та й нічого, а тепер нараз нова поява впала йому в очі. Він стояв якраз проти сонця і, дивлячися в воду, побачив нараз замість плиткого дна, камінчиків і м'яких зелених начосів водоросту — одну бездонно глибоку синяву. Він не знав іще, що се небо з води всміхається до нього, і зу-

пинився. Як же тут іти в таку глибінь? І відки вона взялася нараз? Він став і почав уважно розглядати глибінь. Усе однаково. Він присів. Однаково,— тільки при бережку видно знайомі камінчики та й чути звичайний любий журкіт води на броді. Він повернувся лицем у другий бік, за сонцем: глибінь щезла, брід плиткий, як був. Се відкриття і втішило, і здивувало його. Він почав повертатися на всі боки, пробуючи і втішаючись дивним явищем. А про мамин клик і зовсім забув!

І довго так стояв малий Мирон, то схиляючись, то повертаючись над бродом, але лізти в воду все якось не смів. Усе здавалося йому, що ось-ось серед плиткого камінчастого броду земля розскочиться, і зіне бездонна блакитна глибінь під річкою, між високими берегами, і полетить він у ту глибінь далеко-далеко, щезне в ній, мов трісочка, кинена в глибоку, темну криницю. І хто знає, як довго був би він стояв над бродом, якби не був надійшов сусід Мартин, що з вилами й граблями квапився до сіна.

— А ти чого тут стоїш? Он там мати кличе тебе. Чому не йдеш додому?

— Та я хочу йти, але боюся.

— Чого?

— Та от, адіть!—І він показав бездонну синяву в воді.

Мартин не порозумів.

— Ну, та чого тут боятися? Адже плитко.

— Плитко? — спитав недовірливо Мирон.— А от яка глибінь!

— Глибінь? Ади, що не глибінь,— сказав Мартин, і як був у ходаках, так і перейшов через брід, мало й замочивши їх. Той перехід Мартина осмілив і Мирона, і він перейшов через воду і побіг горі огородом додому.

— Який се дурний хлопець! П'ять літ має, а ще броду боїться,— пробовкнув сусід і пішов до сіна.

III

А коли літом усі старші з хати підуть у поле, Мирон лишається сам, але не в хаті. В хаті він боїться. Боїться «дідів у кутах», т. є. тіней, боїться череватого комина, чорного внутрі від сажі, боїться грубої дерев'яної клюки, вбитої в віконце, що в повалі для пропускання диму від скіпок, якими світять зимою. Мирон лишається надворі. Там він може собі гуляти, рвати зіллячко і розщипувати на кусники, будувати хатки з трісок і патичків, що на дривітні, або й так собі лежати на прислі, та грітися на сонці, та слухати цвіркоту воробців на яблінках,

та глядіти на синє небо. Любо йому, і на дитиняче чоло знов немов хмарка набігає — се думка надходить.

— А чим-то воно чоловік усе видить? І небо, і зілля, і тата з мамою? — таке питання насувається йому ні звідси ні звідти.— Або чим чує? Он каня кевкає, кури кудкудачуть... Що то таке, що я тото чую?

Йому здається, що все те чоловік діє ротом: і видить і слухає. Рознімає рот: так і є, видно все, чути все...

— А може, ні! Може, очима?

Зажмурює очі. Ов, не видно нічого. Рознімає: видно й чути. Зажмурює знов — не видно, але чути.

— Еге, так ось воно як! Очима видно, а чим же чути? — Знов рознімає і затулює рот — чути! Далі очі — все чути. Аж ось прийшла думка — заткати пальцями вуха. Шум-шум-шум. А то що таке? Чути шум, але не чути ні кудкудакання курей, ні кевкання кані. Віднімає пальці—чути кудкудакання, а шуму нема. Другий раз— те саме.

«Що се таке? — міркує сам собі Мирон.— Еге, знаю вже! Вухами чую кудкудакання, а пальцями чую шум! Аякже, аякже».

Пробує раз і другий — так, зовсім так!

А коли поприходили женці на полудне, він, підскакуючи, біжить до батька.

— Татуню, татуню! Я щось знаю!

— Та що таке, моя дитино?

— Я знаю, що чоловік очима видить.

По батьковім лиці перебіг усміх.

— А вухами чує кудкудакання, а пальцями шум.

— Як, як?

— Та так, що як не затикати вуха пальцями, то чути, як курка кудкудакає, а як заткати, то чути тілько шум.

Батько зареготався, а мати, остро позирнувши на Мирона, сказала, намахуючи йому ложкою:

— Іди, приблудо, йди! Такий парубок великий, що вже би далі женився, а такі дурниці говорить? Чому ти ніколи не погадаєш наперед, що маєш сказати, а все десь таке ляпнеш, мов на лопаті вивіз?.. Таже чоловік усе чує вухами! — і шум, і кудкудакання.

— А чому ж не чує разом! Тілько як не затикати вух, то чує кудкудакання, а як заткати, то чує шум? — запитав малий.— От потрібуйте самі! — І він справді для перекони заткав свої вуха пальцями.

Мати поворкотіла ще щось, але відповіді на те питання не знайшла.

IV

А вже найбільша була біда Миронові з тим мисленням! Не вмів мислити та й годі. Що тільки бувало скаже, все якесь не таке, як треба, все мати або хто-будь другий каже йому:

— Та чому ти, тумане вісімнадцятий, не помислиш уперед, що маєш казати, а так бовтаєш, як той рибак бовтом бовтає!

І що вже бідний Мирон не намучився, щоб вимислити, а потім сказати щось розумного,— ні, не можна та й годі. Бідний Мирон прийшов до того переконання, що він не вміє мислити!

Ото раз сидить уся родина при обіді довкола великого стільця насеред хати. Мати подає капусту. Капуста добра, з салом, ще й крупами засипана. Всі їдять її мовчки. Малий Мирон укусив разів зо два, а далі задивився на те, що так тихо стало в хаті, ніхто й слова не скаже. Ні відси ні відти здається йому, що, власне, тепер йому випадає щось сказати. Але що би тут такого? Треба наперед розмислити, а то всі будуть сміятися, ще й мама насварять. Що би тут сказати? І малий Мирон зачинає мислити. Ложка, як ніс її від рота до миски, так-таки застигла в повітрі враз із рукою. Очі недвижно вперлися в пустий простір, а далі мимовільно зупинилися на образі Матері Божої, що висів на стіні; губи тільки рушаються, мов щось шепчуть.

Слуги побачили се, ззирнулися поміж собою, трунули одно друге ліктями, а дівка-служниця шепнула навіть до старого Івана:

— Ану, він зараз якусь дурницю вистрілить.

— Ба не знати,— почав звільна Мирон,— чому тото Свята Матінка дивиться, дивиться, а капусти не їсть?..

Бідний Мирон, хоть і як мучився, не міг нічого ліпшого придумати, може, для того, що його насилу заставляли думати «так, як люди».

Сміх, регіт, звичайна нагана матері враз із «туманом вісімнадцятим» — бідний Мирон заплакав.

— Та що ж, коли я не вмію мислити так, як люди!— сказав він, обтираючи сльози.

V

Що з нього буде? Який цвіт розів'ється з того пупінка? Се й проповісти не тяжко. Лучаються по наших селах доволі часто такі дивовижні появи. Все у них змаленьку не так, як у людей: і хід, і обличчя, і волосся, і слова, і вчинки. А коли прийдеться такій дитині вік

жити під тісною сільською стріхою, без ширшого досвіду, без яснішого знання, коли відмалку нетямучі родичі почнуть натовкати в неї все на такий спосіб, «як звичайно у людей», то їм і вдасться придавити вроджений нахилок до своєрідного; всі невживані і приголомшені здібності дитини заніміють і занидіють у зав'язку, і з малого Мирона вийде кепський господар або, що гірше, не доразу приголомшена живість та прудкість характеру попре його до злого, не можучи розвитися на добро,— стане він забіякою, ворожбитом, що віритиме у власні привиди і буде туманити людей із щирого серця.

Але коли така дитина натрапить на люблячого і, що головне, не дуже вбогого вітця, котрий схоче і зможе потягнутися з остатнього, щоб своїй дитині отворити очі у світ, то тоді — що ж тоді? Чи ви думаєте, що доля дитини стане кращою, так, як звичайно розуміють люди кращу долю? Коби не так! У школі дитина хапатися буде науки на диво, впиватися буде нею, як недужий свіжим повітрям, і скінчить на тім, що перейметься правдами науки і забажає перевести їх у життя. І стане малий Мирон гарячим проповідником тих правд, понесе їх між темних і пригноблених, під рідні сільські стріхи... Ну, і незавидна чекає його доля! Навістить він і стіни тюремні, і всякі нори муки та насилля людей над людьми, а скінчить тим, що або згине десь у бідності, самоті та опущенню на якімось піддашшю, або з тюремних стін винесе зароди смертельної недуги, котра перед часом зажене його в могилу, або, стративши віру в святу, високу правду, почне заливати черв'яка горілкою аж до цілковитої нестями. Бідний малий Мирон!..

СУПОКІЙ

Супокій — святеє діло
В супокійнії часи,
Та сли в час війни та бою
Ти зовеш до супокою —
Зрадник або трус єси.

Бо коли народи в згоді
Враз працюють, щоб природи
Вирвать тайну не одну,
В тьму життя влить світла
досить,—
Горе тому, хто підносить
Самовільную війну.

Та коли в робучу пору
В нашу хату і комору
Закрадаєсь лиходій,
Щоб здобуток наш розкрасти,
Ще й на нас кайдани вкласти,—
Чи й тоді святий спокій?..

Як за нашу угодовість
Він мисль нашу, мову, совість,
Мов будяччя, тне з плеча —
Горе, хто тоді вас мирить,
Хто не рветься до сокири,
До коси та до меча!

* * *

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни,—
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь, не губи!

Бо минуть — далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить,—
Той цілий чоловік.

Тож сли всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдесь тобі буть,—
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганії дні,
Болотяні дні,
Як надія пройде
І погасне чуттє,
Як з великих доріг
Любві, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,
Зсушить серце жура,
Сколють ноги терни,—
О, тоді май життя
Вдячно ти спом'яни!

О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

ВІВЧАР

Сто метрів під землею в глибині десятиметрової штольні, в духоті і нафтовім сопусі працює робітник. Раз за разом гатить він дзюбаком у іловату опоку і відриває від неї кусні лепу. Але опока тверда, скупа і тілько по невеликому шматочку дає собі видирати частки свойого тіла. Вона глухо гуде і стогне під ударами дзюбака, мов плаче, мов грозить; вона пріс вонючим потом, але не подається, уперто держить заховані свої таємні скарби. Робітник, здоровий парубок, що недавно прибув із гір до Борислава на роботу, починає злитися.

— Г-ге! — приговорює він, гепаючи щосили в ямку, в котру гепав уже три рази, не можучи відлупити грудки лепу.— А, мать твоя скалічена! Та доки ти будеш стояти? Пускай!

І він щосили заважив дзюбаком у ямці, щоб відлупити груду. Груда врешті подалася, і він узяв її обіруч і кинув у кибель.

— От там до пса! Йди на світ! Покоштуй сонця! — приговорював він.— Го-го, небоже! Я не жартую! Зо мною не нагваряйся, бо я вмію дати раду й не такому, як ти! Ти не знаєш, що значить сімсот овець. То не те, що одна з другою грудка, а я і їм умів дати раду.

І він бере за ухо кибель, повен лепу, несе його до шахти, привішує до линви і дзвонить, щоб тягли, а сам з порожнім киблем вертає назад до штольні і береться далі дзюбати землю. Його думки бігають за вівцями по полонині, і він, щоб розбити самоту і темноту, любується тими думками, гуторить про них і з глиною, і з дзюбаком, і з порожнім киблем, і з сокирою,— бо тілько й усього його товариства тут у глибокій безодні.

— Ти гадаєш, небоже, що то мала робота сімсот овець! Адже то живе, адже то кожде свій розум має. Невеликий розумець — звичайно німина,— а все-таки такий, як бог йому дав. Ади, в ліс зайде чи в полонину, то вже держиться купи. Не розбігається одно туди, друге сюди, так, як рогата худоба. А все купкою. Г-ге!

— А медвідь, злодій, тілько й чекає на те. О, він також має розум! Ще й який! Недаром вуйко, пан Кулаковський! Сидить за колодою і чекає, аж цілий гурт овець увійде між виверти, а тоді тілько скік, і має їх усі, як у стайні. І всі видусить до одної. А вони, біднятка, вже навіть не бегечуть, тілько зіб'ються в купку і чекають тихо своєї смерті. Г-ге!

— Палиця в руці, цівка через плече, пищавка за поясом,— так я, небоже, щорана вирушав за вівцями. Три пси! цу-цу! Наперед турми один, а два по боках, а я ззаду. Іду та й постоюю. Овечки, як рій пчіл, розсипалися по зеленому. Чорна купка, біла купка, чорна купка, біла купка. Тут ущипне травку, там ущипне та й далі, та й далі. Не пасе так, як худобина, тілько щипле, як дитина, ніби бавиться, ніби поспішає десь-кудись. А передом барани, коменданти. Турми не треба завертати, тілько їх. А бир-бир! А дря-у!

Вівчарські окрики лунають по темній штольні, перемішуючися з глухим гепанням дзюбака.

— А гарно там у нас у горах, у полонині! Ой гарно! Делікатно! Не то, що тут у вас, бодай ви...

Він хотів заклясти, але вдарив себе долонею по роті. Його душа була тепер у атмосфері поезії, серед живої природи, чутливої та видючої, і він боявся образити її, бо був у її власті.

— Гарно там у нас! Ой Господи! Досить чоловік наймитував, гірко бідив, на чужих робив, а проте не жаль згадати. Вийдеш у полонину — зелено довкола, тілько головатні тулять до землі свої білі головки, мов цікаві очі визирають з-поміж трави та моху. Холодно. Вітер тягне. Дихаєш широко повними грудьми. Все довкола пахне, все так і дихає на тебе здоровлям і силою. Внизу ліс оперізує полонину чорною стіною, а над тобою піднімається круглий шпиль гори. Тихо довкола, тілько вівці шелестять у папороті, десь-колись пес гавкне, зелена жовна застукає в лісі або закричить вивірка. А я йду собі помалу, стану, сопівку з-за раменя, як не заграю, як не задрібочу, як не заведу думки, аж серце в грудях

підскакує або сльози на очі навертаються! Г-ге! Пек тобі! Пускай! Г-ге!

Дзвінок згори. Прибув порожній кибель. Робітник бере свій повний кибель, виносить до шахти і виправляє вгору, а сам вертає з порожнім. Вертає в войовничім настрою, бо вже починає голодніти. Люто б'є дзюбаком, лупає глину великими куснями, в мріях бореться з медведем.

— Го-го! Вуйку-небоже! То так не йде! Одна вівця — то ніби нічого, але нині ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позавтру передусиш мені півтурми. Ні, небоже! Такої згоди у нас нема! Ти гадаєш, що я цівку тілько на пострах ношу? Го-го! Вже я віджалую ночі, вже я засяду на тебе в тім виверті! Все мені одно, смерть або життя, а з тобою мушу зробити справу!

Він цюкнув пару разів і зупинився, відпочиває, опертий на держалні дзюбака.

— Злодій вуйко! Три ночі вимучив мене! Мабуть, занюхав письмо носом — не приходив. Але не мене здурити! Вже як я завзявся, то не попущу. На четверту таки прийшов. Темно, хоч око вийми. Вітер стогне у верхів'ях смерік. Потік шумить унизу, а я, скулившися серед коріння величезного виверту, цівку при оці, сиджу, чекаю, надслухую. Вже чую, що йде, знаю, що мусить надійти попри мене, і сиджу, дух у собі запираю. Хрусь-хрусь — уже близько. Витріщаю очі — суне мій вуйко, мов копиця сіна в темноті. Морду підняв догори, вітрить, суне звільна, обережно. У мене очі мало з голови не вискочать, так призираюся, щоб вицілити йому просто під ліву лопатку. Нараз він став, голову набік — фукнув. Занюхав порох. Обертається на місці, щоб дати драла,— і в тій хвилі бух-бух! З обох люф по льотці так і впакував. Навіть не зіпнув вуйко, мов від грому гепнувся на землю. Але то лише хвиля була така. За хвилю він зірвався з землі, рикнув, звівся на задні ноги та й просто до мене. Видно, не дістав у саме серце. Я вже сиджу, не рушаюся. Втікати нікуди, набивати не час. «Ну,— думаю собі,— коли я кепсько трафив, тілько задряпнув його, то буде по мні. А втім — Божа воля. Раз мати родила». Та поки що буде — маю ще сокиру за ременем.

Сплюнув у жменю, вхопив сокиру, перехрестився, поправив ноги, що були сперті на двох коренях, плечима оперся о сплетене коріннячча виверта, що, мов стіна, стирчало догори, закусив зуби, похилив голову вниз, щоб бачити добре, та й жду вуйка. А він уже ось-ось. Хапаєся лабами за коріння, нюхає і ричить, так ричить, мов розгніваний п'яниця, що не може сказати слова розумного, тілько чує, що лютий, і ричить, і пхаєся наперед. Ось він занюхав мою ногу та й досягає її лабою. Так, немовби опік мене кропивою, не гірше. І в тій хвилі вістря моєї сокири по сам обух утесалося у вуйкову голову, розчерепило її дотла. Він ще раз застогнав — так тяжко, так жалібно, мов грішна душа на муках,— і повалився додолу, щез у непрозорій пітьмі, в ямі під вивертом. Я й сокири не встиг вийняти, таки з ним покотилася вниз. А тоді як не скочу з виверта, та хащами, та на плай, та лісом, та на поляну, та понад яр, ялівцями — одним духом опинився на полонині коло кошари. Стукаю. «То ти, Паньку?» — питає бац ізсередини. «Та я, отворіть». Устав він, засвітив ліхтарню, отворив. «Ну, що?» — «Та нічого»,— кажу. «Був вуйко?» — «Та був».— «І пішов?» — «Ні, не пішов».— «А де ж?» — «Лежить».— «Що ти...— Бац не договорив.— Ой любойки, а тобі що в нозі?» — скрикнув. «У нозі?» Я й сам не знав, що мені в нозі, і тілько тепер, поглянувши, я побачив, що весь ходак, і вся онуча, і вся волока — кровава, і кров заливає сліди. Раз, однісінький раз мацнув мене вуйко пазуром по нозі і відразу продер і ходак, і онучу, і ногу аж до самої кості. Коли розвинули ногу, то я зомлів — крові богато витекло. Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масті, і за тиждень я був уже здоров. А вуйка па другий день знайшли неживого, з моєю сокирою в головищу.

Знов дзвінок, знов робітник двигає повний кибель лепу до шахти і приносить новий і знов, копаючи, розмовляє сам із собою, наповнює глухе підземелля не тілько стуком свойого дзюбака, але також гомоном своїх слів, поезією своїх лісів і полонин. В міру того, як він голодніє і слабне від утоми і задухи, його думки робляться

сумніші. Він згадує про важке життя вівчаря взимі, про вівсяний ощипок, бульбу і пісний чир, що бувають узимі всею його стравою, про нудну молотьбу і ще нуднішу бездіяльність у великім пості, про важкі переднівки, хороби та сварки із-за кусника хліба або недопеченої бульбиці. Він згадує про те, як то тепер переводиться вівчарство через те, що полонини позакуповували жиди, а тим більше виплачується випасати воли, ніж вівці. А при волах уже не та служба, що при вівцях. О, тут тяжка, погана служба! Тут уже не покушаєш ані жентиці, ані будза, ані бриндзі, ані бануша. Жий, як пес, і вартуй, як пес! І він швидко покинув сю службу, послухав одного товариша, що нараяв йому йти до Борислава, заробити грошей, пристати на грунт (з грішми тепер усюди приймуть!) і господарювати. І він пригадав собі навіть співанку, якої навчив його той товариш:

Ой піду я в Бурславку
Грошей заробляти,—
Повернуся з Бурславки,
Буду газдувати.

Він попробував вивести сю співанку своїм здоровим, вівчарським голосом, але ні, якось не йшло. Що як що, а співанка у штольні, сто метрів під землею, не йшла.

І він з якимсь пересердям дзюбає далі землю. Він починає ненавидіти її, оту темну, важку, немилосердно тверду землю, що так уперто не дається його дзюбакові.

— Та й тверда ж бо ти, святенька! — говорить він.— І Бог тебе знає, чи святенька ти, чи ні?

Він зупиняється, випростовується і починає міркувати над сим питанням, немов воно не знати яке важне.

— Та й справді, чи свята вона тут? Там, наверха, то вже певна річ. І воду святять, і кроплять, і Боже слово на ній читають. Але тут? Адже ж відколи світ настав, сюди, певно, ані краплина свяченої води не доходила, ані голос Божого слова. Недаром тут такий сопух. Певно, що се не від святого, а від проклятого. Адже ж із сего воску не вільно робити свічок до церкви, видно, що то нечисть, погань! Відпусти, Господи, гріха! Чоловік і в таке місце пхаєся, забирає нечисте добро. І се має вийти

йому на добре? Ой ні, любойки, ні! Не на добро воно виходить! А той товариш, що мене справив сюди, хіба не згиб у такій самій штольні? Засипало його, задусило, навіть тіла не видобули. Вдавився ним нечистий! Ой Господи.

І він хреститься і починає ще завзятіше дзюбати. По бурчанню в животі він чує, що вже швидко мусить бути полудне, і жде потрійного дзвінка, хвилі, коли йому звелять вилізати наверх. А тим часом його уява працює невгамовно, розвертає перед ним усе нові образи, а найрадніше чудові, тихі, ясні образи полонини, лісів, овечої турми і всіх нехитрих пригод вівчарського життя. Кинений долею в глибоку підземну штольню, він чує сам по собі, що ті давні дні минули без повороту, що його шлях звернув у інший бік, що він із давнього, патріархального життя перейшов у нове, незвісне його дідам і прадідам, зразу страшне і дивоглядне, та не в одному ліпше, вільніше, ширше від старого. Але се старе живе в його споминах; із нього лишилося ще стілько, щоб поетичним чаром заповнити і оживити пітьму і самоту нового життя. Так не раз сонце зайде за хмару і з усеї пишноти літнього дня, з усього богатства світла і кольорів лишиться лише стілько, щоби золотим сяєвом обілляти крайчики важких хмар, що нависли над заходом.

КАМЕНЯРІ

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста і дика площина,
І я, прикований ланцом залізним, стóю
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любові жар,
І руки в кожного ланци, мов гадь, обвили,
І плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам згори, як грім, гримить:
«Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу сесю розбить».

І всі ми, як один, підня́ли вгору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися штуки
Та відривки скали: ми з силою розпуки
Раз по раз гримали о кам'яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти гриміли раз у раз:
І п'ядь за п'ядею ми мíсця здобували:
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яті в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та вирівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють.

Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали;
На шля́ху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що свóїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийдé нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Який ми кинули для праці, поту й пут,
За нами сльози ллють мамй, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівнії та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали се, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвалося, і груди жаль стискав:
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді пу́ті,
І щастя всіх прийде по наших аж кістках.

* *
*

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничную будить
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово палити,
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам — в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ, 1857 - 1935

Правник-оборонець прав української бідноти в ворожих судах і письменник. Народився в Самборі а молодість провів у с. Гординя і Самборі. Він був співцем патріотичної "ходачкової" шляхти та козацької героїки. А. Чайковський своїми творами з нашої героїки збудив в західно-української молоді патріотизм та глибоку національну свідомість—всі ми із середущої генерації виростали на його повістях і оповіданнях—як от: "За сетрою", "На уходах", "Побратими", "Олексій Корнієнко", "До слави", "Козацька помста", "Сагайдачний", "Віддячився" та інші. Як співець української патріотичної шляхти він вславився своїми творами—"Олюнька", "Своїми силами", "Малолітний", "В чужім гнізді" чи "З ласки родини", його повість "Панич", що є гострою сатирою на доробкевичів, мова йде про поповича, батько якого —священик походив з простого роду, а син пхався між шляхту.

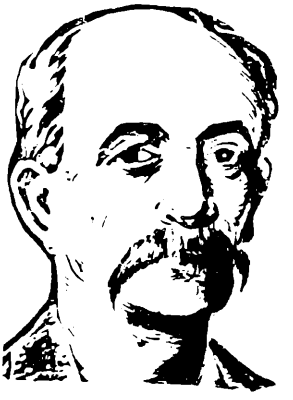

Осип Струмеляк

хорунжий артилерії У. Г. А.

(Спомин).

Він заслужив собі на те, щоб про нього згадати, бо це одинока нагорода йому за те, що положив своє молоде життя за волю Батьківщини.

В перших днях падолиста 1918 стали ми самборяне формувати нашу міліцію-військо, котрого нам було конечно потреба.

Вправді в Самборі стояв якийсь відділ війська під командою австрійського старшини українця (назвисько я забув), котрий запевняв нас, що його військо певне і вистане нам до помочі, та я придивившись тій частині, не мав на неї найменшої надії. Виглядала вона на збірку якихсь лишків армії до нічого нездатних і не розумію, на що її держали тай годували.

І справді, як прийшла до Самбора вістка автентична про розвал Австрії, то всі ці лицарі розбіглися як налякані курчата і пан старшина кудись пропав.

Тоді я виїхав до найблищих сіл, мені добре знаних збірати охочих. В однім дні відбув я чотири принагідні віча в Корналовичах, Гординї шляхоцькій і рустикальній, в Скирничах, Білинці малій, а над вечір заїхав до Білини великої. Про ціль тих віч кождий догадується.

За мною прислали сюди з Самбора з зазивом, щоб негайно вертатися до Самбора, бо мене українська орґанізація вибрала повітовим комісарем. Ще одно віче в Білині великій під церквою, і я вернувся.

Вернувши до дому, застав я гурток охотників, котрих формував сотник Мацієвич.

Між ними був »фаєрверкер« австрійської артилерії Осип Струмеляк, якого я пізнав перед тим на вічу в Корналовичах.

Його меткість і військова постава звернула мою увагу на нього. Чоловік середнього росту, білявий, сухий на тілі, але з палкими, розумними очима. В розмові з ним я переконався, що це небуденна людина. Хоч самоучок з покінченою сільською народною школою, дослужився в австрійській артилерії ступеня »фаєрверкера«. Перебув світову війну переважно на італійськім фронті і перейшов артилерійські курси від полевих гармат до гавбиць і моздірів т. зв. »мерзерів«. По розбитті австрійської армії повернув до свого рідного села Корналович, де мав рідню, а до того жінку і двоє малих дітей. Тепер він все те покинув і пішов добровільно до українського війська.

У нас робив він усяку службу від міліціонера до жандарма. Показався дуже метким і проворним, у всьому давав собі раду і можна було на нього покладатися.

По кількох днях приходить до мене попращатися. Стає мов винуватець, котрий на великий гріх зважився.

— А ви, Осипе, куди? — питаю.

— Вибачте мені, та не гнівайтеся. Саме тепер полковник Кравс формує на хирівському фронті нашу артилерію. Я туди йду. Там моє поле праці, бо в міліції почуваю себе ніяково. Я не піхотинець, а міліція то не моє військо. На моє місце знайдуться інші, а там хтонебудь мене не заступить.

Нічого було робити, хоч жаль мені було втратити людину, на яку можна було у всьому покладатися.

Пішов Струмеляк на хирівський фронт, але звязок між нами не порвався і він скільки разів приїздив до Самбора, відвідував мою хату і був любим гостем.

Варто було бачити, з яким вдоволенням розказував мені про це, що діялося на фронті, як він поперед боєвої лінії з двома гарматами гнав за противником до Ніжанковець, як полковник Кравс похвалив його за це перед усіми і поплескав по плечу.

Одного разу, коли його авансували на хорунжого, прибігає до мене дуже радий, мов школяр з гарним свідоцтвом, аж задихався:

— І ви мусите мене похвалити — каже — я такий ра-

дий, що не можу собі місця знайти тай до вас забіг.

— Ну, то кажіть, то і я похвалю.

— Прислали нам артилерійські стрільна з України, придивлююся до них: на ці »темпірунґи« (цільники на верстви). Мої гармаші не розуміють того, гадають, що це метри. Подаю »діштанц« (віддаль), »темпірують« якби на метри. Не йде. Зле, думаю собі, багато стрілен марнується. Це мене дуже злить, бо у мене таке око, що за другим вже стрілом »ейнґешосен«, бю як в бубен. Став я над тим думати, міркувати, рахувати, усю ніч не заснув, і таки домірнувався, зладив собі ключ, попереписував і роздав поміж гармашів і тепер йде все як на шнурочку. Подаю »діштанц«, то кождий гармаш знає як »темпірувати«.

Струмеляк мав тверду віру в побіду, нічим не зражувався, нічого не лякався, кожним успіхом радів мов школяр, неуспіх обіцював собі при найблищій нагоді поправити.

— Колиб лиш між нами не було заячосердних, прошу вас, бо такі лиш других деморалізують. От недавно прийшла до нас нова сотня з Самбора. Дивлюсь, нічого собі, ситі, обуті та одягнені. А їх командант такий бадьорий, так вихвалюється, що ось він їм дасть бобу. Лиш не подобається мені, що за широка у нього губа, за багато балакає.

Прийшло до першої стрічі. Сипнули на них з тамтого боку зі скорострілів, впало кілька шрапнелів... Дивлюсь, а пан командант поклав по собі вуха, тай поза оплітки, а сотню лишив. Вона стоїть тай не знає, що робити. Мене така злість узяла, що хотів і собі покропити його картачею, та жаль мені було людей, може вони не такі боягузи. Замість того я спрямував мої гармати на противника, покропив його кількома шрапнелями тай відогнав...

В дні перелому під Судками треба було Самбір евакувати.

В Городищу стрічаю знову Струмеляка з двома гарматами.

На передодні був в моїй хаті Струмеляк, заспокоював мою рідню (мене не було в дома), що нічого не буде, що противник здержиться на другій лінії під Бісковичами, усе направиться, бо ми на це приготовані.

Тепер питаю його:

— Щож, пане хорунжий, не так сталося, як ви вчера говорили у мене в хаті...

Струмеляк сумний мов хмара, начеб соромився глянути мені у вічі.

— Я казав правду. Вчера все було приготовлене як слід, а рано остався на позиції сам командант, сотник Лянґ з адютантом, а військо розбіглося... Дивіться он там на

поле, скільки тих купок втікає, мов розігнана череда. Ех, давби я їм отими двома гарматами, та у мене ні одного стрільна немає... Як би так хоч одну сотку стрілен, я би й противника здержав. Дивіться, який гарний звідсіля »авзіхт«, аж просить: стріляй... Через ту рівнину Дністрову птиця не перелетілаб, а наші мародери або би завернули, або пропалиб усі...

Я помітив в його оці сльозу... З того часу я більше його не бачив.

Але я того чоловіка не міг забути, його доля мене дуже цікавила і я опісля за ним розпитувався між нашими старшинами.

Батерію Струмеляка приділено до 8. бриґади, яка мала охоронювати відворот з під Самбора.

До першого більшого опору прийшло на лінії Корналовичі-Гординя. Противник засів в корналовецькому лісі. Треба було його не допустити в село. Струмеляк дістав приказ село острілювати, і він відкрив гарматний вогонь.

По якомусь часі приїзджає до команданта бриґади Струмеляк страшно схвилюваний, прямо в одчаю.

— Пане команданте, благаю вас, змініть в частині ваш приказ, щоб село острілювати, а обмежитися до обстрілу відтинку між селом а лісом, це вистарчить...

— Чому-ж це?

— От бачите цю хатину між високими деревами недалеко церкви? То моя хата, а там мій старий батько, жінка, та двоє малих діток... Мені серце лусне, коли я їх убю...

Командант його зрозумів і перемінив приказ. Але хата Струмеляка була від ліса недалі як 800 кроків. Стрільно могло й туди попасти.

Можна собі уявити боротьбу у серці Струмеляка між семейним почуванням а обовязком вояка. Обовязок побідив і Струмеляк обстрілював завзято цей відтинок, поки не прийшов приказ уступати далі.

— — — — — — — — — —

Усі старшини, котрі мали нагоду пізнати Струмеляка, признають, що це був зразковий вояк — командант батерії.

Підчас другого відступу У. Г. А. під Язлівцем стояв Струмеляк зі своєю батерією на узгірю, на яких 2 км. за фронтом. Сталося так, що звязок між частинами нашими, що стояли у лінії прорвався. Фронт перед Струмеляком держався добре.

Нараз передерлася позад лінії ворожа кіннота і погналася вихром на нашу лінію. Її здержано скорострілами і розігнано.

Але неудовзі зявився другий загін кінноти і увігнався

між наших. Настав страшний хаос. Команди ніхто не слухав.

Струмеляк, щоб врятувати батерію, відстрілювався картачами з одної гармати.

Не вдержався. Грянули на нього кавалєристи і зарубали шаблями, а батерію забрали.

Так поляг геройською смертю цей щирий борець на становищі й не піддався...

Не знати, де його кости зложені, де б можна покласти памятник та написати на ньому:

Скажи, мандрівче, Україні, що ми вірні її сини в її обороні зложили наше молоде життя...

Були у нас Леоніди, та не було доброї долі...

Думи, навіяні пошумом бору

Одного погідного петрівчаного дня пополудні вийшов з лісу сусідньої Іванівки якийсь чоловік. Він оглядався на всі сторони, начеб не хотів показуватися людям на очі. Був одягнений в лахміття не нашого крою. Лице його поморщене, поросле густою заростю. Ніс мав на середині заламаний... На низько обстриженій голові крисатий подертий капелюх. Хлоп був дужий і плечистий, а суката палиця в руці надавала йому вигляду розбійника, що ніхто не бажав би здибатися з ним у полі.

Чоловік той, оглядаючись осторожно, дійшов до невеличкого пагорбка і приліг у траві. Звідти ціле село було видно як на долоні: кожну майже вулицю, кожну хату, увінчану зеленими деревами. Подорожний довго лежав нерухомо і вдивлявся в село, рахував хати, бурмотів щось сам до себе і тяжко зітхав, а деколи і сльоза скотилась по чорному лиці. Саме тоді якийсь чоловік ішов дорогою від села і вів корову на мотузці. Корова була невеличка і добре відживлена, бо аж вилискувалася на ній шерсть. Вона йшла поважно за своїм господарем, вимахувала головою і хвостом, відганяючи докучливі мухи. Господар ішов дорогою і наспівував голосом тужливу пісеньку. Коли підійшов до пагорбка, подорожній, що довго придивлявся до нього і до корови, гукнув:

— Іване!

Господар зупинився і оглянувся.

— Іване! Не лякайся мене, я Петро!

Подорожній встав і почав наближатися до господаря.

Іван, побачивши обірванця, ступив кілька кроків назад:

— Свяа-ат Го-осподи! Це хіба мара, не Петро! Що з тобою?

— Ні, не мара, я живий, та не той, що був колись. От бачиш, як я випасся на бразілійській кукурудзі!

— Що з тобою сталося? А де ж Настя, діти?..

Петро показав очима на небо.

— Я, Іване, мав би з тобою дещо побалакати, але не хочу, щоб мене тут хто здибав. Ще не час! Сховаймося в кущі. Ти певно ведеш корову пасти, ну, вона буде пастися, а ми побалакаємо. Та це, либонь, наша Красуля! Красуля, на, на! Маленька!

Корова витріщила на Петра очі, стала фукати.

— І худобина мене цурається! — зітхнув.— Не впізнала.

Зайшли під ліс. Іван пустив корову в траву. Оба посідали під кущем, і Петро став оповідати Іванові свої пригоди, ті, що вже знаємо. А далі каже:

— Я скочив у море, щоб лише не попасти в руки розлючених наставників. Поки мені духу стало, я плив під водою.

Недалеко від того місця вливалася ріка в море. Струя була сильна і гнала мене стрілою від берега. Коли я виткнув голову з води, був уже так далеко, що мої гонителі не могли мене помітити. Аж тепер я зміркував, що мені кров тече з розбитого носа. Не мав я навіть живим вийти з тої біди. Мені додавали сили лише слова Настині, що тоді спокутую мої гріхи, коли верну до села і покажу людям, як виглядає на мені бразілійський гаразд. Морська вода солона і густа, і в ній легше було плисти, ніж би то в ріці або на ставу. Коли уже засапався, я лягав навзнак на воді і так спочивав. Але знову страшно мені було морських риб. Вони, брате, такі великі, що одна чоловіка розрубає зубами надвоє і проковтне. Отже, треба було сяк-так рухатися, аби рибу відстрашити. Плив я так більше години. Я чув, що не витримаю, що мене тут-тут сили покинуть і треба буде піти на дно. Але доля, видно, інакше судила. До мене наближалося збоку велике зрубане дерево. Певно, ріка наднесла з якогось складу або тартака. «Ось для мене спасіння!» — думаю собі та й, добуваючи останніх сил, я плив до того дерева. Я дихав носом, бо ротом не можна, аби морської води не нахлептатися. За кожним моїм віддихом мені булькотіла кров з носа. Я почув страшенний біль, але мені і на гадку не прийшло, що мені той чорт зламав кістку. Тому тепер у мене такий ніс.

Я доплив до дерева, та ще настільки мав сили, що видерся на дерево і обняв його руками і ногами. Руки і ноги у мене страшенно тремтіли, дух мені запирало. Я зомлів... Коли прокинувся, не міг зміркувати, де я. Мені стало пригадуватися, в якій біді був; та й здавалося, що я вже на іншому світі. Я лежав на м'якій постелі і на волосяній подушці. Біля мене сидів якийсь молодий моряк. Як я тільки відкрив очі, мій наглядач задзвонив. За хвилю прийшов до мене офіцер гарно вбраний — це був військовий лікар.

— Здоров, земляче! Що з тобою? Гаразд?

Я ще більше здивувався. То, бачиш, на чужині почути рідне слово та ще від такого поважного чоловіка, то начеб ангельський голос почув. Я простягнув до нього руки: піднявся насилу в постелі і кажу:

— Паноньку, батеньку рідний! Хто ж послав мені вас на рятунок?.. Я вже безпечний від панських наставників?

— Як довго ти, земляче, під моєю опікою, то нічого злого тобі не станеться.

Цей чоловік говорив по-нашому, але трохи не так. Та й мундир на ньому був інший, ніж у наших офіцерів, що їх бачив у Стрию.

— Звідки я тут узявся?..— питаю.

— Ми тебе зловили, як ти плив неживий на якійсь ко-

лоді по морю, та й витягли... А звідкіля ти, небоже?

— Я з Галичини, чорти мене заманили до тої проклятої Бразілії на загибель.

І я йому все розказав, ось як тепер тобі. Він слухав мене уважно та й тільки головою хитав на таку страховину. Тоді я осмілився та й питаю:

— А ви, пане, теж з Галичини?

— Ні,— каже,— я з-під Києва, коли чував, але я такого роду, що й ти.

— Значить, що ви русин?

— Так, але по-нашому називається українець.

— Я за те нічого не чував,— кажу.— То тут на сім кораблі всі русини-українці?

— Ні, не всі. Тут переважно росіяни, а нас небагато. Ти тут безпечний.

— Слава ж тобі, Господи! А чи можна мені вийти?

— Ого! Який прудкий! Підожди! Полежиш іще зо два дні, а тоді гуляй.

Я відлежав іще два дні. В голові страх шуміло, як у млині. Коло мене ходили, як коло дитини. Я цікавий був знати, по чім цей чоловік, пізнав, хто я. Я спитав його, бо він не сердився, коли я його щось питався.

— Ти,— каже,— часто марив. Кликав Настю, Павлуся...

Від згадки про Настю і Павлуся завертілися сльози.

По двох днях я став виходити на поміст. Наш корабель, що звався «Ольга», плив по відкритому безкрайому морі. За тиждень я став знов сильним, як і перше. Моряки не могли надивуватися моїй силі. Вони боролися зі мною, але жоден мені не дав ради. Я помагав їм у роботі, двигав найбільші тягарі, і раз кажу до мого спасителя:

— Прийміть мене на службу.

— Ти наш гість,— усміхався лікар.

— Гість лише три дні,— кажу.— От спасибі, що не дали пропасти. Не хочу даром хліба їсти.

Лікар сказав начальникові, то значить капітанові від того корабля, цей мене випитав як і що та й записав у реєстр. Але я затаїв своє ім'я, казав, що називаюся Петро Сорока. Так і записали та й мундир моряка надягли. Мене взяли до сокирників. Привчився до служби й роблю. Вони мене хвалять за мою пильність. Мені добре повелося.

Довгенько ми пливли, приставали до різних берегів за всілякою потребою. Я став розпитувати мого добродія, з котрої пристані дістатися якнайскоріше до Галичини.

— А то ти не хочеш більше з нами бути?

— До смерті хочу бути, але я маю пильне діло в Галичині. Хочу людям показати, як я виглядаю, нехай знають, які то бразілійські гаразди.

— Ми заїдемо до Трієста, це місто належить вже до ва-

шого цісаря. Звідти можеш їхати залізницею.

— Добре, я довго не забавлюся, зроблю, що маю зробити, що обіцяв покійній жінці, і вернуся, куди накажете.

— За два місяці, — кажуть, — будемо в Одесі. Так найближче з Галичини до моря, приїжджай, коли хочеш.

Але, Іване, заклинаю тебе, не говори того нікому, що я тобі тепер як брату сказав. Я сам покажуся в селі, аби мене люди на очі побачили, а відтак мене нема. Петро Рубаха вмер для всіх.

— А нащо ж ти писав сюди листи, що тобі там так добре, та й інших туди закликаєш?

— Я писав листи? Хіба ж мені там добре було? Та в пеклі бодай було б ліпше. Я вийшов звідси заможним чоловіком, а тепер дивись, який я дід! А до кого ж то мав я писати?

— Та до свого тата! З того часу ціле село заворушилось. Більша половина села вибирається до Бразілії.

— Хто ж їх записує?

— А той самий панок, що тебе записував. Казав, що тебе відвіз аж на місце, що тебе дуже цісаревич полюбив. Панок кланявся від тебе цілому селу, він тепер так гарно одягнений...

— За людську кривду,— каже Петро,— ми ще оба порахуємося! Чи він заходив сюди?

— Він сидить в Іванівці, а сюди прийде завтра.

— Чи ті, що записалися до Бразілії, вже попродали землю?

— Ще ні. Аврамко дає дуже мало, то ще торгуються.

— Слава ж тобі, Господи, що ще вчасно з'явився.

Оба мовчали, кожний думав своє. Красуля скубала зелену траву, позираючи часто на Петра. Може, пізнавала свого давнього господаря? Сонце вже хилилось до заходу...

— Прощай, Іване! Ледве чи побачимось ще коли.

— Я сьогодні зайду до твого тата, а завтра неділя.

— Так, завтра неділя, а я хочу показатися усьому народові, нехай усі знають, як виглядаю.

Петро пішов до села. Люди, що вертали від сіна, не пізнавали його. Собаки страшенно на нього гавкали, мусив києм обганятися. Старий батько не пізнав його теж. Коли собака кинувся до перелазу, старий заслонив долонею очі проти сонця і каже:

— Дужий з тебе, небоже, чоловік, міг бись робити, а не жебрати. Тепер страх треба робітника. Гріх тобі давати шматок хліба.

— Тату, ви мене не пізнали? — каже Петро крізь сльози.

Старому випала сокира з рук. Не міг отямитися.

— Боже! То ти, Петре? В такім лахмітті? Що з тобою? Хіба тебе пограбували?

— Ой, пограбували, таточку, ті поганці! Все потратив, все в мене покрали. Діти пропали, жінка замучилась, а я ледве з душею втік.

Петро обняв батька і став гірко плакати. Пішли в хату. Старий почастував сина-жебрака чим було. Вечором вернули брати від сіна. І вони не хотіли своїм очам вірити, щоб це був Петро.

Вість про повернення Петра розійшлася стрілою по селу. Народ заворушився і посунув до хати старого Рубахи. Тут не могли всі вміститися. Вийшли надвір. Петро сів на призьбі, оповідав, що пережив від тої хвилини, як вийшов з села.

— Я чую, мої краяни кохані, що багато людей вибирається до Бразілії. Не робіть того! Ліпше вам з моста та й у воду, кому надоїло жити, ніж до того пекла йти. Тут дожидаємо смерті, а там смерть і муки ждуть нас.

— А ви писали, що вам там так добре!

— Це нове ошуканство, бо я не писав нічого, хтось за мене те робив. Куди мені було писати, як пошти там нема. Хіба вітер доніс сюди мій гіркий плач. От бачите, як мені виписали на носі! — І показав на свій зламаний ніс.

Зробилася північ, а люди не хотіли розходитися. Кожне хотіло випитати достеменно, яка то тая Брандзолія.

Про повернення Петра доповіли Аврамкові. На ньому аж шкура замерзла, коли почув, у якій нужді повернувся Петро. Знав він, що тепер гешефт з Бразілією урветься, та й за свою шкуру побоювався, бо і він мав на душі гріх.

Коли люди розійшлися, а Петро вернувся до хати, питає його брат Максим:

— Що ж ти, Петре, гадаєш робити? Останешся з нами?

— Ні, поїду у світ за очі. Годі мені бути жебраком у селі, де я був господарем. Як колись дороблюся грошей, то верну, бо тут хотів би свої кістки зложити.

Другої днини була неділя. Петро встав скоро світ і пішов подивитися на своє обійстя. Зараз пізнав корчмареве господарювання. В хаті мешкав Аврамків зять. Плоти поспадали, шіпчина обдерлася, вікна позаліплювані папером. Петро обійшов хату довкола. В садку дерева повирубувані, все знищене.

Петро постояв, спершись на пліт, подумав, витер гарячу сльозу та й, махнувши рукою, пішов селом. Кожне місце щось йому нагадувало: тут народився, тут виріс.

Задзвонили дзвони. Петро зняв подерту крисаню, перехрестився і пішов до церкви. Тільки переступив поріг, кинувся ниць лицем, молився і гірко плакав. Люди обминали лежачого і шептали між собою: це Петро Рубаха, що вернувся з Брандзолії.

Пополудні Петро сидів коло дзвіниці, важко задумав-

шись. Селяни його обступили.

— Люди добрі,— казав,— кому життя миле, присягніть собі, що ніколи і не подумаєте покидати батьківщини задля заморського краю, бо так вас доля покарає, як мене, що захотілося мені панства. Бувайте здорові! А мої слова згадуйте встаючи і лягаючи!

Попрощавшись з батьком, з братами, Петро вийшов з села. Вийшов на той самий пагорбок, що й учора, ліг у траву і лежав, дивлячись на рідне село. А може, дожидав кого?

Того дня прийшов знаний уже панок агент до села. Зайшов до Аврамка й тут довідався, на свій смуток, що сталося і хто йому попсував інтерес. Аврамко перестеріг панка, що люди ладяться його добре випарити. Має він щастя, що тоді, як приходив у село, люди були в церкві, а то не виніс би цілих кісток.

Панок вертався до Іванівки похнюпленим, бо такий добрий інтерес провалився. Але тепер не було вже на ньому подертих сурдутів. Він був одягнений гарно, у високому капелюсі, як пани носять, в рукавичках і з паличкою.

Дорога вела через ліс. Петро пізнав його зараз, і очі в нього заясніли, як у кота, що мишу побачив, а кулаки цупко затиснулися. Затяв зуби і слідкував за паном агентом.

Панок зайшов в ліс. Тоді Петро оглянувся, чи його хто не бачить, і пішов межами до лісу. Не було тут нікого. Звичайно у неділю люди вдома відпочивають. У лісі прискорив ходу і догнав панка.

— Добрий день, паноньку! — засичав йому над вухом, бо злість запирала дух і відбирала мову.— Куди вас чорт несе?

Панок оглянувся, наляканий, і, побачивши такого обірванця в лісі, зблід як стіна.

— Чого тобі треба, волоцюго? Чого порядних людей напастуєш? — Панок хотів його відігнати гострим словом.

— Чи ви порядні, то ще видно буде, але я радив би не кричати, бо вам голову скручу вмить! Ліпше поговорім собі тихо, як люди розумні. Та ж ми оба волоцюги!

Від такої мови панка мов за горло вхопило.

— А що? Багато людей до Бразілії заманили? Не удалося, правда? То я вам інтерес попсував, бо я маю в тім свій інтерес! Та чого ж ми стали? От ходім он туди та спочинемо осторонь, щоб нам хто не перешкодив.

Петро взяв напівживого панка за комір і повів, а радше поволік набік від стежки. Тут була яруга, так густо заросла молодняком, що на два кроки нічого не видно, її звали Циганською деброю. Пройшли так добрий кусень, поки не опинились на самому дні яруги. Туди ніхто не заходив.

— А тепер сідайте, та послухайте: запишіть мене ще раз до Бразілії!

— Як то ще раз? — Панок піднявся на дусі.

— Ану, бо я вже раз там був з вашої ласки. Не пам'ятаєте? Не пізнаєте? Та я Петро Рубаха, той самий... знаєте? Я прямісінько з Бразілії вертаю, і Рудольфа видів... але не цісаревича, а того вашого бразілійського Рудольфа, що вас сюди наслав на людську кару...

— Чоловіче, дайте мені спокій! Ідіть собі своєю дорогою, бо вас до суду подам...

— Ой, вже не подаси! Я вже так зроблю, що не подаси, паноньку ласкавий! Видиш, злодюго, що ти з мене зробив? Жебрака! А я був газда, волоцюго! А я мав родину свою, мав жінку любу, діточок, а все те з'їла твоя Бразілія. Тепер зроблю з тобою останній рахунок.

Петро вхопив панка за комір і поставив на коліна. Сам став шукати чогось. Панок скористався з того і зірвався тікати, але не зробив і двох кроків, як був у руках Петра.

— Так тобі до чорта спішно? Добре! Спішімся й ми!

— Чоловіче, даруй мені життя! На, тут маєш п'ятдесят золотих, тут годинник золотий, візьми, а мене пусти! Знаєш, що гріх людей убивати! Великий гріх перед Богом, а на землі шибениця!..

Панок хотів бути поважним, хоч тремтів усім тілом.

— Твої гроші людською кривдою набуті, і я їх не хочу. А шкода, що ти собі скоріше не нагадав, що гріх людей убивати, бо був би-сь не убив стільки людей, що в твою петлю засилились. Тебе не гріх убити! А чому убивають скаженого пса? Аби людям не шкодив!

Тепер Петро одним розмахом засилив панкові на шию тугий шнурок, що держав у руці, закинув кінець на гілляку, і пан повис. Іще старався руками вхопитися за шнурок, але Петро притримав його руки. Панок здригнувся два-три рази і сконав. Петро скочив у кущі і вийняв з-поміж сухого листя клунок. Тут була гарна міщанська одежа. Скинув з себе лахи і поклав у ногах панка, а сам швидко переодягнувся. Вбрав білу чисту сорочку, сурдут, узув добрі чоботи, і палиця гарна знайшлася. Петро відірвав приправлену бороду, обтер лице і не той став. Ті, що його нині рано бачили, тепер його не пізнали б.

— Так, так! — бурмотів Петро сам до себе.— Петро Рубаха пропав, він зробив свій останній порахунок... Настину обітницю виконав... Тепер буду жити як Петро Сорока. Капітан дав мені письмо, що я моряк російського корабля, по дорозі заробив трохи гроша! Гайда в дорогу до Одеси!

З лісу вийшов порядно одягнений не старий ще міщанин чи ремісник і пішов поволі до містечка, де була залізниця.

(Уривок із "Бразилійських гараздів").

УЛЯНА КРАВЧЕНКО. *1860—1947*

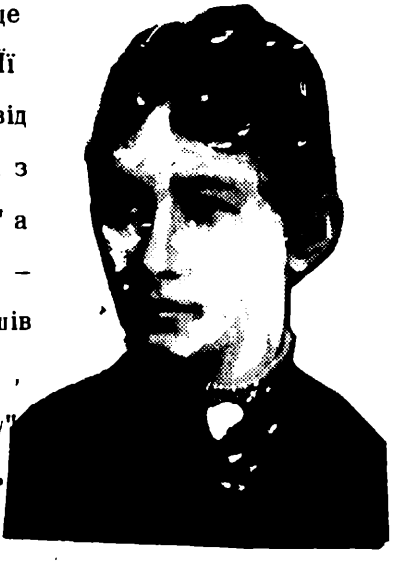

Уляна Кравченко це прибране прізвище Юлії Шнайдер, народженої в Дрогобиччині. Її батьки урядовці а вона вчителька. Учила від 1920 р. до смерті в Перемишлі. Друкується з 1881 р. Перша збірка віршів – "Пріма вера" а друга "На новий шлях" друковані у Львові. Після цього появилися збірки її віршів "В житті є щось", "Проліски", " В дорогу" , "Лебедина пісня", "Шелести нам барвіночку" а в прозі – "Спогади учительки" та повість "Хризантеми".

Сонечко річками золотими ллєть ся,
На росистім лузї череда пасеть ся,
Соловей у лозах тьохка, заливаєсь,
А там у долинї в сьвітлї хрест купаєсь.

Під проміннєм сонця з річки мряка встала,
А з грудий жалібна пісня залунала.
Як та мряка біла щезне із долини,
Так і тая пісня залуна й загине.

Ой не згине пісня, хоч прогомонїла,
Бо та пісня в серцї болем накипіла.
Ой не згине думка, як та квітка вяне, —
Вже луна від неї між людьми зістане.

Ой не згине пісня у пісень громадї, —
Приймуть її люди й заховають радї;
А не приймуть люди пісеньку сумненьку,
Знайде вона відгук хоч в однім серденьку.

ЦВІТ ПАПОРОТІ

І стежка не біліє... і стерлись межі... але я знаю: се он там...

В ту ніч, у ту на Йвана на Купала я стежечку знайду... Я знаю — се там... За мною рівнина, і низ за мною, а там верхів'я, бір і царство папороті...

Глибокий яр, прудкий потік мене щомить задержують. З темрявою поборюся і шлях найду. Сей цвіт — він там, на безбережжі...

Зі мною більш ніхто не йде.

Колись, давно, стояв у борі храм, палали й вогні, цвіли ті папороті таємні... і галява лунала співом. Сьогодні тишина, а глиб така і чорна, і німа... В ту ніч і відгуку немає, із сонячного жару охололо небо, і роси нема.

Я чую жар вогнів, тих, що предки у храмі берегли...

Хоч прірва знову, хоча в чагарнику таїться вовкулака, опівночі ввійду туди.

Ввійти, ввійти там мушу: сміливим боги відкривають тайну... Хоч правди зміст — як чорний блиск, як згук той громовий...

Мандрівникам немає стриму...

. . . . . .

В таємне поле папороті входжу, крізь звої диму бачу цвіт — ген там, на безбережжі...

* * *

Ой розсиплю слізоньками власний біль і горе,
хай падають білим цвітом в темні прірви-звори...

Ой розсію барвінками по могилах горе,
леготом сама полину на верхи... на гори...

Буду на високих горах співати, співати,
буду грімкими піснями хмари розбивати...

Молитимуся піснями в божому притворі,
аж злі хмари розійдуться, розжевріють зорі...

Буду срібними піснями серця чарувати.
Я бажаю всім бездольним щастя цвіт подати.

З листопадових ТАНІВ

І сталося.
В той день сповнилась Мрія
І пісня голосна,
про Сонце Молоде,
полилася з душі...

— — — — — — — — — — —

А Сонце те,
що у ночі зійшло,
втомилося — ждучи
та згасло ще зарання...

— — — — — — — — — — —

З великих днів... із осяйних хвилин,
осталися заквітчані могили
і спогади про чин —
те джерело
живої сили...
І міць росте —
гартується у пеклі мук
народу „Я“!

ФІАЛКА

Прийшов той день, що мече блиски золоті і жемчугів іскорки розкидає... прийшов ожиданий...

На сонця зов збудилася земля; вона така гарна, чарівна, закосичена у біле цвіття...

На рожі червоні, що виростають неначе з серця крові, заскоро ще; рожі свої корони гарячі розвивають у днях, коли сонце зеніту досягає...

Землю, що недавно з-під снігових покров пробуркалась, зустрічає весна білими цвітками-рястками і конвалійками...

І вони були колись білі, ті дрібні запашні цвітки, що їх називаємо фіалками, їх сотворив Зевес для доні своєї Гери, що її в малюнках міфології зі світочем у руках бачимо. Коли ж молоду дівчину забрав Гадес до підземелля, в царство тіней, де довелось їй пізнати всі страхіття, ясна краска фіалок змінилася у темний фіолет — колір жалоби; у смутку гнуться фіалки вниз і досі, на них тремтить роса, як сльози...

Міфологія еллінська згадує ще і про інший початок фіалки. Німфа Іанта благала Діану, щоб вона захистила її перед палкими проміннями бога сонця, бога любові. Діана перемінила німфу в блідолілієву цвітку — лісову фіалку — і скрила її в тіні лісових гущавин.

Чар запашної цвітки всесильний. Афродіта рішилася стати жінкою Вулкана в хвилині, коли побачила його в вінку з фіалок...

Вінок фіалок у стародавній Елладі — се найвища державна відзнака.

Про фіалку залишилось у старовинних східних народів багато легенд. Коли бог світла, Ормузд, сотворив цвіти, фіалки перші розцвілися, після них рожі; тому в Персії зовуть фіалку вістункою рож.

Найдрібніша цвітка, але найцінніша; її окружає німб аромату!

Любимо фіалки. Вони минають скоро. В маленьких, майстерно різьблених чарочках несуть чарівний аромат, як подих утраченого раю...

Любимо їх, як символ... Укриваються в тіні корчів; мусимо шукати, мусимо вміти їх найти...

І доброта несміливо укривається. Небагато бачимо її на землі, а вона часто близько-близько біля нас...

Добро криється в душі людини; треба тільки серцем відчути його... треба вміти найти, як сю дрібну квіточку, що зветься фіалка...

ГНОБИТЕЛЯМ

Ви гадаєте рукою
зупинити хід судьби
й духа вільного в розвою
замогти без боротьби?
Перш на синьому склепінню
погасіть громаду зір
та спиніть ярке проміння,
що від них пливе в простір!
Заломіть ту міць, що цвіти
розвиває в теплу яр,
остудіть нутро землі та
придусіть вулканів жар.
Та іскор, що їх кидає
геній ув уми людства,
що в житті злиденнім сяють
сонцем, погасить дарма!
Силу духа, що любови
йменням і братерства всіх
борикається, в закови
закувати хто б се міг?
Хто сумління на терпіння
братнє заглушить? Бурним
хвилям світлого стремління
хто знайти зуміє стрим?
Ви, облудні фарисеї,
ви — раби, в котрих погас
жар любові для ідеї,
почуття для блага мас?
Ви, залежані колоди,
вам пора вже до могил!
Не спинити вам народу,
розповитих буйних крил.
Дарма праця! Поступ стисне
вас, зітре за вами слід —
І з-за хмар ясніше блисне
довгожданий новий світ.

НА СПАСА.

Сади буйні нам зеленіють,
в росі умитий лист тремтить...
І яблука червоні спіють
і зріють груші золоті...
І кожна гілочка дрібна
багацтвом так і ловить очі
і подає солодкий плід...
Куди не глянь, — на Україні
достаток плодів і краса...
Багато овочів, багато...

О, як широкий божий світ,
країни кращої нема, —
нема на світі торжества —
як Спаса — українське свято...
Багато овочів, багато...

— — — — — — — — —

Устану вранці до зорі...
— Земля ще в сірих серпанках —
і перші яблука червоні
і перші груші золоті,
солодкі плоди в кіш зберу...
Васильками і рутою
барвистим цвітом приберу;
і приберу, і заквітчаю,
і по прадідньому звичаю
у храм ті плоди занесу...
А серце повнеє надії,
а віри повная душа...
О, раю мій — о, ти, мій краю!
Багато овочів — багато...

— — — — — — — — —

Земля у соняшнім проміню...
і кличе дзвін, великий дзвін...
Почерез лан з усіх сторін
іде народ: юрба прочан
в святочному лудінню...

Відчинений вже храм...
Воскові свічі знай горять
і словеса святі пливуть,
і пахне тиміям...

Кадильний сизий дим угору пнеться
і клониться душа
і молиться народ!

— О, Спасе наш, поглянь з Висот:
Ми величаємо преславнеє
Преображеніє Твоє!
Зішли нам Світ і Істину Твою...
Преобразивсь Ти на горі Таборі —
преобрази і наше горе:
не дай пропасти нам...
Благослови ті земні плоди,
скріпи трудящі руки,
в серця вложи живої сили...
О, Спасе наш — спаси!
О, Боже наш — помилуй!

CARITAS

— Чиє, чиє ти? Ой, дитинятко!
Де ж твоя мати? А де ж твій татко?!
Чи при роботі? Чи у могилі?
Чи захистити тебе не в силі?

Ти край безодні, хистка леліє,
Хто ж нагодує тебе... одіє?
Тебе, дитятко, треба любити,
від зла... від стужі захоронити.

З вогкої хати... з вулиць... з дороги...
ходи, ходи тут в наші пороги.
Не будеш знати зимна, ні спраги,
ти, небожатко, голодне... наге...

Тут Янгол білий розверне крила,
щоб не забрала тебе зла сила.
Щоб не забуло ти свого роду,
щоб не росло ти Ненці на шкоду...

Щоб не пішло ти між яничари...
Любов все зможе... всі знає чари...
Тут черв не сточить серця дитяти
і не забудеш, чим твоя мати!...

Ходи, ходи тут, мале дитятко,
ой, голубятко, ой, сиротятко!...
Знайдеш тут тепло — хистка леліє;
ти і ввесь скарб наш... наша надія!...

МОЛОДИМ

Ви, молоді, що в вир пускаєтесь кипучий,
у лютий бій,—
готові все віддать в любові всепалючій
за нарід свій,—

чи ймете віру в те, що та любов висока,
ваш щирий труд
І правда чистая, святе зерно пророка,
прийметься тут?

Ввійде в нутро як та таємна творча сила,
що родить рух,
і в масі, що її століття тьма сповила,
проснеться дух?

Чи ймете віру, що пропаде біль, страждання
і кривда вся,
що щастя сяєвом, мов золотом світання,
вбересь земля?

Чи серед проступків, що буйно процвітають,
лукавства зрад,
чи віриме, борці, що скоро завітають
ще правда й лад?

І чи поможеться труд щирий одиниці
на долю мас,
чи ним хоч би на колос наблизиться
щасливий час?

Чи проступки та чеснота людини,
сльоза і біль
не гинуть в вирі світа, як пилини
посеред піль?..

Ні! Хоч кругом і холодно і тьмяно,
дрімає світ,
хоч ще далеко благодатне рано,—
ви не дрижіть!

Тривайте, в бою збережіть і віру
і ясний ум,
лиш справедливість все прийміть за міру
всіх діл і дум!

Бо хоч не зараз, а в людства розвою,
в будуччині
зійде ваш труд з муравою рясною
гнеть навесні.

Ніщо не гине в світі духа марно,
що творить дух,
як у природі не щезає дармо
найменший рух.

Чи ж вічно мені йти стрімкими стежками,
і вічно ранитись-колотись тернами,
і вічно напотемки в стужі блудить,
за сонцем, весною тужить?..

Чи ж промінь ніколи душі не огріє,
ні легіт тоски, ніби хмар, не розвіє,
негода не втихне, не блисне весна,
не вигляне квітка рясна?

Живу, мовби йшла зі сліпими очима
по кладці над бездною; в дáлі десь блима
за мряками світло і манить мене,
а туга ід ньому жене...

Заснули узгір'я, сповиті імлою,
пташина вертає спочить до кубла,
затихли левади, обмиті росою,
не втихла лиш, думо, жадоба твоя.

Вже й легіт, пустивши листочок, конає,
в німущій діброві дрімають корчі,
і квітка остання головку схиляє —
і пахощі в трави розсипле вночі.

Над горами хмарка до сну кладовиться,
в природі царює спокою струя...
Лиш дума невпинно вдаль рветься і рветься.
О думо, чи ж вічна мандрівка твоя?!

КЛИМЕНТИНА ПОПОВИЧ-БОЯРСЬКА, 1863 - 1945

Письменниця, педагог, громадська діячка та організаторка українського жіноцтва. Народжена в Велдіжу на Бойківщині. Авторка численних віршів та оповідань друкованих в "Зорі", "Ділі", альмамнасі "Перший вінок" та інших періодичних виданнях. Вельми цікаві її спомини про Франка, поема "Звичайна історія" та оповідання "Від весілля до похоронів", "Сільські політики" та інше.

Де Бог мій?

Бог мій, то сила, що сьвіт безмежний
В вічному ладі тримає,
Що в сонці тліє, що в землї дише,
І в крови моїй кружляє.

Бог мій, се правда, добро велике,
Життя нового надія,
Се та безсмертна і непропаща
Людськости нової мрія.

Йому молюсь я. Моя молитва,
Се мої сльози й надії,
Се житє тїла, духа ширянє,
Радощі й болї тяжкії.

Се пісня тая, що з мізку мого,
З гадок крилатих зростає;
Се те горяче чутє любови,
Що у тій пісні співає.

А моє небо не там високо,
Не таке зимне, блискуче,
Щоб не дійшло туди людськеє око,
Людське благанє болюче.

Воно близенько, ось коло тебе,
Невільний брате, сїромо!
На братній груди, в братній любови
Стане усїм нам відомо.

Колись і нині.

Малим хлопятем вівці пас біленькі
На гір хребтах, над річкою в долині
На теплім серці у природи пеньки
І пас би ще й до нині.

І грав би на сопілочці вербовій
Тужливу ту мельодию без слів,
Що грає вітер в гущі смерековій,
І річка біжуча долів.

І жив би як та квітка, що розцвила
Й зівяла в лузі серед мас одна,
Як та комашка, що свій вік прожила
В тісній щілині пня.

І так було-б йому, як пташці божій,
Що радуєсь житю і сонцю і весні:
До нині є пташкою сьпівав би він про рожі,
Про цьвіти запашні.

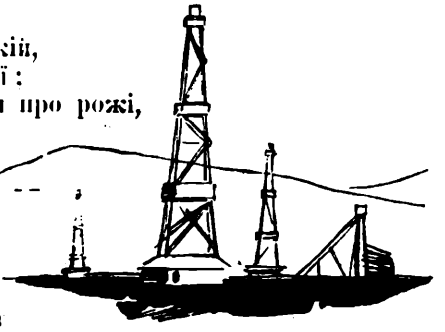

Та иньший вітер долетів до нього --
Могучий гамір сьвіта, боротьби,
Змаганя духа людського міцного,
І поклик тайної судьби.

І стрепенув ся хлопчик і полинув
На поклик той і овечат відбіг,
Забув про луг, в траву сопілку кинув,
І пішов, спішив як міг.

Аж опинив ся на житя вершинах,
Де думи родять ся, ідеї мруть,
Серця горять і ллєть ся кров і стине,
Кипить невпинний труд.

Там нїщо холод і жара за днини,
Не має думці нї стопам постою
І лаври колють душу гірш терниии,
І серце прагне супокою.

І хочеть ся лягти в зеленій полонині,
Глядїти в синїй той небесний плай
І на сопілці грать, ягнят лїчить в долині
І слухать як шумить потік і гай.

Та ба, прорізав шлях зелїзний гори
І небо тьмить задимлена машина
І стяті полягли гаї і бори
І геть полинула пташина.

А річку й черце штучна гать спиняє,
В сталевім свистї срібний шепт заглух,
А біле стадо з пущі виганяє
Часу модерний дух.

Стоїть умерти!

Я кожду радість житя збирала
Так жадно,
Квітку по квітцї, аж до листочка
Одного, —
І в серцї крила, як скарб здобутий
Ощадно, —
Ах, як же мало в серцї лишилось
Із нього!

А житя гіркість, а біль, а сльози
Холодні
Самі вливались в серце, як в чару
З кришталю, —
Плили рікою, то по краплинї
По однїй,
Аж заповнили вбогеє серце
До краю.

Тепер на цьвіти голову склоню
Хоч звялі,
Їх пахощами іще в останнє
Упю ся,
Укрию груди в перли, і чоло
В кришталї,
В кришталї-сльози, і так заранї
Мину ся.

Стóїть для рожі руки о терне
Зранити,
І пити гіркість за краплю щастя
До смерти,
А повне серце о скелю долї
Розбити,
І для любови в сльозах і крови
Умерти.

ПОКИНЬ.

Влітає мисль і серце рве
В незнаний десь простір,
Од земних сліз, од горя зве
До сонця й ясних зір.

Ох, дáрмо, думко, бєш крильми,
Тяжить в серденьку щось;
Бо з земним горем і слізми
На вік воно зрослось.

Великий біль, народній гніт
Скував з землею нас, —
О, думко, кинь воздушний літ, —
Терпи з серденьком враз!

ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА, 1867 - 1945

Мовознавець, педагог, історик літератури та поет. Громадський і політичний діяч, дійсний член НТШ. Народився в с. Ходовичі в Стрийщині. Був професором Львівського університету та професором і ректором Українського Університету в Празі. Як посол до австрийського парляменту ставав в обороні прав українського народу — особливо освіти та шкільництва люду. Деякі з його віршів—як от "Шалійте, шалійте, скажені кати!" стали улюбленими народними патріотичними піснями. На особливу увагу заслуговує теж його чудова поезія "В світ за очі", яку передруковуємо теж в нашому збірнику.

Як нас проганяли . . .

Як нас проганяли на чужу чужину,
То йшли вороженьки,
Як та чорна хмара
Та на нашу Україну.

Як нас проганяли із рідної хати,
То горіли міста,
То палали села,
Грали труби і гармати.

Як нас проганяли, то плакали діти;
Від нашого жалю
Застогнали ниви,
Хилилися в саді квіти . . . .

Ой, як ми сідали на ковані вози,
То іржали коні,
Ревіла худібка,
Нам закамяніли сльози . . . .

Як ми виїжджали та за ворітенька,
Лишилася дома
Хора на постелі
Старесенька наша ненька.

По дорозі клякли на батьковім гробі:
— Знаєш наше горе,
Наш татунцю рідний?
Забери нас усіх д' собі!... —

За нами світило полумя червоне,
Торохтіли вози,
Дзвони голосили,
В полі кракали ворони.

— Не крачте, ворони з тими галочками!
Може ми ся вернем
В наші рідні хати
І з нашими діточками...

Може ми ся вернем, хоч на другі жнива...
— Бувайте здорові
Наші рідні села
Країнонько нещаслива!

Стрілець і пава.

Гей, по садочку павонька ходить,
Золоте піря по квітах ронить;
Ой то не пава, то моя мила
Вінок рутяний позолотила;
Рвала барвінок і розмай-зілля
Буде в неділю її весілля...

Стали в неділю всі дзвони грати; —
А мені... грають в полі гармати.
Мою миленьку ведуть бояри; —
Мене в окопи кличуть жовняри.
Моя миленька на посаг сіла;
А надімною... смерть пролетіла.
Моїй дівчині грає музика; —
Мене лоточить туга велика.
Іде від шлюбу моя миленька;
В мене... гадюки коло серденька!:
Одна гадюка: — Зрадила мила...
Друга гадюка: — Смерть і могила!

Ой одна гадка: — не можу жити...
А друга гадка: — Кровю помстити! —
Темної ночі через ліщину
Іду до тебе, любко, в гостину...

Гей по садочку та павич ходить,
Пишную паву під крильце водить.
Стрілець виходить із поза хати
Став горді пави на око брати...
— Ой ти дівчино зраду вчинила
Мене у гості не запросила...
Ти не просила, — сам ся запрошу!
Тобі весільні дари приношу...
Несу гостинець для любки мої:
До самопалу гострі набої!... —

Ой раз він стрілив — упала мила;
А друга куля богача вбила;
Третий раз стрільчик не довго мірив
Та у серденько сам себе вцілив...

В сьвіт за очи.

Ранні зорі серед неба мерехтіли,
Як лебеді тиху воду сколотили.
Не лебеді злопотіли крилоньками:
Виходили бідні люди з дітоньками.
У незнану вибирались сторононьку,
Покидали свою рідну родиноньку...
Покидали рідні хати без опіки,
Вандрували за далекі гори-ріки.
Може річку глибокую переплинем,
А у рідній сторононьці марне згинем...
Ой чужая сторононька, чужі люде,
Та вже гірше на всім сьвіті нам не буде
Ой далека сторононька і незнана:
А у рідній що заробиш, всьо для пана.
Опадають чорні руки від роботи;
Марне гинуть наші діти попід плоти...
Та не жаль нам працювати-гарувати,
Аби пальців із голоду не глодати!...

ІВАН ФИЛИПЧАК, 1871 - 1945

Один із передових діячів Самбірщини, педагог і письменник. Кому із Самбірщини не знана його гостинна садиба і садок із морв—він же з таким запалом пропагував шовківництво! Завдяки І. Филипчакові засновано краєзнавчий музей "Бойківщина" і він то спільно з д-ром Кобільником, мец. Гуркевичем та проф. Княжинським опікувалися музеєм до 1934 р. Вони теж оплачували недобори "Літопису Бойківщина", який вийшов в 11-ти поважних збірниках. Чи не найважнішою працею нашого педагога і громадського діяча являється його літературне багатство. Він, так як і А. Чайковський був звеличником української зубожілої але вірної народові шляхти, розказуючи про них у повісті пп. "Братия любов кріпша від камінних стін", теж можна сказати про історичну повість "Кульчицький герой Відня" а навіть повість із початку 14-го ст. "Дмитро Детько", де оспівується наше древне боярство—прадідів нашої шляхти. Інша історична повість з десятого віку "За Сян" оспівує красу наших пограничних земель та мужність нашого лицарства. Про наших безіменних плугатарів розказує інша з десяти його повістей—"За вчительським хлібом". Арештований в 1944 р. "визволителями" та засуджений на 15-тилітне заслання помер у тюрмі на Лонцкого у Львові.

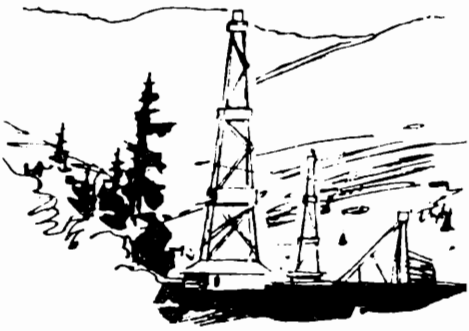

Вилетіла з гнізда

Великий князь литовський, Гедимин, справляв серед лютої зими весілля своїй останній дочці Офці. Виходила вона заміж за великого володаря та дідича галицько-волинської Руси, князя Юрія II.

Весілля було гучне. Прибули всі знатніші бояри литовсько-руської держави, князі Залісся, псковські та новгородські купці, деякі варяжські вікінги, деякі мозовецькі князі і наші польські. Зібрані гості ждали приїзду князя та його весільної дружини.

На дворі вже смеркало. Небо іскрилося від міліонів зір. На дворі мороз, воздух чистий, свіжий. Лицарі князя Юрія вдягнені в теплі шуби, вишивані золотом, закутані в соболевих шапках, обшитих оксамитом, прибрані по весільному в барвінках, віздили в старі мури города Вильна. На берестейській брамі молодого ждала весільна дружина лицарів та боярських синів, з дикою музикою, зложеною з величезних труб сильних літаврів, і величезних рогів. Коли побачили нашу княжу дружину, яка зближалася до берестейської брами, зараз зачинили браму, перед якою осталась наша дружина з князем Юрієм. Весільний староста, львівський воєвода Борис, заколатав у браму і сказав законне слово. Віздові ворота відчинилися і загреміла

як буря сильна музика. Заграли роги, забреніли літаври, загреміли труби. Молодий князь Юрій віхав у город.

Його обступили вої князя Ґедиміна зі смолоскипами і освічували дорогу нашим лицарям, вели їх на замок. На рундуку величавого камяного терему ждав молодого жениха сивий з довгими вусами, кремезної постаті, з грізними очима витязь північі, великий князь Ґедимін. За весільною дружиною йшли непроглядні товпи литовського та білоруського народа, окутані в медвежі та баранячі шуби, в лисячих та вовчих шапках на голові, співали і плескали в руки під такт дикої музики, тішилися щастям свого Господина і дідича, — і облягли княжий замок. Перший привитав дружину князь Ґедимін українською мовою:

— Витаю вас, витаю, дорогі мої гості, з далекого полудня, витаю вас з краю теплого, соняшного, з краю пшениці та винограду! Витаю тебе, княже, молодий жениху і сину мій Юріє, в зимнім краю нашім, але з серцем гарячим, гостіть у нас так, як у себе дома! Приказуйте нам, ми на ваші послуги!

По цих словах відчинилася велика брама замку, в яку гурмою вступила весільна дружина князя Юрія, перемішана з литовсько-українськими боярами, за якими йшли товпи литовського та білоруського народа.

Всі великі та просторі кімнати величезного замку великого князя Ґедиміна освітлені були великими восковими свічами, встромленими в деревляні свічники. Великий князь Ґедимін провадив під одну руку князя Юрія, під другу воєводу Бориса, за якими поступали інші достойники: воєводи Галицько-Володимирської Руси попід руки з воєводами та достойниками Литовської Руси.

Так перейшли з музикою всі кімнати лівого крила замку. Опісля великий князь Ґедимін впровадив весільну дружину з молодим до кімнат княгині Юліянни. Тут ждала молодого княгиня Офка з матірю, з литовськими та українськими княжнами.

Князь Юрій склонився перед княгинею Юліянною, поцілував її в руку, вона його в чоло, опісля приступив до княгині Офки, так само низько перед нею поклонився, подав їй руку й поцілував.

Княжна Офка засоромилася легонько і подивилася на нього своїми сафірово-блакитними очима. Князь в тій хвилі поцілував її в уста і швидко заговорив, що вісім літ минуло, як він її останній раз бачив і бувби її тепер не пізнав, бо змінилася на краще. Виросла, змужніла, а усмішка, що грала тоді на її устах, так

само грає й сьогодні. Опісля привитався молодий з княгинями, княжнами, бояриями та боярами, що наповнили простору гридницю, прибрану дорогими та тяжкими коврами. Посередині кімнати стояв великий дубовий стіл, накритий червоним обрусом, вишиваним у квіти льну. На столі стояло в золото коване евангеліє, перед ним Розпятий Ісус Христос, по боках горіли дві воскові, грубі, як рука, свічі.

Княгиня Офка вдягнена була в довгий боярський стрій з діядемом на голові.

По черзі приступали галицькі воєводи і інші весільні, бояри: представлялися княгиням та цілій княжій дружині. Музика примістилася на хорах, грала тужні литовські пісні, такі тужні та сумні, як тужною і сумною природа Литви. Боярині почали виводити пісень, та так якось тужливо, якби хотіли висказати свій глибокий жаль, що княгиня Офка опустить раз на все терем своїх родичів, опустить ті кутки родинні, що їх розвеселювала і наповняла своїм веселим сміхом.

Зачалася передвесільна забава, або так званий »дівич вечер . Гридниці княгині Офки наповнили литовські та українські бояри. Дівчата та молодиці цілу ніч забавлялися в різні забави, плели вінці з зеленого барвінку, прикрашували ними голову та коси молодої, кидали вінці вгору, а молодці ловили їх. В інших кімнатах при заставлених столах забавлялися бояри, в останніх простий український та литовський народ.

Дворецькі великого князя Ґедиміна розносили смачні страви та великі збани меду. Коло півночі приїхали нові гості. Наспіла на цей час мати молодого княгиня Марія Тройденова з дітьми та своякамн. Князь Тройден був тоді недужий і не приїхав.

Дівич-вечір тривав цілу ніч. Молодці бавилися без перерви до білого дня, а опісля до обіду. По обіді, по короткому спочинку, весільна дружина пішла до церкви, де придворне духовенство княгині Юліяни звінчало на віки княгиню Офку і князя Юрія.

Великий князь Ґедимін запросив бояр на весільну вечеру, що протягнулась довго в ніч. Цілий час грала на хорах дика музика весільні, обрядові пісні. В кімнатах княгині Юліяни засіли молоді, князі, княжі діти та високі державні достойники литовської та галицько-волинської Руси і князівства черського та достойники других держав та князівств. В дальших кімнатах розмістилися боярські діти з іншими боярами, а за ними ціле ліве крило заняли »люди«, що їли, пили і веселися. Приносили грецькі та кримські вина, для народа виточили з пивниць величезні бочки литовського меду.

Галицькі бояри заприязнилися з литовсько-українськими боярами. Львівський воєвода Борис завважив, що князь Юрій часто розмовляв зі своїм молодшим братом Мешком. До них підбігав латинський священик о. Адальберт, який приїхав разом з Мешком. О. Адальберт був мужчина ще молодий, тридцятьлітний, з живими рухами, все усміхнений, вдоволений, ситий, старанно одітий, чистий. Вони встали від стола, проходжувалися всі три поміж гуртками бояр. О. Адальберт щось живо вимахував руками, якби хотів переконати обидвох товаришів. Борис, львівський воєвода, завважав, що вони підчас цієї розмови старанно уникали галицьких бояр і завжди завертали в противну сторону, а наш князь був якби заклопотаний і невдоволений з його виводів. Воєводу Бориса зацікавила ця розмова. Постановив дізнатись про що вони так говорять і чому так старанно уникають Галичан. Почав їх слідити, тимбільше, що по обличчі князя пізнав, що сталося щось йому не дуже приємне. Вибрав собі місце при дверях, де стояло найбільше людей і де спинялись часто о. Адальберт, Мешко і князь Юрій. Коли Борис побачив, що вони пристанули і що о. Адальберт щось живо говорить, підійшов до них з противного боку.

— Алеж ви виразно казали мені тоді вечером, що Офка сама це письмо писала — почув Борис.

На це о. Адальберт відповів:

— Я не казав, що вона сама писала, тільки, що письмо від Офки. І дійсно письмо писала Альдона в імені сестри Офки, бо не було вже часу їхати на Литву, а я мусів користати з неприявности Детька, інакше не довершивби діла. Однак ми вірили в це твердо, що обі сестри підуть одною і тою самою дорогою і Альдона заручила за Офку і налягала, щоби їхати з письмом, бо може бути запізно.

— Бачите, важко сьогодні за когось ручити! — сказав князь Юрій. — Я Офку вже підготовив до цього, але вона і чути про це не хоче, щоби змінити віру.

Дальших слів і дальшої їхньої розмови воєвода Борис вже не чув, бо саме всі три відвернулися в другий бік.

Воєводу Бориса трохи занепокоїла ця розмова. Не міг добре розібратись в ній, але постановив по весіллі донести про все Дмитрові.

Княгиня Офка перестала танцювати, підійшла до чоловіка, який ще говорив з о. Адальбертом та своїм братом Мешком.

— А чомуж ти не танцюєш, Юрку? Може ходи зі мною?

— До твоїх послуг! — сказав князь і взяв княгиню під руки.

— А може ти й мене запросиш? — спитав старий князь Ґедимін. — Ми старі зуміємо ще не одно.

— Зараз, тату, як тільки перетанцюю з чоловіком!

По скінченому танку взялися попід руки і ходили поміж танцюючими і говорили про своє майбутнє щастя.

— Як то дивно, що у нас у Львові так само танцюють і бавляться по весіллях, як і тут, — сказав князь.

— Дуже тішуся цим — сказала Офка, — що знаймуся там між своїми людьми.

— І мене це тішитиме!

— А в якім-же ми городі замешкаємо, — у Львові, чи Володимирі? — спитала княгиня.

— Зимою у Володимирі, а літом у Львові, — відповів князь.

— А який город кращий? — запитала княгиня.

— У Львові є гарний і величавий замок на високій горі, багато вищий, як у Вильні. Там властиво є два замки, один низчий на противній стороні города.

Володимир — це старий город, там величавий княжий замок, з грубого каменя на невеличкому узгірю.

— А я чула, що там крім цих двох є багато інших городів.

— Так — відповів князь, — там є ще кілька княжих городів: Галич, Холм, Перемишль, Белз, Лучеськ, Теребовль, Червень, Звенигород. Всі ці городи були княжими городами, а тепер князі перевелись, живуть там тільки воєводи і тивуни — княжі урядовці.

— Ну, ну! скільки там городів! — сказала княгиня й посміхнулася з вдоволенням.

— Крім цього є ще городи не княжі, як: Бакоша, Коломия, Рогатина, Спас, Самбір, Сянік, Ряшев, Ярославль, Коросно, Тилич.

— А в нас тільки два городи: Вильно та Троки, лічать також городом і Ліду, але там є тільки замок.

— Спершу жили у нас князі в Перемишлі і Теребовлі, опісля довший час в Галичі і у Володимирі, а тепер більше у Львові, бо дідо мій, король Юрій І., більше там звик жити і прикрасив прегарно терем. Львів став осередком держави, там найбільше купців з цілого світу. Там багато Вірмен, Греків, Татарів, Німців, Чехів, Поляків. Поляки й Німці мають навіть свій

католицький костел.

— А чи гарні там церкви? — спитала княгиня.

— Є кілька дуже гарних церков.

— Я дуже люблю молитись в церкві, дуже люблю цей обряд і спів, з мамою молюсь все в церкві. Наш батюшка так красно служить обідню, такий гарний голос у нього, він дуже мудрий і вчений чоловік. Пригадуєш, як він гарно співав підчас нашого вінчання.

— Пригадую, пригадую! — сказав князь, — я спів церковний також люблю, хоч спершу не міг до нього звикнути.

— А чому?

— Бо в нас на Мазовії інша віра і я в цій вірі вихований, поки не став Галицько-володимирським князем.

— А от мама твоя православна. Я знаю, вона з Володимира, знаю.

— Була православною, — сказав князь, — а відколи вийшла заміж за мого батька мусіла приняти римську віру.

— Чому іншу? — спитала Офка. — Хібаж наша віра не правдива? Я тішуся, що і ти православний князь, як і мій дідо, великий князь тверський, як і византійський імператор і великий князь московський, і багато інших володарів.

До них підійшла княгиня Марія і з усмішкою перепросила Юрія, бо Офку просить мати.

Князь Юрій задумався над словами жінки, перейшов кілька кімнат, де весело бавилася молодь — шукав очима о. Адальберта — і зайшов аж до ловецької кімнати свого тестя, де застав веселу молодь, яка потягала з чаш литовський медок. Між цею молодю в рожевому гуморі застав о. Адальберта...

Коли побачила князя Юрія між собою, молодь урадувалась і заспівала на його честь кілька веселих пісень і подала князеві чашу меду.

Князь подякував за желання і взяв о. Адальберта попід руки, непостережено перейшли до інших кімнат.

— Но, як ти почуваєшся, Больку, в день свого весілля? — спитав о. Адальберт.

— Гарно! Можу сказати, що я щасливий. Бачу, що це мудра дівчина — розумна, хоч завзята у справах віри. Вперта. Її так легко не можна буде змінити.

— Хай Бог боронить! — сказав о. Адальберт. Тільки поволеньки, поволеньки.

о. ЮРІЙ КМІТ, 1872 - 1944

Священик і бойківський письменник. Він був одним із найкращих знавців бойківського говору, як теж живучи на Бойківщині зглибив життя-буття народу. Українська критика віднеслася до Кміта по мачушиному—здебільша його поминали а деяким, як от Ол. Мохові не подобалася "бойківська говірка (дуже тяжка для пересічного читача", ба, більше—критик каже, що "Автор бере на літературний варстат проблеми з яких не може вив'язатися в світлі християнського світогляду". Нам видається, що щоб читач (в роді критика) зрозумів бойківську говірку—то на це треба затратити чимало часу, бо саме бойківський говір консервативно зберіг найдавніші взірці нашої прастарої мови. Бойки (бої-княжі вої) охороняючи своїми грудьми межі наших земель також вірно й сьогодні стоять на сторожі соборності України та її прадавної багатої мови—не зрозумілої модерним критикам. Зрозуміло, що поверховне читання оповідань о. Юрія Кміта не дозволить зглибити його стихійного релігійного пієтизму та християнської ідеології—невідємної частини духового життя бойків, а тим самим і їхнього вірного сина о. Юрія. Твори Кміта розкинені в різних періодичних виданнях та в малих збірках оповідань—"З гір", "В затінку й на сонці", чи "Тремтіння душі", і їх уже, сьогодні необхідно перевидати, бо вороги цього не зроблять.

ЧЬУДНО...

Гарного, літного дня дідич одного гірського села справляв гостину. Палата стояла на самому крайчику ліса. Поважні смереки вигравали своїм шумом і розливали своєрідні пахощі. Попід ними стояли багато прибрані столи, при яких гостювало зібране панство. Звінкі сьміхи, безжурні розговори мішали ся з легким шепотом смерек. Сонце розсипало рясні блиски і полегки мандрувало по небі.

Надїхали два мужики, зирнули на веселе товариство і стали говорити один до одного: — Що панам — горазд панам, а нам біда! Сїдят си в холодку і кремшьут лижьками та дзвонят склянками.

Хлопови не чого їмити ся. Ни пашьі, ни кашьі... Понавішьував то ту, то ту потрошки, а прийде віддавати — ни мож ради дати, бо треба зновіль хлїба глядати...

Вийде хлоп на поле — страх ся дивити! Загони ся менчьают, а ни причьиняют...

— Давно жьили навраз, хиба аж типир знают, котрі котрого, а переджье и дбали за поле.

— Ой знают, знают, аж ся забивают... На оманці би повів, хоть би очьий ни мав, де котре котрого. Переднїшьими роками жьило ся лїпше...

— Жьило ся, жьило, бо нас ни било...

— Днись і панам усьо в очьох, усього жьалуют; чькодуют хлопови навить кимака дати або дагде мізерне скотя пустити. Та лїс ни ли но єдна душа садила, оби тілько сама з нього жьила...

По дорозї бесїдували про ріжне, а понайбільше звертали ся до сього, що доскулювало їм.

Коли наближала ся північ, повертали сї мужики з поладнаними орудками, глянули в рясно осьвічені вікна палати і проговорили:

— А дивіт, ясно, сьвітляно, ги в цирькві на виликдинь.

— Ни тото мовте, али от пани сїдят і їдят, їдят і сїдят, чьудно, що їх вилиці на болят!

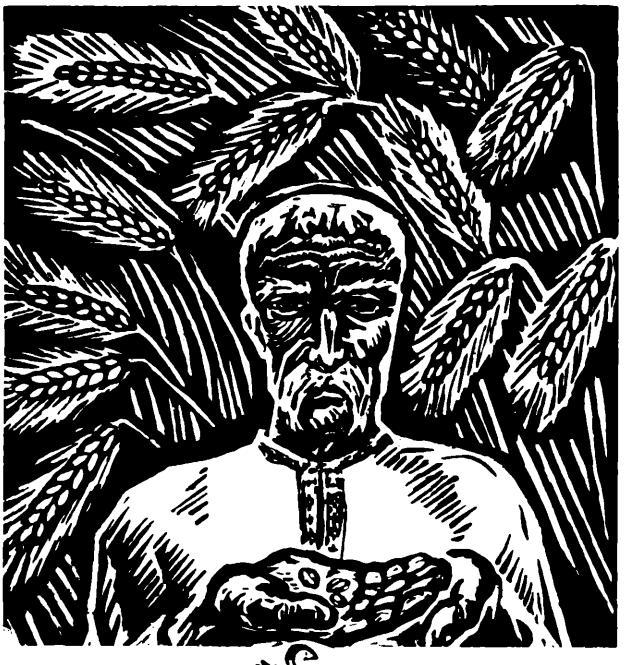

ЛИСТ ДО ПОСЛА

Слава Йсусу Христу!

Перші мої слова до ясно—ласкавого пана: Ни сапнути, ни дихнути, ни на сьвіті жьити, нияк ми мож, бо ни дают. Біда впяла в мене зуби, зачьала процисувати, хоче з ґрунту зігнати. Погорівем, а типир ся ставлю. Вже тому сімдисят літ стодола стояла, али тот мій сусід міцнійший і випровадив на мене ґеометра, а відтак зновіль провізорию. Та прошу ясного пана, моех шысть сьвідків присягало, що я поставив стодолу на тім місци, де вона стояла, али щож, ласкавий пане, мої правди ни є, бо сусід богачь, тай душший, заедно ставляв адукатів, аби мотали му правду, а я бідний, ни маю відки жьити. Сусід усе ня зачьіпат, іде, робит скарги. В першый провізориї били сьвідками тоти: Михайло Шьошькало; з другого боку сусід повідав, що на самім тім місци, Гриць Головчьак, Андрій Дралюк теж повідав, Николай Гавдик теж повідав, Шьтифан Романовський теж повідав, Федірь Козак, віт, саме так повідав, усі повідали й зизнали, що на тім самім місци, і я програв провізорию та маю платити дивятьдисять дивять корон. Зробивем рекурс до Самбора. Прийшло відтам, аби робити більшьі слідства. Я собі клав сьвідків, а сусід собі теж клав сьвідків; прийшлисмо на переслуханя, синдзя ся ни питав сьвідків, лишье ся спитав мого еднного сьвідка Павла Зґоби. Тот зизнав, що на тім самім місци. Пан синдзя Мишька повідат: Ми мусимо сами видіти, ци тото правда, що сьвідок бисідував? Приїхали. Сусід узяв си заступця Вотка Опалінського; адукат закликав його сьвідків на переслуханя, а моех ся нихто нич ни питав. І я зновіль другий раз програв провізорию. Прийшло ми платити сто вісімдисять три корони і два гелери. Я поїхав до Самбора до адуката Дзьобала, того, що є послом. Ни знаю, що тот пан зи мнов зроблят? Може би ся пан там довідали? Біда по мні еґовдат і вже. Тому два місяці бивем караний, а моя жьона за свій питомий пляц прийшла до нищьастя. Сусід наставив дишьиль на мій пляц, а я му ни давав, то ми ще голову провалив; жьона била груба, в тяготі; він хотів ня вдарити, вона імила за кимак, дрилив ї, впала і мала нивчасну дітину. Жьило півтора доби. Її потурбував Петро Римарь. Мала ще ходити три ниділї. Ни є що чьинити. В еднім куті ся розвиднят, а в другім змиркат... Колись і я бив лісничьим, а днись ничим. Як Бог давав, то й шпарами пхав, а як відбирав то й двирий ни замикав... Ішла будівля за будівльов,

ни сама, ай з бідов... Їмило ня зи всїх боків, ги жида за серце. Типир нима никого за мнов... Тогди рот лижьи ми, коли гиркий, а ни коли солодкий... Як би в мене яка давань добра била, як би ся анталики пива спивали, то би ня всї знали... При другїй провізориї били сьвідки: Олекса Пильо, Іван Коник, Михайло Рідошь, Андрій Буряк, Луць Поптик. Петро Римарь голосував на того другого і тому він на мене лихий, що я на пана давав голос. Я є ржимсько-католїцький. Тота просьба є Михайла Лїсовського.

Минї ни велїли до пана писати. "Хиба почьту заплатиш ти, тай нигде ничого ни буде. Як Бог годит, то й на водї вогинь горит. Як нима щьастя, то й коваль ни вкує". Василь Зґоба мовив ми: "Ти чьув, що єдин обіцював, що постарат ся, оби било більше фабрик, а другий, що підвисшьит платню в тих фабриках, а нон ксєндз обіцював, що позносит заплату за кстинини, погріб, шлюби. Посли то так чьинят, ги тот отиць лагодит дїтину, оби ни плакало. "Цит дїтинко, цит, я їду до міста, купю колачь, велику гуску, смачну, солодку, купю чьирвоних яблок, цукру, дьві ляльки — "Такого понавбіцят, що аж гей, дїтвак ся заглупав і плещье в долонї, а пак отиць верне і даст малейкого обаранця з великов дїров, а за єнчье повідат, що забив, і так далї відволїкат... Я, мовив Василь, оби з голоду ни вмерти, мушьу вислати двох синів до Гамарики...". Гирке моє, али щож робити? Я вірю, що прийде кониць моїй бідї!

Лишьаю на Бога сьватого!

РОЗВІЯНІ МРІЇ

Розсіяли ся "людкове", зі сьвятку йдучи, з Лютовищ. По полях, по верхах і долинах на всї боки снують ся більші і менші громадки в ріжно-колїрових ношах. Тут і там час до часу чути накликування: "Подїт мене". Сонце похиляло ся на захід. Повіває холодний вітер, тим то дехто висловлюєть ся: "Осїнне сонце таке тепле, що чьуджьа мати".

Дорогою повертала Евка Коростинська з "Дидьових" з другою жоною, що ходила "душьу очьищьати, гріхи змивати, бо в хижьі клятьба за клятьбов, гирка година, сварбі з пасирбами не кінця. Гиршьа моя доля, ниж того, що за пяту їмат. Ґазда лишьив ми довгу, ги соломи в стрісї. Нихто ни видїв го пяного; ни балював, а всьо пішло в нивичь і тілько нанизяно жьури та клопоту... Дакому Біг бідну судив уже видиш з кондаку сьвіта.

Дрібнї дїти. Отиць умер і відказав їм якийсь загін, али колись тре їм буде ще доходити вітчьизнини... Як повна хата, то й чьуджьий за брата, як утрата, то й не брата! За всїм треба самому бігати і обганяти ся, ги від псів... Ни вродив ся хлїбиць, їсти ни є що, купуєме, вісїм кіпок усього било. Їджь і розпережьи ся... Тяжько пригодувати й тилятко, коль ни є на чім. Іди, та йди, ги вода, по зарібках...". "У вас призота чьирез пасирби, повідає Евка Коростинська, що нетерпеливо ждала, аби прийти борше собі до слова, а в мене жьура зза своєх дїтий. Мене ся люди питают: Ци била я у сина? Ой била... Бодай я такої гостини ни діжьдала! Прийшло на тот балиць*).

Мати молодої роздає родинї молодого дарунки: матери звій купного полотна, звичайно три метри; иньшим сорочки й хустки. Полотно давати, а сверка його вказала ми, али ни дала. Просилам їх у гостину: Финю, нивістойко моя, і ти, свахуню, прийдїт, чей я вартую вам яку гостину дати, а вона мнов фівкнула: "Ни потрібую". Підийшла я д ньому: Синочьку, гвару, та хоть ти прийди, коль їм сором за мене. Минї ни стидно, що я бідна, бо і в Йильвові ходят голї, всзяди є такі. Вже бідному ни жьити? Ци я тому винна? А він ги ґубернатор: "Ну, ну, я знаю, де ви"... Добре, синойку, добре, я си гадала, щос забив... Ци і ти ся змовив на таке? Файносте ня всї словом покололи! Чьоловік за дїтьми гине, а душьу ґубит. Гей, гей, Богойку любий, що дїтвак запросит, я била би з під землї дістала. Трудилам ся, аж ми очьи підлазили. Як я кирваво тебе годувала... Дем робила, там і тебе на плечьах носила, оби ти хлопцї розпуснї дащо ни вчьинили. Лишьилам свою силу по люд-

ських загонах. Било так, що ни сїдалам і на полудне. Я з того жьила, що заробила, дивятеро дїтий годувала.

— Дїтину годувати — лїпшье камінь глодати, як ни є при чім.

— Шьанувала, красно годувала, ни за його ласки, ай за божьої й людської. А типир від нього втїкаю й слїди забираю. Ще минї очьи ни висхли від плачьу. Я лист від нього кусала, так єм тримала, до грудий прикладала, що то від мого Йильця; я по ручьцї прядива жьибрала, всьо до купки складала, зганяла, людий молила, ґрейцарики позичьала, всьо збирала, оби більшье, такам чьорна била, ги тота бляха, що в коминї, а я го до Гамирики виправила. Я голову свою ложьила... Синочьку, жьебрати буду на тебе, ли но ти заробляй, щьади, складай, купиш загін поля, поставиш хижьу, найде ся і скотя і паця й курки і всьо так буде, ги в людий. Бив сїм лїт у Гамирицї, а типир вийшьов, а старшьий, що на орнариї, дав ми знати. Рано лежьу натщье і гвару, що то минї таке снит ся(дивю ся попід вікна, йде Матїй. Мнов ги що шьибло... Богойку, татцю наш милий, і ти, божьа Мати, ухили нас від лихого! Десь певне дївчьа захоріло, а він: "Мамойко, Йилько вийшьов!" Тай я ся зїбрала в єднїм аментї, тай іти, ни йду, ай біжьу д ньому.

Жони проступили ся, бо надїхало дві фіри. Проїзші привітили ся жартливо: "Дай, Божье, єдно вам, друге нам". "Бодайєсте здорові били". "Бодай і ви ни кривали".

— Єднї плачьут, дручі скачьут, проговорила жалісно товаришка Евки.

— Єдним жьити, другим гнити... Якийсь я раз крихжом лежьала при очьинашьу: Йильцю мій, ни я ти ся ни догайкаю, ни я ся ни допрошьу, за ріками, за морями, за шьирокими, за глибокими, присни ми ся, хоть присни... А типир він вийшьов і ни біжьит д матери, ай з дороги го переяли, в хижьу завели і більшье ни пустили, ли но з дївков зьвязали, бо тисячьі відознали. Тварь, ги калина, волос, як гороховина, в руках сила, в пулярушьах грошьі... Богачьа все кортит на велике. Що очьима завдидит, за тим біжьит. Тот любит, оби д нему всьо прилипло. Али Бог і так дає, що скупий здират, а щьасливий пожьиват... Ли но я чьирез поріг: Йильцю, ходи д матери, а тещьа му гварит: "Котріс му маєтки лишьила, би до тя йшьов?" Як ня сваха привітила, як би медом примастила... Його маєтки, рику, мати, бо я го зродила, зростила, в сьвіт пустила і до людий привела. Матери дїтина—солодка, як малина. Та ж ти, синьочку, душшьий бив до ня прийти... А вона гварит: "Обисте знали,

що Йилько наш!"

— Мати ся дітваком торопит, динь і нічь над ним тремтит, а воно ся пак відвертат... Що дітвак матери кирве випє... Біг страх тирпит, що дітина стовпом ни стане, коли ї понивірят, або й руку піднимат.

— Він ми днись гварит: "Умирайте". Ба, коль смерти ни є. Я вже тілько ни буду, щом била. Прийде й для мене година. Як би тобі, ни дай Божье, ми таке повів, ги ти мині, добре би ти било? На тілько є в кождого голові, оби признав, що то ни файно. В очьи ти ни повіст ни єден, а поза плечьі сьміх си чьинят. Повідаю му: Вкажьи ми, синочьку, ци такі, грошьі в Гамириці, ги коли в нас? А він виняв новейкий ґрейцар: "Ци такі?" Такі, синочьку, такі... А свекорь му повідат: "Та вкажьи матери більшье". Він виняв коруну: "Ци такі у вас, мамойко, грошьі?"

Такі, синойку, такі... Ціла хижьа сьміхом стала, а в самої слези так і цяпкают... Зимля горит під ногами, голова ни моя, замішьали ся, коло серця біль, трохим жьива... Повно било там людий, як на висілю, а я гвару: Полонинчьани, бисте си ни думали, що я прийшла, бисте ми лижьку чьиру й булї на вичьирю дали. Ви си всї зробили з мене сьміх. Ни будь вам за гнів, але прийде колись відплата за всьо. Хто ня сотворив, тот і кривду зборонив... Беру плахту і гвару до того страшьного: Спровадь ня, синочьку. А він повідат: "Та переночьуйте". Переночьувала, а сночьи гвару тій свекрі: Просїт, свекрунцю, би ми теплу сорочьку дарував, я стара, та ціпну від студени. А вона йому повідат: "Хло, а дай матери даку сорочьку". "Жджьайте, мамойко, няй я тоту дїдру та вам дам". Добре, синочьку, добре, я си поплатаю. Для старої матери і таке буде.

— Так днись діти дают тому, що їх під сирцьом виносив і що ся наболїв, заговорила товаришка Евки.

— Переночьувала я, али плахта і посьтїль від слїз моєх мокра била.

Зійшли з дороги на стежку, що вила ся закрутами між луками. Линув сьвіжий, запаший подув, який підтримував на силах утомлених ходом і журбою. Гарне, чисте, глубоке небо сповивало ся ніжним, синїм порошком. Під вечір розливали ся пахощі трав, збіжа, землї і смерекових лїсів. Якісь великі птахи прорізали повітрє, майнули, мов густа, чорна пляма.

Напрасний біль пройшов серце Евки; острашна ненависть розпалила ціле її єство до тих, що вирвали від неї дитину; палахкотїла дика, грізна ненависть пристрасно заздрої, відтрученої ма-

тери. Син оженений в найпершого ґазди — мужицького аристократа, а мати комірниця, жебрачка... Не могла погодити ся з сим, тим то в кождому їх слові, погляді й поступку дочувала ся наруги, нещирости, було їй ніяково. Материнська гордість теж їй дещо нашіптувала, отже в душі витворював ся хаос, з якого иноді зринали траґічні конфлікти. Вся її надія, всї її гадки зосередковували ся біля нього. Спомин усього минулого ранив її серце, мучив невисказано. В її нутрі зродило ся горяче бажаннє, щоб його не було в живих...

— Нич ми ни жьаль, ли но щом їх дивятеро годувала і никотре ми таке миле ни било, як він.

— Ни всьо таке на сьвіті, як ся видит... Ни так добре, ни так зле, нияке. Всьо манта, ошьука, брехня, замана... Коби хто зрахував мої слези, вони би рительну правду повіли... Яка споминка на моєм жьитю? Гирка біда, чьорний смуток, нищьастя, смерть, поховки і всьо таке... Хиба як вержьут у глину, то вже аж там спочьину!

— Я дьві курки тримала, я по жьиброх ходила, я його одївала, загортала, я го годувала. Всї люди пищьали, як він ся там жьенив, де в Сьмільнику, де в Жьуравинї. Вони його вчьарували.

Замовкла. Важке горе потрясло нею. Невмолимий, остраший смуток сверлував нутро, тамував віддих; тремтїла від стіп до голови. Втираючи запаскою сльози, продовжала далї:

— Нилюди! Від менесте дїтину відвернули. Минї так добре било з ним! Забрали го... Будете на тамтїм сьвіті прихиляти, а ни буде чьас потому! Він бив би си ґрунт купив, є парциляція, хижьу поставив і моїй біді бив би кониць... Я ще сита ни била, я ще свої очьи ни висушьила, я си руки виломила, бо з жьалю та плачьу сьвітам ни видїіла. Неслам ріщьа з лїса тай упала і обі руки виломила...

Перед її очима просували ся образи з минулости. Хлипала. Її товаришка не говорила нїчого, продумувала про своє горе. Йшли якийсь час мовчки. Вспокоїла ся.

— Пропало! заговорила безнадїйно. Тре тирпіти... Ни є щьастя, ни є горазду і ни буде... Коби прийшла смерть, тобисме си побисїдували щьиро...

Вдивляла ся в будучину. Вона стояла перед нею непривітна, повна страждань і клопотів, а понайбільше висували ся дві тїни: голод і чужі лави.

Увійшли в лїс. Поважні, стрункі смереки шумуіли, співали приманчиву пісню. Усе сповите чудодїйною гармонїєю і житєм. Вечірнїй сумерк вносив якусь таємність. Одначе жони не втїша-

ли ся приманами природи, але радше якийсь дивний ляк налягав на їх душі... Йшли і не оглядали ся.

— Прийшьов він бив до ня в гостину: "Полож ми ту масла, полож ми бриндзї, хліба, пива, горівки". Ще я ся, синочьку, ни зладила. Я комірниця, щем на таку гостину ни заробила... Гей, гей, люба дітинко, то ти наяв служьбу, бис жьив, а я найму, бис ни жьив! Під твоєми слідами зимля буде горіти за мою муку, що маю тирпіти... Ни можьу спростати мому жьальови! Бодай та Юда скарав!

Була вельми зворушена. Розважала над сумовитими гадками, що бентежили її уяву. Бездомність і безпомічність літали перед нею, і били широкими, чорними крилами. Сьвідомість, що вони ни віддалюють ся, налягала важким каменемм на груди. "Чьуджьий поріг чьуджьа лава й чьуджьа лижька страви —бодай то-то никому і ни приснило ся!" Похитала головою. Покотили ся сльози по лиці. Оглянула ся позад себе, немов би відгрожувала ся свойому ворогови. Хотіла висказати все, що їй тяжіло на серці. Добре, що стрінула таку, яка теж "нужьдила ся" по сьвіті. "Тот динь добрий, що мине", так здефінійовувала своє житє її товаришка. Їх душі взаємо розуміли ся і взаємно спочували собі, хоча й не виповідали всього.

— Він повиносив тоти панцькі сарати з ружьами на сьтів, де які ручьники, хустки, а всьо тамой. А я там раз пішла ще перед висільом. "Чьо ви ся ту взяли? повідав сваха. Йилько гварив, що як будете за ним лазити, то кистя си в плахті понесете" ...Вибігла я за ним: Синочьку, я хочу пораду з тобов мати, мене нудит з тобов побисідувати. Я гарувала, що трохи духа ни віддала. "Чьас, чьас било вже давно вашього духа віддати. Та ви ми ни воли ни даровали, ни ґрунту ни додали, чого, ничого, пусто-дурно ходите"...

Задумала ся на хвилину, немов би хотіла виразнійше уявити собі сей образ.

— Просив ня на висіля. Та чого я піду? Ци воду носити? Ци стайню метати? Бодай нихто так ни веселив ся! Щож робити? Мусит так бити, коль таке мині виписано...

Ще піду горі Дидьовов, та даст ми дехто лижьку чьиру, піду попри Полонинцьке, та ся допрошу лижьку капусти...

Не могла погодити ся з суворою дійсністю, тим то все видіставала красші моменти зі свойого житя і з житя свойого відчуженого сина.

— А який він милий бив! Як до ня щьибитав... Які він до ня листи з Гамирики слав! "Мамойко, кобисте здоровейкі били,

а як виїду до краю, вже ви так гарувати ни будете. Мамойко, мамойко, руки здіймайте, сьватих благайте, оби ня в майні ни забило, оби ня море ни втопило!" А вийшьов з Гамирики, вони го так краснінейко тої мінути відвернули...

Прийшли над Сян. Вода повагом переливала ся по камяних порогах. Товаришка Евки поглянула на темряву полосу, всьміхнула ся, і промовила: "Коби в чьоловіка така міць била, аби міг здрилити свою бідку в найбистрійшьу закруту, та няй би си мара плила долів биригами, ли но оби людям чькоди ни чинила"...

Ни є такого і видиш ни буде, оби ї віюраєв зи сьвіта... Лишьаю вас у добрім здоровлю!

— Ходіт здорові!

Розійшли ся. Вода бренїла і швидко мчала, немов би злякала ся чого...

МИХАЙЛО ЯЦКІВ, 1873 - 1961

Письменник народився в с. Лецівці на Бойківському Підгір'ї. З огляду на приналежність до тайних гуртків—середньої освіти він не закінчив, його викинено із Станиславівської а там і Бережанської ґімназії. На хліб заробляв літературною працею, деякий час працював у мандрівному театрі, а вкінці влаштувався на працю в "Дністрі". В літературу ввів Яцкова І. Франко в 1899 р. друкуючи його перші оповідання в ЛНВ. Письменник був передовим модернізатором в нашій літературі свого часу і активним членом "молодомузівців", але опісля ступив на шлях реалістів. Творчість автора вельми багата—до кращих творів М. Яцкова зачисляємо—збірки оповідань "В царстві сатани", "Душі кланяються", "Казка про перстень", "Чорні крила", "Смерть Бога", повісті "Огні горять" і "Блискавиці" та інше. Повного зібрання творів М. Яцкова немає й досі. Письменник, будучи сам селянським сином дуже глибоко змалював долю селян, живучи в місті зглибив теж долю урядників і міщан і тому являється всенародним письменником, цінним не тільки для нас бойків, але для всієї соборної України.

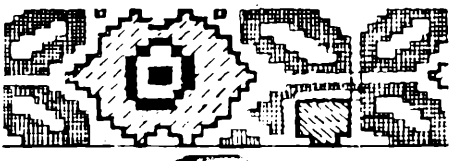

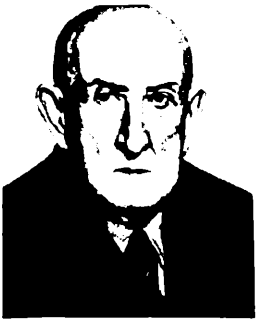

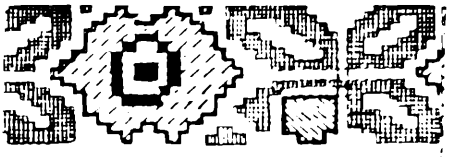

Христос у ґарнізоні.

I.

На сьвіті земля пахла весною, день навперед ночи, а ніч навперед дня красна вибирала ся, лиш в мурах криміналів нудьга костеніла, суворий холод мертвів, неволя заціплювала зуби, кривда стогнала, сухоти розводили своє гніздо, проклони снували ся як тіни, сльози просякали із стін...

Живі на сьвіті, йдуть по-при сї гроби, не згадають, що тут їх брат будить ся з летарґу, не згадають, що не на всьо є людське право, не в кождій карі їх правда, не розмечуть сих мурів, лиш гаморять весело, йдуть і проходять...

Смутне сьвітло нудьгувало серед цісарських мурів як сонний дух сторожа, кліпало як виплакане око старця, з якого сльоза не впаде.

В закутку під дверми рисували ся чака, похилені над грою в кістки.

Серед тюремних стін розложило ся на тапчанах і на земли молоде товариство, над ним блимала ліхтарня.

Деякі підплатили сторожа і той передав їм горівки, инші за дня, на роботі розкрутили тютюну й ділили ся тепер, то міняли за хліб, горівку й сірник. Скучне тепло будило ся в сій мертвій дружбі, то лягало гірким сном на тверді прічі.

— Терпи, Лесю, ади, ми всі тут терпимо.

— Не годен я, брате, не годен, не годен...

— Нема нічого сильного, ні слабого; сильне зломить ся, скрипливе колесо потягне — оба знівечать ся, нічого не доконають.

— В моїм житю не було хвилї, в якій би я багнув, аби не минала. Все було так, що я лиш хотів злїтати стрімголов у пропасть, лиш аби не спиняти ся.

З иншої прічи летїли дивні слова:

— На сьвітї жалують ся люди, що час їм минає, одні не мають навіть коли вмерти, инші втїкають перед смертю як перед ворогом, а ми тут проклинаємо своє житє, що воно тягне ся як голодне лїто... Але настане, братя, колись спокій — за спокоєм забутє, а потому давний великий сьвіт. Оттам спочити, там спочити! Дихає ся легко, тїни холодять чоло, задума сповиє як той сон, що кінця не має. У тім сьвітї-снї глядають змучені герої своєї душі, радять ся творчих видінь, що почати з собою? Самота скриває верхню слабість, а кує силу мовчанки, вкриває утому тїла, а сталить духа. Слово мине ся, книги перейдуть, мовчанка без слів, без письма, се бог, якого нема. Якого нема в фантазіях жидівських, ні християнських... Гей, благо тому, що дихає сонцем і ловить місяця пригорщею, без слів, без думки... Сказав би я, що не знаю, чому се так, хоч чую, чому се так, що нидію в людськім сьвітї, а найсолодше менї спочити в моїм власнім забутю... Ох, Боже вічної мовчанки, спокою, забутя... Навіть звірята найщирійше горнуть ся до тебе... А по-за тим хаос і вічність...

Отсї неясні слова говорив Лесь Марак лежачи.

Напроти него сидів на земли гурт і слухав. Далї під стїною дрімав на прічи Павло Думич з ячменем на оцї.

Андрій Кисїль показав на Марака і шепнув до Миколи Кармазина:

— Диви, що зробили з чоловіка. Не хотів ґвера, ні муштри, ні війска видїти. Ляг на землю — не піду! каже. — Не піду і не рушу ся, але вбити мене, не маєте права! — А вони впакували його

тут і добивають поволи. Сироту, без батька — матери, що голову свою над книжками висушив. Лише борідка наставилася... Достоту як замучений Христос...

До Миколи Кармазина, що з цілого гурту найбільше в Марака задивив ся, по сих словах лихе приступило.

Сидячи підняв лице в гору, прижмурив очи, став колисати ся, крутив рукою по-при коліно, наслідував ліру й сьпівав про сирітку, що пішла в сьвіт мамуні своєї шукати.

Дехто з гурту став реготати ся, неустрашимий Павло Думич, з ячменем на оці, той що нікого й нічого не бояв ся, вхопив чобіт і кинув в голову Кармазина, по сім впав знов на прічу, став качати ся, вити й ревати як звір. Гурт розскочив ся, Кармазина обляла кров, але він не чув сего, лиш колисав ся і крутив рукою як на лірі й сьпівав з цілого серця, як сирітка припала до гробу своєї мамуні і просить ся, аби взяла її д' собі.

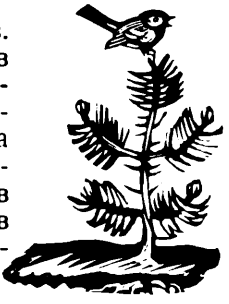

Сльози хлинули потоком. Гіркі сльози сіромів.

Ті, що спали, позривали ся, гурт вив і ревів за Кармазином, з казні зробило ся пекло. До середини влетіла сторожа зі старшиною, товкла арештантів шаблями, обкладала кулаками, місила й посочила на земли обцасами. В тім неустрашимий Думич схопив ся як ранений медвідь, пірвав зелізну прічу з дошками легонько як ґонту і став покладати всьо довкола не питаючи, чи се старшина, чи свої. Як скажений, сліпий звір.

II.

Закровавлену казню вкрила ніч і сон. Товариш, що розважав Марака, обняв його за шию і спав разом.

Опівночи встав Марак, скинув сорочку, скрутив її й поліз в гору до вікна, що було напроти. Імив ся ґратів, понишпорив кілька хвиль і спустив ся в долину.

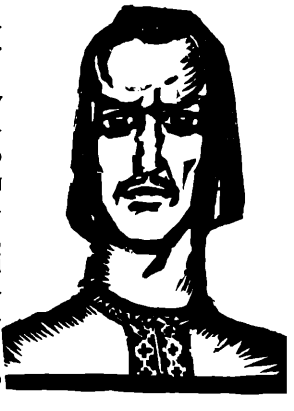

Товариша збудив страх. Він втворив на силу очи — довкола студений льох, устелений кістками, над ними блимають ті сьвітла, що блудять по цвинтарі й вертепах, льох отвирає ся на край сьвіта, товариш підтягає з усеї сили лікті, підводить голову зі сну, мало не згине, чує стогнанє, як би скеля сотки грудий людських придавила, і западає ся знов у чорну яму. Лише вечірне, пірване слово Марака товче ся по мізку як острий кремінь:

— Чим смерть цікава? Тим, що її таємного

царства живі у білий день не видять, а хоч вглянуть як крізь шкалубину в пекло, то забувають скоро. Смерть цікава тим, що в ній для живих у білий день нема нічого цікавого. За те кождий може потішити ся, що досьвід смерти мусить хоч раз в житю перебути на собі й тоді пізнає ту байдужність людий і сьвіта для себе, з якою вперед сам відносив ся до иніших. Бо на сій земли має бути рівна відплата ві всім. Хто не чув себе героєм за житя, той віднайде в собі героїзм в передсмертнім спокою... Душа не все виписана на чолї, а хоч виписана, то такими чертами, що тяжші нераз від єгипетської азбуки... Житє в білий день, між людьми — се не історія душі... Між живими неодна струна моєї душі лишила ся...

Сьвіт будив ся, рожева зоря заглянула легесенько крізь ґрати, товариш переходив із сну в досьвітні марева. З неба лише поволи біла тінь, всуває ся крізь вікно, сходить низше, так що лиш голова маревіє. Голова похилена над сумерком льоху, на неї паде досьвітне зарево чим раз яснійше. Він глядить в те диво, не годен пробудити ся, ні розпізнати видіня від правди, а постать все яснійша і білий порошок довкола її голови сияє. На сьвіті жайворонок озвав ся. Диво чарує арештанта, з далекої казні долітає сьпів:

— Хри-стос во-скре-се із ме-ертвих!...

СОБАКА

Ночами стерегла майно свого газди, терпіла голод і холод, а днями шниряла по чужих обійстях за поживою. Звичайна історія. Боки запались ямами.

Скулена, загнула хвіст під себе і гризла кістку. Але замерзла кістка була затверда на її зуби. Знеохочена, сіла. Була хвора, дрижала від морозу, а в її очах стільки суму...

Сніг куйовдився від морозного вітру, як волос старця, в серці якого дрімає гадюка.

Хтось загулюкав на собаку — вона поплентала дальше і знов сіла. Надходить пустяк і схиляється по камінь — вона тікає. Іде прошак, кличе її, вона дивиться недовірливо і тікає з дороги. Ніде місця спокійного...

Прибігла домів і запряталася під піч. Вже й їди не просить, тільки лиже цуценята, що приссались до неї і пищать... Дивиться з-під печі сонним поглядом, повним материнської меланхолії...

Мала Ганнуся любить бавитись з Лискою, але тепер сидить на лаві і шепче: «Бідна Лиска, дуже бідна Лиска. Як мама дадуть мені молока, то я сховаю і вночі встану тихенько, аби ніхто не видів,— та й дам Лисці. А як буде тепло надворі і чічки настануть, буду бігати з Лискою і з песиками у ліс, але вже не буду її бити, лише все сховаю для неї хліба в пазуху...»

Газда заглянув під піч, витягнув щенята, став їх оглядати і вибирати. Лиска прочувала лихо, приповзла на животі і почала лизати його чоботи. Цуценята пищали, а вона не могла їх оборонити. Вона лише махала хвостом, скавуліла жалісно і благала очима. Він копнув її, запер у хаті, а щенята виніс на мороз. Даром скавуліла і дерла лапами двері. Знадвору долітав писк, переходив в уриване хропіння, вкінці цілком затих.

Газда застукав у сінях, собака поволоклась під піч, а дівчатко стрибнуло на постіль і накрилося з головою.

МОЛОДЕ ВИНО ГРОНИТЬСЯ...

Було це не за наших часів, а якихось двадцять років після панщини.

Великий камінь лежить на горі під дзвіницею.

Сім кремезних парубків ледве зрушили б його, і він лежить десятки років і западається в землю. В неділю та свята відпочивають на ньому старі бадіки, покурюючи люльки, молодь обступає їх і часом дехто вшанує його — згадкою.

Одного літа були страшні зливи. Гірський потік, що пливе серединою села, вчинив таку повінь, що вона заглушувала своїм шумом околицю, поривала столітні ялиці та грубезні колоди несла, як тріски. В цю повінь потік прикотив камінь з невідомих сторін, але не мав уже сили нести його далі, тільки залишив у долині серед села. Тоді юний силач Кость Громовик узяв його на плечі і заніс на гору під дзвіницю.

А коли він був уже в літах, не раз в неділю обступали його газди, і дехто запитував:

— Чи підняли б ви ще, нанашку, цей камінчик?

Громовик, бувало, гляне поза себе, погладить старого друга і, коли тільки збере його охота, усміхнеться та сидячи починає підіймати поволі тягар, що зламав би тура. Поставить його на хребет, перенесе з одного плеча на друге, поколише ним і покладе на місце. А часом, бувало, скаже:

— Який він великий, а чоловік з'їв би його!

Коли молодь не довіряла, Громовик пояснював з усміхом:

— Витешу з нього млинове колесо, і ти з'їси його з хлібом.

Громовика знали на цілому Підгір'ї. Вишивав він славно сіряки, творив нові мотиви, сипав щедро узорами, як цвітом з рога достатку на підкарпатський люд. Молодь, навіть старші газди, пишалася в його сніжних сіряках і киптарах з багатими вишивками, китичками і шнурованими в'язаннями з червоної і синьої заполочі. Прийдеш з міста в село, і серце радується строєм, що вийшов з духу народу та з його підсоння через мистецькі пальці Громовика.

Жив він сам, одинцем, хоч придбав майно своїм талантом. Зате бистрі, верткі, як сарни, дівчата бігали до нього навіть з далеких сіл, пололи грядки, садили городину, не одна молодиця покинула б нелюба і догоджала б Громовикові, щоб тільки навчитися його мистецтву; але ні в кого не стрибала так справно голка в пальцях, як у Громовика, а вже щодо ножиць, то в цьому ніхто й не пробував наслідувати його.

Сидить, бувало, Громовик на ослоні перед вікном, чорний, кучерявий жмуток волосся злітає з чола на здорове, смагляве лице, голка мигає блискавкою у вертких пальцях, дівчата півколесом довкола нього на стільчиках,— сніжне сірякове сукно, червона і синя заполоч міняться по осмалених і рожевих личках та карих оченятах, одна обстьобує рукав сіряка та вишиває коміри, друга — на грудях лиштви і кишені камізолі.

Весела гутірка і жарти, лише одна дівчина мовчить увесь час і тільки поведе коли уважливим оком по Громовику. Це кругла сирота — бідна Палажка.

Час до часу вбіжить інша дівчина, вийме сувій з-під пахви і кладе перед Громовиком. Він мірить п'яддю розпростерте сукно, каже дівчині обернутися, кине оком на її стан, плечі та лікті — міра готова.

Ноша з-під рук Громовика мала неначе таємну силу. Він підкреслював вроду сільської молоді та її природну бадьорість. Може, тому й весілля так роїлися на Підгір'ї, музики лунали і творилися пісні, з яких можна було б скласти величну поему.

Хто ж на тих весіллях і святах був наймилішим гостем, про кого найбільше дбали свахи, щоб його чарка і щонайліпша страва не минула? Хто водив перед танцям і співанкам, що розвивалися під його орудою, як китиці квітів, навіяні народною душею, хто підіймав буйну веселість? Це був митець любові і краси — Кость Громовик.

Він не знав утоми в праці, ні в танці, мав камінне здоров'я і левину силу. Любив своє мистецтво, розповсюджував його між народом, але одна річ головно радувала його і, крім Палажки, не давав нікому дотулитися до неї. Мав він у себе на городі кілька стежок винограду. Пильнував його, як ока в голові, завивав соломою під зиму, і той виноград щороку давав йому зі сонячної ласки соковиті грона.

І все, коли він повертався з весілля, оглядав свій виноградник, і, коли молоде вино гронилося, він бачив у ньому юне покоління.

Та одної ночі сусід-багатій повиривав щепи, потоптав виноградник.

Не встигло одне лихо забутися, як нова тяжка журба придавила Громовика. Ось його нива, що межувала з посілістю вдови-заволоки, з року на рік звужувалася на скибу, а коли пішла чутка, що Громовик готов одружитися з Палажкою, хапчива вдова забажала підійти до нього і підманути до одруження з собою.

В неділю гості відвідали Громовика. Почали з погоди, пляшка горілки стояла на столі.

— Вам, куме Громовик, от оженитись би, нажити добра,— почав посередник.

— Пуста бесіда,— докинула вдова.

Громовик сидів на ковбані коло припічка і курив мовчки люльку. По слові вдови затліло його око. Встав і вийшов через сіни до другої хати.

Вдова тим часом давала знаки своїм посередникам, щоб обережно бралися до діла.

А Громовика не було та й не було. Так і пішли непрошені свати з нічим.

Того вечора Громовик зустрівся з Палажкою. Поглянув в її очі, як у далекий світ, і спитав:

— Чи пішла б ти за мене?

Дівчина прижмурила очі, збираючи всю увагу до голосу серця.

— Чому питаєте?.. Ви ж знаєте, що в мене ніколи й нікого, крім вас...

Він покрутив нетерпляче головою.

— Дякую тобі за щире слово, але моя весна минула й не вернеться. Тепер слухай, що скажу. Я записав на тебе хату, свій мозолистий талан, засадив нові щепи на городі. Сам незабаром я вмру. Ти до часу нікому про це ані слова, а потім, запам'ятай це собі, одружися. Дай руку!

Дівчина затремтіла, підняла поневільно руку, він стиснув її і щез у сутінках.

За місяць Громовик помер. Про нього пішла чутка, що він став упиром, що закопав казан грошей за грубкою у старій зруйнованій хаті, але закляв їх так, що лише той зможе їх здобути, хто на тому місці заріже чорного цапка з трьома білими волосинками на хвості.

Сусідка мала трьох синів і всіх відправила на полонини за чорним цапком. Але вони всі пропали без сліду, а вона сама зійшла з розуму. Шукала і копала за грішми, оповідала, що Громовик-упир душить її по ночах і не дає спати.

На місці старого Громовика почала газдувати сирота Палажка. З молодим чоловіком. Вони збудували нову хату і розвели виноградник. Кажуть, що хто з нього нап'ється вина, той стає таким дужим, що може млинове колесо нести на своїх плечах та ще й за дівчиною оглянутися.

ПОСОЛ ПЕТРИШИН

На підставі «Записок Алексія Заклинського, пароха Старих Богородчан»

В 1848 році засідало в Державній думі в Кромерижі 18 руських послів з тодішньої нашої інтелігенції, між ними також кілька селян, зовсім неписьменних. З них ледве один знав письмо і читав своїм товаришам переводи з засідань.

Досить цікаво представлявся селянський посол з Тисьмениці, коло Станіслава, Василь Петришин. Був се чоловік яких п'ятдесяти літ, середнього росту, трохи присадистий і похилений, чорне волосся побілене сивиною. Його невідступною товаришкою була шкіряна торба; він приперізував її до себе ременем і ніколи, навіть в державній палаті, не скидав, лише вночі ховав під голову і спав на ній. В тій торбі містилися посольські дієти посла Петришина. Бувало, криється він по закутках, аби ніхто не підглянув, розкладає ті гроші, а було їх понад 300 ринських,— завиває кождий банкнот в стенографічні записки і пакує в свою торбу. На ніч впрошувався в кімнати других послів і лише в свята і неділі купував за 5 крейцерів м'яса, а звичайно жив сухим хлібом.

В часі свого посольства зайшов раз до кав'ярні, бо щось його всередині боліло, і казав собі дати кави. Коли вже кава стояла перед ним, вийняв з пазухи півкоржа в хустині і сказав до кельнера:

— Дайте пару зубків чіснику.

Кельнер покрутив головою на знак, що не розуміє його.

— Е, така-то й коршма, що навіть чіснику тут нема.

По каві закурив люльку і, своїм звичаєм, став чвиркати крізь зуби на землю. По часі завважив коло ноги плювачку, отже, обернувся на другий бік. Та кельнер і тут підсунув йому плювачку.

— Заберіть тоту мисчину, бо вам в неї плюну,— сказав до кельнера.

Потому вийшов на публічний город до басейну, роззувся, вижмакав онучі, бо вже були чорні, порозвішував їх, аби сохли. Надійшов поліціянт і хотів його арештувати, та Петришин в послідній хвилі нагадав, що має при собі документи, вийняв їх з пазухи і дав поліцаєві. Була се посольська легітимація. Поліцай відступив, засалютував, дав рукою до зрозуміння, аби він більше не прав на публічнім місці, і пішов в свою путь.

Петришин блукав по місту і розглядався по склепових вивісках та виставах, врешті зайшов до ресторану, бо всередині не переставало йому докучати. В ресторані був німець, також посол. Петришин сів недалеко нього. Кельнер

подав німцеві карту страв, а той показав пальцем, що вибирає. Потому взяв кельнер ту карту і подав Петришинові, а сей тикнув і собі більше-менше в те місце, що німець. За час приніс кельнер перед німця кусень печені, а перед Петришином поставив порцію хрону.

«Мара їх знає, що тут за дивний народ?» — думав наш посол і набирав хрін на хліб та їв поволі.

Німець застукав на кельнера і сказав:

— Da capo.

— Да капо,— повторив Петришин і подав кельнерові свою тарілку.

Знов перед тамтим опинилася печеня, а перед нашим хрін.

— Бодай вас витлумило,— вицідив Петришин. Показав кельнерові на німця та його таріль і сказав втретє:

— Да капо!

Сим разом прийшла печеня.

«Які вони там і є,— думав Петришин по дорозі,— раз «да капо» називається у них хрін, іншим разом — печеня, все ж таки всередині мені якби рукою відоймив».

Зачав падати дощ. Петришин закинув кожух догори вовною аж поверх голови та йшов на вечірнє засідання. В парламенті не було ще живої душі; він сів в куті, схнлив голову і дрімав. Смерком зачали сходитися посли.

Кілька німців стануло недалеко кута і дивувалися, звідки тут взявся ведмідь.

Одного дня дістав Петришин лист від жінки і пішов з ним до о. Алексія Заклинського, аби прочитав йому. В тім листі стояло:

«Ти собі там байбарзо — байдуже. Жени Пилипа та чипи над пустим, а тут зайшли злодії та й вкрали воли. Як не мали вкрасти, коли газда потікся на зламаний слих аж десь межи венгрів ци кальвінів шукати другої голови та вчорашньої днини! Який мені до ради найшовся! Сліпий, як тур, влів межи швабів, як кіт межи ворони, і ніби він там розуміє, що вони шварготять!»

Петришин затерп на вість про воли, але тут вгатив кулаком в стіл, аж Заклинський кинувся.

— Ет, що там дурна — вибачте за слово, єгомость,— що там дурна баба знає! Таж ви, рахувати, самі видите, що я тут раджу!

Заклинський охолов і читав далі:

«Та припиши, чи будеш висіти там до суду-віку, чи маю йти в чужі краї відрізати тебе, чи лишити діти й хату та йти в світ за очі? Десь у людей газди як газди, а мене бог покарав такою нешкребтаною бан-

дурою, що лише сміх та покаяння на весь світ».

По сім щирім слові додала тверда рука писаря отсе славословіє:

«Кланяюся до тебе і поздоровляю сердечно по тисяч разів.

Твоя жена Параскевія».

Петришин покрутив головою і цмокнув. Заломив руки, довкола сірих очей поставали густі морщини, так що ті очі гейби всміхалися. Стогонув, як би йому хто зуб вирвав.

— О-ов, шкандаль! Що ж мені тепер діяти, єгомость?

— Гм, пішліть жінці триста ринських, най купить другі воли.

Петришин схопився, гей з грані, і витягнув обі руки перед себе.

— А то ж би по якому було!? Таж коли монарх тут мене призвав, аби я радив і царство його боронив, то повинен був коло моєї стайні поставити сторожу, аби злодії не могли волів украсти! А коли сторожі не було, то цісарська каса повинна мені тепер воли заплатити, бо вони коштували мене триста ринських!

Засміявся Заклинський на таку претенсію, але потім радив йому поважно, аби з такою бесідою не виходив і не виставляв себе на сміх, бо цісар не покликав його сюди і без його ради та опіки був би обійшовся.

Слова Заклинського ні на що не придалися. Петришин обставав завзято при своїй претенсії до цісаря. Не довіряв уже Заклинському і пішов далі радитися від одного руського посла до другого. Всі посли-інтелігенти боялися скандалу для руської репрезентації і радили йому, аби мовчав, показували на віддуту торбу з банкнотами і казали, аби вийняв 300 ринських і післав жінці на купівлю других волів.

Не вдоволився Петришин тою радою послів з інтелігенції і пішов між своїх товаришів селян. По довгій раді з ними вернувся до Заклинського і просив, аби виготовив йому петицію до палати на зворот з державних фондів 300 злр. за воли.

І сим разом не міг Заклинський відрадити його від того наміру. Вкінці виготовив петицію, а Петришин подав її на руки предсідателя палати. Предсідатель, зрозумівши зміст петиції, усміхнувся і велів секретареві відчитати її в повній палаті.

Коли секретар прочитав петицію, залилася палата реготом, безнастанними оплесками і криком:

— Право, Петришин! Hat Recht: Wenn er nicht da wäre, geht der Staat zu Grunde! Retter der Monarchie! Die Ochsen

zohlen! і т. д.

Довго треба було ждати, поки палата успокоїлася. Тоді предсідатель сказав:

— Та петиція не дасться брати так, як регулямін приписує, бо в регуляміні нема нічого про се, аби держава винагороджувала послам домашні шкоди, для того звертаю ту петицію послові Петришинові.

Руські посли, що сиділи коло Петришина, перевели йому ту відповідь предсідателя. Як лише Петришин зрозумів зміст відповіді, впав у лють і крикнув:

— Виджу, що і тут нема правди! Коли ж так річ мається то я вношу, аби палата постановила, щоби бодай відтепер злодії послам волів не крали!

Посли один другому пояснили те внесення Петришина. Палата знов загриміла сміхом і довго не могла успокоїтися від безнастанних викликів: «Браво! Браво! Herr Petryszyn! Браво! Браво!»

Предсідатель застановив засідання і чекав, аж палата успокоїться.

— Е, піду я з тою справою до самого цісаря,— сказав Петришин,— бо виджу, що й тут нема правди!

ТЕОДОР ФЕДИК, 1873 —

Дяко-учитель в Канаді, поет, що перший писав українські вірші на коломийковий взір у цій країні. Народився в Угринові Горішному на Бойківщині. Його, повні туги за батьківщиною вірші вийшли збіркою п.н. "Пісні про Канаду і Австрію". Ця збірка була тут вельми популярна і розійшлася в шести виданнях в кількості 50,000 примірників.

ВІДГОМІН ЖИТТЯ

Стоїть явір зелененький
На бік похилився;
Приснив ми ся сон дивненький
Тим я зажурився.

Приснив ми ся сон дивненький
Що я в старім краю,
Сиджу з своєв родиноньков
І так розмовляєм:

Давно ми ся мій братчику
З собою виділи,
Не можу тя вже пізнати,
Такий ти змарнілий.

Та чогож ти милий брате
Так дуже змінився,
Чи ти гризся, чи слабий був,
Чи може зморився?

Скажи мені брате правду
Нехай я почую.
Може я тя з тої біди
Ще як виратую.

Я ти скажу брате правду
Навіть не питайся,
Ось тут стоїть моя рідня
Перше привитаюсь.

Дуже радбим, брате, сестро,
Щиро ся звитати,
Сльози очі заливають —
Не мож вас пізнати.

Сльози очі заливають
Сльозів не вгамую,
Прийдіть д'мені брате, сестро
Най вас поцілую.

Най но я вас тут пригорну
До серденька свого,
Таж ми діти одной мати
Тай тата одного.

Брате, сестро мої милі
Рожевії квіти,
В одного ми тата росли
Дрібненькії діти.

Не одную нічку мама
Над нами страждала,
Яка буде наша доля,
То нам не вгадала.

Не міг ніхто тоє знати
Що ся може стати;
Що мені тра йти в Канаду,
А вас тут лишати.

Що мені тра йти в Канаду
Щоби панувати,
Вас лишити в Старім Краю
Щоби бідувати.

Там в Канаді добре жити
Нема що казати,
Сто тринацять моргів поля;
Є на чім орати!

І худобу тут не трудно
В Канаді плекати,
Всюди трави, глянь, як море,
Має де гуляти.

А дерево на будову
Соснове простеньке,
На паливо вибираєсь,
Котре вже сухеньке.

Коли іно йдеш до ліса,
Як ся не лінуєш
Взяти стрільбу із собою,
Певно шось сполюєш.

Як не хочеш стрільби брати
Возьми ся райфера,
Не хоч курки та заяця,
То застрілиш рена.
Маєш мяса їсти досить,
Щей другим даруєш,
Продаш шкіру і голову,
Щей грошей вторгуєш.

Стрілить коли тобі гадка,
Що зілосьби риби,
Вийдеш з хати до потока
Там їй повно здиблеш.

Отже маєш все доволі,
Що душа бажає,
Хто прожити хоче в світі,
Най сюди втікає.

Хто дістанесь до Канади,
Добре му тут жити,
Бо тут нема дармоїдів
Щоб на них робити.

Бо Канада, то вільний край,
Так ся називає,
Чи хто бідний, чи багатий,
То одну честь має.

А де підеш до роботи,
Добру платню маєш,
Чисте ліжко, смачну страву
Кожний день дістаєш.

Вжем ся тілько наговорив,
Що аж утомився,
Хотів собі троха сісти,
Тай я пробудився.

Пробудився, роздивився,
І так си думаю;
Уложу я то до книжки,
Тай пішлю до краю.

Отже я вам милі браття
Тоє укладаю,
І в тій книжці я доношу
Як я проживаю.

Яке життя і здоровля
У тім вільнім краю,
Хто ті вірші прочитає,
То ся здогадає.

Яке життя і здоровля
Ведесь в моїм домі,
Здоровлю вас мої браття,
Всі мої знакомі.

І бажаю Вам всім разом,
Много літ прожити,
В щастю, здоровлю і добрі
Господа хвалити.

А хто цьому не повірить,
Най свій розум має,
Най продає свій маєток
То переконаєсь.

Як продасть там свій маєток
Поїде в Канаду,
Хто цікавий довідатись
Тому не завадить.

Ви не вірте моїм стихам,
На моє писання,
Лучше зробіть в своїм життю
З тім переконання.

Бо як мудрий прочитає,
То ся догадає,
Не все золото, що світись
І що десь сіяє.

Не один із Вас там скаже,
На що він то пише,
Як у краю фільозоф був
Так і відтам пише.

Ой я мушу милі браття
Фільозофом стати,
Як бим світа не пробував,
Не знавби писати.

ОЛЕКСАНДЕР КОЗЛОВСЬКИЙ, 1870 - 1898

Поет народився в Дрогобичі в с. Горуцьке (тепер Гірське) в сім'ї священика. По закінченні гімназії у Львові вступає на інженерні студії на Львівській Політехніці але туберкульоза горла вчасно загнала його в могилу. Помер на 22-му році життя, навіть не побачивши за життя своїх друкованих творів. Після його смерти І. Франко видав збірку "Мірти й Кипариси" а в 1966 р. в Києві перевидано частину його поезій.

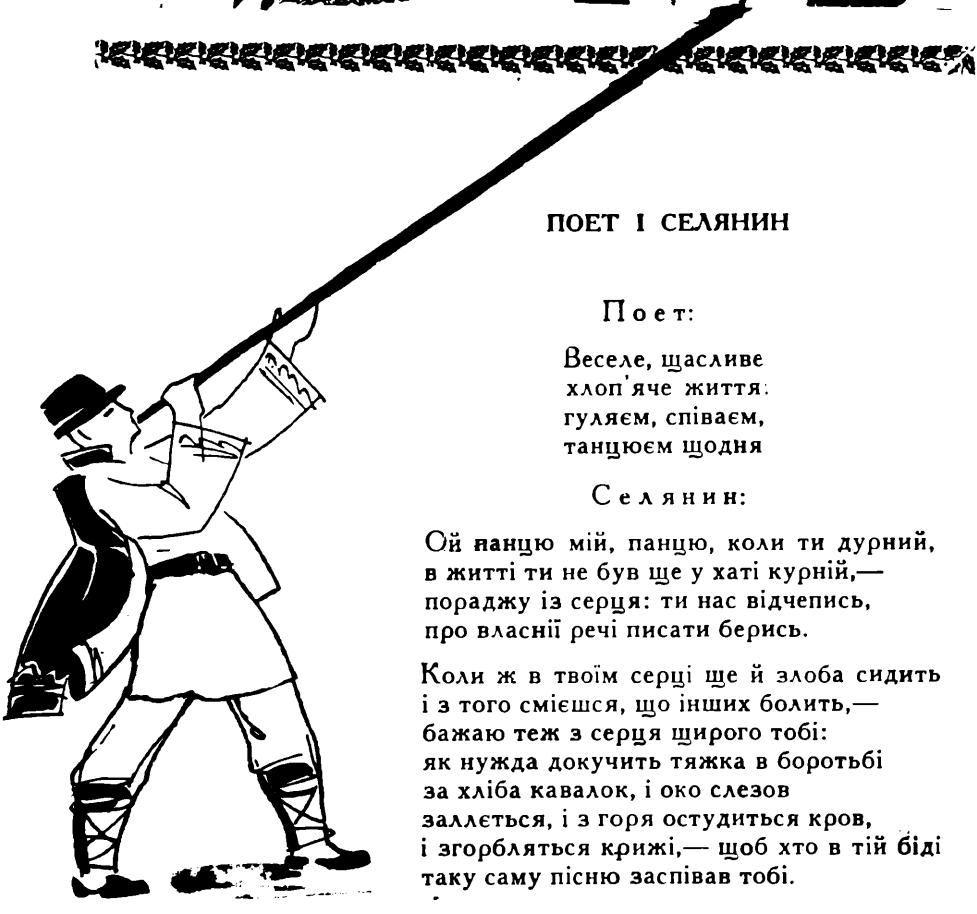

ПОЕТ І СЕЛЯНИН

Поет:

Веселе, щасливе
хлоп'яче життя:
гуляєм, співаєм,
танцюєм щодня

Селянин:

Ой панцю мій, панцю, коли ти дурний,
в житті ти не був ще у хаті курній,—
пораджу із серця: ти нас відчепись,
про власнії речі писати берись.

Коли ж в твоїм серці ще й злоба сидить
і з того смієшся, що інших болить,—
бажаю теж з серця щирого тобі:
як нужда докучить тяжка в боротьбі
за хліба кавалок, і око слезов
заллється, і з горя остудиться кров,
і згорбляться крижі,— щоб хто в тій біді
таку саму пісню заспівав тобі.

НА ВКРАЇНУ!

відки так ті думи без кінця пливуть?
Де вони беруться, що їх стільки є?
Одна за другою все та й все женуть,
Одна переходить, другая встає.
Піду геть далеко, де людей нема,
Сяду спочивати під дуб кучерявий,
Задивлюся в небо, а думка сама
Десь візьметься в тихій, бездонній синяві,
Десь вирине, лине, снується ліниво,
Безладна, безформна — а світ заніміє
Доокола мене і, мов яке диво,
Щезає мені з виду, зникає, марніє.
Дерев вже не бачу, хоч вони стоять,
І дуба не чую, хоч гучно шумить,
Не чую, що гілки мені шелестять,
Що пташка співає, бо мені гудить
Дніпро вже могучий... Уже я пливу
По ньому на чайці серед козаків
Охочих і жвавих, хоч без талану!

Мені вони любі; мов у свояків,
Радію, дивлюся: вони такі дужі,
Вусаті, завзяті, а серце в них є
Львине, непотихне, і про все байдужі,
Про гроші, багатство, навіть про життє!
І жаль мені стане Де ж мені до них!
Ні сили, ні вроди, ні вдачі юнацтва!
В мене лиш їх думи, та й ті не такі
Веселі, буйнії! Де ж нам до козацтва.
Вітер зашепоче, а дуб кучерявий
Потрусить гілками, листям зашумить,—
І все пощезає, і я знов наяві,—
Немає козацтва, Дніпро не гудить.
І знов задивлюсь я, а шувар буйніє,
Росте вгору скоро, підіймається,—
Ось вже степ просторий, і небо синіє,
І ось Україна розвертається!
Ах, я її бачу, хоч там не бував!
Се та Україна, славна та багата,
Сумна а так красна! Я про ню чував
Багацько та добре! Коб там моя хата
Родинна стояла, ах, я б величався,
Паном над панами тоді б себе звав!

Великий Тарасе, кобзарю наш рідний,
Ах, ти був щасливий! Ти син України.
Ти терпів за неї, за люд її бідний...
Честь душі великій, поклін твоїй тіні!

ДВІ БУРІ

Вий, грими, казися, буре,
Громами ревни,
І огнем чоло понуре
Мигом проясни!

Я сміюся з реву твого
І жартую з грому!
Гук весілля чортівського
Любий серцю мому.

Втіху дикую справляє
Гуркіт сей мені;
В серці біль і гнів гуляє
Під твої пісні.

Серця буря в тобі, буре,
Грає ще живіше,
І лице твоє понуре
Над титу миліше.

Вий, гуляй! Мені так мило!
Громом хмари рий,
Ліс ламай, могуча сило,
Землю грузом крий!

Так! Живіш! Яка ж ти красна!
Не грими ж бо пусто!
Стьожко ясна! Стьожко ясна!
Бий! Та густо, густо!

Бий! А серед блиску й гуку
Й мене не лиши!
Вдар у мене й серця муку
Громом заглуши!

ВЕСІЛЛЯ.

Вже гуляють третю добу,
День і ніч гуляють,
І музики вже втомились,
Спочину не мають.
Пийте, скачіть, лебедики!
Господар мовляє:
Часом собі в коло піде,
Гучно заспіває.
Заграй мені музиченько,
Ще одну добоньку!
Потанцюють, погуляють, —
Підеш до домоньку.
На здоровля, та на щастя,
На многая літа
Моїм дітям грай, музико!
Грай на щасні літа!
Як виграєш щастя-долю,
В шовки уберу тя,
Обдарую сріблом, злотом,
Медом упою тя!
Грає скрипка, терликає,
Баснистий басує,
Який-такий грошик кине,
Та далі танцює.
Молодиця, мов та краля,
Вквітчана гарненько,
Мов зіронька, мов ягідка,
Сіяє личенько.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ, 1878 - 1942

Педагог, громадський працівник на Бойківському Закарпатті і поет. Народився в священичій родині в с. Жуличі на Золочівщині але працював на нашому Закарпатті в Ужгороді. Вірші його повні глибоких національних почувань, надзвичайно патріотичні і конструктивні. Окремо видано кілька збірок поезій "Розсипані перли", "На стоці гір", "Ладі й морені" та драми "Сонце руїни", "Сфінкс Европи", "Роман Великий", "Мазепа" а крім цього чимало його віршів і статтей розкинено по різних журналах, альманахах та часописах. Конче треба подумати про зібрання і перевидання його творів.

ПО ТУЧІ.

Шумом гравться бір, шумом ломиться ліс,
Шум колише дерева на горах,
В дебрах стогне ріка, розревілась, як біс,
Котить звали каміння на зворах.
По верхах хмари йдуть, десь далеко ревуть
Дикі стада за гомоном бурі,
На шпилі лісові вже проміння падуть
І золотяться мраки понурі.
Пролетів ураган і вертає спокій,
А ізломаний дуб над рікою,
Переможений, стогне у хвилі мутній:
„Все стоїть, а я впав у тім бою!"

ДЗВОНЯТЬ ДЗВОНИ.

Дзвонять дзвони вечір, сумно дзвонять нині;
Пишуть сумні вісти — будеш, сину, сам...
Мамо, моя хвора, руку дай дитині,
Мамо, тії дзвони на добраніч нам!
Мамо, моя мамо, слухай мого серця:
Хоч я так далеко, чуєш добре там —
Болить мене дуже в грудях край реберця...
Мамо, тії дзвони на добраніч нам!
Не журися, мамо, — за тобою піду,
Тут ся не побачим, здиблемося там —
І по наших муках не остане сліду...
Мамо, тії дзвони на добраніч нам!

Спів відлетних журавлів.

Як осінні вітри дунуть
І на небо хмари сунуть,
По-під хмари сумно лине
Ключ відлетних журавлів —
Хто з них верне, хто загине...
Чути їх прощальний сьпів —
По-під хмари сумно лине
Ключ відлетних журавлів!

Сумно лине, сумно грає
І на крила забирає
Тепле літо, зелень яру
Під вирейний небосклін —
Сьпів несеть ся понад хмару,
В горах грає відгомін —
Забирає зелень яру
Під вирейний небосклін!

В небі хмара темна плаче,
В полї кавка чорна краче,
В хатї тесля теше трумно —
Мому серцю чогось жаль,
Чогось сумно, дуже сумно...
Очи шлють ся в мрачну даль...
На́ що тесля теше трумно?...
Мому серцю чогось жаль!

Як мине дитячий рай,
Круті гори провертай —
Перевернуть ся!
Крил у пташки позичай,
Лїта свої завертай —
Вже не вернуть ся!...

Ой щебечуть солові,
Розвивають ся лелії,
Цьвіти сиплють ся з вишень;
Пара голубів гуркоче,
Наче слухати не хоче
Соловейкових пісень.

Ой гуркоче, буркотає,
Одно друге обіймає —
Обсипає з гиля цьвіт,
І цілуєть ся з собою,
Сад жемчужить ся росою, —
Усьміхаєть ся весь сьвіт!...

Сад жемчужить ся росою,
Як я ходжу із тобою
Попід ручку ніч і день —
Нам щебечуть солові,
Розвивають ся лелії,
Цьвіти сиплють ся з вишень!...

Чому то як море филює,
Не вибуртить з себе коралїв?
Чому то як серце горює,
Не може повісти всїх жалїв?

Як море шумне бовванїє,
На беріг викочує перли;
Як серце з розпуки шалїє,
Слова на устах заумерли!

Ганусю, рожевий коралю,
Ганусю, лозино без сили!
Нїмію з великого жалю:
На що з ним тебе заручили?

ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ, 1878 - 1956

Педагог і поет—член модерністичної течії "Молода Муза". Спершу друкувався в періодичних виданнях а там вийшли окремо—"З теки самовбійці", "Ой люлі смутку", "Блудні огні", "Пливемо по морю тьми". "Аль Фреско", за совєтів "До сонця" і "По ясній дорозі". Тематика його писань оспівує рідні йому гори (народився в м. Чесанові), недолю бойківського люду, загальнонаціональне життя тощо. В останні роки поет пішов одкрито на службу ворога і свій цінний поетичний доробок і службу Україні сплямив служінням ворогові.

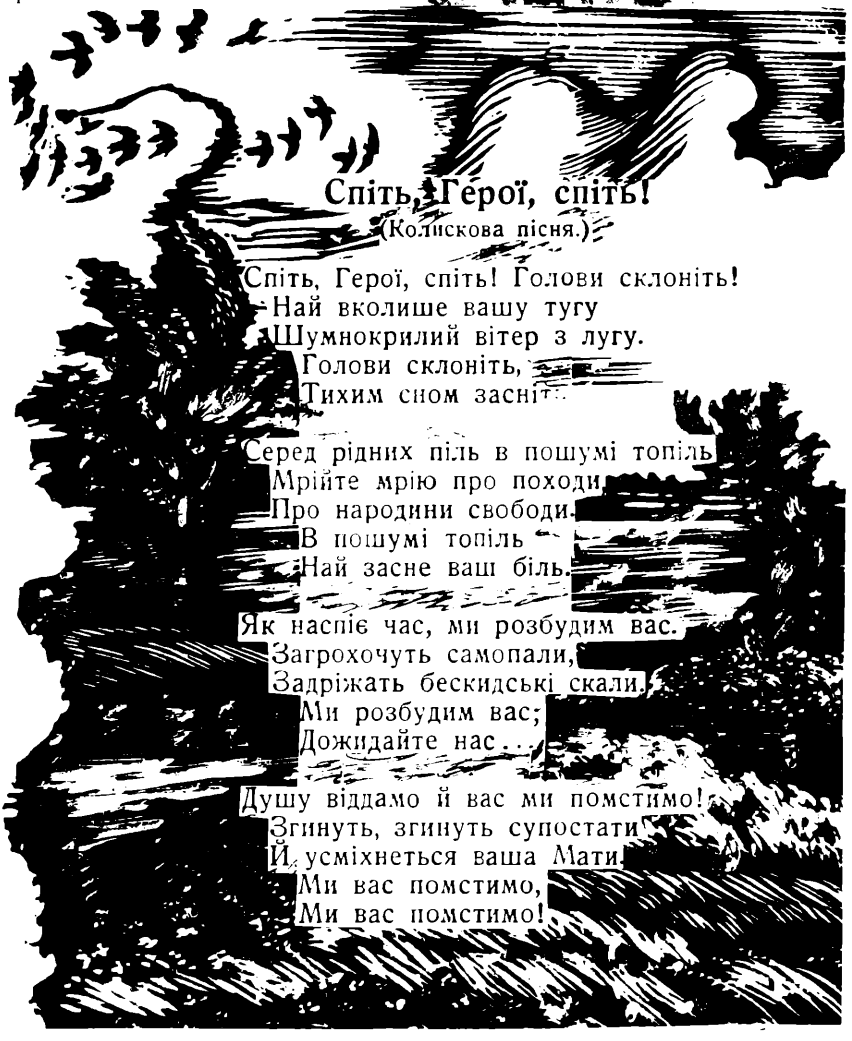

Спіть, Герої, спіть!

(Колискова пісня.)

Спіть, Герої, спіть! Голови склоніть!
Най вколише вашу тугу
Шумнокрилий вітер з лугу.
Голови склоніть,
Тихим сном засніть.

Серед рідних піль в пошумі топіль
Мрійте мрію про походи
Про народини свободи.
В пошумі топіль
Най засне ваш біль.

Як наспіє час, ми розбудим вас.
Загрохочуть самопали,
Задріжать бескидські скали.
Ми розбудим вас;
Дожидайте нас...

Душу віддамо й вас ми помстимо!
Згинуть, згинуть супостати
Й усміхнеться ваша Мати.
Ми вас помстимо,
Ми вас помстимо!

Із скитальчих пісень.

I.

Снишся мені така напрочуд красна,
А разом з тим така сумна, нещасна,
Як ніч в тюрмі.
І я у сні сміюся та ридаю
І плачучи, пісні Тобі складаю —
Плачі німі.

Ношу Тебе в душі моїй світами;
Слідкуєш скрізь скитальчими слідами,
Як чорна тінь.
Куди піду, все стану під хрестами,
Усе рида розбільними устами
Твоїх терпінь.

Бачу Тебе у кождій деревині,
В загонах піль і в житній стебелині
На чужині.
І цілий світ з весільними піснями
Палить мене, жагучими огнями
Жагтить в мені.

Й хочеться біль з'єднати з лютим гнівом
І вдарити таким пекольним співом
В серця катів,
Щоб камяні серця перетопити,
Перепалить і чудом поробити
Людей з катів.

II.

На чужині, на ріках ми сиділи
І пили сльози й тугу сповідали:
„І де ми наші сподівання діли?
Чого нарузі нашу честь оддали?

„Як буйні квіти під косою стужі,
Зівяли наші горді поривання.
І ми, безкровні, спідленнєм недужі,
Пємо покірно з чаші горювання.

„Гнучкі як лози, всім народам слуги,
Не чуєм навіть батогів на спині.
Лиш часом рідний злине вітер з лугу
Й торкнеться струни в нашій середині.“

І глузувала з нас чужа наруга:
„Чого ридати, як у нас весільно.
Рабам невольним, впряженим до плуга,
На те скорбіти — мріяти не вільно.“

„Вквітчайте з нами голови вінками,
Кружляйте вашу чашу недопиту
І веселіть нас вашими танками.
Розважте нашу радість, смутком биту.“

Й ми забавляли різунів піснями,
А враз кусали власний біль зубами.
Та хоч нас мука била до нестями,
Кати знущались, гралися рабами.

III.

Розбили нас, розкинули лукаві, —
Наш біль роздули у бурхливе море.
По всіх краях різьбить сліди кріваві
І сльози ллє бездомне наше горе.

Порвалися на наших кобзах струни
Й могильний сум закамянив їх голос.
В серцях співців змагаються перуни,
А враз одчай їх юний білить волос.

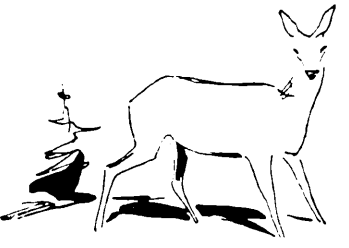

Лиш поминки зробились нашим святом
На торжищи Европи — Ірод'яди.
Й не вільно нам, на хрест страждань розпятим,
Промовити: Жаждем! — ви чули? — гади!

Немає нам в цілому світі друга:
Ніхто не брат розпятого страдальця.
По серці нам танцює глум-наруга
Й ніхто, ніхто не вложить в рану пальця.

Не на чолі, а в серці терне носим
І запеклась у ньому кров смолою.
І без надій Вероніку ми просим,
Щоб втерла кров хоч зрібною полою.

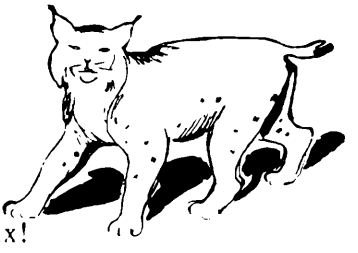

IV.

Моя ти, Земле, що течеш медами
І розсипаєш золото по нивах!
Розмайний гаю, квітчаний садами,
Де співи дзвонять, ллються в переливах!

Царівно з казки, що маниш красою
І пригортаєш до грудей сусідів!
Чого-ж я, син твій, блуджу чужиною
І глоджу кости від чужих обідів?

Чого пустила ти свою дитину
На горювання під сусідським тином?
Чого недоля гне немов тростину
І коверзує бідним твоїм сином?

Для всіх ти щедра й ласками багата:
Ти всім приблудам місце паломництва.
Лиш я не знаю, що то рідна хата;
Лиш я скиталець, лишений дідництва.

Моя ти, Земле, втрачений мій раю,
Що грабіжницькі кормить каравани!
Чи я ще ниви твої повитаю,
Щоби скитальчі загоїти рани?

А може дармо буду тугу слати
І дармо буду дожидати стрічи?
І доведеться рай твій споминати,
Як сон, чи мрію, що не сниться двічи?

ВОЛОДИМИР БІРЧАК, 1881 —

Визначний громадський та пластовий діяч Бойківщини (в Галичині і на Закарпаттю), заслужений педагог, літературознавець і письменник. Родом із священичої родини зі Стрийщини. За наукову працю обрано його дійсним членом НТШ. На літературну ниву вступив ще в гімназійних часах. Належав до "молодомузівців". В 1945 р. був арештований большевиками і його дальша доля невідома. Історичні повісті та оповідання В. Бірчака були дуже популярні. До кращих з них зачисляємо "Василько Ростиславич", "Володар Ростиславич", "Проти закону", "Велика перемога" та збірки оповідань—"Під небом півдня" та "1.000,-000". З огляду на те, що в Україні його творів не передрукують — варто зробити ще тут в діяспорі.

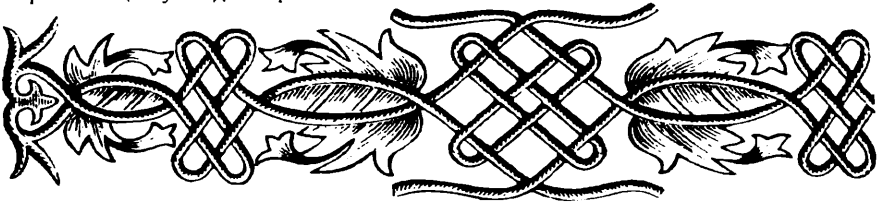

ДРАБИНКА БОЖОЇ МАТЕРІ

(Леґенда)

Коли св. апостол Петро скінчив смертю мученика в Римі свою земну мандрівку, то покинув і ключі Церкви Христової своєму наслідникові, а сам перенісся до неба. Але і там Господь пошанував ревного Апостола гідним йому урядом іменно: Бог зробив його воротарем Царства Небесного в заміну за ключі Церкви, дав йому ключі від небесних воріт, якими він мав впускати праведні душі до місця вічної щасливости в небі. Святий Петро взявся совісно і ревно до сповнювання свого обовязку. Він пильнував відразу уважно і строго небесної брами. Ключі все носив при собі, а отвирав її лиш тим святим, що були призначені до неба після справедливого осуду і святої волі Сотворителя. І так сповняв спокійно свій святий уряд довгий ряд літ, без жадних важних перепон і замішань.

Аж тут раптом прибіг він до Створителя неба і землі незвичайно зворушений і заплаканий і, поцілувавши край Його одежі, промовив:

"Господи, змилуйся наді мною і не прогнівайся на вірного слугу Твого за ті слова, що я Тобі буду мусіти тепер сказати.

Сталося щось страшне і надзвичайне для мене. Ото від кількох днів я зауважую в небі якісь чужі душі, яких я напевно до неба не впускав. Навіть їх обличчя різняться від вигляду інших справедливих душ. Я боюся і не можу собі ніяк пояснити, яким чином вони в небі опинилися. Я певно їх не впустив. І я боюся, чи то часом злий дух не підстроїв мені якої штучки, бо від нього можна всього лихого сподіватися. Я ж усе ключі ношу при собі і знаю, що немає другого входу до неба.

"Слухай, Петре,—промовив Всемогучий Господь,—твоїм святим обовязком є совісно пильнувати брам неба і ти за все відповідаєш. Йди і добре пильнуй, та приглядайся кожній душі, що входить до небесних хоромів, а може це все минеться".

Пішов св. Петро, але не надовго. За кілька днів прибіг знову і закликав до Сотворителя: "Всемогучий Боже, я безрадний і сам не знаю, що тут зробити. Майже щодня якимись невідомими дорогами втискаються до раю незнані і підозрілі душі. Тому я знову приходжу до Тебе і благаю помочі, бо я сам тут нічого не пораджу. Ти Один Всемогучий і Всевідучий і Ти Один допоможеш моєму горю і безсиллю".

Тоді сказав Всемогучий: "Добре, Петре, ходи тепер разом зі мною і подивимося в кожну закутину небесного раю, а може доглянемо, де криється та таємна причина твого неспокою".

І пішли оба, Господь, Вседержитель, а за ним його покірний слуга Апостол Петро.

Довго, довго ходили так по небснім раю. Накінець прийшли змучені до невеличкого зеленого гаю і пустилися туди, щоб відпочати в тіні зелених дерев. Коли ж підійшли ближче до гаю, побачили поміж пнями дерев чиюсь синьо-голубу одіж. Тоді вони по-тихоньки і неспостережно підійшли ще ближче і побачили там такий образ: Там посеред гаю на невеличкій поляні стояла Пречиста Діва і споглядала в глубину стрімкого і глибокого яру. Там крізь його глибину видно було землю і всіх людей. У руках держала Пречиста малозамітну, виткану з ясного шовку, драбинку. З тієї глибини раз-у-раз було чути зойки і стони, плач і благання о ласку... І ото в міру того, як змагалися там ті жалісливі голосіння, Пречиста Діва щохвилини спускала в яр свою невидиму драбинку. Вона розвивалася з клубка на цілу свою довжину, так що кінцем сягала аж до землі. І по ній то одна за другою вилазили бідні нещасні збідовані людські постаті і, вилізши на верх зникали в небесних просторах, мішаючись з іншими небесними жилцями.

А Пречиста Діва кожний раз, коли свіжа душа дісталася до

небесних висот по її чарівній драбинці, підносила вгору свої милосердні руки і кликала ласкаво: Господи, Боже, Ти все видиш і знаєш. Ти вибач мені в нескінченім своїм милосерді, що я нарушую і оминаю строгі і мудрі Твої приписи небесного Царства. Але Ти знаєш, я жила сама на землі і я сама є Матірю і тому знаю і розумію біль і горе, і благання кожної матері. Я є Матірю цілого страдаючого людства і своєю помічю хочу улекшити страждання людей. Прости мені Владико, як я цим провинилася перед Тобою.

Петро стояв, як вкопаний і не промовив ні слова. Аж Господь положив свою всемогучу десницю на його рамя і сказав:

"Хотім Петре звідси, бо тут вже нема для нас що робити". І пішов святий Петро послушний Божому наказові, роздумуючи над святою роботою небесної Неньки, яка тільки наробила була йому журби, доки не розумів її причини.

КЛАДОВИЩЕ

Ще вчора щебетав над бориславськими нивами жайворонок свою весняну пісню й коли круторогі орали за нивою ниву— нині виють машини, як голодні пси й ранять землю тисячки метрів в глиб. Через скали, через піски, через глій і знову скали. За золотом.

Кладовище.

Хрести—ліси чорних, високих закопів. Гроби—великі збірники ропи. Мерці—цілі села під землею потроєних їдким повітрєм й розшарпаних вибухами ґазів. І погинулих з голоду. І придушених землею, що спала на їх голови. А ще вчора зеленіли тут сади й білїли ся хати. І вишневий цьвіт.

Дзвонять дзвони.

Трублять машини, гремлять молоти й шлеть ся до неба зойк і веселий спів. І проклони. Брамою входить жебрак—босими ногами. Тою брамою він увійшов—а тою виїхав—автомобілем.

За ним біжить мужик.

— Мої скарби ти покрав!...

Той на автомобілї усьміхнув ся:

— Тисячка не гроші, хлоп не чоловік...

— — — — —

А ще вчора щебетав тут жайторонок і воли круторогі орали за нивою ниву.

ЛОВИ ПІД БУСЬКОМ

По кількох днях походу доходив Давид Ігоревич зі своїми військами до Буська. В селі Яблонівці на північ від Буська спочало його військо, змучене, трудне. Від Буська надігнався на коні Туряк і звістив князя, що цілий Буськ зі своїм посадником і попами на чолі вийшли перед город вітати князя. Князь злостився: мусів увійти в город на чолі війська, та як увійти як то не військо, а голота, голодранці, обірванці!... З торбами вийшли в поле!... Не звиклі йти в поході, попідбивалися вже на третій день і нині підпираються палицями, як каліки-діди! І з ким тут іти у город на привіт?!

Туряк, як все, мав добру раду.

— Змучених оставимо таки тут, а виберемо одних гридів та найблищу дружину і з ними поїдемо в город на привіт. Однаково не останеш, княже, на нічліг в селі... В Буську чекає на тебе, господине, двір посадника, мягке ложе й вигоди. До завтра спічне наше військо, ми завтра вранці виїдемо до них і вдруге, вже на їх чолі, ми в'їдемо в город.

— Ти, мій Соломоне!—І князеві подобалася думка два рази в'їхати в город. На коня і з музиками, дружиною і гридами пустився їхати в город. Любив, коли його вітали і йому оддавали честь.

Князь від'їхав, а на чолі війська, що осталося в Яблонівці, остався малий Ковч і Кульмій. Ковч побув пару хвиль у війську, а далі їде в двір знакомого боярина в Яблонівці. Увійшов в хату, звітався і, що не роздягнувся, а вже питає: ,

— А що? Тури є?

— Як завсігди!—відказує боярин і просить сідати, розгоститися. Малий Ковч ще не всів, а каже скоро:

— Наш князь поїхав в Буськ ,повернеться аж завтра, до півдня в мене час. Завтра рано йдемо на лови!

— Найперше розгоститися, пане тисяцький, спочинь і засядь із нами до трапези. А потім я покличу свого дорадника від ловів.

— Хто се?

— Один з моїх холопів. Його вважають юродивим, та він Богу духа винен. Уся його вина й робота, що нічого не робить, а все волочиться по ловах. Як літо, так зіма.

— Боярине, давай його сюди!—каже Ковч.

В дверях стояв вже високий Луць. Обпалене худощаве лице, подерта одежа, на рамени сагайдак.

— Луцю! Завтра рано хочемо на тури. Є вони де близько?— питав боярин.

— Близько?—спитав Луць. Потім задумався, прижмурив очі й вичисляв:—на лазах маю їх пятнацять... девять коров, два бики, четверо телят. На діброві двацять штук... на горбках в темнім лісі є стадо, що має трицять кілька штук. Ще не счислив я його, бо недавно, як зайшло сюди. В чорнім лісі видів я нині сліди...

— А крім турів є ще який звір?—питав живо малий Ковч, якому очі вже горіли.

— Олені!—відповів Луць. —На лазах маю пять штук, а один рогач, рогач! За потоком під Деревлянкою, маю, маю... девять, десять, одинацять, в Перуновім гаю вісім, та в зімі показався дикий звір...

— Вовк?

— В темнім лісі з'явилося ціле стадо, в зімі було їх двацять штук, заходили навіть в село. В лісі з'їли мені пять оленів, вісім турів, десять кабанів, сім сарен. Пять вбив тугим луком, пять зловив у вовчі ями.

— Отже десять ще остало? Підемо на них!—каже Ковч.

— Остало, та відійшли кудись, бо вже кілька тижнів не бачив їх сліду.

— То йдім на тури.

— Рано вранці виходять з лазів та пущ до водопою, там перейдемо їм путь. А по дорозі,—каже Луць,—ми здиблемо ще й якого цапка та дикого вепра. Бо є їх, о, є їх досить! В зімі показався в лісі й вуйко Бурмило, та я мав тільки лук і дві малі стріли зі собою і боявся зачинати з ним розмову. Дивлюся, за ним суне другий. Я приріс до дерева, як кора, і ні пари з уст.

— Деж вони тепер?—питає живо Ковч.

— Отсей раз тільки й бачив їх. Я зараз до пана боярина, зібрали ми отроків на другий день та за слідом, та слід пропав.

— В зімі на снігу?

— Пропав і в тім ціла штука!—то не були медведі, а то в Буську є такий чоловік—вовкулака. То він уміє перекинутися в що тільки захоче. А тоді, видно, перекинувся зі своєю жінкою в медведя. Я потім і питав в Буську, отже довідався, що того самого дня не було його дома. Поїхав, каже, з жінкою на лови! Ну, ну, на лови!...

— Треба було його луком поцілити в саме серце.

— А хто зна, що з того було би вийшло?! Такого звіра, я ще не вбивав! І не знаю, яка кров була би із нього!

Другого дня рано вранці зблідла ніч, як тільки побачила, що ясне сонце зближається до сходу. Стала втікати. Небо на заході румянилося. На землі царив іще півсумерк. Над полями, лісами і над буськими мочарами стелилися хмари, мряк та імли. Як небо на сході стало румяніти, прокинулися мраки й поволі ставали підноситися вгору.

Ковч з боярином, Луцем, та отроками були вже за селом. Їхали на конях. Перед ними вели ловчі цілу гурму ловчих псів.

Що тільки виїхали за село і в'їхали на зелену поляну покриту імлою, як Луць здіймив клубок з голови і пригладив своє довге розхрістане волосся. Потім звернув свій зір до сходу, де на небі заясніла передсоняшна яснота і став пів голосно шептати молитву.

— Великий, превеликий, ясний та преясний Дажбоже. Поможи мені, рабу божому Луці і нам усім рабам божим в нинішних ловах. Куди звір ступить, світи, щоб ми бачили його добре. Кудиж поступимося ми, кидай свої тіни, щоб звір нас не бачив... Амінь.

Звернувся на захід і знов шептав:

— Всемогучий Стрибоже... і ти поможи нам в ловах. Долом, попри травку та стеблинку вій легнько від звіра до нас. Горою вій легенько від нас та до звіра й неси на своїм нетруднім крильці рівно стріли з наших луків на дикого звіра... Амінь.

— І ти, великий Велесе!—шептав Луць і звернув своє лице на південь. —Ти покровитель і опікун звірів. І ти допоможи мені, рабові божому, Луцеві, і його товаришам в нинішних ловах. Як сам знаєш, боже, я не вбив тобі ще жадної самички, а шаную й оставляю тобі на розплодок. А вбиваю та нищу дикого звіра. За се і нажени на мене цілі стада дикого звіра й тобі непотрібних самців... Амінь.

Тепер звернувся він на північ і шептав далі.

— І ви всі боги, півбоги, темні і ясні духи, відьми й опирі! І ви поможіть мені, рабові божому, Луцеві і його товаришам в нинішних ловах. А коли ви вже не ласкаві помогти, бодай не перебивайте і не полошите звіра! Не полошите його в лісі своїм танцем, ні своїм плясанням, ні своєю дикою гудьбою, ні співом, ані своїм криком. Нині, прісно і вовіки віков, амінь. Во імя отця і сина і святого духа, амінь.—Перехрестився три рази і щойно тепер наложив капелюх на голову, стримав усіх і став видавати розкази.

Були на широкій, рівній поляні, яка ще недавно була заросла густим лісом, нині той ліс випалено і з грубіна викорчовано. На

поляні були вже місцями зорані ниви, одні довші, другі коротші, одні круглі, а инші кругляві тільки, як вдалося між пнями. Деякі прегрубі пні ще стреміли в землі. Крім нив був тут і чагарник, росло терня, ліщина і дика рожа. Ліворуч їздців та перед їздцями виринав в ранній сутіні і мраці темний, здавалося, дубовий ліс.

Луць станув напереді, приложив палець до уст і шепче:

— Там за лісом ізнов тягнеться поляна і пливе Буг. До ріки виходить щодня три великі стада турів. Тих, що я казав, одинацять і девять і ще двацять із тамтого ліса. Тут поділимося. Одні поїдуть наліво лісом, другі направо доріжкою, аж виїдуть на поляну. Треті почекають ось тут якийсь час, а потім я вже скажу коли—просто в середину. Ось так з трьох сторін заскочимо їх. Але що се?!—спитав Луць голосно, піднісся в сідлі і вдивився пильно перед себе.

— Що таке?—спитав і пан Ковч, що за корчами нічого не бачив.

— Тури!—каже боярин.

— Тури?—Та чого вони сюди?!—питам сам себе Луць.—Я молився до богів, а се ті опирі, або відьми вже пошкодили мені! Вигнали мені турів з ліса! А може се робить лови Лісовик?

— А може вони вже від води?

— Звикло вертають супокійно,—каже Луць і не спускає з турів своїх очей.—Вийдуть на поляну, заричить один та другий і любується своїм голосом... По свойому хвалить богів і прислухується, чи бог його слухає. Потім скубне травицю раз і другий і знов стає пастися. Нині вийшли вони за скоро. Та ще коби-то вийшли! А то вибігли, неспокійні, сполошені! А он бик запоров рогами в землю, другий звернув голову до ліса: надслухує. Там щось є! А во, во,! Вони втікають знов, знов! На нас, на нас! Там мусить хтось їх гнати!

— Хтож би то був?—спитав Ковч, що вже побачив турів.

— Може дикий Лісовик зі своїми на них?! Хоч ні, Лісовик гуляє тільки в бурю та негоду під музику громів. Це певно Діва зі своїми псами! Ні, ні, я не поїду далі. Прости мені, боже!

Але Ковч, як казали, був все недовірок, не вірив вже в тих усіх богів, а тільки в одного, невидимого Бога. До того тури були під самим носом, як би на долоні. Як можна їх пустити?! В Ковча заграла кров.

— Луцю, ходи разом з нами! Там нікого немає!

— Се боги роблять лови, або опирі. На таке я не йду!

— Сам жеж кажеш, що Лісовик гуляє в одну негоду, а Діва—

ні се не Діва, вона й не страшна. Не чути прецінь псів. Ходи, се так вийшли собі тури.

— Не піду!—відповів рішучо Луць. — Се вже хтось перебив. Якийсь бог, або дух, або опир. Не піду! Я бачив вже таке! Зайшов я вечером у ліс, як весь ліс ожив. Найперше зачало в нім щось тріщати, потім мявкати, гавкати й стогнати. А потім, як не заграє увесь ліс! Як не стануть дерева гуляти! Я бачив се вже! Не піду!

Але Ковч був недовірком, не вірив, тай запалився до ловів. І тури як би на долоні! Як жеж їх пустити? Каже:

— Поїдемо самі!—і скоро розділив своїх. Сих наліво, тих направо, щоб півколами об'їхали турів та відтяли їх від ліса. Вперід!—і роз'їхалися.

Луць зовстався зі старим боярином, бо і той не хотів їхати. Остали, під'їхали на горбок під кріслатий дуб, коней пустили пасти, самі стоять, поприкладали долоні до очей і дивляться. Отже недовго вони чекали на теє диво, що вийшло того дня.

Від сходу загоріло все небо, великий круглий щит сонця викотився в крові на червоне небо. До сонця залищала тисячками искорок роса на свіжій весняній траві. Останки ранньої мряки підносилися до неба. Кочові їздці розсіялися довгим ключем, як гуси, що з вирію вертають в рідні землі, і таким ключем доїздили з двох боків до ліса. Тоді сталося диво, Луць затрясся увесь зі страху, блідий сіпнув боярина і прошептав:

— Я казав, казав, з богами не можна зачіпатися!... Во імя отця і сина і святого...

Ковчові їздці під'їздили саме до ліса, в тім нагло сполошилися тури і розприсли на всі сторони. Їздці кинулися в неладі за ними до ліса. Як в тім виїхали з ліса боги на високих, чорних конях—узброєні. До раннього сходячого сонця лищалися їх островерхі шоломи, лищалися їх гострі сулиці, мечі та щити. Виїхали доріжкою із ліса і зачали клясти і кричати, що ліс застогнав. Луць не чув землі під собою. Перестрашений шептав в одно:

— Я казав, я казав!... Земні, лісні та небесні боги... ви всі се найліпше знаєте, що мене там не було... Я не йшов на вас... во імя отця і сина!...

Куди ділися тури, Луць вже не бачив. Він бачив одно: ловці Ковча і він сам збентижилися, як би головами вдарили об тверду стіну. З ліса випали узброєні боги і кинулися на ловців. Одні ловці попалися їм відразу в руки, їх вхопили боги між себе. Инші затяли коней, вищали зі страху під небеса і втікали, що

їх коні ледви ногами доторкалися землі. На Луцю затерпла скіра, і він сидів вже на коні, затяв його і втікав. Був невинен, але чи се раз невинен покутує враз з винними?! Втікав з боярином і в думці молився гаряче:

— Ясний Дажбоже, тиж був на небі, бачив мене, чув моє слово, чув мою осторогу!...

Ковч під'їхав під ліс зі своїми, як в тім на нього нагло напали боги, чи може опирі... В раннім сумерку, а ще до того в страху, який його огорнув, не приглядався їх постатям. Одно бачив, що їх виїздило з ліса дуже много, отже припав до коня, похилився до його шиї і втікав, що мав сили. Був недовірком і не вірив в тих богів, але таки в хвилі страху боявся, що так котрийсь зі заду смагне його стрілою-невидимкою і тут серед тої дикої поляни буде тобі, Ковче, амінь! І жінці навіть нічого не перекаже. Безпровинне буде амінь!

Втікав, аж земля дудніла.

— Пане тисяцький!... я їх матері, пане тисяцький!—почув за собою,—то не боги, то люде! Пождіть на мене!... я їх матері, —кричав хтось за ним.

Легко стримав коня. Його доганяв лисий довговусий соцький Давид.

— Пане тисяцький, то не боги, то люде... я їх матері!

— Які?—питав з трівогою Ковч.

— Володар з Перемишля...я його матері! Се його комонники! Золоті льви в них на шоломах, мене вже були зловили в полон, та я... їх матері! Чортові сини обійшли нас, відтинають нас від Володимира... я їх матері!

— Володар?—спитав Ковч і зробив такий дурний вираз лиця, якого не мав ще ніколи в життю—Володар? Володар?—повторяв Ковч і в тім його слові містилося все здивовання і страх. По хвилі він затяв коня, як перше і втікав. Соцький Давид їхав побіля нього і все кляв:...—Я їх матері... той нас обійшов!— Ковч оглянувся, з отроків всего кількох: його доганяли, инші пропали, як під землю. Від ліса та шляхом від Холоєва виїздили нові сотні за сотнями. Ковч знов затяв коня. Виїхав на горб, зобачив вже Яблонівку і своїх воїнів, що рано вранці виходили з хат і молилися до раннього сонця та поїли коні при криницях. Зобачив їх з гроба, зложив в трубу руку, приложив до уст і кричав:

— Володар, Володар,на коні, на коні!

Соцький Давид кричав:

— Ти!... чуєш... чуєш?!

Але його не чули. Далеко перед ними втікав Луць і старий боярин. Ті доїздили вже до села і також щось кричали, бо комонники звернули свої очі на горби, з яких втікав Ковч.

— Володар! На коні!—кричав Ковч однаково і все руками показував позад себе.—Околює нас, на коні!

Кричали й ловці, що втікали за Ковчом.

— Володар, Володар!

Комонники дивилися на горби і нічого не розуміли, аж доїхав Ковч під саме село і кричав в останнє:

— На коні, нас околює Володар, від ліса і від Холоєва, на коні!

Щойно тоді його вчули. І порухнули, розбилися на всі боки, як кури, коли над ними зависне на небі ястріб. Або як малі рибки-сріблянки бавляться під вечір на рівному плесі води і ловлять в тиші і спокою малі мушки в а тім із самого дна шубовсь на них щука! Перестрашені сріблянки розприскуються тоді на всі боки, одні самою поверхнею води, инші вискакують собі в вороже повітря і ним скачуть пару кроків—та всі розприскуються на всі боки, як розприскується проміння від ясного сонця. Так розприсли й Ковчові комонники, коли почули, що на них напав від сторони Володимира—відки вони прийшли!—Володар. Ковч дігнав своїх і кричав:

— В ряди, в ряди, ми не дамося, в ря-ди!

Але його ніхто вже не слухав, а кожний втікав, куди попало, одні на конях, инші пішо, дорогою, городами та полями...

(Василько Ростиславич, І. II.)

МАРІЯ ДОМБРОВСЬКА, 1881 - 1963

Поетка і педагог, відома під псевдонімом Марійка Підгірянка. Народилася в с. Білі Ослави на Бойківщині. Працювала учителькою і вела активну громадську роботу. Відзначилася як дитяча письменниця, і написала для дітей ряд п'єс та поезій, як от "В чужім пір'ю", "Вертеп", поему "Мати-страдниця" та інше. Авторка збірників поезій "Відгуки душі", "Поезії", "Гірські квіти". Її пісні-співанки взоровані на народних, нагадують наші коломийки. За совєтських часів жила у великих злиднях, її заставляли писати на совєтський лад та успіхів не було.

Чи тобі не жаль?

(Бараковий настрій.)

Чи тобі не жаль, молодче,
Чи тобі не жаль,
Що там край твій ворі донче,
Що сяжень, що цаль?
Що в хороми бють гармати,
Що остав лиш попіл з хати,
Чи тобі не жаль?

Чи тобі не жаль, леґіню,
Чи тобі не жаль,
Що раненько у неділю
Сестру взяв Москаль —
Румяную, як калину,
А невинну, як дитину,
Чи тобі не жаль?

Чи тобі не жаль, козаче,
Чи тобі не жаль,
Що без впину мати плаче,
Риданя шле в даль?
Що рве з болю сивий волос?
Чи ти чуєш її голос,
Чи тобі не жаль?

— Що мені з жалю та скуки,
Що мені з жалю?
Мати вмерла від розпуки,
Батько на гілю
І без попа і без сьвічі...
А я сиджу тут на прічі...
Що мені з жалю?

КОЛОМИЙКИ.

I.

Ой, із гори, з верховини дує вітер, дує.
Чогось в мене, моя нене, серденько банує.
Чогось в мене, моя мати, вмливає серденько,
Та як лише стане грати сопілка дрібненько.

Сопілочка грає, грає, як би була срібна;
Алеж бо ся виливає коломийка дрібна.
Алеж бо то лине, лине, алеж бо то тужить;
Чогось в мене, моя нене, болить серце дуже . . .

II.

Та як тая сопілочка заграє, засвище,
Здається, мій товаришу, що родина блище.
Та як тая коломийка задзвонить в сопілці,
Здається, мій товаришу, що пасемо вівці.
Вітер віє, сонце сяє, овечка пасеться,
А сопілка вигравае, а голос несеться.

III.

Звідси туга, звідти друга, звідтам жалі-жалі;
Лишу, лишу верховину, а сам піду далі.
О тось мене, моя мати, плекала, ховала,
Щобись мене, моя мати, у жовніри дала.
О тось мої кучерики змивала у руті;
Впадуть панам попід ноги кучерики круті.
Впадуть панам попід ноги, застелять підлоги,
Вже не будеш, моя мати, кучерів чесати.

IV.

А як будеш, моя мати, слати лист до мене,
Пиши його пером срібним, писаннячком дрібним.
Засій його, моя нене, писанням, як маком,
Посилай го, моя нене, чорноперим птахом,
Посилай го із вітрами з гори на долину,
Розпиши ми словечками рідну верховину,
Розпиши ми ялиною, та й полониною,
Розмалюй ми овечками, та й ще смеречками.
Хай ліщина росов плаче дрібненько, дрібненько;
Хай Бистриця реве, скаче, ненькож моя, ненько!
А я буду лист читати, слізьми обливати,
Тай родину споминати, матиж моя, мати!

V.

Насіяла дівчинонька в городику рути,
Та для того легіника, що пішов в рекрути.
До схід сонця посіяла, вечір поливала;
Та для того рекрутика, що його кохала.
Ой, ти руто, моя руто, розрослася круто,
Пішов милий у рекрути, — за його не чути.
Пішов милий у рекрути тай там ся забавив;
Біле личко, чорні брови на Бога оставив.
Було мене, мій миленький, саму не лишати,
Прийшли рано в неділеньку від багача свати.
Каже мати руку дати, — рушники готові!
Сиві очі, чорні брови, бувайте здорові!

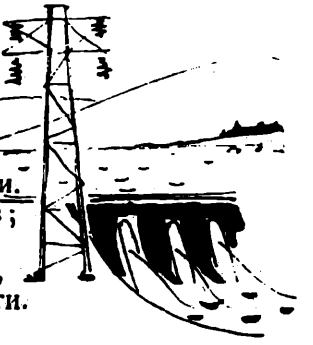

VI.

Сіяла я конопельки та густо, гей густо,
Вишивала рушниченьки, та пусто, гей пусто!
Я рушники тонко пряла, шовком вишивала,
Миленькому готувала, нелюбові дала.

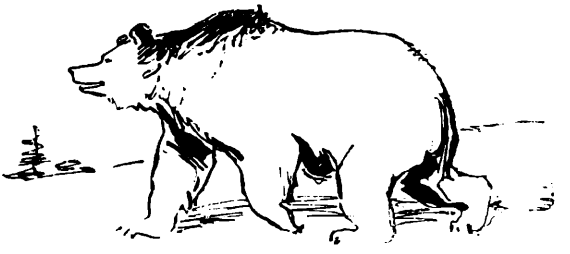

СПІВАНКИ.

Попід гору стежечка,
Попід гору ліс,
Туди мої співанки
Вітер ніс.
Гей, веселі співанки,
Пишний май,
Вилилися радощі
Через край.
А вже тую стежечку
Сніг припав,
А вже мої жалощі
Жаль приспав.
Деж ви, мої співанки?
Деж мій рай?
Вилилися жалощі
Через край.

УКРАЇНСЬКОМУ НЕВІДОМОМУ ВОЯКОВІ

Тепер навіки вже заснув
під земленьки покровом,
та нарід його пом'янув
сердечним, теплим словом.

Але в спокою не засне
(бо він є волі сином),
аж нарід його пом'яне
великим, смілим чином...

Як він в засвітний край спішив
через криваву річку,
на знак свій тільки залишив,
цю синьо-жовту стрічку.

А як буй-голову він клав
в боях на слави полі,
нічого в Бога не благав,
лиш Україні волі.

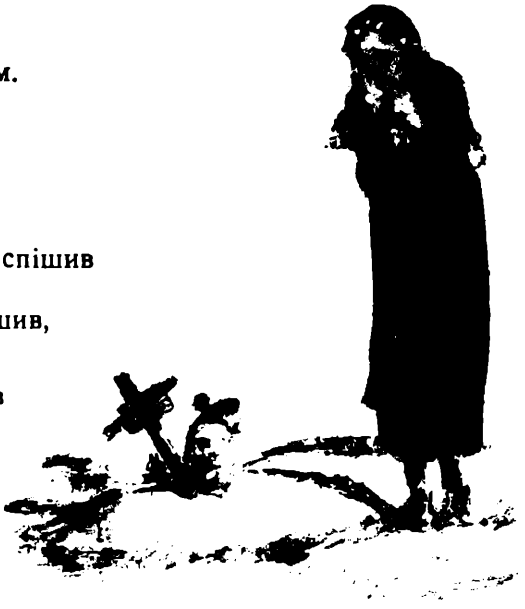

Стрілецькі окопи.

Окопи сюди,
Окопи туди —
Межи тими окопами
Стрілецькі ряди.

Злітав куль рій
На стрілецький стрій —
Межи тими стрільчиками
Був і милий мій.

Що куля зуде,
То стрільчик паде.
Гей, вже мого миленького
Не видко ніде.

І звідси окіп
І звідти окіп —
Межи тими окопами
Миленького гріб.

МИХАЙЛО КОЗОРІС, 1882 - 1937

Письменник родом із Калуша. На літературну ниву виступив в 1908 р. друкуючися в тогочасних галицьких та буковинських виданнях. Після першої світової війни залишився в СССР і належав до літературної групи "Західна Україна". Написав кілька збірників оповідань і повістей, як от "Село встає", "Чорногора говорить", "Голуба кров" тощо та літературознавчих праць. Брав живу участь в культурному а особливо літературному житті в часі ренесансу на Східній Україні але був репресований і замучений в 1937 р.

ДВІ СИЛИ

Жандарми перекидали в хаті все догори ногами.

В сінях, у коморі і на поді вже перевернули, а тепер перекидали в хаті.

Заглядали під образи, пороли подушки, пхали голову в піч.

Зробили з хати цілий базар.

Серед хати стояв скований ланцюшками парубок, літ понад двацять, високий як смерека.

Лице окривавлене, підпухле.

З сіней, в зачинені хатні двері, гатила кулаками мати й кричала:

— Пустіть, не вбивайте його, він невинен! Пустіть!...

— Кажи, де книжки та папери? Хто був з тобою в компанії?

Парубок мовчав, дивився понад голову жандарма.

— Говориш, сякий сину?

Жандарм копнув чоботом.

— Жадних паперів ані книжок у мене нема, ані [illegible]лної компанії.

Другий жандарм лясь у лице.

— Ти, хамське бидло, говори правду! А то дух з тебе випущу.

— Бунт хочеш робити? Підмовляєш хлопців фільварки палити?

І кулаком у плечі...

Ні в сінях, ані в коморі, ні на поді, ні в хаті нічого не знайшли.

Скованого парубка повели до громади.

Мати бігла слідом і заводила:

— Ой, що-ж ви мені з хлопця зробили? Ой, за що-ж ви його так споневірили та й змісили на квасне яблуко?

Та побила-би вас лиха година за вашу фудульність панську та й збитки!

— Ти, стара, уступишся та й затулиш рота? А то скуємо разом з ним та й поженемо до Станіслава,—кричав жандарм.

— Ой, що я вам винна? Куди ви його забираєте на пекельну муку та й на катування? Та на кого ви мене лишаєте?

Ой, сину мій нещасний, за що на тебе таку напасть звалили вороги тяженькі?

— Уступишся, стара суко?!

А "сука" не вступалась.

Ішла слідом з перекривленими устами, та з широко розкритими очима. А з очей чорною ніччю розливалася розпач навкруги.

Один з жандармів пустився за бабою.

— Давай руки нехай і тебе скую!—кричав.

Баба зверещала, кинулася втікати назад та розляпувала болото босими ногами.

Парубок обернувся. Дивився в слід за розхрістаною мамою і сльози підступили до очей.

Зайшли до громадської канцелярії.

А мати сіла на сходах перед ґанком. Хто тільки йде до канцелярії, вона просить:

— А подивіться, люди добрі, що там з ним ті кальвіни роблять.

Не дайте їм збиткуватися над хлопцем, аби печінок стусанами не відбили.

А люди йшли з похиленими головами й мовчали мов каміння.

Мати била головою, підіймала вгору руки, водила блудними очима в сірих хмарах і нелюдським голосом кликала рятунку.

Далі не витерпіла, зірвалася, підбігла до вікна й прилипла лицем до шиби.

Побачила хлопця і знову заревіла:

— Ой, сину, мій сину!...

Вийшов війт і каже:

— Ти, жінко добра, не роби крику, бо тут ржондова хата та й кричати невольно.

— А куда я, віте, піду, як мені мою дитину закували, як кримінальника, на сміх цілому світові та й цалком покалічили?

— Ти, жінко добра, не будь уперта. Їх міць та й їх право.

Ти не шукай у панської віри рихту, бо не знайдеш.

А криком ти нічого не зробиш та й ніхто тобі не поможе.

Не ятри криком скаженої собаки, бо ще гірше кусатиме твою дитину.

Здавайся на Бога.

Мати втихла.

Пішла напроти під шкільну браму й приникла під нею.

Забилася у самий куток, впялила очі в заплакані вікна канцелярії й дрижала мов у пропасниці.

У голові чорним рантухом залягла одна думка:

Не буде його вже, більше його не побачу...

Під ногами розкривалася немов бездонна прірва і мамі здавалося, що ось ось зісунеться в її пельку.

Тому дужче обіймала рукою стовп і щільніше тиснулася в куток.

А зі школи виходили діти.

Втікали на вулицю, немов би їх хто гнав буком.

Побачили заплакану жінку й зупинялися раптом.

— То її Василя заблали сандали до алесту!—говорив школярам білявий хлопчина, що стояв серед вулиці й бовтав босою ногою в калабані.

— До арешту?—питали перелякані діти і ставали рядком, мов горобці в-осени на плоті, і дивилися то на жінку, то на двері громадського будинку.

— А на тій неділі Якимового теж повезли,—говорила школярка з нахмуреними бровами.

І діти стояли з витягнутими шийками. Чекали, що щось буде, бо це їм не першина.

Заїхала підвода.

Дрібні коні робили боками, ледве тягнули тяжкого воза по болотній дорозі.

Сухий з руденькими вусами погонич у солом'яному капелюсі з пообгризуваними краями, кляв від найстаршого чорта панську владу та "шандарів", що гонять його в таку негоду на фірманку.

— Коби-м, до холери, вивернув у яку калабаню та най-би поталапались у болоті як пацюки.

А дорогою проходили мовчки люди і крадькома поглядали на жінку, що присіла під брамою.

Вони вже знали, що це за добро робиться, і в закипілому серці двигали тяжку лють та безмежну ненависть.

А коли пройшли кроків за сто за канцелярію, оглядалися, грозили кулаком і говорили:

— Чекайте, чекайте, панські посіпаки, ще й на вас зайде холера та й остатна година.

А як вивели скованого парубка з канцелярії, то крови на лиці його вже не було, бо жандарм змив мокрою ганчіркою.

А лице було підпухле й синє.

Посідали на воза.

Жандарм штохвнув погонича в спину.

— Марш!

Погонич плюнув, зателіпав віжками, покрутив батогом понад головою і конята рушили.

— Бувайте здорові, мамо, та й не маєте банувати. Чей верну ще до вас та й не мете пропадати.

А мати зловилася руками за голову й заголосила:

— Ой, сину мій сину! О то ті випроваджую зі своєї хати. Не дала-м ти ні чистої сорочки, ні куска хліба.

Кобис був умер та й була би-м ті з добрими та й чесними ґаздами вівела на спочивок.

А там тобі спочивку не буде, тільки мука та й збитки...

Та й не було-б вам ні світа, ні сонця, куди ви мою дитину забираєте?

Та й щоб по вас так слід пропав, як по цих колесах у болоті.

— Поганяй скоріше!—кричав жандарм.

Погонич прав пужалном сухоребрі коненята, аж ляск ішов. А вони насилу перебірали тонкими ніжками, а писками діставали болота.

А мати зловила обіруч кіл від плота, притулила до нього голову і заводила на весь голос.

На сусідному подвір'ї стояв сивий дідок. Він дивився увесь час мовчки і тільки хитав головою.

Але мати не переставала заводити, валилась на пліт, і він промовив:

— Та й чого ти, небого, ревеш?

Думаєш, що на цему кінець?

Повезуть за ним ще...

— Най собі везуть кого хочуть, а мені мойого най не займають! Що я сама робити буду?—голосила мати.

— Та й плач тут нічого не поможе,—продовжував дідок.

На нашій землі, небого, зійшлися дві сили. Єдвабна—панцька та й хлопська—рантухова. І панцька б'є на хлопську, що каменіє гей скала...

Але як скала обірветься та й покотиться, то всіх з ніг звалить та й буде кінець.

І тоді ніхто не буде плакати за своєю дитиною, бо не буде часу.

ТИ МЕНЕ, СИНУ, ПОКИНУВ

Ти мене, сину, покинув... Покинув самітну, як суху билинку.

Мене сушило горе, мене сушив біль, а тепер туга за тобою.

Я буду, як той торішний лист скручений, що під весну теліпається на гильці, прив'язаний до неї павутинням.

Буду як той лист, бо моє страждання велике.

Травневого вечора, як усе пишалося красою, ти сумний пішов правцями поміж зеленим збіжжям.

Я бачила твою схилену голову і кінець твого кріса.

Вони довго чорніли на тлі синяви...

Куди йдеш,—ти не знав.

І я не знаю, куди ти пішов.

Треба йти,—це знав і ти і я...

Тому ти пішов.

А там десь далеко греміли гармати. Десь далеко пожежа розстелювала пурпуру на вечірньому небі.

Страшний ляк давив усіх, як буйний вітер хвилюючий лан.

Вороги йдуть...

Несуть ярмо...

Як вони прийшли,—я не знаю. Дрижачими руками затулила і очі й вуха.

Тяжко зазнавати сорому, а ще тяжче двигати ярмо...

Часом у мене на серці буває ніби втіха. Якийсь ясний вогник пробивається гострим язичком на хвилину.

Каже тоді мені моя думка:

— А він ярма не бачить, а він ярма не носить.

Тому часом вогник блимає в серці. Але він такий слабенький, що такої билини, такої сухої, як я, нагріти не може, не то що запалити.

Ні... я вже не згорю... Струпішію та й впаду...

А ти не будеш ні бачити, ні чути.

* * *

Я що дня посилаю свої думки за тобою. Вони біжать від нашого витоптаного порога, через садок, а потім дальше тими межами й стежками, що ти йшов, як твоя схилена голова і кінець кріса, чорніли довго на безмежній синяві.

Від старого дуба вони біжуть що сили битою дорогою.

А там дальше зриваються, як гончі собаки і женуть скажені далеко, далеко.

Вітрять, шукають за тобою...

Пізно вночі втомлені, з мутним оком повертають і скулені лягають біля моїх ніг і скимлять болюче.

Вернули без нічого.
Тебе не знайшли.

* * *

Чи випускаєш ти свої думки до мене? Вони знають дорогу. Хай забіжуть, хоч на дрібну хвилину. Хай забренять біля мого вуха, як дрібна мушка.

Вечір снує сутінки по кутах, і підіймає щораз вище чорні крила. Ходжу від кута до кута, від стола до порога.

Всюди тихо.

Дивлюся на дрібні заплакані вікна, на сумні стіни.

Все мовчить...

Шукаю, може де твоє слово, це колишнє, веселе, дитяче, може де заховалося ще в кутку.

Чекаю, може воно випурхне, може злопоче крильцями і забренить у повітрі срібним дзвіночком, яким колись дзвонило.

Немає...

Тихо, тихо... Мовчанка.

Здається мені, не моя хата.

Якась велика, велика пустка.

А я заблукана пилинка.

Блукаю безмежним пустарем, і нема де притулитися.

* * *

У пустарі, у цій порожнечі часом пролетить блискавкою думка.

А як він поверне?

Як стане з рідним прапором, з палким обличчям, з вогнистим оком?

Як стане біля воріт і крикне: "Слава!"...

А як йому відізвуться сотні закурені дорогою та дубом замаєні?

Тоді біжу на перелаз.

Старі ноги путаються, але біжуть.

Ні... Тебе не видно...

Твойого голосу не чути.

* * *

Гей сину!...

Відізвись таким дужим голосом, щоб аж тут почула.

Крикне велике, вільне: "'Слава!"...

Тоді я впаду без жалю.

І буде в нашій малій хатині порожньо й тихо.

Опісля зійде сонце...

А я вже його не побачу...

У МІСТЕЧКО

Мати з донькою стояла біля порога.

У доньки в одній руці вузлик з платтям, а в другій старі вимазані чоботи.

Червона хустка зсунулась на шию, а волосся, вимащене маслом, блищало мов мідна бляха.

Лице в старої пооране, мов кора на дубі.

— Йди та не бануй. Голякові треба хліба, тому не має вдаватися в туск. Не наймив пан, не наймив ґазда, то йди до жида в містечко... Котра віра дає хліба, тій маєш коритися.

— А ви, мамо, пилнуйте моїх двох курок.

Продавайте яйця та й складайте мої гроші окремо. А кожуха я не беру, бо не тримається руб руба.

— А ти, дівко, не будь гонорною та не роби-сь панею, що йдеш у місто. Хоч подертий, а як похолодніє, передам.

Крізь одчинене вікно питала сусідка:

— Такой виправляєте Марту?...

— Не я, а нужда. Досидиться у мене жебрацької торби. Може між людьми яку дранку заробить, який ґрейцар.

Має сивіти дівкою, хай іде на своє щастя...

Сусідка потупотіла попід вікна.

А Марта підіймала ногу, хотіла переступити через поріг. Але нога була важка, мов оливо, та опускалася вниз.

— А на ярмарку прийдете?

— Прийду, або ні. З пустими руками нема чого йти.

Вони говорили різко, немов сердиті.

А обличчя були без руху, кам'яні.

Тільки глибоко в грудях щось палило, мов грань, але це там глибоко, а назверх ніхто не бачив.

Донька насилу переступила поріг.

Прикусила долішню губу і пішла хутко.

"Будьте здорові"—не сказала. Боялася, щоб не втопила цих слів у сльозах.

А мати не вийшла, бо коліна вгиналися. Підступила до вікна та й дивилася у слід.

Але як Марта замикала вже похилені ворота і півобличчям обернулася до хати, та як мати глянула на дівоцьке рожеве обличчя та й на дівоцьку косу, то щось рвануло її за серце.

Вона прожогом кинулася на двір до воріт.

Біжить, а в голові ридає думка:

— Чи побачу ще таке рожеве обличчя та й цю дівоцьку косу?

І гнала що сили до воріт, щоб ще раз побачити.

Марта йшла вздовж плота з клунком в одній руці та з чобітьми у другій, а вимазане маслом волосся блищало до сонця як жовта бляха.

Вона не оглядалася і швидко перебирала ногами.

Потім мати доплелася до призьби й сіла, бо ноги вгиналися. Зловила обома руками голову, що її журба униз нагнула.

А думки поплили, мов бурхлива річка весною, і гнали слідом за донькою. Вступали у кожний слід її, ловили за рясну, синю спідницю й тягнули назад, не пускали. Але руки були в них старечі, трухлі й нічого не вдіяли.

А Марта йшла таким кроком, немов би її хто підганяв.

Біля коршми перестріла її подруга Анна.

— Ти вже йдеш?

Говорила немов з ревнощів.

— Йду...

— На рік?...

— Не знаю...

— Підшукай мені місце. Будемо разом, не буде тобі банно...

Анна побігла мерщій. Несла батькові горілку та й накрила пляшку запаскою.

Марта минала вже останні хати в селі. Намагалася йти прудко, щоби вже вирватись.

Але якесь павутиння обмотувало ноги, ловило за шию, за руки...

Тому всією силою нагиналася вперед, немов боролася з буйним вітром, що дме в самі груди.

Як вийшла за село, на містку, що під ним пливе крута річка, мусіла присісти.

Хотіла набрати цього всього, що тут є, хоч би за пазуху, хотіла понести з собою, щоб на серці було тепліше.

Перед нею шматок ще зеленої толоки. Біле павутиння, мов привид, пливе тихо в осінньому повітрі. Волочить довгі хвости по золотих стернях та зеленій толоці.

Тут вона перебула майже половину свойого молодого життя. Згадувала, як перший раз вигнала сюди корову.

Від хлопців утікала. Боялася, щоб не били. Але як Качурів хлопець дігнав її та й сягав руками, куди не слід, ударила його кулаком, аж кров з носа потекла.

Після цього хлопці її не займали.

А як корова мала білу теличку, мати сказала, що це їй на віно.

Вона обіймала теличку мов рідну сестру.

Як почала пастися, носила їй найкращу траву, таку запашну, що всі корови збігалися.

А вона відганяла їх батогом.

А ввечорі теличка йшла додому така бухата, гей би її хто випхав.

А через рік прийшли з громади й продали теличку за податки.

Опісля пани взяли батька до креминалу. Там він помер. З того часу все пішло на пропаще.

Їй тепер шіснацятий рік, вона йде у містечко за пістунку.

Десь із далека долетіло протяжне: "М-у-у-у!...". Марта зірвалася. Причувся їй голос старої сивулі, що її щее торік продали сусідові.

Оглянулася навколо, але сивулі не було.

З села надходить якийсь чоловік.

Не хотіла з ніким здибатися і побігла далі.

Йшла стежкою краєм поля понад окопом.

За нею похилялося сухе бадилля, що росло при дорозі. Воно шелестливими головками махало їй на прощання.

Марта йшла прудко, а долішній край спідниці підскакував у такт її ходи...

* * *

... Тепер Марта вже мамкою.

Сидить у містечку на вигоні під облупленим деревом разом з Анною і годує своїми грудьми чужу дитину.

Обідрана, брудна.

Очі побігли шляхом, що лізе на горб і тягнеться до її села. До дому не ходить На шляху між нею та селом упала її відрізана дівоцька коса і Марта не може її переступити.

ОСТАП ЛУЦЬКИЙ, 1883 - 1941

Політичний та громадський діяч, публіцист і поет із с. Лука, де батько був дідичем. Гімназію закінчив у Самборі а студії у Кракові, Празі і Львові. Працював редактором "Буковини" а опісля був директором банку в Чернівцях а опісля господарював у своєму маєтку в Волі Довголуцькій. Друкується з 1902 р.—спершу в періодичних виданнях а там окремо—"Без маски", "З моїх днів", "В такі хвилі" тощо. Дав дуже гарні переклади чужих авторів на українську мову а українських (Лепкого, Яцкова) на польську. Чимало віршів присвячено красі Карпатської Верховини.

НА ВЕРХАХ.

Гей, гори!.. Верхами
Йдуть шуми лісами,
Вже мені не буде,
Так добре не буде,
Як з вами,
Як з вами.

Смереко, смереко,
Висока смерек[illegible]!
Не грай так розбільно,
Шуми вільно-вільно.
Далеко,
Далеко.

Прощавайте, други:
Ліси і яруги!
І ти, моя пісне,
Гинь, бо серце трісне
Од туги,
Од туги.

Бувай здоров, верше,
Мій зелений верше!
Вже нам так не буде,
До смерти не буде,
Як перше,
Як перше...

НА ЦВИНТАРІ.
(З Пачовського).

На цвинтар зайшло самітне,
Плачучи, дитя, —
Квіти ярі з гробу рвало
Бідне сиротя.
Не зривай, дитинко, цвіту,
Що онтам росте,
Бо мерлець по їх до тебе
У ночі прийде.
В яснім усміху сирітка
Одповідь знайшла:
Яж і хочу, щоб до мене
Матінка прийшла!..

З ПІСЕНЬ КОХАННЯ.

Було це в літі. В сонця жар
Пішли ми квіти рвати,
В чарівний яр, в скелистий яр.
Ми йшли наш рай стрічати.
А звідти в поле, на цей лан,
Де пісня женці співали,
Колосся слався океан,
Ми, люба, прямували
У темний ліс, у тихий гай,
Де птахів пісня лунала,
Ми разом йшли, там щастя й рай
Зозуля нам кувала.
Куди ми йшли, пісень там звук
До нас й любови лився,
До ніг твоїх, до ніжних рук
Волошок цвіт хилився.
У літній жар, у сонця сквар
Ішли ми квіти рвати,
В чарівний яр, скелистий яр
Ми йшли наш рай стрічати.

. . . . . .

І стало жаль мені кожнісінької хвилі,
Що біля нас пройшли у безвість темну...
Могли нам радість принести безмірну.
А жаль лишили і журбу даремну...
Трояндами, рожевим, ясним крином,
Червоним маком мали нам зацвісти,
Вони одні лиш вивести могли нас
З ярів невидимих у поле ясне, чисте...
Могли веселим співом залунати,
Як грають шумно гірські, дикі ріки, —
Дугою чарів нам могли залляти
І в споминах остатитись нам на віки...
А ми їх, люба, провели так марно...
І знов над нами мрака вється хмарно,
Чудесних днів вернути ми не в силі...
І стало жаль мені кожнісінької хвилі...

. . . . . .

Стільки снів погідних, ясних,
Повних чару і розмаю
Переснилося нам, люба,
Памятаєш?.. Там, в тім гаю...
Памятаєш?.. Щож? ти можеш
Навіть і про це забути,

Забуваєсь так багато...
Давніх снів нам не вернути!
Нині гай наш в смутку тоне,
Дощ, — година йде ледача...
Гей, весняна мрія люба,
За тобою небо плаче!

ІРИНА НЕВИЦЬКА, 1886 —

Закарпатська дитяча письменниця, новелістка, драматург і журналістка. Народилася в учительській сім'ї в с. Збудська Біла в Ляборецькій окрузі. Письменниця закінчила учительську семінарію і працювала учителькою. В 1922 р. її муж священик о. Омелян був висланий консисторією для обслуги парохіян в США а дружина залишилася працювати в Пряшеві. Вона постійно друкувалася в закарпатській періодиці а, окремо появилися такі її праці — п'єса "Провидіння", збірка оповідань "Дарунок" (деякі з тих оповідань переложено на чеську мову). Вона залюбки укладала вірші і вони теж скрізь друкувалися, а найбільше в дитячому журналику "Пчілка". В своїх публіцистичних статтях письменниця взиває до любови рідного народу та рідної землі, віри предків, наших звичаїв та обичаїв. Вона була душею і пропагатором спортового клюбу "Русь" у Пряшеві, народної виставки з 1927 р. та вела активну діяльність, як голова жіночого товариства.

"ДИВНАЯ НОВИНА"

Північ. Красна ніч; на блідо-синьому небосклоні фосфоризують черлено-золотим блиском зірнички; а навколо нас стара землиця покрита білим сніговим килимом. Чудова прекрасна ніч тільки сірий вітерець гуде свою монотонну мелодію, так як гуде в нашій церковці далекозвучний дзвін.

Зігнуті, поважні старці, спрацьовані бабусі, здорові і повні сил чоловіки; сміється жінота, веселиться юнацтво а дітвора поспішає з відусіль в одну сторону—в сторону нашої церковці, звідкіля незабаром понесеться спів коляди: "Дивная Новина".

"Дивная Новина" лунає благовістям по нашій землі, новина нового життя. І в кого ж не здригнеться серце? У кого душа не наповниться почуттям радості? Ніч, котра обдарувала увесь світ Великим Учителем, Сином Правди, що прийшов, щоб проголосити між нами слово про любов... Єдине слово про любов. А тай Володар-володарів, Князь правди народився не в ясній золоченій палаті, але в убогій стаєнці, в яслах на соломі, серед тварин та пастухів... Це справді "Дивная Новина". Той, що прийшов володіти нашими душами і пристрастями цілого

людства, народився скромно серед бідних пастушків, а володарі цього світу прийшли сюди, щоб поклонитися тому, котрий не мав нічого більше крім виразу любови в щирих оченятах, та крім любови ніколи нічого більше й не висловили. Навіть на високому хресті, де прикувала його злобна людська помста, із тих крицею з болю налитих, сумних очей палала тільки любов.

Любов! Яке ж то чудне, дивне слово?! Любов до ближнього, любов багатого до бідного, любов до кожнього, бо Він наказав:

Цю заповідь вам передаю:
І полюбіте друга друга".

"Дивная новина" повторяємо й сьогодні, але мабуть це насмішка тієї новини, яку проголосили янголи із піднебесся, бо як тільки вийдемо з церкви, бачимо, що в світі усего багато та немає любови...

О Учителю любови, чи Ти голосив цю любов, яка сьогодні панує в світі? Брат ненавидить брата, сильний—слабого, заможний убогого, панівні народи поневолюють слабші. Невже ж це можна назвати любов'ю?

"Дивная новина" і у нас в Карпатах. Де ця любов, яка мала б зробити наш нарід щасливим? Чому ми на нашій красній землиці, мій дорогий народе, немаємо між собою цієї любови яку проповідував Він, Учитель правди?

Немає щасливішого кутка або сім'ї на землі як цей чи ця де панує любов, бо там згода і мир. Так і в наших красних Карпатах, між нашим народом—була б згода і мир якщо була б у нас дійсна, щира любов. Незгода і ненависть тільки руйнує і нищить. Нам насамперід треба любови до свойого рідного і любови до Бога.

Нарід, котрий не любить та не поважає свойого, сам собі ворог і інші народи не будуть його поважати чи цінити. А ми? Прибиті горем і довгою недолею та позбавлені наїзниками з усіх людських прав—тимбільше мусимо розвивати всенародню любов, щоб швидше заживали болючі рани нашої нації та щесла незгода.

Гудуть дзвони, звідусіль несеться спів чудової колядки "Дивная новина", тож хай вона огріє наші серця до нового національного життя, як тільки запанує всеціло любов, а тоді прийде краще майбутнє.

о. ВАСИЛЬ МЕЛЬНИК, 1888 - 1949

Селянський син із Бойківщини. Виховник, опікун студентської молоді, письменник і поет. Автор окремих збірок поезій "Клонюсь". "Хуртовина", "З війни", та есеїв "Українські хрестоносці". Виїмки з його повісті "Верховинець". Його вірші та й інші твори відзначаються глибокою релігійністю— особливо любов'ю до Пречистої Діви, патріотизмом до Бойківщини й усієї України і глибокою вірою в світле призначення України.

Ходить смуток...

Ходить смуток під горою,
Трави чисті сльози ронять —
Верби плачуть самотою
Тай до долу віти клонять.

При долині тихі води
Поплили в далеке море —
А в саді вітрець заводить
Тай ридає моє горе.

При дорозі.

При дорозі, під горою,
Упав стрілець з коня в бою...
Заболіла в грудях рана,
З неї-ж кров тече багряна:
Прощай, неню, я вмираю.

Прощай, неню, не журися:
Син твій в нем оженився
І шлюб узяв при музиці:
Кріси грали і дзвенили,
Й гармати гомоніли
На весілля-вечерниці.

Подивився стрілець стиха,
Грудь же тяжко-важко духа,
Тай замкнув на все повіки...
Як сонечко заходило,
Проміннями його вкрило,
Попрощалось з ним на віки...

Впали роси...

Впали роси на шовкові трави,
Впали срібні на пахучі квіти
Тай застили, гейби мої сльози,
Що на віях стали леденіти...

Чисте поле крилося імлою,
В діл хилилося колосся жита..
Приклонив я голову в риданні,
Бо душа у мене сумовита.

Гей, піду я в луг над бистрі ріки
Тай на воду кину мої болі,
Пущу з вітром тугу мого серця,
Хай розвіється по чистім полі!

Хай загубиться в зелених травах,
У дубовім гаю хай заблудить,
Бо мені із нею лихо жити...
Може мою тугу хто й полюбить?

МОЇЙ ДОНІ

Уся в білесенькім суконню,
Ти йшла з серпанком на головці
Ти йшла, а я тремтів од щастя,
Чи тямиш, моя доню?

Ти йшла заквітчана квітками
Й тримала неню за долоню,
Ти йшла мов янгол до престола,
Чи тямиш моя доню?

Ти йшла до першого Причастя
Уся мов скупана у сонці,
Така пречиста, ясна, красна —
Чи тямиш донцю, донцю?

Брате, глянь на луг, на поле...

Брате, глянь на луг, на поле,
Де трава росте!
Там гей пальми у пустині
ХилятьсяᲬ хрести.

Над хрестами, понад полем,
Літають вірли
Й у могил питають: „Хто в вас
Ляг спочить? Коли?“

Другий каже: „А у мене
Тихо спить Козак!“
Третій знову: „В мені Гуцул,
Бойко й Подоляк!“

А позбудешся недолі,
Відмолодиеш знов,
Бо могили твою душу
Вгорнуть в цю любов..

Їх дівчата в день задушний
Вбрали у вінки
Й говорили на колінах
Молитви жінки.

ХилятьсяᲬ шовкові трави,
Тихо шелестять...
Гріб говорить: „В моїм лоні
Два Стрільці лежать!“

Брате! йди у луг, у поле,
Де стоять хрести:
Там любов до України
В травах мерехтить.

Вже чую легіт...

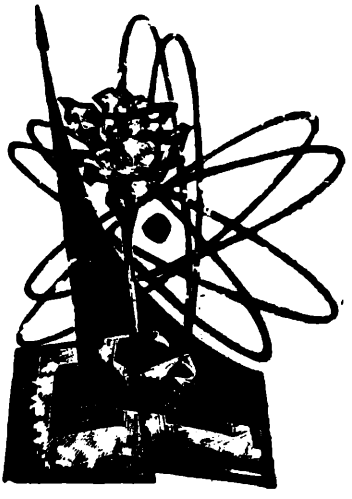

Вже чую легіт весняних вітрів
І перших квітів аромати...
Весно, весно! Спини чудовий спів,
Скажи твоїм квіткам вмірати!

Хай з лона твоїх всецілющих сил
На світ мороз і холод війне,
Бо аж тоді піде у край могил
Моя тоска: скорбот знамя незгійне.

Бо аж тоді мої чудові сни
Поринуть в край могил на віки,
Як мрії, що ростуть в часах весни,
У собі втоплять бистрі ріки.

Тодіж сказавби до життя: Засни!
Сказавби легко, без жалю, без муки...
А так не зможу призабути сни
Весняних днів... й ридатиму з розпуки.

Чи небосклоні зорі гаснуть,
Не гасне світло в хаті:
При ліжку хворої дитини
Сидить журная мати.

На небосклоні зорі згасли,
Не згасло світло в хаті!
На ліжку хворої дитини
Сидить — дрімає мати.

Дитина хвора із прогонна
Сказала слово: „тату“,
І звук з дитячих уст гарячих
Журна почула мати.

Лучами сонця золотили
Пишалася кімната,
І мати плакала, ридала:
„Нема вже в тебе тата!“

Я линув...

На чистих підблакитних хмарах
Повитий сяйвом зоряним —
Колисаний вітрами неба
І вкритий шовком багряним
З вечірнього проміння сонця,
Що визирало зпоза гір —
Я линув в безвісти всесвіта,
До неба, у блакить, до зір...

Нікого не було зі мною
Лише легіт моїх пісень,
Що розсипалися в просторах
Немов весною цвіт з вишень...
Ніхто не бачив моє щастя,
Ніхто зі мною не радів,
Ніхто не знав, що в цю хвилину
Я відновлявся, молодів. .

М Е Ж І

З давен-давна господар!
Мали межі і границі
Там де ниви і загони,
Перелоги й оранниці!

Як не смужка зелененька,
То борозна і камена
Межували двох сусідів,
Їх жита та їх ячмена.

Та — нагрянув час спільноти:
Треба межі касувати!
Мусів кожний межу здерти
А камена розсувати.

Грянула пора одноти:
Все царина, лан — тай тільки,
Зникли межі і границі:
Всі поля — одної спілки!

Та створилися границі
Між людьми, в самім народі!
Перекинулися з пол
У саме життя, та й [illegible]ді.

Але зелененькі смуги
У народі почорніли..
Борозни в житті глибшали,
Межі між людьми терніли.

І склалося неймовірне:
Люди з поля межі звергли,
А своє життя на межі,
Мов на вістря, розпростерли!..

Мій скорбний спів рванувся із грудей
У буйний світ розбілля,
Де ллється кров замучених людей,
Царює дух похмілля.

І затремтів над скелями Карпат,
Над гніздами соколів:
Бо чув весілля сталевих гармат
І голосних пістолів.

Залебедів риданням сироти
В огні твердої стали:
Бо мої рідні, втомлені брати
Сотками умірали.

Й понісся, наче білий Херувим,
В тюремні казамати,
Щоби над моїм братом неодним
При смерти заридати...

Загомонів акордом огневим
Над рідними хатами —
Ридав з народом і тужив із ним
За кращими літами...

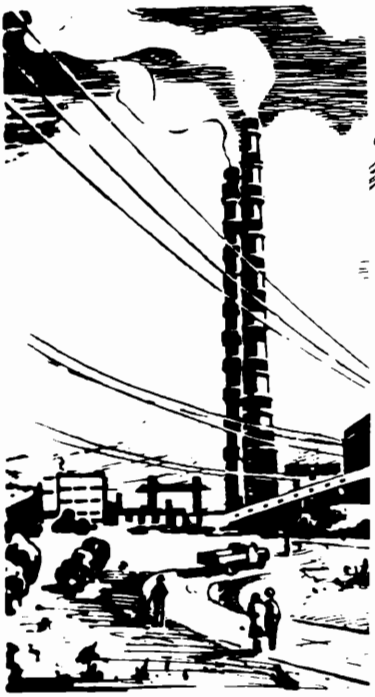

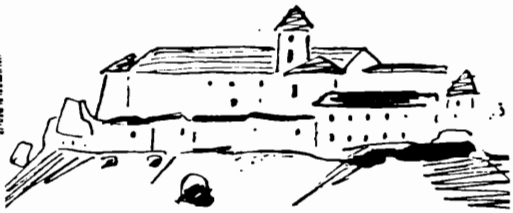

БЛАГОСЛОВЕННІ ви, що сміло йдете
В предвічних сонць імперію проміну
І носите сорочку волосінну
В походах у свої далекі мети!

Благословенні ви, вояки вперті
Розп'ятого, скривавленого Вождя!
Бо ваші кроки, ваша думка кожна
Це самопевні перекори смерті!

Буде бо так, що впадете в дорозі
У гріб, як кожний інший чоловік,
Та в вашій вірі у безсмертя, в Бозі
Найдете те, чого шукали вік!

Бо ваші бедра — ланцюхами жерті!
Бо ваші душі — гнізда глузу з смерті!

ЗАГОМОНІЛИ арії колядки
І розтряслися нині по селі,
Мов маки і ромени по зелі...
Всі діти мов в полум'ях лихорадки.

Скажи: чому негоден я забути
Про гомони колишніх колядок,
Чому то їх кожнісінький рядок
Так виразно з давного часу чути?

Скажи, скажи: чому мені так банно
За колядками з молодечих літ?
І, хоч би я зійшов ціліський світ,
Не вчую вже колядки: — Ясна Панно!...

Інвалід.

Серед ночі вітри скавуліли
Під убогим селом,
А хвиляста трава шепотіла
Сумовитий псалом.

Золотисте колосся тремтіло,
Хвилювало в імлі,
А як ранком на небі зоріло,
Прилягло до землі.

І хилилися польнії цвіти,
В трав обійми клались.
А як стало на світі сіріти,
Вони всі піднялись...

Тихим смутком, важкою тугою
Шевеліли й луги —
А шляхом мандрував самотою
Інвалід без ноги.

— — — — — —

Гомінливим весіллям неділі
Спалахнули хати, —
Інваліда, слабого на тілі,
Не пізнали брати.

Задзвонили у дзвони залізні
Козаки при Дніпру —
Ой далекі ви дзвони, ой пізні:
Я калікою вмру...

ОЛЕКСАНДЕР МАРКУШ, 1891 —

Педагог і письменник та громадський діяч родом із Хусту. Працював в Тячеві учителем та інспектором а опісля редагував журнал "Наш рідний край". Знаний, як заслужений фольклорист і етнограф. Друкується з 1921 р. Окремо появилися збірка оповідань "Виміряли землю", "Ірену засватали", "Коровку гнали", "Мараморські оповідання" та повість "Юлина". Крім цього укладав популярні книжки для народу та перекладав на українську мову з чужих мов. Його писання погідні та глибокі, промовляють до душі і викликають палкі почування любови до батьківщини.

ДРОВОРУБИ

Того року теплі вітри десь довго гуляли берегами синіх морів. Не поспішали вони підняти на свої крила весняним дощиком прошиті хмари. Не поспішали струсити смуток з дерев, що до неба простягали своє верховіття, пробудити їх з глибокого зимового сну.

Набряклі снігові перини лежали на грунях і обочинах. Влітку високі, схожі на вежі дерева тепер стирчали з снігу, немов короткі кілки.

Люди сумно поглядали на небо. Коли ж з'являться вже чорні хмари, провісники весни?

Вже ні картоплі, ні кукурудзяного борошна немає. Чим нагодувати, в що одягти дітей?

Пили і сокири сумують в запорошених кутках і ржавіють. І Бог знає, доки так буде.

Одного дня, коли вже білу перину на горах змінив строкатий килим, пішов по селу молодий пан лісник записувати людей на роботу в ліс.

Інших років було фірма сама надсилала в село інженера. А тепер весна спізнювалась, і, мабуть, для інженера знайшлась інша робота. Та й нащо йому самому ходити в село? Молодий лісник пильнував стрункі дерева на горах не гірше пса. Боронь Боже, щоб хтось із селян забрів до лісу збирати хмиз.

Лісник добре знав не тільки дерева в лісі, але й людей на селі. Особливо цікавився він молодими подружжями. Та знав він у селі і старих, і молодих. Тому й вирішили пани довірити йому добирати дроворубів. Кого він вибере, той вже напевно має бути добрим дроворубом.

Цього року фірмі треба було всього-на-всього чоловік сто. Небагато дерев засудили до смерті. А сто дроворубів знайти, коли люди голодні і не мають роботи,— неважка справа.

І ось лісник пішов по селу. Не сам, а з одним боженик ом — урядовою особою. Вона була потрібна йому як свідок. Дроворубів пани потребували небагато, значно менше, ніж є безробітних. Багато з них готові були пообіцяти лісникові і те і се, щоб тільки потрапити до списку. Але пан лісник не мусить від когось розуму позичати. Має він в селі більше ворогів, аніж в цьому році звалиться в лісі дерев. Все ж ліпше буде, коли по селу з ним піде урядова особа. Так ніхто не подумає на нього чогось поганого.

Люди нічого не говорили проти боженика. Стояли на воротях і чекали, де заблищить лісникова зброя, де почується стукіт боженикової палиці об кам'яну дорогу. Стояли й чекали, хто ж стане тим щасливцем, який цієї весни дістане заробіток?

Федір також стояв на воротях свого двору. Він теж чекав. Правда, твердо й не вирішив, чи варто йому очікувати лісника. Але все-таки стояв. Бо навесні на людину часто находить таке: чекає вона чогось, сама не знає кого і чого. Особливо, коли чоловік вже не дуже молодий, а жінка його тільки зняла вінок з голови.

А Федір мав молоду жінку. Вона, Оленка, сиділа на порозі, щось шила. Але очі десь далеко блукали.

Оленка теж чогось чекала.

Лісник, немов жартома, гукнув на Федора:

— Чи можу записувати й тебе?

Федір підозріло глянув на лісника, в якого на обличчі застигла посмішка.

— Не дурний же він залишити спідницю молодої дружини. Тільки три місяці минуло після весілля! — пожартував боженик.

Оленка скочила з порога, її обличчя зайнялося вогнем, гнівно блиснули очі. Здригнулася стара хата, коли вона грюкнула за собою дверима.

Федір стояв, як укопаний. Роздумував. Що має він повісти панам? Від кого йому просити поради? Хіба від Оленки? Але ж вона чи то з люті, чи з іншої причини забігла до хати. Проте міг би піти поспитати. Пани б почекали, поки він з дружиною в такій важній справі порадиться.

Але біда в тому, що Федір з Оленкою вже тиждень гризлися. Вона все докоряла Федорові, що той не вірить їй, тримається її сукні. В хаті вже й картоплини немає, а він сидить, сидить та зітхає. Йшов би десь на заробітки! Чому її треба вартувати? Невже не можна й на хвилину покинути саму? Інші жінки теж мають чоловіків, і все ж вони можуть зостатися вдома на тиждень-два, а то й на цілі місяці.

— Чого боїшся залишити мене саму? Коли не довіряєш мені, нащо одружився? — випалила Оленка.

Сказала і пошкодувала.

Федір гнівно і запально звів голову:

— Може, з молодшими хочеш погуляти?

Від того часу, як посварились, Оленка й слова не мовила до Федора. Дарма він вибачався, дарма благав, а потім навіть погрожував. Вона тільки дивилася на чоловіка своїми колючими очима і вперто мовчала.

Федір відчув, як на невинний жарт боженика в ньому спалахнула жура і злість.

— Так, піду! Наперекір піду! Але я вважатиму на тебе і звідти,— бурмотів розлючений Федір, зазираючи до дверей, чи не виходить в сіни жінка.

В хаті було тихо.

Федір голосно, щоб і дружина почула, гукнув панам:

— Запишіть і мене!

Чекав, що рипнуть двері, вибіжить Оленка і почне просити: «Не ходи, Федоре, я передумала!»

Але мала хатчина мовчала, немов закам'яніла. Федір підписався й дістав завдаток. Панів до хати не запрошував.

— У п'ятницю в обід вирушаємо,— сказав на прощання лісник.

— І пан лісник піде з нами? — запитав Федір, сам не знаючи, чому це його цікавить.

Лісник був веселий і охочий до розмови.

— Я сам дроворубів поведу до фірми і передам пану інженерові. Але одразу й повернуся. Бо знаю, що багато злодіїв тішилося б, коли б я залишився на лісосіці хоч на тиждень! — з гордістю мовив лісник.

— Злодії би тішились, а самотні жіночки плакали б! — жартував улесливо боженик і довірливо ляскав по плечу лісника. Нехай бачить Федір, в яких стосунках він з паном лісником.

Федора немов у серце вкололи. Пополотнів, потім відчув, як жаром запашіло обличчя.

Лісник трохи зніяковів і сердито промовив до боженика:

— Дурниці плетете, дядьку!

Боженик тільки тепер догадався, що не на зовсім доброму місці і не в потрібний час почав молоти язиком. Останнім часом, відколи Федір привів молоду дружину до своєї хати, він дуже часто бачив пана лісника на тій вулиці, де жив Федір. То в ліс ішов сюди, то по дворах шукав крадене дерево. Правда, боженик добре пам'ятає, не раз заходив і до Федора, хоч на його дворі й гілки не було з панського лісу.

— Я тільки пожартував! І сам Федір знає, що це був тільки жарт! — виправдувався боженик. Він навіть не подумав, як цими словами тільки олії доливає в огонь, що злим полум'ям палав у Федоровому серці.

Федір мовчки зайшов до хати. Навіть попрощатися з панами забув.

Кинув на стіл гроші — завдаток.

Оленка якусь мить мовчки дивилась на банківки. Потім з риданням кинулася Федорові на груди.

— Не залишай мене саму! Була я дурна, говорила я небилиці. Зостанься біля мене, не ходи нікуди, Федорику!

Федір тепер справді не знав, що діяти. Кілька тижнів нічого іншого не чує, як тільки, щоб не вартував її, ішов на заробітки, брав приклад з інших. А тепер, коли він уже своє ім'я записав, коли вже гроші від панів узяв, говорить, щоб нікуди не йшов і був біля неї...

Відколи Федір оженився, вже дечому навчило його життя. Але тепер

бачив, що багато чого в житті ще не знає. Важка справа вникнути в жіночий розум, дізнатись, про що думає молода жінка.

Але ділу тепер не може зарадити. Як він побіжить за лісником, як візьме назад своє слово, свій підпис? Ніколи не зможе глянути людям у вічі, всі його засміють.

«Дивіться, як та молода жінка сіла Федорові на шию! На заробіток не може навіть піти, мотузкою його до себе прив'язала!» немов чув глумливі слова людей.

— Тепер уже пізно. Я мушу дотримати слова,— сказав тихо.

* * *

Стрункі дерева дрімучого пралісу здивувалися, коли біля їх ніг зароївся цілий натовп галасливих людей.

Люди, звичайно, не звертали уваги на те, про що шепоче гілля шумливого лісу. Своїми гострими сокирами, зубчастими пилами почали вони валити на землю велетнів, крони яких сягали до самого неба.

Стукотіли сокири, дзвеніли пили.

Дроворубів не треба було підганяти. Після довгого зимового відпочинку вони жваво стали до роботи.

Чим більше дерев упаде на землю, тим більше штабелів довгими коробками ляже на узбіччя, тим більше грошей вони зможуть понести з собою і тим скоріше повернуться до своїх домівок.

Федір був між першими, хто пильнував роботу. Сердито гриз, нищив, розбивав на тріски довгі колоди. Немов ці дерева завинили в чомусь. А може, коли б не були такими могутніми, не витягалися так високо до неба, то й лісоруби могли б скоріше повернутися додому. Тоді й Федір не мусив би повсякчас думати тільки про свою Оленку, з якою і не попрощався. Навіть потрібних речей не захотіла вона покласти йому в бесаги.

— Не хочу, щоб ти мене покидав! Я боюся сама! — і плакала, і сварилась Оленка, коли Федір ішов з дому.

— Я тебе вартуватиму і здалека! — запевняв Федір і рушив у дорогу разом з іншими.

Борючись з деревами, інколи він думав, що, може, зробив дурницю. Не раз бачив перед собою заплакане, гнівне обличчя Оленки. Скрипучі колотвиці говорили до нього голосом Оленки. Не раз повисла його сокира в повітрі, не раз далеко відскакував клин, яким намагався розколоти дерево.

— Що з тобою, Федоре? — докоряли йому товариші.

— Міркуй, бо ще лиха наробиш!

Федір тоді сердито дивився на дерева, що стояли навколо, і знову люто кидався до них, готовий роздробити кожне.

Десь через тижнів три після того, як Федір прибув на лісосіку, фірма завербувала ще п'ятдесят дроворубів.

Виголоднілі чоловіки, віддалік від своїх дружин і дітей, зворушено кинулися до нових товаришів. Шукали між ними знайомих. Кожному хотілося знати, що робиться вдома.

Федір знайшов у гурті свого кума Івана й відкликав убік.

— Як мається Оленка? Ти бачив її?

— Бачив.

— Нічого вона не передавала для мене?

— Нічого,— відповів Іван і відвів свій погляд десь у гущавину лісу.

— Глянь на мене! В мої очі! — гукнув Федір сердито.— Ти знаєш щось?

— Не знаю,— неохоче сказав Іван і знову відвів погляд. Старий орел високо літав над малою полянкою. На нього задивився Іван.

— Брешеш! Щось приховуєш від мене! Дивись мені в очі! — сердився Федір.

Іван байдуже знизав плечима.

— Пан лісник оббиває поріг твоєї хати. Але знати я нічого не знаю,— сказав нарешті та з жалем подивився в налиті кров'ю очі свого давнього побратима.

* * *

Тої ж ночі Федір кудись щез із закуреної колиби. Не поніс він з собою своїх бесагів, своєї пили. Там вони висіли на клинку. Тільки гострої сокири не було.

— Хтось втік? — питав рано наглядач.

— Федір,— відповів сумно Іван.

А робота йшла далі.

Десь третьої ночі Іван прокинувся, почувши, що хтось зітхає в колибі.

— Це ти, Федоре? — спитав напівсонний.

— Я,— прошепотів Федір.

— Ну що?

— Нічого. Розрахувавсь я! — відповів Федір і глибоко зітхнув. Довго вони мовчали. Минула година, Федір кудись почав збиратися.

— Куди тепер, побратиме? — сказав Іван.

У колибі чулося тільки хропіння дроворубів, змучених цілоденною працею, і придушений шепіт Федора та Івана.

— Пущуся звором у глибину лісів. Нехай за мною жандармів не посилають, не знайдуть... Хотів з тобою поговорити, попрощатися.

— А Оленка? — вирвалося в Івана.

— Що ж Оленка... Нехай живе собі, невинна вона... Іване, слухаєш мене?

— Слухаю.

— Всьому отой пан лісник винен... І нащо залишив я її саму? Заладно я був упертий. Треба було сидіти вдома, не ходити в ліс.

— Панська біда скрізь бідного знайде,— намагався потішити його Іван. А може, вернешся, жандармам віддашся?

— Віддатися? Щоб по селах, як ведмедя, водили? Ні, куме... За своє нещастя я відомстився всім. Усе життя мучився, а хто винен? Я?.. Ти? В ліс піду, а там... не попадайтеся, пани та паненята!..

Прощай, побратиме! Хотів ще тебе просити. Як повернешся в село, май гадку на Олену... Що буде їй потрібно, допоможи. А... може, колись і я ще їй допоможу! Прощай, побратиме!

Іван довго ще дивився, як темна Федорова тінь блукала поміж сірих пнів, а потім зникла в темряві.

Рано прибігли два жандарми. Всіх дроворубів знайшли на роботі. А за Федором слід пропав. Жандарми щось поговорили з наглядом, а потім, як голодні ловецькі пси, кинулись до звору.

Дроворуби дивились їм услід, тихо шептались між собою. Потім замовкли.

Їх думки були в цю мить далеко-далеко. Там, де лежало їхнє маленьке рідне село, в якому в курних хатчинах журилися й тужили за ними жінки та голодні діти...

ДМИТРО ГУНЬКЕВИЧ, 1893 —

Письменник і драматург родом із с. Лисовичі в Долинщині. Окремо надруковано його драму "В галицькій неволі", "Жертви темноти", "Клюб суфражисток" (комедія), "Кровавi перли", "Рай і пекло на землі, оперетку для дітей "Рождественська ніч" та чимало інших. Його нариси, новелі та вірші були друковані на рідних землях і в Канаді.

"На Хвилях Любови"

Вже вечоріє! Заходить сонце,
Кидає промінь в моє віконце;
Вітрець шепоче, запашно дише,
Мов до сну просить, легко колише,
Сонливі мрії мов навіває.
За ким ти тужиш? Тихо питає.

А я сумую та виглядаю,
Із тихим вітром лиш розмовляю.
Тужу за милим. Де моє горе?
Моє серденько мені говорить,
Що я вже скоро його побачу.
На саму згадку з радости плачу
Бо лиш для нього я хочу жити,
Його кохати, вірно любити...

Але й мене він гарячо любить,
Як тілько прийде, то приголубить.
А моє серце аж умліває..
Чи ти скучала? — зараз питає.
Я хочу завше з тобою бути,
Щоб твою думку кожду збагнути,
Бо лиш тоді я щасливий буду,
Як раз на завше тебе здобуду.

Уривок з драматичної поеми

ВАСИЛЬ ГРЕНЖА-ДОНСЬКИЙ, 1897 —

По професії банковий урядник, добрий поет і прозаїк, народжений у с. Волове на Закарпатській Бойківщині. До його літературного дорібку вчисляємо збірки поезій—"Квіти з терням", "Золоті ключі", "Шляхом терновим", "Китиця квіток", "Тернові квіти", і "Тобі рідний краю", прозою скомпонував кілька друкованих збірок оповідань —"Оповідання з карпатських полонин", "На зустріч волі", "Червона скала"— історичний епос із татарських часів та кілька п'єс. Після другої світової війни переїхав із Ужгороду до Братіслави. І його не оминула лиха доля—мусів віддати кесарю—кесареве, вступаючи до партії і підспівуючи на червоний лад.

ТРАВНЕВИЙ СОН...

Чудовий май!
У ліс і гай,
В спокійну природу!
І ліс гуде
І цвіт паде
В криницю, в тиху воду.

Де килим нив,
Там цвіт зацвів
Холодною росою
Маєвий сон
І небосклон
Чарується красою.

Попід горіх
Лунає сміх,
Здоровий мов ядерце,
Я на дівча
Гукнув з куща
"Добридень, моє серце!"

І йдуть крізь гай.
"Вітай, вітай", —
Озвалася зозуля,
В траві лежить,
Тихенько спить
Русалка-повітруля.

Яка краса
Русалка ця,
Прегарна, пречудова! —
І птах затих,
Забувся стих,
Мовчала вся діброва.

Русалку взяв,
Поцілував
У личко й білу руку,
А ліс шумів,
Почався спів,
Зозулі: "ку-ку-ку-ку".

БУНТ У ТВЕРДИНІ

Було в р. 1703., як назначив цісар командантом замку ґенерала Шварценберґа. Замкова залога, що складалась із 120 людей впала на 80, бо жолд генерал порядно не виплачував і дехто з сторожів втік домів. Рекрутувались вони переважно з австрійських німців. Цісар, заклопотаний повстанням Раковція, не дуже силкувався посилати поміч, а натомість вимагав збирання податку, що генерал і сповняв через своїх гайдуків. Вони ще сповняли ролю наглядачів над робітниками-кріпаками, що день-удень гірко працювали на замку: одні таскали й різали дрова, другі носили своїм коштом глину та каміння на замок для ремонту і перебудування цель. Саме місто Хуст повинно було денно достарчити 20 бочок води, а річно 300 міхів пшениці й жита, 12 яловок, 80 овець, 25 безрог і ще деякі речі для вдержування сторожі замку. На села так само були пропорціонально розділені кошта удержання. Так с. Іза мало достарчити панові замку річно 600 воскових свічок, Кошельово—кури й яйця, а Горінчово 48 повісняних верівок для тягання води з студні тощо.

Слава про німецьких сторожів не була добра, особливо господині нарікали, що з двору багато дрібного дробу їм пропадає, а часом і порося.

Врешті те число впало аж на 30 осіб, бо шістьох їх убито в бійці у корчмі, один упав із замку стрімголов у глибину, а два з їх утопились у Тисі. До того кілька вмерло—як кажуть—"людською смертю", а декілька дезертирувало. Так, що вже не вистарчало числа для служби. Бо мала стояти стала варта в брамі замку, сторож у вежі, надглядачі над кріпаками-робітниками, патруля по місці і сторожі перед грабіжниками пересилок мармарошської солі до міст, з яких мав королівський двір прибуток.

Врешті закликав до себе генерал старосту Хуста з гострим наказом зайти до замку.

Староста пошкандибав, бо знав, що це не кличе його ґенерал на гостину, вимазав вуси та підкрутив до гори, як належиться доброму громадянинові, як іде до пана, вичистив ґудзики, взяв палицю та пішов вгору до замку.

— Щоб мені було достарчено принайменше сорок чоловік—сказав гостро ґенерал до старости—візьміть чотирох гайдуків та ловіть голопупів хоч на внутрішню службу замку, а то вже людей не вистарчає. Знаєте які лихі часи, той Раковцій підняв

повстання, вже й Мукачево заняв, а нам треба боронити замок і честь його цісарського величества.

— Та деж я зможу назбирати стільки люда, коли всіх голодранців забрав цісар до війська! Нямешів (шляхтичів) не потягнути, бо в них свої права, ай дещо праці знайдеться й коло хазяйства.

— Та всіх голодранців не забрали—питався генерал.

— Дуже мало з їх осталось: де в газди трох синів—там не брали,—де двох—там таки ні, а від бідних навіть й того одинокого сина зловили до цісарської армії. Народ уже й пісню зложив про те, що:

"Багацький ся викупає,
Іде ґаздувати,
А ті бідні сирохмани
Войну воювати...".

— Та хоч з під землі, але мусять бути! Знайдесь ще стільки волоцюг, хочби й по вулицях, скільки мені до замку потрібно.

— В нашому місці нема, є тільки свинар і конюхи та чередарі, але тих треба в селі до стада. Решта то господарі що платять замкові данину хлібом або ґулденом . Незаможних і бідних синів, як не зловили на військову службу, то повтікали в полонини, щоб їх не зловили до війська на 12 років, і там пристали до опришків Пинті. А той Пинтя ладиться Ваш замок розбити з противної гори. Вже кажуть зладив канон (гармату) яворовий, стиснув обруччям міцно, тільки ще йому пороху бракує, то він і послав своїх людей до німців, щоб ті продали йому порох за золото .

Генерал, що за весь час ходив по хаті, не слухаючи слів "дурного хлопа" шляхтича в постолах—врешті підійшов до старого з розказом:

— Візьмеш чотирох гайдуків і підеш вербувати. Обіцяй, що хочеш, і жолд в сріберних монетах і не погане відношення. А як мені не приведеш потрібних людей, то дам тебе поставити на дереш (лавка для привязування) і дістанеш 25 буків! Розумів? Адіеу!

Пішов старий, чухаючись у голову між чотирма узброєними гайдуками, мов і сам увязнений. Ходили цілий день по полях. На лану косив одинокий син вдовиці.

—За ним і собака не гавкне—сказав сторож й один з їх зараз повів його до замку.

— Бодай-же вас куля не минула, що ви мого Степанка повели від мене—голосила бідна мати цілою дорогою—та бодай ви на

багнет пробились — проклинала поворажаючи синка дорогого. Староста теж пробував відпрошувати його, але даремно—німець не слухав...

Вечером повертали з роботи дарабаші, що плавили до Совнока (Солнока) цівки рікою. Ґрупа відійшла, а два помінялись чересами й на те зайшли до корчи випити "алдомаш" (гостину). Там щось посварились, зачали кричати й перечитись. Щоб їх розсудити, заведено їх до замку...

Отак то й назбиралось протягом місяця до півсотні людей, отих "сирохманів" з ріжних околиць. Між ними був писар пана поміщика драгівського, Яцко Мигалка, за те, що він мав висловитись, що пани людожери, коли вони гонять кріпаків 3 дні у тижні робити панщину...

Правда, пан мав право за те й сам його підтягнути на шибеницю, але як вірний габсбурговець думав, що ліпша буде користь, коли його віддасть на військову службу цісареві, де він скорше, чи пізніше і так загине.

Селяни-кріпаки його поважали і почувши дещо про повстання Раковція і спитали:

— "А як ви думаєте про ту реболюцію?".

Він подумав, смокнув із люльки і плюнув на землю.

— Все одно — каже — один пес, а другий собака. Нам все одно, чи своя собака нас вкусить, чи чужа. Правда, він бореться за "свободу"—то-б-то проти німця, але кріпаки як були кріпаками, так і зістануть. Все таки ліпше хай вже Раковцій, ніж проклятий німець, що вже й спідниці із жінок здирає та несе цісареві .

— — — — — —

В замку сторожі не випускали, а в місті службу робили тільки німці, що одержували жолд. "Сирохмани" діставали тільки вареної мамалиґи з кукурузяної муки, тай того замало. Кажуть, що генерал їх жолд забрав собі... Не дозволено виходити з твердині, а муштри страшні! До того ще через день носять каміння та забудовують більші отвори, а також укріплюютя браму. Здовж стін замку наносили вже великі купи каміння. Брама величезна, залізна, а отворити її може тільки трох людей. Перед брамою мосток, що наніч і в часі небезпеки підноситься вгору.

Інструктори їх вчать, як поводитись на випадок нападу Ракоція на замок. Коли ворог буде ще під муром стін, то з куп каміння кидати на його камінюками, інші тим часом гріють воду і коли воріг підходить, чи то лізе на драбинах на мур, то зливати

його окропом... Шаблів в кожного нема, а є вили, довоня, дуоові коли і тупиці (сокири). Наколиб воріг вже драпався на стіни, то відбивати і січи голову, як капусту.

— — — — — —

Одної неділі пополудні німці полягали спати куди котрий. Декотрі з їх пішли до міста, четверо в брамі на варті, а один на варту на вежі. Ґенерал десь собі по світлицях.

Наші зійшлись у купку, полягали черевами на моріжок під високою стіною, зробили круг і склали голови до купи, мов коні, коли на їх нападе череда вовків. По середині писар Мигалка, якого хлопці прозвали Немитим через те, що запустив чорну бороду і виглядав мов немитий. Це він їм не брав за зле, а сміялись разом.

— Як ви думаєте, пане Немитий, чи нас ті куруци не настромлять на шаблі через оту прокляту німоту? питались хлопці писара.

— Подивіться, чи нема там лабанця якого?—сказав Мигалка.

Як переконались, що повітря чисте, отож і сказав до них писар:

— Заприсягніть усі, що мене не зрадите, тоді я вам скажу, як можнаб позбутись сих німців із їх ґенералом, щоб ми знову були людьми, а не рабами в пліснячих зелях твердині.

Всім заблищали очі радісно, забили вістрям ніж у землю і присягали, що всі згодні йти за одного і один за всіх, щоб бути вільними синами співучих гір і зелених полонин.

— Так, хлопці, сьогодні найкраща пора, в замку крім варти, сплюхів та самого генерала нікого нема. Розоружимо варту й убєм генерала.

— Добре, добре, убєм генерала! — гукнули всі разом вже виймали з торбин деревляно-колодкові ножі.

— Так так, браття—сказав писар—осьде вікно магазину зброї, двох підсадимо до вікна, вони влізуть і подадуть нам шаблі. Отже: гайда! Ти, Федоре з Іваном стій під углом на варті.

Всі повставали й подійшли під узьке вікно магазину. Два стрункі хлопці влізли і зараз же подавали клочанки , порох та шаблі. Ще не встигли узброїтись, як з другого боку надійшов їх страшний кат — інструктор, що їх день-удень мучив муштрами вже три місяці. Інструктор хотів щось крикнути, але в ту мить скочив на його, як голодний лев на здобич Немитий, вхопив як залізом палцями за шию і за хвилину їх кат віддав духа...

Незабаром півсотні хлопців стояло узброєно, чекаючи розказу.

— А тепер, хлопці—промовив Немитий—всі глядіть, що перед нами або шибениця, або свята воля.

— Краще смерть в відкритій боротьбі!—сказали хлопці.

— Всі мене повинні слухати, щоб спільною силою вдарити. Отже: 20 вас кинеться на варту. Відібрати зброю, а їх повязати. Міст перед воротами піднести вгору, а на браму поставити сильну варту. Три хлопці бігом до вежі, звязати сторожа, щоб не дав знати; пять людей йде зі мною до світлиці генерала... Всі другі кинуться на німців, що є в замку, їх увязнять та зібють десь до целлі. Коли я засвищу—всі кидаємось громовою кулею до мети, а хто противиться, хай йому голова валиться у порох!

Провідник бунтарів поділив їх на ґрупи.

— Тепер, хлопці, виняти шаблі!—звучала команда Немитого і всі стояли готові до скоку.

Почувся свист і в ту мить задубоніли сильні кроки молодих хлопців, аж земля затряслася.

Одна ґрупа несподівано кинулась до брами на варту й у мить обезброїла її. Тільки, що в брамі почувся вистріл вже приготованої рушниці вартового та зранив одного повстанця в руку. Подвіря замку було подібне до муравяної купити, або рою бджіл. Німці спротивились, але й зараз спустили руки перед несподіваним і сильним ударом хлопцв. Зараз почувся і крик трівоги з вежі, бо сторож побачив, як підбігали до його. Вежа висока й вузька. Хлопці не могли до його скоро добратись, а він кричав на ціле горло, що чути було його й до міста. В вежі сильна боротьба, він відбиваєсь шаблею, та врешті повстанці перемогли і лабанц повалився крізь вікно в 50-метрову глибину...

Немитий біг до кімнати пана твердині, як задзенькали остроги генерала, що все зрозумів з галасу і бренькоту зброї. Стоячи на порозі з шаблею в руках генерал крикнув на своїх до поратунку, що аж кімната потряслась. Але озвався тільки сміх бунтарів, що прибігли на поміч свому провідникові. Та генерал, готов до оборони, заявив, що поріг переступить тільки через його труп... І почалась боротьба, пузатому ґенералові піт стікав, він тяжко міг видержати удари Немитого. До кімнати справді ступали тільки через труп генерала.

Немитий виніс трупа й поставив серед двора, щоб бунтарі заспокоїлись, що воріг вже не страшний. Відтак став на брамі, впускав повертаючих сторожів, а відтак їх арестував, а потім нагнав домів.

Згодом прийшли куруци і замок перейшов у руки революціонерів, за що всі учасники бунту одержали волю—звільнення з кріпацтва.

ПОЛОНИНСЬКИЙ ПАСТУХ.

I.

Колиба все мені на світі,
На-що мені цінних палат?
Мені полянка — рідна мати,
Гора сестрою, вітер брат.

Так мило тут гуляти в тобі, —
Солодкий, милий боре мій, —
Гуде потік, дзвенить полянка,
Співає пісню соловій.

Прийде медвідь, чи вовк неситий,
Вівцю од мене украде? —
Овець і кіз тут чередою,
Махну рукою: „хай іде“...

Громам, як стануть гучно бити,
Дивлюся в вічі, не боюсь,
Нехай про мене бісом виють,
Я на сопілці обізвусь.

Надійде град, ламає дуба?
Валить шувар, чи лопуха? —
Нехай ламає, хай толочить,
А я сміюся: ха-ха-ха.

Як ляже сумерк на курінь мій
І зійде місяць з-за ґруня, —
Підкручу вуси, приберуся,
Сідлаю бистрого коня.

Дівчина жде вже під віконцем,
А місяць світить із небес,
Дівчину милу поцілую,
Коня нажену я в овес...

Я ще ізроду не журився,
Немає сліз у пастуха...
Я все веселий, мов природа,
Я все сміюся: ха-ха-ха.

II.

Краса Гуцульщини — високі гори
Близниця, Шешул, Піп Іван,
Наш рідний Монт Іврест: Говерля,
Корона гір, полонина-титан.

Блискуче сонце в крові заходило,
А шпилі гір палали у вогні, —
Які ж божественно-чудові
Гуцульські полонини і ґруні!

З Менчо[illegible] чути ще сопілку,
Вівчар дрібну-дрібоньку голосив,

Широких гір свобідний вітер
Ялиці запах приносив.

Сходив пастух з полонини в долину,
В ліску іще сопранів пташки спів, —
Любив пастух дівчину молодую,
Прекрасну доню ліса і ґрунів.

Любив пастух Марійку чорнобриву,
Її душею, серцем покохав,
Про чорні очі, чорні брови
Під свистом вітру він пісні складав.

Волосся мала вона чорне,
Розпущене в забаву для вітрів,
А щочки — в молоці неначе рожі,
Гуцульський носик орлиці лісів.

Була ж вона веселою, як річка,
Як та співучая вода,
Була, немов над Тисою смерічка,
Прекрасна, гарна, молода...

Менчіль, немов перинною покрився,
На Шешулі лежав туман, —
Давно в стайнях лежить маржина,
Давно заснув старий чабан!

Давно запало сонце за Близницю,
Кругом простерся сумерк, тишина,
Дрімає беріжок, дрімає ґрунь, полянка,
Мовчить — заснула вся полонина.

Зійшов пастух конем над Тису
В село, бадьоро із ґруня,
Запутав та нагнав у ніч на пашу
Малого, білогривого коня.

А сам побіг під дівчине віконце,
Застукав двічі: „золотко, впускай,
Свого миленького з дороги
Цілунком щирим привітай!“

Не відзивається ніхто із хати...
І стукнув ще, бо рветься вже терпець
Та замість дівчини старенька ненька
Відсунула маленький визірець.

„Дочка моя лягла й заснула,
Будь тихо, щоб не розбудити... ша
Скажу тобі і те, що закохалась
До чорнобривого дарабаша“.

Засунулась зненацька шиба
Маленького, гуцульського вікна,

А він крізь темну ніч пішов нещасний,
Бо раз любила, далі зрадила вона...

III.

Готує дарабан над Тисою дарабу, —
Згори рікою завтра пустять став —
І надійшла Марійка чорноброва,
Її він радісно, цілунками вітав.

Пішли вони полями понад річку
І посідали на зеленім моріжку,
Премила пташка щебетала
Свою кохану пісню у лужку.

В дарабана стрункого чорні брови,
А очі, мов дощева темна ніч,
Вулканом вибухав вогонь любови
З його палких і молодечих віч.

В дарабана вовняні, білі капці,
Нові-новенькі, жовті постоли...
В дарабана лиш любощі на гадці:
„Скажи, коли прийдеш іще, коли?“.

Ніхто так ціпко не пригорне,
Ніхто так не притисне до грудей,
Ніхто так буйно не цілує,
Хочби і на очах людей.

Рука в руці сиділи, щебетали,
А мряка оловом стелилася, густа,
Сплелися руки, далі і щепились
На любий поцілунок їх уста.

Та раптом там пастух зявився, —
Марійка добре знала, чом —
„— За те, що ти відбив мою дівчину,
Тебе зрубаю топором“.

Підняв страшний топір угору,
Спрямований у голову саму,
Але гуцулка скочила до хлопця
І обняла голівоньку йому.

— Як ти його уб'єш, кого я так кохаю,
Тоді й мене убий, благаю я тебе.
А не уб'єш — то я у Тису скочу
І більше не побачиш ти мене.

Спустив пастух топір, спустив і руки,
Побачив, що забаву він програв
І над руїнами любови — свого щастя,
Розважно, сумно, мовчки там стояв.

Тепер пастух переконався,
Що він програв її любов,
Хвилин ще кілька він постояв,
А далі сумно відійшов...

* * *

У пастуха немає долі,
Немає скарбів, ні палат,

У його ґрунь — і батько й мати,
Гора — сестра, а вітер брат.

Не грає пісні веселої
Миленькій дівчині своїй,
Вже не гуде потік ялицям
І не співає соловій.

Ніхто вже більше не потішить
На полонині пастуха,
Вже не співає по ґруневі,
Вже не сміється : ха-ха-ха...

ПОНАД ГОРИ...

Понад гори, понад темні гори,
З висоти спадали метеори.

Кожна зірка крізь огні блищала,
Лиш одна із неба десь пропала.

Я по небі поглядами броджу,
але зірку більше не знаходжу.

Потонула зіронька кохана
в глибині далеких океанів.

ЦВІЛИ АКАЦІЇ...

Цвіли акації пахучі
І ряд лілей білівся,
Росли конвалії цвітучі,
Барвінок зеленівся.

Мале село цвіло, гуло,
Так гарно-гарно тут було,
Коли сюди я мандрував весною.

Тепер вже пташка не співає,
Нема тут пісні, ох, нема!
Пожовкле листячко спадає,
А з гір чигає ось зима.

З прегарних квітів у садках —
Сухії стебла у кутках
І вітер побратався вже з зимою.

ЛУКА ДЕМ'ЯН, 1897 —

Працював кондуктором на залізниці і був письменником. Народився в с. Верхні Верецьки на Закарпатській Верховині. Цікавився фолкльором і передав Вол. Гнатюкові чимало бойківських переказів, пісень, приказок тощо. Вкінці починає й сам писати і в 1919 його оповідання вперше появляються друком. Окремо друком вийшло оповідання "Чорт на несіллю", "Відьма", збірка "Весілля без жениха", "Зустріч" і за совєтської окупації "Оповідання синіх Карпат", де вже помітна дань червоному молоході.

КРИВАВИЙ ЗАРОБОК

Гора. За горою тяглися пишні смерекові ліси, що робили цілу околицю похмурою та сірою. Над лісами зеленілася полонина, мов дівчина у вінку. Полонина часом ще в липні вкрита білим снігом — тоді вона схожа на молодицю, завиту до білої хустки. Ах, що за краса ті вершини гір! А на них від пекучого сонця обливаються потом, туляться в холодок робітники. З гір дме холодний вітер, повнить снагою, обвіває смаглі обличчя.

Над глибоким яром красуня гора з давніх-давен прислухається до вічного шуму високих, стрункиx ялиць, курликання струмочка, що в ущелині переливає свої холодні, чисті, як сльоза, води й безжурно протікає в долину. Той клекіт нагадує співи лісових пташат.

В тому лісі працювали лісоруби. Весною стинали дерево, щоб через літо висохло. Восени, як впадуть приморозки, спускали «кльоци» в долину. Зимою, як настане добра санниця, то полусанками везуть на станцію, а звідти вагонами відправлять у світ.

В підніжжі гір, в долині коло річки, то тут, то там розкидані по берегах дерев'яні хати. То село. Хатки бідні, як і ті верховинські села. Серед села самі багачі, лихварі, купці, пани живуть, а біднота тулиться під самим лісом, на краю села.

Ген-ген під самим лісом заховалася хата Миколи Голодняка.

Жінка Миколи саме варила обід, чистила картоплю, діточки гралися на подвір'ї. Малий Стефанко пропускав крізь пальці пісок, а Марійка місила з болота калачі. Раптом діти радісно озвалися до матері:

— Мамко, мамко! Татко йде...

Діти побігли назустріч батькові. Микола обійняв діточок, малу Марійку взяв на руки, Стефанка за рученя за собою повів до хати.

— А знаєш що, жінко? — заговорив Микола до неї, сідаючи втомлено на лаву,— біда! Погано так волочитися, роботи ніде немає. Ходив, ходив, шукав — та ніде нічого. Завтра ще піду в ліс спробувати. Ачей там стану з іншими дроворубами.

— А може, і в селі знайдеш десь роботу... А то підеш в ліс, а там цілий тиждень просидиш, дома тебе не видно буде, тільки в неділю! — бідкалася жінка Миколи, бо не хотілося їй відпускати чоловіка до лісу.

Та Микола ніякої ради собі дати не міг. Покрутився дома кілька днів, а там зібрався відходити.

— Як будете повертатися з роботи, то принесіть нам калача! — просили діти, прощаючись з батьком.

— Принесу, принесу, тільки будьте чесні та слухайте маму!

— А мені медяник принесете? — питала мала Марійка.

— Принесу, Марічко, тільки будь чесна!

Раді діти обіцяли слухати маму й бігли надвір до своєї завгури з болотом. В хаті залишився один Микола з жінкою.

А жінці все ще не хочеться відпускати чоловіка на заробок.

— А може, ти знайшов би роботу мотикою, косою або лопатою... То все краще було би, як у лісі.

— Я не кажу, що не краще. Та біда, що таку роботу знайдеш на пару днів, а потім? Та й яка то робота? Піде чоловік косити до лихваря, а той тобі ще й над головою цілий день сидить, як нещастя, не дає, щоб ти свої кості випростав, а жени вал з густою травою за валом, і то від ранньої зорі до пізнього вечора; та хоч би добре заплатив — ні, обідре сьому шкуру. Я вже наробився по тих газдах та лихварях, бодай вони скло місили босими ногами, бодай їм вічно чорти снилися... бодай вони самі ще по зарібках ходили!..— кляв Микола Голодняк, хоч насправді для багатіїв та клятва не була страшна. Що їм? У них сінокоси, у них ниви і сади, воли і корови, а в Миколи дві натруджені руки і гурт голодної дітвори, яка не знає нічого, крім «дай!».

Як не мудрували Микола з дружиною, рада була одна.

Вдосвіта на другий день Микола попрощався з жінкою, діточок ще сплячих обцілував, взяв сокиру під пахву, а торбу на плечі й подався на роботу.

Коли Микола прийшов у ліс, тут вже кипіло життя. Робітники перегойкувалися, попереджуючи про небезпеку. Одні рубали з пня, чистили від суччя, другі обдирали кору з струнких ялиць, залишаючи біле тіло. Наставник Миколу відразу прийняв на роботу, бо знав його як працьовитого та чесного чоловіка. Та й саме зараз наставник потребував нових робітників. Микола став до пили, щоб стинати смереки та ялиці. Тиждень добре провадилася робота. Напрацювавшись за день, робітники увечері зберуться в колибі при вогнищі, варять токан , пражать яєчню. Повечерявши, поснуть, як побиті, бо кожен натруджений, вимучений сокирою, пилою.

В суботу рано знову почалася робота. Микола, як і перше, підрубував з своїм товаришем високі смереки. Вище по схилу рубали інші. Коли ті втяли дерево так, що вже гойдалося і мало ось-ось повалитися, гукнули на нижніх, щоб відступилися. Смерека жалібно затріщала, наче не хотіла падати на землю, крутнула собою на пні вбік, ще хвильку затрималася, потім з шумом та гуркотом повалилася на землю. Дерево впало не туди, куди бажали лісоруби. Вершок смереки відломився та з свистом далеко полетів. Вмить хтось зойкнув і впав на землю.

— Води! Води несіть! Дайте рушник! — кричали робітники, коли побачили поваленого на землі Миколу, а на його обличчі кров.— Миколо, де тя вдарило, що тя заболіло?

В якусь одну мить все стихло: не чути було ні стукоту сокир, ні погойкування попереджуючих про небезпеку, ні приглушеного скиглiння пил, ні гомону, з яким падали на землю дерева...

Лісоруби підняли Миколу з крутосхилу і понесли на рівну галявину. Вони натирали його студеною водою, капали Миколі воду на язик, але вже нічого не помагало...

Кожен стояв над Миколою переполоханий, стривожений страшною подією... Слабші на серце відходили вбік, до своїх місць роботи, але ніхто не міг взятися за пилу чи сокиру. «Сьогодні Микола, а завтра, може, хтось інший»,— думав не один.

— Скільки дітей залишилося? — кинув хтось, і ті слова впали глухо, затамовано, мов холодний метал на сиру землю.

— Діточок дав Бог,— хтось відповів...

А дома дружина Миколи чекала заробітку.

А дома діти Миколи чекали білих калачів...

ЛІСНИЧИЙ

Пробудився ранок, а ще раніше прокинулася Ганя Недолиха. Як протерла очі від сну, то побігла до стайні, щоб видоїти свою одиноку кормительку, корову-козу. Вигнала її до пастухів-козарів, що на вулиці в пищалку висвистували — так давали знати господиням, щоб виганяли своїх кіз,— а потім вернулась додому.

В хаті, на ліжку, прикрила маленьких дітей, а сама взяла велику стару поплатану хустку й накинула собі на плечі, бо ранок хоч був веселий, ясний і погожий, та проте трошки захолодний.

На сході майже до половини червоніло небо. Це було тим віщуном, що незадовго має появитися ясне, тепле та ласкаве сонечко. Невдовзі воно показало свої золотисті промені й розкинуло їх по всіх вершинах Карпатських гір.

Ганя побігла на прогін і наздогнала свою сусідку Поланю Березиху. Поланя також відокралась від малих дітей та пішла зарання до панського лісу по гриби, щоб рятувати якось своє бідне життя від голодної смерті.

Ганя Недолиха з Поланею Березихою перейшли вже не одну межу, кладочку та рів, щоб сховатися від очей лісничого та якось дійти крадькома до лісу. А в лісі вже легше можна буде заховатися.

Ліс був густий, темний, жорстокий. В ньому чути було запах погнилого на землі листя, а згори пахло молодим бучником. Росяне листя на деревах, як те синє море, виграваало різними барвами, всміхалося до сонця, що заглядало крізь гілки...

— Т-с-с! — пошепки попередила Поланя свою приятельку Ганю.

— Чуєш, тут щось зашелестіло...

— Може, то він? — питала тихо Ганя.

Вони обидві стали й не ворушилися, навіть не роздивлялися навколо себе, а стояли, наче дві дерев'яні різьблені статуї.

Вгорі знову щось зашелестіло, й перед жінками на землю впала суха гілка.

— Вивірка! — втішено сказала Поланя, коли побачила над головою мале звірятко, що плигало з гілки на гілку.

— На кожному кроці ввижається все лиш той кровопієць. Як не боятися,— відповіла Ганя,— коли то звір, а не чоловік?

— А ти не чула, що пару днів тому він перелякав дітей та ще й побив їх за те, що вони в панський ліс ходять ягоди збирати. Кажуть, що від дітей забрав ягоди, а глечиками кидав у дерево так, що лише черепки посипалися.

— То чоловік без серця, який нищить діточу мозольну працю... А ті діти, може, всього й мали за їжу ті ягоди, що за цілий день надзьобали по зрубові.

— Кажуть, що дуже давно такого не бувало, як тепер. Куди лиш захотів чоловік іти, туди й пішов, що хотів, те й зробив, ніхто йому ніколи не був на перешкоді. Ягоди, малина, гриби та інше в лісі збирай, скільки душа бажає, лише бережися, щоб тебе в малиннищі вуйко ведмідь не здибав, бо він дуже ласий на малини й гнівається, якщо до них хтось другий підбирається.

— А, то було колись... а як граф Шенборн забрав наші ліси, нікого не болить, що бідняк взимку не має при чім нагріти свої кості. Панам байдуже, вони біди нашої бачити не хочуть, ще й сміються над селянином... Взяли ті ліси у свої руки та тримають так міцно, як чорт грішну душу.

— Маєш правду, для того чужинця дорожчі дикі свині, як чоловік. Бо як хтось вб'є оленя чи дикого кабана, то продай корову з-між дітей, а штраф пану заплати... Панам звірка любиться, а що селянинові наробить шкоди, того вони не бачать.

— Як ця дичина селянину перериє картоплю, знищить його працю, то він так виглядає, мов його пустили з димом.

— Еге ж, селянина пани мають за щось пусте! — сказала Ганя.— Пани тільки з робітного селянина жиють, а потім пускають його з торбою по світу. Селянин все лиш мовчить, не озивається, наче в рот води набрав. Люди терплять, як ті вівці, що їх навесні стрижуть. Час би вже цьому люду повстати проти несправедливих порядків і тих панків; коли б робітний селянин піднявся горою проти несправедливості, панів не стало би...

— Ш-ш-ш-ш! тихо будь! — сказала пошепки Поланя і тягла Ганю за рукав.

— Що є, що?

— Сховайся, небого, щоб тебе не побачив.

— Де, звідки? — питала перелякана Ганя.

— А дивись, ось там стоїть, на горбку.

Обі жінки сховалися за товстого бука, а Ганя аж притулилася цілим тілом до дерева, немов колись до свого коханого, що мав за неї тоді заступитись. Товстий пень дерева, наче добродушна людина, закрив їх, аби вони могли сховатися за ним. Жінки з-за дерева вихиляли голови, дивилися в бік горбка, потім знову ховалися за товстим буком.

— Я його не бачу! — мовила Ганя.

— Ану, тільки добре придивляйся на самий вершок горбка! Дивися прямо на того росохатого бука, потім наліво, тоді побачиш його... Він щось держить в правій руці...

— То рушниця! — відповіла Ганя.

— А не побачив би ти своїх дітей!..

— Сестричко, тікаймо звідси! — казала Ганя й потягнула за руку Поланю.

— Куди дінемося, коли він з гори на нас дивиться та ще готовий за нами й стріляти.

— А ти добре бачила? Може, він нас не помітив.

— Якраз не помітив, бо коли я йшла, то й він ішов, а коли я зупинилась, то й він почав приставати.

Жінки довгий час міркували, чи виходити їм з-за дерева, чи ні, тихо радилися, одна одну переконували, пильно заглядали вверх на горбок, звідти наліво. Вони швидко плигнули через горбок, а далі подалися на долину і вже сміливіше пішли в глиб темного лісу.

Коли жінки задивилися на небо й побачили, що сонце вже наближається до половини своєї щоденної дороги, з радістю верталися додому. Їм вдалося назбирати багато грибів. Коли жінки виходили на край лісу, тільки те й думали, як би щасливо вийти з нього й оминути лісничого, щоб не встеріг. Крадучись, мов кішка за горобцем, виходили, наокіл роздивлялися.

— Стій! — крикнув лісничий так грізно, що аж голос поплив луною в гущавині. Той крик впав, як грім з ясного неба. На хвилину жінок мовби заморозило, бо не могли вони з місця рушити.

— Що там несете, га? Що там несете? — вдруге крикнув лісничий.— Чому не говорите?

— Відпустіть нас, ми вже більше не підемо до панського лісу...— благали жінки.

— А що за роботу маєте в панському лісі?

— Пане лісничий, в мене дома діти помирають з голоду, та чим рятувати їх, як не тими ягодами та грибами?..— благала Ганя.

— Сиплеш на землю чи ні, бо зараз вб'ю, як собаку!— й зняв рушницю з плеча та приготувався до вистрілу.

— На! На! Вдавися ти ними! — мовила Ганя й висипала гриби на землю. За нею висипала й Поланя все, що назбирала.

Лісничий скочив, як вовк, і почав чоботами витанцьовувати на грибах.

— Я вам дам гриби, не бійтеся, вам більше не забагнеться йти до панського лісу!

Лісничий топтав жіночу працю, кипів від злості і в душі тішився, що став переможцем над порушниками панського порядку.

Ганя раптом ступила до лісничого, бо її охопив біль і люта образа. Вона випнула груди, а з тих грудей вирвалися злі, докірливі слова:

— Ти, медведю! Ти кров п'єш людську!.. Ще недавно сам ходив, як жебрак цуравий! А тепер одягнув панські лахи, повісив на шию рушницю та думаєш, що вже став паном... Ти мерзотний слуга... Вовк ти... Думаєш, що ми це панство не перебудемо!.. Ми вже не одне перебули, то й це перебудемо!..

Лісник скочив до неї і замахнувся, щоб ударити.

— Бий! Бий! Я не боюся! Я стерплю, побачу, що буде з тобою!..

Але лісничий мовчав, як баран...

Жінки йшли додому так, мов скінчили важливу роботу в полі й були задоволені, бо виговорили все, що накипіло в серці.

ОЛЕНЬ

Свалява — невеличке містечко, яке лежить на Закарпатті, наче полумисок серед стола. Навколо неї вгору випнулись високі верхи, покриті молодим буковим лісом, а частина їх — це голі груні, що світять лисиною.

З трьох сторін сюди вливаються ріки, а біля них в'ється широка дорога. По обох боках пишні панські та лихварські доми. За містечком далеко вгору тягнуться обочини та поляни, де поселилися заробітчани.

По цих обочинах місцями докупи збились убогі хатини.

На розкішні будови в центрі для бідноти місця не було. Тому вони далеко під лісом купували по кусочку панського зрубу, корчували і там ліпили свої хатини. Біля будинків на маленькі шматочки була почетвертована землиця, яку ділили батьки між своїми дітьми.

Влітку весело проходить час. Спів солов'я з лісу лунає, а вночі люди вигукують, обганяють хліб від звірів.

Чужинці заздрісно слухали нічний гомін: крики, співи і зойки. Але бідним мешканцям верховини гірко перепадало голодним доглядати сльозами облитий шматок хліба, якого в переднівку ніколи вже не виставало.

Іван Товчок, один з тих вічних нуждарів, теж викорчував пні на лисині панського зрубу. Він зарівняв глибокі яруги, засипав ями глиною й на цьому садив картоплю і кукурудзу. Зразу ж і колибу на сохах поставив. Засаджене обвів проволокою, на яку навішав всякого роду дзвінких калатал.

Селянин, який доглядав свій хліб, бувало, з горючою головнею кидався назустріч диким кабанам і щосили кричав. Часом голодні звірі не бояться тих калатал, а лізуть поза дроти, риються в картоплю по самі вуха.

Буває й так, що роздратована свиня йде на чоловіка. Тоді змагайся, небоже, хуткіше залізти в колибу або на дерево і звідти гукати. А згадай лісникам про заподіяну звірюкою шкоду, то вони ще висміють...

Товчок теж доглядав отак свій хліб і одного разу не втерпів і пішов на лісничівку.

— Пане лісничий,— жалувався він,— що мені робити?.. Навколо кукурудзи вкосив трави, висушив і зложив у копичку, а ваші олені все сіно рознесли.

Пан зло глянув на Товчка, коли той в постолах ступив на підлогу, пристелену шкірами ведмедів та оленів, і посмішкувато сказав:

— Ти піймай шкідника і покарай!

Товчок невдоволено вийшов без «будьте здорові». А через два дні знову до нього:

— Пане Голдрайх, ви, так би мовити, господар цих лісів. На вас граф повірив своє майно, то заподіяну оленями шкоду просив би винагородити хоч сухарником, воно в лісі і так гине...

— Хі-хі-хі,— сміючись, під вусом показав рідкі зуби.— Злодія не спіймав, то й не маєш права за шкоду блямкати...

Граф Шенборн — бундючний німець, дістав від королеви Марії Терезії закарпатського лісу, полонин та орних земель стільки, що оком не оглянеш. Привів із собою з Австрії швабів, яких оце наставив наглядачами свого майна. З таких був і Генрік Голдрайх.

Товчок хоч був людина неписьменна, зате мав свій природний розум. Обурився грубою відповіддю пана лісничого і, мов крізь зуби, процідив «до відзення» та, йдучи дорогою, повернув до сусідів.

— Куме Телішко, і ти, куме Патику, завтра вранці приходьте до пана Голдрайха!.. — І розповів він все, чим, власне, задумав провчити пана.

На другий день, як над полониною сонце знялося вище як на чоловіка, вони всі троє вже були в хаті лісника.

— Добрий день вам, пане Голдрайх! — посмішкувато вклонився Іван Товчок й одразу почав мову про оленів і сіно, вимагаючи відшкодування.

Голдрайх, як і завжди, до верховинської бідноти ворожо відносився, хоч би то були і статечні та мудрі газди, а більше радий був бачити біля себе швабчуків, хоч би то були ледацюги, п'яниці. Він розчервонів, мов рак, і сердито відрубав:

— Я казав, щоб ти від мене відчепився...

Товчок не відступався, а ще гостріше наступав:

— Чи я більший багач, як пан граф?.. Що, своїм сіном маю кормити його оленів?

— Як оленя зловиш,— буркнув пан,— то по своєму закону його карай!.. Хоч і шкуру здирай...

Товчок не зважав, що був у хаті пана, а з достеменністю вимовив:

— Так і знай, пане Голдрайх, що зроблю цього!.. — обернув йому на «ти».— Ось кажу тобі перед свідками...

Не прощаючись, Товчок і сусідів потягнув за собою.

Всі три хлопи, залишаючи лісничівку, від пана гусаком пішли. Товчок ступав попереду, відкриваючи свій план, як він над паном хоче помститись.

Пану Голдрайху зразу щось впало в голову, бо вмить за ним вибіг надвір і вслід почав гукати, але даремно, бо ті вже були ген-ген, нишком сміялися й не озирались.

Підвечір Товчок вийшов у поле з киркою і рискалем, навколо копиці викопав глибокий рів, прикрив зеленими гілками й притрусив сіном, а сам цілу ніч сидить під колибою та прислуховується.

Коли з-за гори вставав блідо-рожевий ранок і ліс загомонів, тоді й село прокинулося й почало димарями покурювати, мовби газди люльками. Товчок підійшов до копиці та з дива лиш руками сплеснув, помітивши, як у ямі оленище вертиться. Він, задоволений, зразу подався в село.

— Куме Телішко, і ти, куме Патику,— весело розповідав їм пригоду з оленем.— І таки на моєму сталося, бо олень в засідку попався... В нього роги отакі великі,— показуючи, зняв руки вгору.— Ходіть зі мною,— просив друзів,— допоможете його витягнути, бо самий не подужаю...

Сонце вже давно скупало свої золотисті промінчики в річці Свалявка, як Товчок з приятелями стояли над ямою, приглядалися. Телішка перший обірвав мовчанку:

— По пасиках впізнати, що має багато років...

— Якби вгледів пан Голдрайх, то з жалю, може б, і захворів,— додав Патик.

Хлопи прицілились, кинули на роги оленю петлю і за мотузку витягли та селом, наче напоказ, гордо повели.

«Що за звір?» — цікавилася зачудована дітвора, бігла зманливо за оленем, задивлялась на його роги, не знаходячи йому назви.

Необавці оленя спотрошили, м'ясо розділили між добрими сусідами, а роги й шкуру Товчок продав.

Ще того дня пан Голдрайх дізнався про вчинок Товчка й одразу дав справу до суду.

Через кілька днів листоноша приніс виклик Іванові Товчку та його свідкам.

— Що за напасть?.. Сам велів, а тепер над бідняком хоче помститись.

— Чоловіче,— закидав йому дехто,— де ти можеш з графом міряти штани, коли він своїх адвокатів має, скільки захоче...

— Адвокат це одно,— оправдувався він.— А то важне, що свідки скажуть...

— Іване, не думай, що суддя за тобою потягне,— дражнили його багачі,— як в тебе кишеня цурава...

Нарешті й суд.

Голдрайх, повнощокий, з рудим волоссям і щетинистими бакенбардами панок, був одягнутий в новий одяг лісника з зеленими погонами, за капелюхом стріляло вго-

ру різнобарвне пташине перо. Він бундючно стояв наперед й весело посміхався до панів.

Товчок сам сухорлявий в лице, в білих домотканих штанах, в сірому сердаку, приперся біля дверей до стіни, тримаючи в руці солом'яний бриль, і у важкій задумі переступав з ноги на ногу, турботно поглядав то на суддю, то на пана.

Суддя ковзнув поглядом по ситому обличчю пана лісника і весело моргнув, начеб вже домовився з ним, потім з квасною міною зиркнув на кволого хлопа і грізно кинувся на нього:

— Іване!

Товчок начеб здригнувся, приступив ближче до столу, трохи випрямив згорблену спину і перед суддею став наче на рапорті у строгого командира, намагаючись витримати суворий погляд пана судді.

— Хто тобі дав право вбивати панських оленів?.. Чи знаєш, що за те чекає тебе велика кара?

Іван зібрався з думками і, мнучи в руках капелюха, вів своє:

— Пане суддя, може, що я і провинився... Але я неграмотний чоловік, та й закони не знаю так, як пан Голдрайх, який сам розказав оленя зловити і робити з ним, що захочу... На те маю свідків. А пан граф Шенборн най своєю пашею кормить оленів, а не бідняцькою мізерією. Та й прошу, най мені заплатять за сіно...

Телішка і Патик, розмахуючи руками, гаряче доводили своє, говорили усе, як воно було. Суддя інколи хапався за їх слово, нервово гладив лисину, поглядав на годинника, який, здавалось йому, зупинив свої стрілки, поскрипував стільцем, видно, в думках він ще ніяк не міг розпрощатися з своїми вчорашніми ловами та багатою гостиною. Час від часу він благально ловив погляди адвокатів і своїх клієнтів.

...Іван Товчок зціпив кулаки, кров'ю горіло його обличчя і мовчки дивився, як пихатий пан з міста волік за мотузку корівчину, яка нехотя ступала, оглядалася. Біля хати Івана ще довго було чути схлипування жінки, дитячий плач.

СОФІЯ ПАРФАНОВИЧ, 1898 - 1968

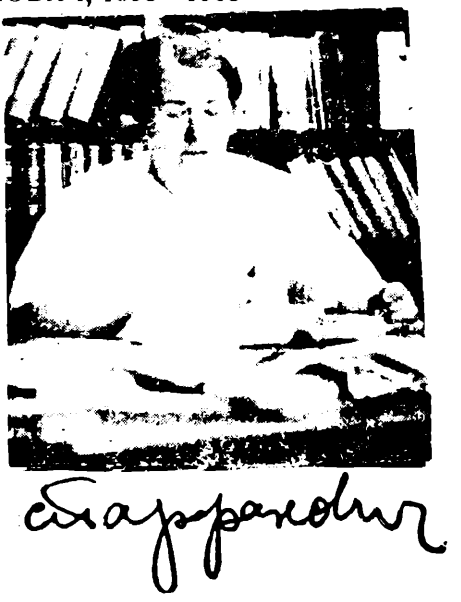

Відома львівська лікарка, хоча її вужчою батьківщиною була Бойківщина, куди теж виїздила вона зі Львова рікрічно в часі ферій. Працювала активно в жіночих організаціях та перід вела в протиалькогольному та протинікотинному русі на Західній Україні. Друкувалася в періодичній пресі, як видала теж чимало окремих книг, як от для прикладу "Ціна життя", "Наші дні", "У лісничівці", "Вірний приятель", "Такий він був", "На схрещених дорогах", "У Києві в 1940 р." та найважливішу для нас збірку бойківських оповідань "Загоріла полонина". Ця збірка ставить письменницю в ряді таких співців Бойківщини, як Юрій Кміт, що теж писав бойківським діялектом. Своєю літературною діяльністю письменниця здобула трівке місце в загально-українській літературі, особливо в колі жінок-письменниць та працівників дитячої літератури. Ми бойки теж клонимо в пошані голову перед св. п. Софією Парфанович.

ПОНОЧІ

(Із повісті "Попід кичерами й понад потоком").

Кася пастушить. Корови ходять по лісу, та десь там, поміж ялицями та смерічками грають їхні дзвіночки. Кася приспівує собі, збирає гриби та приглядається й прислухується до тайниць лісових.

Іде легенько поміж кущами. Ходить так тихо, що ніхто її кроків не чує. У лісі тиша. Нагло: лусь!... Що це?

То гілка тріснула, а яка луна пішла лісом! Кася зіщулилася і розглядається: ануж прокинеться страшний лісовик і поженеться за нею! Стала, слухає. Ні, немає нікого. Іде далі. Похилиться, тут підійме біляка, там голубінку. Ступає безшелесно по моху і спинюється здивована перед яскравим мухомором. Учора його тут ще не було, а нині... а може то не гриб? Може то вогник вистрелив із землі? Кружляє, стріскотить, палахкотить та грає білими іскорками. А може від нього займеться ліс? А може то не вогник, тільки малий дідок-чарівник, у червоній шапочці, з білою бородою... Кася приклякає й дивиться: ні, це мухомор.

А це що?! Під кущиком прикучнула вона, загорнулася синьою плахтою, з під неї видно білі рукави сорочки. Ах, це ж тільки шапочка синяка! Вчора вона була маленькою, синьою цяточкою на моху.

Кася іде в ліс. Луп! Що то? Ах, то шишка, бач, яка тяжка!

Десь на вершку між темними смереками грає скрипка. Така біла, дерев'яна, з одною-двома струнами, що її сам музика вистругав. Співає тоненько, солодко. Ліс причаївся і слухає. Ні пташка, ні комашка не ворухнеться. Скрипочка грає ревно й стиха. Хто грає так ідучи вершками поміж старими смереками? Кася біжить, пробивається крізь гущавник та вибігає на вершок. Але скрипочка вже не грає на вершку. Там тільки малини капають з кущів, як краплі крови. А пісня пішла лісом, пішла вершками.

Дівчина йде лісом, спинається на другий вершок, закиданий камінням. Може то любко солодкий кличе там на Романовім вершку?

Ой Іване, Іваночку,
З чорними очима,
Я би за тобов, Іване,
У Дунай скочила.

Зза млаки, що розсілася між обома вершками, скрипка надить і пісня кличе:

Туда, туда,
Туда, туда, дайна!
Відки би тя ввидіти,
Білявино файна?

Але млака тряска, непрохідна. Дівчина спиняється на березі та хреститься. Вривається струна на чарівній скрипці і мовкне пісня десь за верхами. Тільки лісами лине гомін-вівкання:

Угууу...у, гуу...у, угууу...у.

В лісі вечоріє. Пастухи вертаються додому. Їдуть на конях хлопці й дівчата. Попереду йдуть корови, густо подзвонюючи дзвінками. З'їздять лісовими стежками на кам'янисті лісові дороги. Сопілка грає—свище. Як уже покінчить, зараз же лунає пісня:

Конику воронейкий,
Грива та білейка,
Завези ня, занеси ня,
Де моя милейка!—ааа-ааа-ааа!

Голос підноситься й спадає, вівкає й стелиться по вечірніх росах. Десь ізза яру, зза вершка відповідає йому друга сопілка й пісня.

Але на ліс запав сумерк. Із потоків і млак підноситься білий туман і лягає на галявині серед лісу. Там малесеньке озерце. Крізь темряву лісу проривається місячне проміння. По ньому, як по золотих нитках, танцюють мавки. З гущавини виходить лісовий король та вибирає собі дівчину з-поміж мавок чи може з поміж тих із села, що заблукались поночі по лісу.

Чому, коню, не п,єш воду?
Ци дорогу чуєш?...
Чому сину, Василику,
Дома не ночуєш?—журиться мати.

Василя ніщо не втримає дома. Як місяць зійде на небо, на нього нападає чар: він іде в ліс. А там під лісом—чи не марасник стоїть? Кремезний, довгобородий, схрестив руки на грудях. Треба попри нього скрадатися дуже потиху. Він задивлений у срібні стежки, що біжать від місяця. Але людський дух може його пробувати і тоді смерть такій людині, що порушила його мрійливий сон. Василь скрадається тихцем.

Уже в лісі! Пітьма зловісна приймає його. Продирається крізь кущі. Тільки латкаті тіні повзуть по стовбурах, біжать за ним та кидають мертвецьку блідість на його обличчя.

Хрусь! хрусь!—гомін пішов лісом. Василь припав до старої ялиці й ледве переводить дух. Хтось стоїть між деревами, простяг руки, на пальцях довгі кігті. Це страх лісовий. Але не спинить Василя! Он яр. Над ним сріблиться зелений мох, а довгі тіні падають на млаку. Ліс зашумить часом і вмовкне.

Над яр виходить жовтоволоса дівчина, нібиз-під землі виросла. На обличчі горять іскрами чорні очі. Заспіває:

Бодай би ся завалили,
Верхи з кичерами!
Чий бис ся змагав милейкий
До ня вечорами.

Стоїть та й наслухує. Трісне гілка в лісі. Піде луна, а далі тиша. Сова закричить, а ліс мовчить. Розчісує своє жовте волосся та кидає в яр. Воно сяє блудним вогником та кружляє, як іскра в темряві. А Василеві серце б'ється. Від її волосків сріблиться млака. Її сміх лунає по лісу.

Стоять над яром, обнявшися, а Василь просить: повідж ми, Оливино файна, відки ти, та няй тя засватаю. Не можу я поночі скрадатися в темний ліс, бом ня стара мати варує. А життя ми нема без тебе, ні вдень, ні вночі. Для тебе м кинув у селі дівку із сивими вічками.

Як кинеш вітця і матір, як прокленеш Бога, твоя буду!—

припадає губами до його губ, очі її горять, як вогонь, а руками, наче гадинами обвела його шию.

Мовчить ліс. Де-не-де тільки блідне місячне сяйво покрадається крізь гущавину. Темряв криє тайну Василевого кохання. Василь стає блідий, блідий, щораз блідший. Усю кров з нього виссала відьма— його солодка коханка. І Василь уже не тямить себе: вирікається вітця, матері й проклинає Бога.

З реготом западається у млаку чарівна коханка і блідий парубок. Над ними закривається трясовиння. Серед нього слідами сльозить гнила вода, на ній іржаві плями, наче кров.

Але є в році такий день, може в ніч під Купала, а може під Великдень, коли грішники каються. Тоді оживає і млака.. Стоять серед неї, обнявшися Василь і бліда мара, а над берегом ходить його дівчина, ломить руки тай плаче.

Милейкий, милейкий!
Тос ми не щирейкий,
Тос ня зрадив, тос ня звів
Що зяль ми тяжейкий.

Але, як у церкві співночі бовкне дзвін, западаються усі в млаку. Тільки кружляє над нею гнила вода із кривавими плямами. А дівчина-пастушка стане над яром та си заспіває:

Ци я така нещаслива,
Цим така нещасна?
Ци моя зірничейка,
На небі погасла?

Може так вона жалує оту білявину, що їй Василя мара відчужила, а може й про свою долю думає: за нелюба батьки хочуть її дати.

А ліс стоїть споконвіку та шумить собі у вітрі.

У ЛІТІ

Як і всюди в таких місцевостях, як оце наш Розлуч, в літі життя набирає іншого темпа. Правда, на полі все йде від віків тим самим ладом: сінокоси, жнива. Але до багатьох сіл, а головно в горах приїздять в літі люди з міст на відпочинок. А вже в Розлучі рух такий, що аж гей!

Спершу приїздять чоловіки, чи теж чоловіки зі жінками, оглядають хати та винаймають мешкання на літо. Тут вже на зупинці чекають їх посередники, або самі господарі: — Пан потшебує мешкання? Дам пану бардзо ладне. Ілє тшеба єден, два, тши покоє? Блізко ґосціна, чи под лясєм? Такі і багато інших питань ви чуєте на зупинці. Це шваби, або жиди. Виходять теж на зупинку й ґазди, але вони статочні, держаться оподалік від оцього торгу. Дехто з них фірманить. А вже, як там пани схочуть винаймити у ґаздів, то чому ні. В нас і у ґаздів файні хати. — Але у ґаздів винаймають звичайно аж пізно: тоді, коли вже усі кращі доми в літнищі заняті, або коли хтось шукає дешевшої хати, бо відома річ у ґаздів та й на селі інша справа, як у місті—між швабами й жидами.

Згодом приїздять вже сім'ї. Поїзди стоять довше, вивантажують пакунки. Там коші, скрині, мішки. Безліч! Дехто їде навіть з ліжками, матрацами. Тут щітка стримить, з-поза сітки ліжка, там мітла виглядає з-поміж матраців. Подушки, перини, домашна посуда. Та бо у нас не так то по панськи, як десь у великих літнищах, у славних і дорогих пансійонах. До нас не їдуть багаті, найбільше їде такої собі урядничої інтеліґенції, та ще й з багатьома дітьми. Є чимало лісу, є де бігати, є ягоди, гриби й життя не таке дороге, як десь в Яремчу, чи Ворохті. А жидів—жидів усюди багато. Ця публіка рухлива, завжди оживлена, счинює багато гамору й шуму. Згодом ви побачите їх у різних чудернацьких одягах, із закопанськими топірцями, в ґуральських, чи гуцульських капелюхах, жінки в крикливих піжамах, або коротких штанцятах. По лісах гамір і виклики. Різні дивачні співанки, найчастіше всілякі модні фокстроти.

Купують вони все. Хай тільки покажеться жінка з чимнебудь в руці, кличуть: — Слухайцє кобіто, цо несєцє? Навіть в полудне, коли жінки несуть в поле їсти, вони займають їх, хоча кожен повинен знати, що в оцих глечиках якийсь борщ, чи молоко, чи чир для косарів, чи женців. Переловлюють жінок на гостинці й на стежках, ходять до села, від хати до хати та купу-

ють все. Люди часом дивуються, що пани такі голодні, інколи заздрять їм, що мають так багато грошей і не мусять працювати, Бо ж бачать їх на дозвіллі, цілий час над річкою, або в лісі. Не можуть собі уявити, що ці люди працюють теж. То прецінь пани. Що вони голодранці, дуже часто якось не вміщається в ґаздівських головах. Але є й такі, що насміхаються, лаючи їх жебраками, чи циганами. Статочні ґазди дивляться з погордою на оцю публику, без ґрунту й дому. Та й сорому то не має! Бо ж і хто таке бачив: над потоком усе мало не голе. Й ходять жінки теж не дуже одягнені. Але люди у своїх сорочках з ковнірами та довгими рукавами, у сіряках, де ж би вони роздягнулися отак перед всіми та ще й купалися. Запитайте ви Марисю, коли купалася. — Ще як ня мати купала, том ся не купала. То ще дітвакови, як дітвакови, але старшому не файно. А пани стиду не мають! Не раз стоїть чоловік, чи жінка на полі та дивиться на тоту голячню, а далі плюне та й перехреститься. Образа Божа, тай тільки!

Та які б оці пани небули,одна з ними вигода: винаймили хату, та й файно заплатили, ціле літо купують яйця, молоко, малини, гриби. Пізніше, як від'їдуть, дівка розвине вузлик, що його нав'язала в хустці, та почислить ґрейцарі. Буде на хустку, інколи навіть на черевики. Ґазда має за що далі будуватися, не поспішаючи: одного року стіни, другого дах, третього вставить вікна й виправить. Так поволеньки постають ґаздівські будинки для літників. А те, що вигукують, виспівують в день і в ночі—то вже байка. Навіть молодь іде дивитися, як пани танцюють. Там в ресторані грає музика, й є на що подивитися. Правда й моду потрохи беруть собі молоді.

Вже в неділю побачите Гриця, чи Миколу в ґранатовому, чи бронзовому міському одязі, з краваткою, у бронзових черевиках —по панськи. Старі ґазди трохи негодують, "бо тото панцьке дороге та й ся скоро сходжує". А ґаздівське на ціле життя. Ну, але молоді, молодими. Дівки теж замість лейбиків, аксамитні ґорсети кажуть собі робити. Та ще й вибивані, цяцьковані лелітками. Отже Рівнякова Олеся має що робити.

Та сезон короткий. Ані не оглянетеся, як минули отих два місяці. А ще поправді ґаздам ніколи й приглядатися. Пора у нього гаряча: сінокоси, а там і жнива. Та й бульби дають багато роботи. Тричі треба до них руки прикласти: як тільки посадите, то скибу треба посікти, потім рухати, а потім огрібати. Бо то земля тверда, а садять за плугом. Так, що робити є шо. А ще заки вийде в поле, Кася, чи Ганнуся скочить в ліс та хоч знає-

миці свої обійде та подивиться за грибами. Бо так шукати нема часу. Але кортить. То нераз по ночі під лісом сидять та чекають, що б розвиднілося, а тоді швиденько в ліс, хап тут, хап там гай побігла, як ота коза. Бо такой без грибів нема що їсти на переднівку. Отже біляки продають панам, або сушать, а в гор-

Стрий дівчини із околиць Турки.

щок іде гірканя, лиска, масляк, козар, голубінка, а вже потім підпенька.

В неділю до полудня, як в церкві є відправа—гріх іти в ліс. Але пополуднувавши, таки треба піти на ягоди. Як такий час, що дозріли ягоди, чи малини, чи яфини, а потім вже черниці—то в неділю в лісах людей, а людей! Аж червоно від хусток, а ліс гомонить співами та розмовами. Зараз же потім біжать із повними коробками, кошиками, чи дзбанками між панів. Свіжі ягоди пахнуть лісом і сонцем, так і надять своїми солодкощами. Хто б там собі відмовив! Ґазди знову в неділю по обіді, їдуть з

панами на прохід. Позасідає їх на віз, як тих ци ців на ярмарок, та й кажуть себе везти. То чому б там не везти? Сидить ґазда, помахує батогом, курить добрі цигарки, бо то пани частують. Та й не поспішає. Бурцьо, чи Карий іде собі нога в ногу, а гостинець добрий, весело їхати, хоч би й у Турку.

Та звичайно далеко вони не їдуть, тільки у Явору купатися у Стрию, або у Стрілки до Дністра. А пять злотих, а може й більше, можна заробити. То ж їдуть. Тільки нераз постають жінки перед хатами та тільки руками сплескують:—ото тотих панів насідало, що циганів, фай би їм було. Або воду: є в долішньому кінці таке джерело, що вона з нього б'є та нафтою смердить. А пани возьмуть собі горнята та й ідуть пити тоту воду, що навіть їміня не пилоби. Та й ще друга вода є в лісі, за великим мостом. Та вже зігнилими яйцями смердить. Но то віддавна всі знають, що то вода гістцьова. Як кого руки та ноги ломлять, то файно в тій воді купатися. Як хто на очі боліє, то йде до тої води промивати. Але мус щось за собою лишити, аби хвороба не вернулася. То там коло води різних шматок накидали: кусок сорочки, кусок півки, й так різні шмати. Абися челядина хвороба відпустила. А пани тоту воду пють. Але в панів нічо, як у людей!

Але бо на Спаса зачне падати дощ, часом попадає та й стане. Але бо іншим разом таки паде й паде. Тоді пани зачинають нудитися, через вікна виглядати та все питаються, чи буде погода. Хоча ґазди обіцюють погоду, то слота йде низько горами, дрібна холодна мжичка сіє по полях, а холодний вітер колотить жовтіючі вівси. То вже зачинають пани вибиратися в дорогу. Нині їдуть тоті від Вальтера, завтра з тих віліїв, що під лісом. Марися й Стася. А потім вже всі. Їдуть то ніби діти до школи та й то ті пани ніби якусь роботу мають. То вже знову фірманка за фірманкою. Потяги довше стоять, та й ладують речі. Ще ви не оглянулися, а вони вже й від'їхали. Не довго того було, але й то добре.

НЕДІЛЯ

В хаті Старого Пана пізнати, що сьогодні не робочий день. Не гомонить приладдя, робітників нема, ніхто не спішиться вставати. Сам Старий Пан навіть трошки довше лежить у ліжку, подрімуючи. Тільки Ганя встає вчасно, бо в неї досить роботи при господарстві. Ще не оглянулась, а тут вже й дзвони дзвонять. Летить їхній спів по полях і лісах, відбивається об збоча гір та десь там мовкне, аж під вершками. Але бо в горах, далеко летить голос. Десь там здалеку долітає ледве вловимий звук дзвонів: певно зі Семречки, бо вона найближче від Розлуча. Недільної тиші навіть вітер не полошить. Так це дзвонять на утреню й Старий Пан збирається зі Стефою до церкви. Оце йдуть стежечкою поміж полями. Вже на них зеленіють смужки озимини, навіть яре вже зійшло та покрило жовту землю, ледве помітною щіточкою зелених прозябців. Де-не-де з-під скиби вилазить картопля. Десь там загублений між небом і землею, співає жайворонок. Сонце золотить бойківський світок та благословить цілотижневий труд. Батько й донька йдуть мовчки, одне за одним—стежечка вузесенька. Церковця за прогоном розсілася на цвинтарі, під старими липами. Вона крита бляхою: то "американи" прислали гроші. Кладовище обгороджене парканом із кілків. Від кожної стежки фіртка. Вона відчиняється так само скриплячи, як і на ґаздівських обійстях. Але з церкви долітає спів крізь відчинені двері. Спів на своєрідний бойківський спосіб, що в деяких місцях бере ритм коломийки, як от весела мельодія Іже Херувими. Вже сидять обоє Миколайчуки в лавці й слухають оцього співу. В церкві пахне кадилом, воском свічок та маслом, що ним ґазди намазують голови. Крізь вікна світить сонце й видно синяву. В перервах між співом і відправою вривається шум потока й здалеку приглушений спів лісу: він теж править свою Богослужбу. Потім, як все кінчиться, виходять люди, ступаючи глухо, в ходаки обутими ногами. Під церквою стоїть гурток пестро одітих жінок. До них приступає Стефа та вітається з одною й другою знайомою. "Та вжесте виїхали?"—питають, усміхаючись прихильно—"та вже ся лишите з вітцьом?" Стефа розказує, що має працю в місті й що приїхала тільки посадити "ружі"—так називають усі квітки на Бойківщині. Стефа говорить по бойківськи, це вона одинока з усіх дітей Старого Пана. Люди хвалять її за це й кажуть: "ци видите, пани, а по нашому вогорут, бо то єнчий по польськи. Кілько їх виїздить на сезон, то нихто не говорит по руськи. А тоті Нико-

лайчуки відиш не такі пани, як єнчі".

Старий Пан теж говорить з ґаздами. Он стоять біля нього два найважніші майстри: Никола Когут та Андрій Рівняк. З ними Старий Пан обговорює згрубша план своєї роботи в наступному тижні: скільки робітників взяти та котрих. А там надходить старий Панькович і Николайчук нагадує йому: скажіть свому Ількови, що б не забув завтра прийти та най кличе зі собою Пахона й Панька. Останні виходять із церкви священик та інженер Совацький. Обидва молоді та доволі високі. Тільки о. Конюх широкоплечий і повновидий, а інженер дуже стрункий тя худий. Вони теж приступають до гурта та вітаються з Николайчуками. За хвилю народ з цвинтаря розсипається й по стежках, серед піль виглядає, як розсіяний мак. Николайчуки йдуть знову стежкою до дому. З ними йде сільський письменник Андрій Кисиличин. На неділю він одягнений в білий полотняний одяг і як усі ґазди, гладко поголений. На його щоках круглі румянці, його карі очі мають в собі задумливість і разом з чорним вусом, надають своєрідного чару його обличчю. Андрій розказує Стефі, як перебув зиму, та що написав. Снує свої мрії: написати історію села, зібрати співанки, написати про панщину. В зимі написав п'єсу (Андрій дуже любить цю назву й цей рід творчості) під заголовком: "Три спільники". Її ставитимуть певно в літі в читальні. До обіду сідає з Николайчиками теж і Андрій і за їжею далі розказує про свої літературні справи. Потім запрошує господарів відвідати його, аж там на Гришівці. Андрій дуже бідний ґазда. Вибрався він зі села на новосілля он там під лісом, вимінявши свій кусок города в селі за стайку поля під лісом. Ледве трохи бульби з неї збирає. Бідують його діти та чорнява Настуня, жона. У літі часом тільки Старий Пан візьме Андрія до роботи, бо робітник з нього ледачий. Та й Настуню часом покличуть прати, чи щось при хати помогти. Пару ґрейцарів все їм із того капне.

Разом із Андрієм виходять обоє господарі з хати. Батько з донькою йдуть на Кизявицю проходом, Андрій іде додому теж цією дорогою: на захід. За ногами їм путається Мімі. Раз доторкає носом панової ноги, то знову Стефиної та йде без зацікавлення й охоти, наче сповнюючи немилий, але необхідний обов'язок. Оживлюється тільки тоді, коли Стефа нахилюється до неї попестити, або поговорити. Виляє тоді хвостом та проситься на руки. На руки очевидно її не беруть і вона зідхнувши важко, йде далі за ногами своїх господарів.

По камінцях Студеного, що ледве снується в ярку, проходять

на другу сторону й прощаються з Андрієм: йому дорога ліворуч до гори, на Гришівець, а їм праворуч на Кізявицю. Потім батько й донька йдуть широкою, гірською стежкою, що піднімається серед прорубаного лісу та береться на вершок Кізявиці. Спершу біжить вона лагідно, але в останній частині стається дещо скрімкіша й вужча, поринаючи між старі смереки. Кінчиться разом з лісом: зачинається круглий, малий наче бабка вершок Кізявиці, порослий травою. Сідають на ньому й дивляться на гори, поля й ровини, на світ цей мальований, межераний, лісами тканий, горами замаєний. Вдихають пахощі лісу та слуха його пісні, зложеної з шуму дерев та співу пташок. А там внизу далеко на обрію, сонце хилиться за Маґуру.

— Гарно як! Я стільки літ їжджу тут і завжди находжу нову насолоду в оцьому виді з Кізявиці! — говорить Стефа — дихати так широко, просторо, радісно й запашно!

— Ти завжди була ентузіясткою Розлуча, більше, як хтонебудь із моїх дітей.

— Від малої (ми зачали їздити до Розлуча, як мені було вісім літ) я вважала його за найкращий куток світу. Тато нагадує собі, як ми їздили в Альпи й над море. Стоячи в Трієсті на Обчиню, їдучи через Зальцкамерґуд, чи теж сидячи над морем у Ґрадо, я завжди так дуже тужила за Розлучем. Відкіля б я не приїхала, з радістю я вітала ці наші гори, коли мої босі ноги станули на м'якій траві нашого городу, я відчувала якусь силу, щось велике і радісне, що наче входило в мене від оцієї землі. Це тимбільше дивне, що я народилася у Львові. Але ж ціле моє серце виповнила любов до цих гір тут і до нашої хати.

Дивилися в напрямі на схід униз. Там поза потоком, що снувався наче срібна ниточка, прикучнула Кичера. Із Кізявиці вона виглядала низенька й як би не трохи ліса на вершку, можна б думати, що це далекі поля. Хата Николайчуків наче малий грибок присіла під лісом, накрита червоною шапочкою з черепиці.

— Гарно так дивитися з гори на наше обійстя. Коли я будував ту хату, люди дивувалися, що оподалік від дороги та села, на горбі. А мої товариші сміялися, що я будуюся на вітрах і протягах. Але мені тут подобалося. Як би я був побудувався біля гостинця, нині я був би серед гамору літнища й не мав би я того спокою, що маю у себе.

— Кичеру я люблю, але Кізявиця є вища й вид з неї кращий. І завжди будучи малою дівчиною, я мріяла побудувати тут на цьому вершку такий готель, як ми бачили в Альпах. Мені ввижалися ошклені веранди, а там зубата залізничка, вагонетки на линвах, що виїздять на гору.

— О, то дорога, недосяжні мрії. Тут серед лісів, оподалік від села, на вершках. На це треба б мати великий капітал. Я от не маю защо купити тих кілька пасмів поля, що повище нашого паркану. Ґазди відгрожуються, що продадуть жидам. Тоді мені під сам паркан влізе хтось з якоюсь великою будою, з гамором, смітниками й відпливами та заслонить мені вид на ліс. Стефа мовчала, роздумуючи щось глибоко.

Сонце сідало за гори й Николайчуки сходили вниз. Потім ішли між полями й кожне з них думали свої думки. Вже були на подвірю, як на ясне небо заходу зійшла вечірня зірниця. Сіли на лавочці відпочити та дивитись, як запалюються зорі. Й Стефа сказала:

— Тату купіть це поле. Ці гроші, що ви мені дали колись на виряд, як би я пішла заміж, мені тепер не потрібні. Пощо вони мають стояти в банку. За них ми купимо поле. Договоріться з ґаздами, а я приїду наступним разом і ми докінчимо цю справу.

— Трохи ніяково мені: замість грошей, матимеш сухе, неврожайне поле, покрите папоріттю і ялівцями.

— Нічого тату. Переді мною ще життя й гроші я ще зароблю. А полем я так само тішитисьму, як ви.

Високо й далеко ясніли зорі на весняному небі. Маєві хрущі гуділи, літаючи низько над землею. Кичера шуміла зтиха в нічному вітрі. Зі села долітав гавкіт псів та ричання корів.

Скеля Довбуша.

САД СТАРОГО ПАНА

Копали бульбу. Тепле, осіннє сонце ласкаво пестило жовту землю. За ударом мотики перевертався кущ. Його обтрясали об мотичівно. Відпадало кілька менших картоплин. Їх підносили й кидали у відра. Стукотіли глухо, падаючи. Потім ще перекопували ямку й видобували з неї ще кілька картоплин. Пахла зів'яла матина та свіжо-викопана картопля.

Може би ми зайшли з другого кінця Ганю—пропонувала Стефа. — Я бо дуже не люблю потім дивитися, чи далеко ще до кінця. А так, як нам лишиться серединка, то з одного боку чах, а з другого мах і вже готове.

Ба то всьо одно панно. Чи з того боку, чи з того, робота на наші руки.

Я бо знаєте маю таку натуру, що я не люблю кінця. Коли я вчилася, то останніх карток книжки, я вже не мала терпеливості докінчити. Коли я читаю, то так десь в половині книжки прочитаю кінець, а тоді вже поволеньки собі читаю далі. Й як на полі роблю теж люблю наперед зробити кінець.

- Та то смішно. Бо робота, чи з кінця, чи зі середини, все та сама.

Все ж зайшли на другий кінець поля під паркан і зачали там викопувати картоплю.

Глибоке, темноблакитне небо роззолочене сонцем, сміялося останнім золотим посміхом вмираючої осені. Високо в синяві летів ключ журавлів. Кракали протяжно, сумно, пливучи небесним шляхом. Копалі поставали, одну руки оперли на мотичині, а другою прислонили очі та дивились назустріч журавлям. А вони віддалювались і десь западали за горами. Ще з далека й щораз слабше доходила їхня тужна пісня. Земля під нею лежала розмежована смужками жовтих піль, пустих під цю пору. Бігли оці смужки в даль аж доки не допали он там до гір, чи до лісу.

Ще де-не-де тільки зеленіли отави, припавши на береги потічків, що збігали з Панів.

Вже замовкла тужна пісня журавлина. Людям і землі вона залишила якийсь жаль, чи журу.

—Ци видите: зима йде. Журавлі полетіли, а потім полетять дикі гуси, а зараз потім сніг паде.

Стефа зідхнула. Роки йшли за роками й снувалися сірими смугами, як оці тут поля. Й знов іще один з них канув у минуле.

. . . . . .

На долішному полі Старий Пан з Ільком садив сад. Рівно, під міру Старий Пан розділив поле та визначив місце на кожну деревину. Ілько копав ями. Потім кидали ріща та солому й запалювали. З ям виходив запашний дим і сірими, лінивими клубками повзав по полі. Потім Старий Пан вкладав деревину, а Ілько обсипав та обтовкав землю. При чому Старий Пан приговорював от так собі до роботи.

— То вже доньчин сад—говорив. — То вже вона привезла зі собою ці деревцята.

— Ба, а врожай чий буде? — питав Ілько.

— Ого!—засміявся Старий Пан. — Заки ми дочекаємося того урожаю! Це молоді щепи, як там вродять по кілька яблучок, то ми за них битися не будемо.

— Люди мовили, що ту ся сад не вдасть. Що поле ледаке тай зимно.

— То, що поле ледаке, то правда, але тепер маємо навіз від нашої Биньки й деревцятам буде що дати. Що ж до клімату, то значить тепла, вітру й висоти, то правда, що тут не кожна деревина буде. Ти ж бачиш, що угорські сливки не дозрівають. Зародять так гарно, а прийде приморозок і зварить. Ніколи я ще з мого саду ні одної сливки не покушав. То ж тепер, як тільки похолодніє, я зриваю сливки й ми робимо зі зелених повила, так пів на пів мішаючи з яблуками, з отої яблуні, що за стайнею, бо вона родить завжди багато яблук, але вони до їдження не добрі.

Дійсно за стайнею стояла невеличка деревина, ціла обсипана жовтавими яблуками. Запах вони мали гарний, але трохи терпкавий смак.

— Будут пан мали, що варувати поночах. Щепи низькі, то хлопці зі села будуть лазити тай шкодити.

— Га, що ж, варую тепер мій старий сад, то буду варувати й ці молоді деревинки, то вже за одним заходом.

Бо й дійсно. Поночі приходилось старому Панові доглядати сад. Інакше хлопці не лиш обтрясли б, але й поломили б гілля. То ж доглядали його оба з Ільком. З вечора Ілько спав десь так до півночі, а Старий Пан ходив, потім вже будив Ілька й Ілько походив трохи, а далі Старий Пан докінчував, щоб хлопець міг виспатися.

Так ото ходив Старий Пан по саду. Одягнений у теплу нагортку взявши свій бук у руки, мандрував із ним від дерева до дерева. Інколи зупинявся під одним, чи другим, доторкав своїми шорсткими руками стовбура й щось приговорював. Старий Пан нази-

вав оці деревцята своїми дітьми. Посадив їх, як його діти були ще малі, доглядав їх та милувався їхнім квітом та овочами. Оце тепер доглядав їх, коли вже кожне з них мало по тридцять літ, а діти Старого Пана розійшлися по світі. Потім Старий Пан сідав на лавочку та дрімав.

Запросити Мімі на такі нічні проходи було неможливо. Вийшовши з паном на подвіря, вона згорталась в клубок біля його ніг та плакала жалко, не бажаючи рушитися ні кроком далі. Коли ж він всетаки кликав її, дещо віддалившися, вона підповзала до нього та скавулячи винувато, дряпала його лапкою по нозі.

— Ходи на руці, ходи. Вже я бачу, що з тебе жодного пса не буде, бо ти боїшся ночі. Ходи на руці, пан сховає свою собачку й собачка не буде боятися.

Пан брав собачку на руки, ховав її за пазуху нагортки й щойно тоді Мімі заспокоювалася.

Так Старий Пан доглядав свого саду, найчастіше сам, бо вже хотів, щоб Мімі собі спала в хаті. Інша справа, як у Мімі була дочка. О! Боська не боялась самого чорта, не так ночі. Вона почувалася прекрасно й варувала разом зі своїм паном. Її мама могла собі спокійно спати в свому ліжкові в кухні.

. . . . . .

Доглядання саду не тривало довго. Швидко прийшли приморозки й прийшлось зірвати яблука, які були—хоча вони дуже радо ще побули б на дереві. Їх дбайливо поукладали на полицях у пивниці. Аж до весни служитимуть, Старому Панові, як присмак, й як дарунок для дітей, яким час від часу посилає коробку запашних, Розлучанских яблук зі свого саду.

ПІДВАЛИНИ ПІД ЧИТАЛЬНЮ

Недільне пополудне лежало затишшям над селом і полями. Та сьогодні воно різниться від таких днів в році.

Читальня в Розлуці до цих пір була в звичайній хаті й не багато в ній було: лава тай стіл. Тих кілька книжок, чи газет лежало в невеликій шафі, що стояла на місці мисника. Навіть аматорські вистави відбувалися в священиковій стодолі, для них не було місця в читальні. Тож із розвитком села, ґазди рішили побудувати читальню, чи пак народний дім. Тут вже не один раз вони приходили радитись і Старого Пана й інженера Совацького. Врешті був в Турці український банк, що називався "Сила", відкіля дістали позичку, був Ревізійний Союз у Турці й всюди там були кооператори, інтеліґенти, патріоти. Тож порадитися було в кого. Треба сказати, що Розлуч не належав до багатих сіл, ощадности, що їх селяни мали здебільша в турчанській Касі Стефчика, що постала значно раніше від українського банку, як теж у нашому банку були невеликі. Зате позичок було багато.

Якщо йдеться про банк "Сила", то він постав у 1928 році. До сих пір були два польські банки, між ними оця каса Стефчика та два жидівські. Коли в двадцятьвосьмому році випала велика повінь, що заподіяла чималі шкоди в селах над Стриєм і Дністром, треба було дати їм чималу поміч. Якраз у тому часі УНДО прислало на передвиборчу аґітацію. Одначе ця партія була така сильна в повіті, що аґітації не треба було зовсім. Тож і зійшлося кілька поважніших громадян та вирішили заснувати за ті гроші банк, користуючися теж при цьому ощадностями фондів споживчих кооператив. Так постав у Турці український банк, а його директор Кузьмин старався з тої пори спрямувати грошевий оборот повіту в русло банку.

Так то розлучанські ґазди вирішили будувати нову читальню. Оце сьогодні свято посвячення підвалин читальні.

Йдучи сільською, каменистою доріжкою вгору заки наблизитись до церкви, треба пройти через кладку над потоком, що скаче по камінні та шумить собі й муркотить. У ньому плещуться гуси й качки та бовтаються сільські діти. По той бік потока на невеличкому горбочку заклали підвалини під читальню. Прямокутний простір величиною в пересічну бойківську хату, вже обведено першими бельками. Простір ділився на дві часті: меншу, що в ній мала бути читальня й більшу, що в ній мала бути театральна заля. Тепер через обі частини стояли столи, закриті білими скатертями та заставлені тарілками.

Оце зійшлися гості: поважніші ґазди, сільська інтелігенція — священик, інженер Совацький, обоє Марчуки—Старий Пан уже нездужав, його не було, як теж учительки та декілька інтеліґентів із Турки.

Після відправи й посвяти, люди засіли за столами та стали частуватися. Був там хліб із ковбасою та содова вода. В ті часи набрали великого розмаху відродженецькі, протиалькогольні ідеї, алькоголю майже не вживалося, особливо на патріотичних святах. Після цієї скромної перекуски були промови. Промовці говорили як звичайно при такій нагоді: яка це велика подія для села, скільки треба по ній сподіватися та всі бажали селу якнайбільших успіхів. Говорили й розлучанські ґазди, вони не привикли виголошувати промов, ані не забирали голосу в інших окрім ґаздівських справах. Оце говорить писар Федьо Копач. Поставний, чорновусий ґазда. Він підкреслює значення читальні в Розлучу для цілого повіту та труднощі з якими прийшлося бороти громаді такого села, що б в кінці приступити до будови нової читальні. Він дякує місцевим і турчанським інтеліґентам за допомогу в цій справі. Після нього говорив Лесь Гивлюд, кооперативний крамар.

— Біг дав дожилисме нинішної днини. Поправді малисме туту читальню будувати ще якісме били парубками. Може би потім село від неодної біди устереглося було, а наші діти були би не такі темні, якісме їх випустили в світ. Ба, алесме били самі між собов ґазди. Не було никого би нам порадив, чи поміг. Які в нас ксяндзи били в давнину, самі знаєте. Отже тоти ксяндзи тілько в біду нас завели. Прийшлося нашим ґаздамм сідіти в Талєргофі, а пак мадяри по деревах вішали. Так нас вели наші ксяндзи. Ну, та тото минулося і хто жиє то жиє, а вмер то най спочиває з Богом. Але бо типир настали єнчі часи. Нарід став свідоміший тай більше письменний. Але бо наша справа за плугом тай в поле, а ще в лісі. Ми на політиці не вчені. Але ви — тут Лесь звернувся до турчанських інтелегентів—ви панове сідите за зеленими столами і так як наша справа в полі, так ваша в політиці. Як ґазда веде плуг, так ви маєте везти той плуг, що оре не наше поле, а нашу душу і наш розум. То вам тілько єдно повім: дівіться добре, як і що тай куда нарід ведете, бисте го знов не завели в біду.

Лесь сів, але його слова ще довго гомоніли в душах приявних. Це бо в інших селах ледве прогомоніла хвиля тяжких подій: пацифікації. В турчанщині її не було в двадцять восьмому році. Не було й потім. Але неспокій висів у повітрю та хитав і так

не тривкими підвалинами польської Речипосполитої... Що ще могло статися в отих селах, порозкиданих поміж горами? Чи не прийде час, що вони залишаться самим собі й всеціло понесуть тягар української політичної думки, визвольних змагань і відповідальності за ідею, якої зерно сіяла наша інтеліґенція.

У дорозі додому Марчуки роздумували й обговорювали оцю важну подію. Зокрема застановлялися над глибиною думок, що їх висловив Гивлюд. Як би не було, для Розлуча це велика подія. Село з трудом і мозольно ставило кроки на спільному всенародньому шляху.

Михайло Воробець із Лолина демонстрував гру на дуді на вечорі народньої ноші у Львові.

МАРІЯ ЛЮБОМИРА КУЗЬМОВИЧ ГОЛОВІНСЬКА, 1904 —

Нар. в Бруховичах, пов. Перемишляни в священичій родині, доня о. Івана нащадка осілих чумаків в Тернополі, від 1910 р. пароха, згодом декана в селі Лавочне (Скільщина). 1922 р. закінчила ґімназію СС Василіянок у Львові. В 1926 р. вийшла заміж за о. Василя Головінського, пароха Зарваниці, де й жила до весни 1944 р. Від 1949 р. живе в Філядельфії ЗСА. Мати четверо дітей. Почала писати вже в ґімназії.

Написала: "Сефта", збірка бойківських оповідань, вид. "Америка". "Чічка" бойківська новеля, "Дзвонар Лука" — бойківське опов., "Крізь вікно" — уривок з дневника, оповідання для дітей "Горбатенька". Сценічні картини: "Листопадова ніч", "Матуся", "Марія" з часу вивозу на Сибір, "Попудник на основі бойківського повіря. "Осіннє листя" — нариси і короткі оповідання, що вийшли збіркою. Усе у видавництві "Добра книжка"—Торонто, з виїмком "Дзвонаря Луки", який друкувався у "Шляху".

РЯТУНОК

У вижному кінці села, у хаті ґазди Павла, чимскоріш збиралися на залізничу стацію.

Марія, ґаздиня, наоспіх пакувала молоко та хліб й зав'язувала у вузлик.

Руки їй трусилися й вона ціла наче б недоладу збиралась та бігала по хаті.

Павло від сусідів довідався, що до тягарових вагонів з коминками, які зночі стояли на стації, заладовано жінку його друга враз з дітьми.

У їхньому селі ніхто й не додумувався чого такий порожний поїзд там спинився. Це ж вузлова стація й різні поїзди переїздили й спинялись якраз на рейках під горою.

Друг Павла перед арештуванням втік за границю. Працював у підпіллі й був більш загрожений від нього.

Збирався й Павло. Натягав сіряк й говорив.

— Ходім! може хоч дещо поможемо!

Дорогою люди людям переказували нічну подію.

Хати, насилу забраних людей, стояли з відкритими дверима, худоба по стайнях домагалась паші. Пси вили по опорожнілих ґаздівствах.

Ліс, по цей і той бік села, на збочах насупився. Потемнів. Заносилось на сніговію, а під ногами ще скрипів сніг.

З тягарового поїзду під горою, продирався стогін і плач малих дітей. Там люди з цілого району.

Стійкові, піднісши високо ковнірі військових шинель тупали ногами, розгрівали свої руки й ходили вздовж рейок. Низько на вуха насунули, прикрашені червоною пятираменною зіркою, шапки.

Поза вагонами, від насипу, зі збочі продирались люди з вузликами як Марія й Павло.

Стійкові відганяли, грозили, що будуть стріляти, але люди не вступались.

— Хіба ж це не однаково? Сьогодні їм—завтра може бути оце саме нам!

Не зважали на погрози, а йшли усе ближче.

Деякі зі стійкових відвертались наче б не завважували людей і тоді можна було щонебудь впхати крізь щілину дверей вагону.

З нутра вагонів, крізь тісно загратовані віконця, дивились нещасні на тих, що прийшли і сльози замерзали на обличчі.

— Повикидали як птахів з гнізд, з рідних хат, з рідного села!

На сніжну, білу скатерть збочей спадав іней зі смерік. Лісові звірятка поховались попід великими смерековими гіллями.

А у селі наче б завмерло життя.

Недобра рука зі сходу втиснула поміж ці узбіччя жах й пригорщею дала напитись гіркости.

Марія з Павлом й собі, не зважаючи на погрози, посувались попри вагони.

— Настасьо! Настасьо де ти? Обізвись!

Стійковий відійшов. Зі середини вагону хтось з напругою відсунув важкі двері й тоді... кинула Настася немовля.

— Беріть й ховайте! Не знаю чи повернуть!

На руках ошоломленої Марії перехрестила дитинку й щілина зісунулась. Ледве встигли передати вузлик у руки якогось ґазди.

У Марії й Павла дітей не було. Не могли дочекатись.

Наче б у боязні, щоб хтось не відібрав оцього скарбу, скрадались поза стаційні будинки доріжкою до села.

Напереміну несли немовлятко й тулили до себе.

Вони й не вслухувались вже як важкий, повний болю й сліз поїзд виїздив рейками на закрут у свою призначену дорогу.

Ясноволоса Оленка росла на втіху.

З приходом німців вернувся батько Оленки, але що й німці не

щадили нікого з підпілля, мусів знову критися. Оленка залишилась у своїх прибраних батьків, не знаючи нічого про свою долю.

Забігала у кузьню прибраного батька Павла. За потоком, на луці, поміж безліччю пільного квіття. Гралась зі сусідськими дітьми, а тоді ховалась поміж чічками. Сонце цілувало ясноволосу голівку, маленькі кіски сплетені бурячковою стяжинкою, мінилось прозолоттю у грайливих променях.

Та прийшов час, що німці під напором сили зі сходу мусіли опускати пограбовані, сплюндровані землі. Тоді й багато бездомних з Поділля наїхало у село. На кожному подвір'ю були вози наладовані останками добра. Усі хати, усі стодоли були замешкані.

Марія пішла з Оленкою у свою зимівку. Лише деколи заходила в село, у якому клекотіло наче б в горшку.

Німецьке військо господарило по свому. Бездомні з Поділля подались за Безкид. Подалось за ними й військо.

Знову прийшли війська зі сходу зі своїми давніми порядками, з давними урядниками. Ожили давні донощики й Павло поїхав арештований на Сибір.

Щойно по кількох літах вернувся, коли Оленка підросла на гарну вже дівчинку.

Марія підупала на здоров'ю в часі відсутности ґазди Павла й померла.

Батько Оленки не навідувався, виїхав на захід, бо мама на Сибірі також померла.

Оленка брала знищене ґаздівство у молоденькі руки, господарила як Марія навчила.

Коло неї був її батько, як вона думала, Павло і не було чого їй боятися.

Нічч'ю приходили з лісу Упівці. Село ділилось з ними останнім, ділився й Павло.

Тоді оживала Оленка. Молоденький Упівець Щефан усе частіше заходив, усе частіше втягав у розмову Оленку. Її серденько почало жвавіше битися, її личко рожевіти. На ній усе була чиста, вишита сорочка і дбайливо сплетені коси.

Нераз Павло бився з думками чи не сказати б Оленці, що він не є її батьком, але жаль було смутити. Оленка була весела. Оленка співала по воду йдучи до кернички під горою. Оленка співала і радувалося серце Павла.

Ще не розгорілась у неї вповні любов до Щефана, як сусідка-ґаздиня сказала.

— Павло не є твій тато...

Та й розказала усе як було.

Оленці стиснулось серце кліщами і сльози покотились по обличчі.

— Нащо ви мені то казали?

— Може тобі пригодиться—відмовила ґаздиня і пішла до своєї роботи.

У хаті вже не могла Оленка свобідно порушатись як перше. Почуте від сусідки-ґаздині пригнітило її. Хата зразу стала чужою.

Але й Павло не був свій. Йому знову жура в'їдалась у серце, душу. Він увесь зчорнів.

Довідався, що всіх молодих зі села й околиці мають забирати на роботи на цілинні землі. Оленка - була у тих літах, що могли її взяти.

Нікому не звірювався, нікого не радився.

— Як рятувати? Як рятувати?

І тоді... тоді почала усе настирливіше добиватись думка.

... Одинокий рятунок, коли б міг взязти з нею шлюб! Інакше заберуть і пропаде! Йому вже не довго, старий, а врятувати Оленку може!

Поспіх наглив і... він, коли зі сторонніх нікого не було в хаті сказав:

— Оленко! Я не є твій тато!!

Оленка подивилась на него не то злякано не то сумно. Вона не хотіла, щоб він вдруге повторив, що чула від ґаздині-сусідки.

— Я знаю... сусіда говорила мені...

Павлові спав тягар зі серця.

— Ти знаєш? Тобі грозить нещастя... виїзд на цілинні землі ...

І зам'явся...

Очі Оленки стали великі, великі, повні жаху.

А тоді...

— Я міг би взяти з тобою шлюб... я вже старий... а перед тобою гроза... велика гроза!

Оленці видалось неначе б стіни валились на неї, то неначе б хтось дужими руками розбивав хату. Валив у вікна... у двері ... на тривогу!!!

І вона вибігла у сіни.

Біль тай жаль затрусив її раменами і гіркі... гіркі сльози поплили по обличчі.

Щефана так давно не було!

Загинув? Пішов рейдом на захід? Залишив її беззасхисну на кпини долі?

Тай не було вже для неї вороття.

. . . . . .

Ніччю, щоб ніхто не бачив, у хатинці на убочу, де мешкав викинений з хати старенький панотець відбувся шлюб Оленки з Павлом.

Чи Оленка плакала?

Вона не могла плакати.

А Павлові видалось, що п'є гіркоту, яка є для Оленки рятунком.

20. V. 1967 р.

О. НОВАКІВСЬКИЙ.

ПРОМІНЬ СВЯТОГО СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА ЙОСАФАТА

Викинули зі старого приходства.

У сільраді змилосердились і уділили кусник чужого поля, щоб там побудуватись.

Добрі прихильні ще люди, перенесли стару дровітню і поставили хатинку.

Її шпарами продирався гострий, гірський вітер.

Студінь добиралась нераз, але якось перезимували.

Добрі люди помагали.

Коли потребували помочі, ніччю заходили до свого панотця.

Уся його родина розбилась по світі, багато погинуло у війні. Залишився сам як сирота.

Рідними: збочі, смереки, керничка під горою.

Коли оживало усе в природі, кругом хатинки, оживав і він. Тоді співали жайворонки, зяблики, щебетали ластівки, озивався і перепел та й кувала зозуля неначе шукала за ним — Куку! Куку!

У маленькій кімнатці кілька речей з рідної хати. Тут молився, тут відпочивав.

Гнітила його самота, прикрості недобрих людей, недостатки.

Тоді був пригноблений й видавалось беззахисний. І... у почутті безахистности одержав листа. Він лежав розкритий на столі, у ньому речення як солодкий бальсам: "Приїдь до нас! Оплатимо подорож і будеш з нами!"

Найбільша мрія з усіх мрій—бути зі своїми, з родиною, за якою так тужив.

У першій хвилині наче б відірвався від цеї землі, від цих збочей, від цих лісів.

Летів... біг назустріч своїм... назустріч кращому життю...

А тоді читав і... читав і щераз читав. Руки дрожали, а він протирав свої хворі очі аж ясна усмішка злетіла на обличчя. Видалось йому, що хтось тулить його до себе.

. . . . . .

Йшов запущеною доріжкою як завжди й молився.

На листа ще не відповів. Не співшився.

Доріжкою збочі наближався дідусь. Потребував помочі й сам розраджував його. — Що ми робили б без вас панотченку?!

Взяв його до своєї хатинки.

Прийшов післанець з другого села. Пішов з ним, бо й там люди його потребували.

Утомлений далекою дорогою лісами, але легкий на душі, вернувся.

— Я людям потрібний—шепотіли його уста.

. . . . . .

Крізь ухилене віконце стелились пахощі квітів з луки, пахощі гілок смерекових й молодих шишок.

Увихались ластівки біля старого, знищеного приходства, біля зруйнованих війною будинків й понад новозбудованим колгоспом у підніжжі гори.

Співали пташки.

— Піть—піліть... у загоні колгосподного збіжжя озивався перепел й

— Куку! Куку!—кувала зозуля.

По кімнатці гралося сонце. Наче б у долонях пересипало прозолоттю. По стінах, по іконах зі старого приходства. Грайливим лучем спинилося на іконі святого священомученика Йосафата.

Тоді й пан-отець глибоким поглядом своїх хворих очей спинився на іконі, яку дуже любив.

— Та ж Ти Святий Священомученику більше, о много більше терпів від мене!

Схилив сиву голову.

А тоді фіолетним чорнилом, на клапті паперу креслив слова—лист до родини у вільний світ.

"До мене ще ніхто ніколи так щиро не написав, але я лишуся тут. Не для мене така далеко дорога!"

Скоро збирався, щоб скоро, як найскорше, занести листа на пошту.

— Хай йде! Хай не лежить на столі!

Спішився. Наче б відросли йому крила.

Усе кругом хатинки видалось таке гарне. Такі рідні зелені збочі, пахущі луки!

А до того люди потребували його!

Йшов стежинкою під гору. Смереки, трави, брали його у свої обійми.

На горбі, у долині, став уже лише цяткою, яка скоро втопилась у рідному просторі.

2. червня 1967 р.

З БОЖИМИ ДАРАМИ

По Богослужбі.

Панотець у захристії скидав ризи, а паламар гасив воскові свічі на престолі.

Тоді, знадвору, рвучко відчинилися двері й у поспіху ввійшов старший брат церковний.

— Панотченьку, захворіла моя ґаздиня... прошу з Божими Дарами...

Панотець накинув фелон та наближився до престолу, щоб узяти Найсвятіші Тайни.

Свічі побіч кивоту ще не були згашені.

Паламар прикляк і передзвонив, а тоді засвітив ліхтарню з червоними віконцями і з хрестиком наверху. Ключі від дверей церкви кинув у кишеню сіряка та з дзвіночком у руках простував попереду панотця до головних дверей.

Крізь колірові шибки падали забарвлені промені на поміст церкви.

Панотець з відкритою головою — з Божими Дарами на грудях.

А старшого брата церковного не було вже тут. Він прожогом навпереки загород подався в свою хату. Помити й перебрати діти в чисті сорочечки, підмести хату та засвітити свічку.

По загородах розсипалися роси. Молоде, зелене ще збіжжя у найрізнородніших відтінях хвилювало під дотиком леготу.

З-над збочі гори Ясеня шум смерек перебиваний наче молоточком, у своїх питомих тактах, співом зяблика.

Усміхнулися пахучі загороди, схилили пишні голівки розцвілі квітки краєм межі.

Бо... з руки паламаря розбігаються тони малесенького дзвіночка. Соняшні промені відбиваються від червоних віконець ліхтарні та стеляться золотистим ковром по стежинці.

Біля кернички журкотить потічок і приглушує спів жайворонка, а він на своїх крильцятках підноситься все вище... все вище понад загородою. Лучить землю з небом.

Стрічні ґазди здіймають крисані і клякають із похиленими головами й зложеними руками на грудях, краєм межі.

А панотець поспішає.

Тулить до своїх грудей Найдорогоцінніший Скарб — Ісуса — і молиться.

— Господи... дрібні діти... поможи нещасній... Будь лікарем у тій гірській закутині. Потіхою й Радістю...

Хвилюють м'які загороди й збочі з безліччю роменів, арніки, чічок Небесної Матінки, команиці. Хвилюють голубими клаптиками неба загони розцвілого льону.

Оце м'яке, пахуче довкілля таке притаманне цій гірській закутині, таке своє щоденне, а таке дороге й миле серцю.

І панотцеві так добре йти. Так гарно на душі межами ось цих багатих на свою природну красу загород. А до того як солодко бути разом з Ісусом і безперервно шепотом молитися.

Він радіє також виявом глибокої пошани до Найсвятіших Тайн у стрічних парафіян.

Ішов би так усіми загородами аж у вижній кінець своєї парафії, але з-за збочі вже визирає солом'яна стріха, а далі й хата, де хвора чекає Божих Дарів.

Паламар сколихує дзвіночком.

На призьбі клякають діти в чистих, із льону, вишитих сорочечках. Їх личка ще світяться від води.

Двері сіней і хатні отвором.

На довгому столі, під іконами, горіюча свічка й свячена, йорданська вода.

Олена — ґаздиня — водить очима по іконах над столом і по хаті.

У куті хати маленькі коросна з початим у мистецький взір — із білих, куплених, ниток — мереживом чіпця.

— ...Господи, дай силу докінчити... треба на весілля... замовлене... ніхто в тих селах за мене не скінчить...

На голос дзвіночка повеселішала. Вірила в чудодійну силу відвідин Господа.

Очі її ще спинилися на скрипці ґазди. Грав по вечірках і по весіллях. Він і заступав паламаря нераз та дзвонив на дзвіниці. Дзвони тоді розсі-

вали такі життєрадісні тони поміж хатини села, що їй завжди видавалося: ці тони розсівають радість у життя.

Біля неспрятаних ще кросен, у сінях прикляк з похиленою головою старший церковний брат, ґазда Олени; побіч нього прикляк паламар.

У хату ввійшов Господь.

По Сповіді й Святім Причастю потішав панотець:

— Господь добрий... Ґаздиня подужає... Вірте в Його всемогутню поміч!

— Я вірю, панотченьку, — схилився старший церковний брат, цілуючи руку, та наказав дітям цілувати — простудилася, а доктора нема...

Паламар загасив свічку в ліхтарні, сховав дзвіночок. Панотець скинув фелон і попрямували розцвілими загородами.

Вірив, що в хату цього ґазди прийшов Господь як лікар і приятель.

Олена скоро подужала. Могла сама обійти свої діти, докінчила мереживо чіпця для відданиці, поки всі збочі вкрилися пахощами чічок Небесної Матінки, і в неділю грілася, на призьбі, до сонця та вслухувалася, як дзвонив на вечірню її ґазда.

РЕЙКИ

Шумів прозорий потік. Пінисті хвилі змивали мовчазне колесо старого млина, а його зеленим мохом обросла стріха зсунулася на малі віконця-очі, дерев'яні стіни вгрузли в землю.

Громадський писар, окружений військовою стежею, ішов уздовж села.

Кам'яниста дорога вголос числила кроки чужинців.

Сильним поштовхом розчинялися ворота біля кожної хати.

"На контингент молодих людей" — стукнула несподівана вістка об порожні комори, розсунулась незасіяними полями — і здригнулося село.

Загородами попри межі прокрадалися молоді в ліс. А ліс віттям смерековим заслонив їх та й глузував із чужинців:

"Весна і дітей треба тут."

Свист чужих куль прошивав збіччя, а гори глумилися. Горді чужинці не уступали. Почалася облава́ і йшов той, хто в руки попався.

Із крайньої хати взяли Анну. Заніміла мати. Душу їй вирвали. Висохли губи. Запалі очі глянули глибоким поглядом. Ні одного слова просьби не вийшло з уст. Глянула на газду. Ні один нерв не ворухнувся на його обличчі.

У коморі збиралася Анна. Найкращу вишиту сорочку надівала, неначе б на все відходила з рідної загороди.

Ухилом стояли двері комори. Глянула. Ліс манив. Глянула вдруге, а чужинці біля воріт.

Ліс шумів. Мов перед бурею дрижали смереки, дрижала Анна. А в далині миготіли рейки. Змиті ранньою росою проймали холодом. Видалося їй: вони рейки її життя, бездушні виконавці чужого наказу.

Селом, із відчинених навстіж воріт, викочувалися вози. Коні подавалися нашвидко вперед, бо паротяг свистів на двірці, бо миготіли рейки. Діти села, оточені військовою стежею, з кожною хвилиною ставали щораз меншими цятками та зливалися з буйною зеленню. А воріт ніхто й не зачиняв. От так: відкрилися і нема сили їх за-

чинити. Батьки перухомили на своїх загородах. Їхні очі в'їдалися в сильветки дітей.

Закам'яніли і Аннині батьки. У батька очі темні, лискучі та придушений голос:

— Ни чьес стояти, небого, идеме д' роботі...

З похилою головою попрямувала мати до хати. Глянула на молодших дітей, на свої від жорен опухлі руки, на збіч, на ниву.

Вітер пересипав зелень соняшним золотом.

І знову дві пари очей відірвалися від ниви, від загороди. Гляділи рейок хоч на мент. Туди ж спрямоване життя Анниці, їхньої дитини.

І хоч щоденна праця тягнула маму-газдиню в свій крутіж, а думка вспоминала, щоби по хаті не розглядалася, бо нишою стала, то рейки безупинно ввижалися, магічною силою тягнули. З дитиним знаком поміж смереками стояли, наче б не знали долі Анниці-дитини.

Увижалися й батькові, а думка манила: ...Там, біля рейок, його збіч... піти би поглянути... Та й висунувся з подвір'я.

Холодним ранком сіріли мури двірця. По плятформі вистукували залізничні робітники і де-не-де пролітали урядові накази.

Гудок паротягу діловий, короткий, розполошив тони малого дзінка в церкві і вони розгубилися поміж рейками на двірці.

Вікна ваґонів зароїлися головами у пестрих хустинах. Швидким поглядом очей розкинули діти гір по збочі, а думки прогалинами, каменистою дорогою в село, до рідних воріт, а далі батьківськими загородами та рейками в далекий, незнаний світ.

Темні голодні очі незасіяних нив в'їдались у вікна ваґонів. Колеса стукотіли рейками: так... так... — рівномірно, спокійно вибивали ритм у думках.

...Матері ділять залишки зерна на засів... Уночі мелять жорнами зерно, щоб нагодувати дітей... а млин і не ворухнеться... усе збіжжя на контингент...

Ваґони коливалися, вистукували рейками: так... так... рівномірно, спокійно.

Зникали хати, зникали поля, вивози, доріжки.

і зеленіли збочі. Продув удиравсь у відчинені вікна, доздував барвисті хустини. Хилилися голови.

— Зглянься над нами, Господи...

А рейки вигиналися, миготіли, крились у вузькому вивозі, щоб ізнову вибігти у широкий простір. І втягали паротяг усе вперед — без вороття.

Анна вихилила голову — їх збіч... і заніміла. Над збочею, між смереками — батько. У руках крисаня і розвіяне вітром волосся та й поорані виски.

— Тато! — скрикнула.

— Ни забудь! Аннице... — і вказав рукою село рідне.

І вже його немає.

Хіба ж би можна забути?... Пробіг паротяг, лишилися рейки. Скрилося за горами рідне село. У вікна ваґонів заглянули смерекові гілки і нікого, і нічого більше.

Із лісу, зеленою межею сходили постаті. Батько Анни стояв далі непорушно над збочею. Його очі пробивали вивіз, бігли далі й далі за рейками, у незнаний світ.

Здавалося: закам'яніла постать не чула, не бачила нічого. Вітер роздував чорне ще волосся, широкі рукави білої лянної сорочки.

А рейки мов укрилися сіриною як кожний, хто виконає накинений прикрий обов'язок. Вони немов у півсні чекали чогось, що невідклично мусіло прийти по виконанні такого обов'язку, чогось, що здержувало б від таких обов'язків.

Постаті з лісу самопевно, швидкою ходою сходили вниз. Зближалися до закруту, вузького вивозу і горами покотився сильний відгомін.

"Ах — ах — ах..."

Димом заслонився вивіз. Рейками скорчив біль і вони обвисли долі насипом двома зчорнілими, розірваними вужами.

Здригнулася постать батька. Упізнала постаті молодців, які крилися вже в гущавині смерік. Попрямував до села. Дорогою наткнувся на військову стежу чужинців.

— Був біля рейок?

— Був.

— Ха-ха-ха — голосним диким реготом, наче камінням, шпурнули об збочі.

— Бачив усе. Згорить село до тла.

Думка вбилася тернем у скроні батька:

...Їх багато, я один... село не згорить... — і випрямився.

— Це я!

Та до села, до хати не дійшов. У сірій хаті біля двірця зачинили його. Залізними кільцями тиснені руки спочивали на заґратованому вікні. Очі напоєні безмежною любов'ю рідного села бігли збочами. Пестили, впивалися його красою. Душа крила таємницю розірваних рейок. Уста шепотіли неначе б молитву:

— Прийде день... і рейки привезуть із чужини дітей... сіяти зерно на розкинених скибах Вільної, Святої Землі...

Іззовні наближався тяжкий гупіт ходи чужинців. Крізь сильно затулені уста батька продиралися ще слова:

— Господи, село рідне збережи...

Голова хилилася долів у вичікуванні того, що мусіло прийти.

БОГДАН КРАВЦІВ, 1904 —

Поет, журналіст і громадський та пластовий діяч народжений в Лоп'янці на Бойківщині. В часі студій у Львові організував студентство та активно працював у нашому підпіллі. Був редактором ряду періодичних видань. Працював в ділянці критики й літературознавства, зредагував кілька антологій сучасної української поезії та найбільшим даром Б. Кравціва для нації – його власні поезії. На тих поезіях ми зростали і з його збіркою віршів "Сонети і строфи" забрали мене в 40-му в Станиславівську тюрму і там ми вивчали "За муром одцвіли каштани" ... До літературного доробку поета належить збірка "Дорога", "Промені" згадані "Сонети і Строфи", "Під чужими зорями", "Зимозелень", "Дзвениславя" та чимало перекладів з Рільке "Речі й образи". Вельми цінні його праці з літературознавства, мітології та бібліографія старих мап України. Думаємо, що найкращим даром для нашого поета в його 65-ліття буде видання його творів і про це нам бойкам та пластовій братії слід уже подумати.

ЗИМОЗЕЛЕНЬ

Ой, я тії криженьки крильцями розжену,
Ой, я тії сніженьки ніжками потопчу!

Із пісні веснянки

Ще тільки зазимки, та вже холонуть
осінні ранки в млі неозоримій
і причуттям зимового полону
серця нам бє, тривожить перша зимінь.

А там впаде зима. Далекі бори
вберуться в білу паморозь і з ними
заквітнуть руна сніжним сном озимин
і землю змерзлу зимний грудень зборе.

Ударить вихор, хуґа, сніговиця —
і кригою блакить озер засклиться,
мов світ очей. І тільки наші сни

лелітимуть на склі, мов срібні цвіти,
і зимозелень буде зеленіти
передчуттям далекої весни.

I.

За муром одцвіли каштани
І вільний вітер залюбки
До мене в келію заносить
Останні білі пелюстки.

Дивлюся, друзі, — і снується,
Верзеться радісно мені
Що може так і вам хтось кине
Колись за ґрати ці пісні.

II.

Спалився, витлів юний липень
І серпень вигорів до тла,
І літо бабине снується
Тендітним прядивом срібла.

Померкли раптом дні веселі,
Померли літошні квітки —
І вже на ґратах і в волоссі
Біліють срібні ниточки.

III.

Вже крильми осінь має, плине,
Десь мабуть в золоті гаї —
І знов ячання журавлине
Об ґрати вдарило мої

Та в мене дні закуті стуга —
Не вирвуся, не полину,
І тільки гостра, рвуча туга
За ними лине в далину.

IV.

Над містом ніч і шум і гомін.
І снігом біла заметіль,
І вже санковими дзвінками
Доносить молодість відтіль.

— Ти чуєш, Юрку? — „Чую, друже...
Бували ж лепські гулянки...
Мені ще двадцять зим в'язничних
От так дзвонитимуть дзвінки".

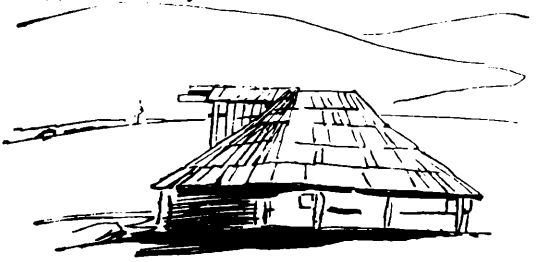

V.

Колись, як будні серце здавлять
І зрадить волю друг і брат —
Я знаю: буду сумувати
За днями, що в плетінці ґрат.
За ночами суворих келій,
Налитих померками вщерть,
Де йдуть юнацькі роки друзям,
Де з усміхом стрічали смерть.

ЧАР-ЗІЛЛЯ

А де той святий Ян,
що нам три огні клав?
Освяти нам зіля
і вшитко коріня!

Із собіткових пісень,
записаних на Бардієвщині

Далекий світ любистку й розмай-зілля,
де дні й дороги чаром перелляті,
де ми виходили барвінок рвати,
плести вінки і дружби і весілля.

Де з карт таємних добра ворожиля
казала нам, що будемо багаті
на гроші й долю, на дітей, що ждати
в житті нам треба миру та привілля.

Той світ далекий воскресає знову
із горстки слів, окритих воєн згаром,
із крихти чебрецю сухого й рути —

і ми виходим в місячну понову
збирати зілля згадок, пити з чаром
солодким їх — гірке дання отрути.

З низки пісень.

Вже сирени на одїзд гучний затрубіли
— Золотий, буйний стяг піднесіте!
Бється серце і рветься у парусах білих
Як вітер...

— Хто сказав, що залізні оці кораблі
Се не наші човни паперові —
Ті колишні, що їх ми зряжали, малі
На потоки під бурю і повінь.

Ті колишні, що з сіл ми проводили їх
Повні віри, нестримні, невтомні
В буйний світ образків, неодкриті краї
На далекі моря невідомі!

— Хто говорить, що мрії не сповнились смілі —
Наша фльота іде в океани!
Бється серце і рветься у парусах білих
В незнане!

У саді журливо шелестіла липа,
Вікнами з просоння надив супокій,
Скрипом при криниці журавель захлипав, —
Як відходив ранком я в простір дзвінкий.

Не спинились очі... і пішов шляхами,
Не спитавши себе, ні в когось: куди?...
Я і світ широкий — й небо понад нами
Синє і глибоке, як плеса води.

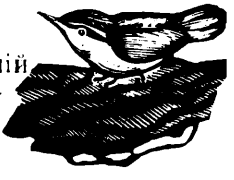

У просторах: вітер і зелені герці,
Чимсь забутим квітне жовтий молочій.
Я і світ широкий і ще туга в серці —
Туга, як гаряча тьмяна далечінь.

Чорний поїзд у зоряній ночі,
Хмари іскор — полумяний дим. —
У ваґоні волошкові очі
Із куточка вогнем молодим.

Мале личко загорнене в хустку
І карміном розцвілі уста —
Наші очі зустрілися хутко
Й була мить, як стріла золота.

Хтось заснув при віконному канті,
Наче зморений сном селянин,
Та головки селяночки Катрі
Не всипляє колисанка шин.

Бонки зі с. Ґелдіж в Волинщині.

Сонце мережить стіни суворі
В сяйва і злоті квадрати —
Ой, відбиваються в серці й навколо
Чорними смугами крати...

Там — в синім небі льоти пташині
Піснею волі й пориву, —
Шляхом проміння линуть за ними
Думи у далеч незриму.

Наче здається: знов я в дорозі —
Знов верховини зелені, —
В келії моїй дуже просторо;
Сонцем пяніють легені.

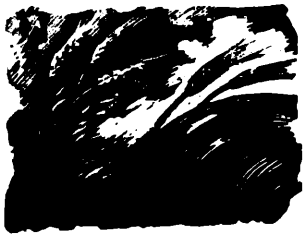

Бір смерековий внизу підо мною
Буйно шумить верховіттям,
Ген — у долинах міняються води
Срібною стяжкою світла.

Гордеє серце в небі високім,
Мов крик вірлиний! —
В доли далекі, безкрає поле
Покликом лине.

Хилиться сонце, в заграві гори...
Й небо в віконці мойому. —
З сонцем відходить, — йде мій товариш —
Тінь моя в ніч невідому.

СВЯТИЙ ЮРІЙ

Тої ночі з весняною бурею
Він примчався на білім коні.
— О, візьми ж і мене, святий Юрію,
У бої, на пригоди бучні!

І бажанням юнацьким окриленим
я вхопився злотих стремен:
— І змїїв убивати дай сил мені,
Боронити красунь-царівен!..

Зупинився зірками позначений,
Битий хмарами шлях під конем...
Білий Лицар схилився: Юначе мій!..
Зцілував мої очі вогнем.

На хмаринках розцвів білих рож інеї
Хтось немов занавісу роздер:
Ой, навколо народ мій знеможений!
У полоні мільйони сестер!!

— О, візьми! Повели Твоїм іменем
на святі, справедливі бої!
...Сходом сонця опромінений засяв,
злотий спис у правиці моїй.

КАРПАТСЬКА СІЧ

Світлій пам'яті Колодзінського Михайла і Коссака Зенона — вояків Карпатської України.

Чекаємо вістей од Вас... Позавгора, ще вгора
Ще вранці сьогодні — лунали етером, пливли
І поклики Ваші і звіти, що горстка хоробра
Дотримує поля, злинає у бій — як орли.

І раптом німує етер...
Нема переклички...
Минають тривожно години: Ось вечір... Вже ніч...
„Ні вітру, ні хвилі" од Вас —
і сіріють обличчя,
Під оливом тиші згинаються обриси ніг.

Допитливо в очі знайомих, чужих споглядаєм,
Листаємо поквапно плахти вечірніх газет,
Шукаєм в рядках, між рядками —
чи хоч вістки немає?
І думи дуднять — мов хурґони вгорнуті в брезент.

Розтерзані болем на хвилі всіх радіостанцій
Серця ми наводим і нерви — чуткіші антен:
Чекаємо вістей про Вас...
То ж уже приостанці
Ми раді б почути про Вас, що далеко ген-ген,

Хоч спінене з люті, зненависне слово наруги
Із станцій ворожих!
То знали б тоді ми, що все ж,
Що все ж таки б'ють ще гармати на скелі, яруги —
І має пошарпаний прапор з нездоланих веж!

А так... ні стрільби крісової, ні гомону навіть
Далеких гармат... І даремні усі молитви:
Німує загрозливо тиша — і гавить — і давить,
Вигавлює серце дощенту:
То ж кров наша — ВИ!

Чекаємо вістей од Вас...
Чи живі, чи здорові? —
О, ні! Не про те! Хай раниться серце, пече!
Ми прагнемо знати:
— Чи руки ще дужі до зброї.
Чи горстка одважна звитяжно змагається ще!

КРИВАВИМ ЛИСТОМ

У роковини
1-го листопада 1918 р.

Кривавим листом котить
падолист —
І серце прагне знов далеких
візій:
Щоб понад ними знову
пронеслись
Всі одважні і залізні.

Щоби дзвеніли списи і шаблі
І жах вогню будив до дня оселі,
Щоб ісходило сонце на землі
Р вінку шрапнелів.

Щоб місто знов під чоботи ватаг
Коври стелило і стяги шовкові,
Щоб в синім небі стрічка золота
Благословила нашій крові.

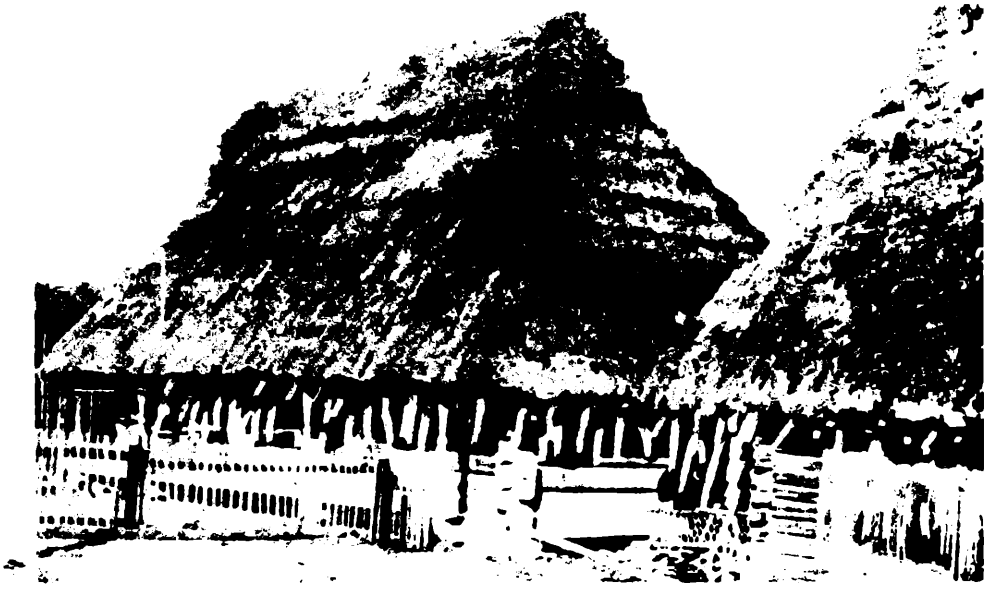

ІВАН КОРПАН

Наймолодший із довоєнних поетів Закарпаття Народився в часі визвольних змагань на Свалявщині. Зрілим поетом виступив уже в першій збірці "Молоді мої дні" 1938 р. Писав під псевдонімом Іван Колос. Дальша доля поета нам невідома.

МОЛОДІ МОЇ ДНІ

Молоді мої дні, ви зросли на ґрунях,
На камінних ґрунях у гірській Верховині,
Де вітри пісню волі безупинно дзвенять
І де заклики в даль чути часто орлині.

І де Тиса шумить із вітрами взавод
Про часи, про старі співи, древні, потужні:
Як за волю було бився гордо народ
І про Довбушів скарб і Лаборцеву мужність.

Дні мої, ви зросли, як волошки в вівсах,
В шумах вільних вітрів і срібляної Тиси
Тож задумую я похід ваш описать
І схопити облич молодих певні риси.

ВИБІГЛА ВЕСНА

Вибігла весна в Карпати
Двадцять пята молода.
І так пянко пахнуть мяти
І в струмках дзвенить вода.

Ну, і як мені вітати
Молоду свою весну:
Чи голубити Карпати,
Наче дівчину ясну?

Чи з юнацтвом Верховини
Груди виставить вітрам
І орлом злетіти звинним
На зустрічу новим дням?

Або може в серці свому
Розпалить любов і гнів,
Що будуть по-молодому
Мій настроювати спів?

От прийшла весна до мене
У Карпати на ґрунї:
Молода весна зелена
В молоді юнацькі дні.

ДО ВЕРХОВИНИ

Дивіться, я без меж багатий та щасливий,
Бо над все люблю ґруні й вівсяні ниви,
І верховинських сіл обідрані хати.
Я наче Крез тому, бо я одно і Ти.

Але й щасливець я: усі Твої надії
Ведуть до ясних мет мої дні молодії,
Бо ж серце юне я Тобі в опіку дав:
Нехай купається у Тисі й шумі трав.

Нехай гартується у чаші горя Твого,
Нехай орлом летить до днів життя нового,
Нехай по-мужньому в грізний, пророчий час
Знесе терпіння всі, як Ти знесла нераз!

БО Я ЗРІС...

Бо я зріс на ґруні камінному
Під вівсяні й дубовії шуми.
По юнацьки і по молодому
Молодих днів вести буду думи.

Хай життя мене тисне кліщами,
Як біда верховинськії села,
А я враз з весняними вітрами
Побіжу витать долю веселу.

Побіжу і упюся красою
Боротьби за великую волю.
І заплаче діброва росою
І як любка, всміхнеться тополя.

Бо я зріс на груні камінному
Під дубовії шуми й вівсяні.
По-юнацьки і по молодому
Поведу свої дні в бій останній.

Я СИН ЦИХ ВЕРХОВИНСЬКИХ ГІР

Так, так: я син цих верховинських гір,
Де в славі вмер за волю князь Лаборець,
Де рвався Довбуш на вільний простір,
Де Довжа мстив, як знав, народнє горе.

І хоч мої думки і серця кожний рух
Ярмо загарило так жалко та здавило,
Ще тліє у мені Лаборців дух,
Що волею кипів у прадідівських жилах.

І в моїм серці, десь на самім дні,
Встають дідів старинні ідеали:
Лаборців світлий шлях ввижається мені
І чую заклик тих, що на дорозі впали.

До того Тиса й вітер з полонин
Все згадують мені ту правду славну,
Що Довбушевих гір я рідний син,
А гордого Лаборця рідний правнук.

Нехай! Я син голодних цих ґрунів,
Де князь Лаборець в славі впав за волю,
Де Довбуша зродив народній гнів,
Де Довжа на двобій закликав власну долю

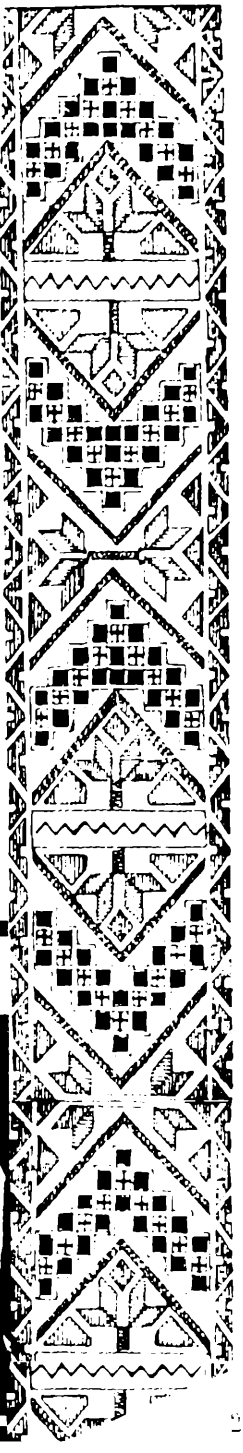

У КАРПАТАХ БЛИСЛО

У Карпатах блисло. Та не було грому.
Тож на варті стійте коло краю-дому.
Бо дивіться: хижо із чотирьох боків
Налітають чорні круки одноокі,

Щоб крильми своїми із насилля й горя
Заступити сонце і степам і горам.
Раптом юні громи небо покололи...
Ось летять до сонця молоді соколи.

Але що ж це, Боже, замість вод із хмари
Кров тече червона, і падуть пожари
На груні гірськії та степові ниви...
Десь заграли дзвони, і в туманах сивих

На молитву стали і вівси й пшениця.
Якось по-новому заспівали птиці,
По-новому сонце з неба засвітило,
І нові на серці наростають крила...

БОГДАН КОВАЛЬ, 1912 —

Письменник народився у Сіневідську Вижнім. Гімназійні студії закінчив у Стрию і поступив на філософічний факультет Львівського університету. Чимало публіцистичних статтей друкував у журналі "Вогні" та в часописі "Новий Час". Перша і чи не остання збірка його оповідань п.н. "Жорстоке щастя" появилася накладом І. Тиктора в 1939 р.

В ТІНІ ПАХУЧИХ СОСОН

"В спянілих квітах дишуть тьма і гріх.
Все отруїла тьмяна пристрасть ночі.
З-під темноти сичить стиснутий сміх.
Ще мить—він зявиться і зарегоче".
("Земна Мадонна"—Е. Маланюк)

Про лісничого Нагірного говорили прерізне. І те, що він нестерпний у співжитті, що він дикий, жорстокий в поведінці. І те, що немає—либонь—такого, що тямив би ласкаве або людяне слово його. І те, що живе, немов відлюдок, що від смерти жінки ніщо ніколи його не вдоволить.

Багато більше ще говорили люди з села. Насильно хотіли переконати Романа.

А Роман зі щирого серця сміявся, слухаючи цих тривожних і таємничих балачок про лісничого. Серед сміху відповів людям:

— Ех, що там люди не говорять! А я, молодий, здоровий, чи маю боятися людей, що ходять на таких самих ногах, як я, з такими самими руками й очима. Певно, що люди мають примхи і свої звички, інколи дивні і смішні. Ви власне примхувату поведінку лісничого зовете страхами. І хоч би ваш страх був оправданий, так тоді варта заходу—перейти тверду, жорстоку школу життя, бо хто знає, що нас жде. Таки стану на службу гаєвого! Хочу, страшенне хочу знайтися поза вами, увільнитися від ваших пересторог, що ніби дружні, ніби солодкі, як мед, на ділі ж лукаві.

Обличчя Романа викривлювалося ненависним виразом. Це можна було спостерегти по нервовому дрожанні уст, по пурпурових румянцях на щоках і по гострому, хворобливому блеску чорних зіниць. Навіть очі прослезилися від несподіваного припливу розжалобленої люті.

Роман прикусив уста. Приплющив очі, аж сльози розтанули в кутах очиць. Обличчя знову набрало твердого, мужнього виразу.

Люди, що його сердили, наче б то не дочували його обиди. В таких випадках наші селяни є дипльомати.

Вуйко Романа, присадкуватий, здоровий, неначе вівсяний околот—мужчина, закашлався. І кашлем закрив враження і відповідь на обидливу мову Романа. Дуже можливо, що його взагалі не зворушала прикра, повна жалів і підозріння, балачка Романа. Нишком подумав собі—невдячний хлопчище. Подумав радше зі звички, щоб оправдати себе формально, бо не вірив у те, що мислив. Поза цим, довше не призадумався над цими словами. А що взагалі говорив із Романом, це тому, що йому не хотілося, щоб господарство тратило молоді, парубочі руки. І дивне... Цей проворний, дужий Роман, з лагідними, синіми очима, завжди уступчивий, тепер стояв твердо, немов дуб, при своїй постанові.

Люди, намовлені вуйком, даремне намагалися відтягнути Романа від його дивовижної забаганки. Помалу приходили до переконання, що його постанова була під впливом цього незбагненого ефекту, який—немов ненатуральне нахилення дерева під подувом бурного вітру, завжди є сильне. Нерозгаданим вітром для Романа був ліс і кров, що в приступі розгарячкованої волі здібні ставати на прю зі самим чортом. Дивлячись на Романа, люди втратили охоту його переконувати. Надто виразно розуміли постанову, що блукала пурпуровим вогнем серед гострих рисів його обличчя і мелянхолійну тугу, що блимала божевільними вогниками в очах.

Нишком говорили собі:

— Йому сила і міць дивиться з очей!

Гляділи на старого. Він—здавалося—дивився безвиразно. Дивився довгим, мовчазним, терпеливим поглядом. Поглядом, що перетривав зміни, бурі, зради. Поглядом, притаманним нашому селянинові. Поглядом, який ілюструє предовгу, віковічну історію українського селянства, продовж якої воно здолало заховати свою душу—відрубну, незайману. Оця відрубність стояла отверто на дзеркалі очей, немов на плесі води жива, ворушлива відбитка зоряного неба.

Цим поглядом дивився вуйко на Романа. Якраз тому нестримана лють схопила серце Романа. Бачив у цих людей довкола дике тіло і мертву душу, яку найбільший гріх життя—брак пристрасного закохання вітчини, робив невидючу. Бачив у свойого вуйка, непозбавленого свіжих, здорових первнів, розсудливу

обчисленість, яка вбивала те, що може родити квіти й сміхи. А може—, може це погляд, де в мряковинні свідомости родиться з трудом тупий акт почування?

Дивилися люди на себе. Кидали очима питання, безголосі відповіді. Їх мовчанка говорила виразніше, як говорили би язики. Бо забракло би їм слів. А вимова мовчання така широчезна, що її не змірити, а така виразна, що її можна тільки відчути.

Мовчанку розколов сердито вуйко:

— І що ж ти дивного знайдеш у лісі? Аджеж до тепер ти жив з людьми й між людьми. Тобі й час подумати про женячку, як ялося розумній, здоровій людині. Господар з тебе, Богу дякувати, при мойому вигляді, зробився хоч куди! Хіба не хочеш йти слідами небіщика свойого стрия!??

Люди признали: добре говорить! І пригадували собі небіщика. А з небіщиком стриєм вязалася давна проста історія. Він, як щира, верховинська натура, любив пристрасно ліс і ненавидів з такою самою пристрастю всяку обмеженість. Діялося це в передвоєнних часах. Представники австрійської влади рідко коли заходили у далекі, забуті Богом, небачені людьми, гірські села. Верховинці жили своїм ладом. Мали свободу рухів і незвязані чужою опікою—волею. Ліси були повні дикої звірини. Вовків і диків було подостатком. Лисячі і кунячі шкури платилися дорого. Вправді ліси були під панським зарядом і зловлену крадіж звірини карано жорстоко, але верховинців це не відстрашувало. Навпаки—кожна крадіж загострювала смак. Тим більше, що мешканці гір не признавали права виключної власности лісів, ні панам дідичам, ні державі. Вони, верховинці, що терпіли від нападів лісового хижацтва, брали собі самі привілей полювання. Вправді цей їх привілей право називало "равбшіцеркою" і карало, як звичайну, просту крадіж. Була це в їх очах очевидна несправедливість. З цього приводу літера права взагалі ставала сумнівної вартости нормою для верховинців.

Мотивували це прикладом ліса:

— Мій прадід, мій тато жили тут борше, як тоті ненависні пани. І я жию. Що це за пани, що пруть на нашу батьківщину. І мій дорібок, моя худоба терпить від медвежих і вовчих нападів. Чи я жию тут на те, щоб витискати з клаптика землі кілька жмень вівса? Бог ласкавий дає усім подостатком дичини. Паном її, хто зловить. Ловить, хто рискує здоровлям—.

І так далі в льоґіці міркувань верховинців стояло їх право.

А цей таємний, цінний риск "равбшіцерки" був живлом стрия, небіщика!

Є дві категорії людей в горах. Одні, що йдуть протоптаними стежками з обвислими від трудів раменами, що двигають важкуваті літа з понурим самозаперттям.

Другі, що знають смак застелених столів і право невязаних свобід.

Власне таким був небіщик стрий.

По словах вуйка, Романові пригадався миттю цей далекий, сповитий споминами дитячих років, стрий Иль.

Романа в цій хвилині огорнув глибокий жаль і зворушливий неспокій. Розважні ради вуйка кидали зневажливе насвітлення на память небіжчика.

Подразнений зупинив балачку:

— Чи в минулому небіжчика є щось нечесного?

— Не кажу, що щось там нечесне. Кажу, що не це там нічого статочного, розумного.

— Він, що обурювався за—нас усіх—кривди тоді, коли ви мовчали, він у ваших очах не робив нічого розумного? Ви не знаходите там нічого статочного, а я ціле його життя за міць і правду, його вважаю гідним наслідування!!

Знову замовкли.

Пригадували собі, як стрий застрілив сільського коршмаря, який присягнув, буцім-то старий Румело позичив у нього гроші, великі гроші. Тому зліцитували поля Румелів. За те молодший син Румеля, Иль, застрелив його. Його родина виїхала зі села. Від цього часу Иль скривався. Розбійничав та був невловимий.

Роман під впливом слів вуйка думав над цим нестатечним. Йому станув у памяті бурхливий шлях стрия.

Бувало:

Прибігає післанець, хто-будь зі села, що у село зійшли лісничі або жандарми і Иль зайцем щезав у кущах; або ці передсвяточні дари для сільської бідноти, які привозив стрий Иль; властиво треба було ціле село обдаровувати; і на бійку стрий був скорий; його ціле життя було в нападі—або виливної доброти,—або засідки чи втечі; аж доповіли осторонні, що біля Рожанки знялася страшна, кілька-годинна стрілянина; там жеж убито стрия Иля; радше він, важко ранений, сам себе застрілив. І що ж? Роман не пригадує собі його сумного, пригнобленого. Ні! Ніколи! З цим самим розсміяним обличчям, з веселими очима, з якими заливав відпочинок в селі, з цим самим сміхом шугав бистро в утечу, або ставав до змагу. Візьміть під увагу

вуйка. Багата людина, розумна, але не люблена. Він вічно клопочеться про свій маєток і про свою хату. І це намагання збагатити себе відстрашує людей, настроює недовірям. Добре, як хтось багатіє і відчиняє можливості для інших. Тоді багатіння його йде з гараздом інших. Але душити, ховати гріш—це щось мало-зрозуміле для Романа. Ніхто не хвалив бурхливої поведінки стрия, але ніхто й не ганив. Найрадше завидували йому його відваги, безжурности. Завидували й відчували, що їх не стати на цей сам очайдушний стиль життя.

Роман пригадував собі, що він завжди почував дивні симпатії до стрия. Його рушниця блищала в очах молодого юнака, немов довго-мріяне щастя. А пістолі притягали руки до себе, мов маґнет.

Бажалося—пригадував собі виразно Роман—йому, молоденькому хлопяти, вхопити пальцями держак пістолі, втиснути її до долоні і стрілити ворогові просто між очі...

Роман завдав собі питання: хто тоді для кого був ворогом??

Спогади тиснулися немов хмари: голубі, рожеві, тяжкі, чорні. По добрих кількох хвилинах отуманення прокинувся Роман, мов під подувом свіжого вітру. Усвідомив собі, що йшла розмова між вуйком і людьми. Ага... він говорив, щоб Роман не пішов дорогами стрия і питав, що цікавого знайти можна в лісі?!

— Що цікавого можна знайти в лісі...??

Роман застановлявся над цим своїм хотінням і не міг убрати в одяг слова цю втаєну силу, що наповнювала його душу й тіло.

Все таки намагався вияснити:

— Питайте, що корисного бачу в лісі... Я не знаю, але чую, що силою—непоборною—мене тягне туди. Біг-ме не знаю, чому так є. І я зроблю так! Я завжди роблю те, що відчуваю. Ви хотіли би, щоб я багато вженився, добре загосподарився, мав діти й придбав на діти. А я не хочу тільки гараздувати, хліб насущний жувати. Я не хочу покищо бути тільки порядним чоловіком, порядним господарем, як кожний з Вас... Ви не розумієте мене й крутите головами! Але не можна бути щасливим тоді, коли не кожний з нас є щасливий, а більшість нещаслива?

Від німого зчудування люди піднімали плечі в гору. Дивилися кутиками очей. Вуйко злосливо підсміхалися. Романа поривав лютий вир думок і люті. Злобне дивування людей його щораз то більше сердило.

— Маю вже по вуха того, що ви всі робите і того, що ви всі прагнете. Круг ваших хотінь такий обмежеений, що аж дусить! Тут немає де випнути грудей, немає де розкинути голос болю й

ненависти. Ви за мало хочете! Я за багато хочу! Ви годитеся з тим усім, що є і як є! А я бунтуюся цілою істотою проти того, що вас вдоволяє, хоч я не знаю ще, що інше мене вдоволило б?

Запальне полумя слів раз-у-раз вибухало з уст розгніваного парубка. Йому не залежало цілком на тому, щоб переконати слухачів. Він хотів словами викинути ввесь тягар серця.

Память призабутих предків, що були либонь тим, чим був стрий його, батько його, зворушила правом дідичности інстинкт вловіщого незадоволення. Воно стліло, більшало, немов жарка грань під подувом вітру, аж вибухло з такою силою і так несподівано, що задивувало самого Романа.

Відчував, неначе в його тілі ожила друга, дотепер захована частина. Вона..., що з волею чи проти волі Романа, бурлилася неспокоєм, гримала гнівом, прокльонами, наповнювала груди пекучим пекольним вогнем.

Тут лежала причина вибуху Романа.

Були всеж хвилини, що він оглядав себе з віддалі, немов чужу, другу людину. І тоді дивно та друга істота зливалася зі споминном про стрия. А поняття про цього стрия ставало, як повінь, що радує, пориває і грозить. Це було щось, що нагадувало безжурність стрия, що викликувало сторожку обережність, що кидало небезпекам очайдушний регіт, що неслося співом тоді, як вдаряли громи, а лискавки насвітлювали грозу бурі.

І вигляд Романа був так сердитий, що жінкам пройшла дрож тривоги по тілі. Тільки мужчини перестали дивуватися. Верховинці чують пошану перед усім, що потужне. Зрозуміли Романа, тобто і в їх крові затремтіла візія опришківської душі... але невиразно, немов гомін далекої, далекої лявіни.

Може видаватися дивним, що досвідчені, зрівноважені старики найшли у своїх психічних начиннях зрозуміння для юного бунту проти їхнього поняття добра й зла, проти їхнього поняття життя й смерти. Їм добро, це те, що вони бачать; що будують власним, утяжним зусиллям; що дає заможність, значення й силу; що лучить вязами землі душу й тіло верховинця з цими чарівними, хоч камінистими, гірськими полонинами.

Так! Це хлопське розуміння добра!

Узнавали вони також право молодости, право своїх молодих років. Навіть вуйко в найдальших скритках душі погоджувався з тим, що в роках Романа можна з легким серцем марнотравити час і сили. Те, що досвідчена людина вміє стократно вихіснувати. Примітивна психіка селянина розуміє дуже добре цей небезпечний запал юних сердець, який готов жертвувати все до-

часне й позагробове, за ціну здійснених поривів. У тужнім світлі мелянхолійних їх очей, лежала втіха на вид повороту їхньої молодости, яку оглядали в теперішнього покоління. Але... але ця відповідальність, про яку молодики не мають поняття, висуває свої накази. Найголовніший з них, це боронити одідичене і передавати дітям.

Серед мовчання, яке довго вже царило, Роман охолов. Глянув довкруги себе й побачив тільки погляди, кидані крадьком. Відчував, що як хоче, щоб нинішня розмова принесла користь, то мусить зробити так, як обіцював. Мусить піти до ліса. Кинув постанову вийти. І рушив..., а тоді щось сантиментальне затремтіло йому в грудях: як можна так холодно відходити від близьких? о! як не повинен якраз тепер показувати своєї слабости!

Перед дверима обернувся і насуплений кинув:

— Прощавайте!

Вийшов. Йшов, маючи перед очима поставу верховинського мужицтва, що мовчазливо травило його обурену сповідь.

Як багато дав би Роман, щоб знати, які почування, які постанови криються за тою грубо-шкурою, тупою мовчанкою. Таж так часто люди зі села, зустрічали свою й людську кривду, свою й людську приниженість, визиск і гнет їх потреб, що годі спокійно жити, годі засклеплюватися у гнізді родинного тепла й холоду. Певно, відчування їх кривд і болів стало простою правдою, попри яку проходиться, не спостерігаючи її. Але права громадського ладу, інстинкту збірної сили, не можна в собі цілковито затерти.

— Може за шорстко він розійшовся з кревними? Не міг же інакше поступити. Бо чому вони на його слова, які він довго, давно дусив у собі і які витриснули, немов підземне джерело, чому вони мовчали, чому вони не скрикнули навіть німим рухом ніколи, що й вони уболівають над тим насиллям, що й вони гартуються до вирішного бою? Чому глухо й вперто мовчали? Чому, ну, чому вони мовчали, як він хотів тільки побачити, чи й їх серце бється таким самим неспокоєм, такими самими прагненнями? А вони стояли, немов під тягарем власної вини.

І Романові пригадалося: безвладні, дужі, спрацьовані руки здовж уд, похило-насуплені чола, під ними стріхою навислі брови, що крили погляд... тільки вряди-годи непримирний, мужеський, гордий. Невжеж вони дорогою принижених століть перемінилися у блідошкірі, розумні звірята, що іще за один день життя й харчу платять ціну, негідну живого, чесного мужчини?

Але... але, що я сам хочу? Що я можу? А й мені подібні холостяки! Я хочу—стояти за нашу людську гідність, за наші свободи!

Роман думав і думав. І не знаходив відповіді, яка з місця вже розвязала би його несупокої. Був за свідомий, щоб не почувати права на свою окремішність і щоб не бачити нужденного положення людей. Був за молодий, щоб вміти вичекати і знаходити вихід з безвихідного положення. Це були 1930 роки, у висліді яких виростали істоти, що хотіли їсти, хотіли дружитися, множитися, хотіли вигідно, культурно жити.

Пристрасна, молодеча натура казала йому з місця спротивитися тому, що кривдяче й напастливе. Рештки розваги, яка залишилася на попелі полумяної молодости, домагалися подати ціль, високу ціль своїм несупокоям, невдоволенням і тремтінням. Власне тієї цілі Роман не бачив. Чувся, як винувата людина, що не має відваги понести консеквенції за заподіяні кривди. З другої сторони, був твердо переконаний, що при цих обставинах, він не здолав би бути ні господарем, ні чоловіком, ні батьком. Він не міг би бути щасливий. Не знаходячи іншої розвязки, відчував потребу самотности. Самотности, яка дозволила б йому ще раз продумати ввесь зміст і ціль життя. І то цеї самотности—глибокої, далекої, що дала би життю відмінний біг, як той, що ним котяться ті зненавиджені дотепер близькі люди.

Бурні, невдоволяючі оті роздумування забрали Романові час, поки зблизився до лісничівки.

Показалася огорожа й домик.

Роман увійшов у загороду. Пес, високий дог, кинувся назустріч з голосним гавканням. В хаті хтось свиснув. Пес пристанув. Загнув хвіст під черево й покрутив головою. З хати вийшов високий мужчина. На ногах, поза коліна сягали холяви чобіт. Випукла грудь і опалене, широке обличчя... Очі бистро, немов у пса, недовірливо кидалися.

— Пощо?

— Либонь бракує вам гаєвого?

— Егеж!

— Я хочу станути на те місце!?

Лісничий нагнав пса до хати. Сам запитав далі:

— Яка ж ти людина?

— Молода й здорова!

Лісничий ставив короткі питання. Роман не довше відповідав.

Чи ти ж дважний?

Про себе я так думаю!

І тоді сталося щось неждане. Замість нового питання лісничий цілою силою своєї здоровенної руки вдарив Романа пястуком під бороду.

Під ударом Роман похитнувся, але найшов рівновагу й приготовився до бійки. Прискочив з піднесеними пястуками до противника. Противник став з руками спокійно покланими на грудях. Роман вдержав удар в леті вже і скрикнув:

— Боронися!

Лісничий голосно зареготався:

— Нападай, парубче! Нападай!

Нахабливе привітання і регіт цілковито випровадили Романа з рівноваги. Вже не міг запанувати над собою. З диким харкотом кинувся тілом пружно допереду. Два сильні удари пястуків навіть не зрушили з місця противника. Понадто він далі не пробував боронитися. Роман закусив до крови уста і з потроєною натугою вдарив лісничого.

Щойно тоді противник подався дещо до заду. Факт, що всеж таки витрутив з рівноваги непохитного лісничого, розрадував Романа. Розсміявся щиро... Властиво почав сміятися, бо пястук лісничого, немов лискавка, блиснув перед обличчям і Роман полетів на землю.

Зомлів.

Пробудився й побачив над собою лісничого, який полотном обтирав йому кров. Роман пробував схопитися на ноги, щоб станути знову до боротьби. Подивився на нього очима дикої звірини. Лісничий вдержав його тіло силою й відозвався:

— Заспокійся, молодче. Проба випала достаточно. Можеш бути гаєвим. Маю враження, що ми будемо жити в згоді.

Роман більше відчув, як побачив, що й голос і погляд лісничого стелився приязною хвилею. А потім він простягнув свою широку долоню до Романа. Роман подав і свою руку.

А сонце стояло перед заходом. І всміхалося багровим полумям ізза синіх гір. Було вдоволене згодою і дружбою двох мужчин.

— — — — — —

Роман залишився на службі в лісничого-самотника. Полюбив і сам самотність. Полюбив, немов лікуванець нове, цікаве життя. Десь ділися несупокої за життя людей, в яких пливе ця саміська, що в нього, барвиста, пульсуюча кров. Найдивніше, що Роман зрозумів шепіт вітру. Той безперервний шепіт, що

двигтить листям, травою, збіжжам, немов вічний монольоґ, якого не здолає перервати—ні чоловік—ні природа- ні почування—ані ніяка інша сила.

Чудовий, притаєний спів горі..., а може симфонія стихій..., а може мельодія безпостатних духів: вокруг заєдно шамшавий подув вітру переливається коронами дерев, верхами скалистих узбіч, неначе безграничні, невблагані, сонні пестощі. Це концерт, це... годі назвати те, що уха захланно вхлощують, а серце вдаряє в його такт, і так цілий час пливе шовковою рікою..., хіба звірина перерве захоплення.

Вибігла струнка серна: ноги неспокійно дрожали, а очі, немов рубіни, танули мелянхолією. Роман спустив руки з рушниці, і подумав собі: жорстокість. Очима побіг по фільмі дерев, аж побачив кремезні конарі розлогого дуба. Тугі жили його коріння вгризалися твердо й кріпко в землю, правом дикої природи.

І тоді Роман зрозумів, що властиво це він втік від людей, які в лихолітті і від їх життя, яке у безвіллі.

Шуміли сосни. Роман з похиленою головою ішов. А сосни шуміли. Гострі їх верхи сміливо стріляли вгору. Царила разова, пахуча мовчанка.

Вуха знову вловили шамшаве двигтіння вітру і шепітливий монольоґ гір... аж серце вдарило тим самим незбагненим ритмом.

СТАРА ЦЕРКОВ[illegible]

МИХАЙЛО ТОМЧАНИЙ, 1914 —

Після закінчення Мукачівської Торговельної Академії служив у чеській армії і багато подорожував. Народився в с. Горяни поблизу Ужгороду. Писати почав в часі студій. Окремо появилися його розповіді друком аж за совєтської окупації Закарпаття і тому на його творах позначено вимоги цензури і комуністичної влади. Назви його друкованих праць—"Закарпатські оповідання", "Скарби", "Оповідання", "Двоє щасливих", "Школа під дубом", повісті "Терезка" та "Наша сім'я".

ДВОЄ ЩАСЛИВИХ

З Іваном Петровичем я знайомий два роки. Ми з ним наче приятелювали. Але приказка: «Назви мені свого товариша — я скажу, хто ти є»,— до нас не підходить. Коли я скажу, що стіна біла, то Іван Петрович, якщо не скаже — чорна, то обов'язково доводитиме, що сіра.

Одного разу ми з ним спільно купили кабана. Він говорить: «Від чоловіка треба взяти квитанцію, що ми заплатили йому».

«Та не треба,— відповідаю,— ми йому гроші, а він нам — кабана».

«Як хочете, а я свою половину візьму», стояв на своєму.

І взяв.

Іван Петрович часто говорив, що людину він одразу впізнає, хто вона. А сперечатись з ним — даремна справа. Але було одне спільне, що зв'язувало мене з Іваном Петровичем,— мисливська пристрасть. Щодо наших різних характерів, то ми тихо, а іноді вголос дивувались один одному.

... Для мисливця особливо дорогий день — субота. Я ще вчора був готовий до полювання. Хоч Іван Петрович мав прийти тільки через півгодини, я вже кілька разів виглядав з вікна, чи не видно його.

Цього разу він обіцяв показати місце в лісі, де лісник, на прізвище Ганчарик, розводить фруктові сади: на галявинах, над потічками, біля криниць, при дорогах. Іван Петрович признався, що вже кілька років стежить за цією людиною. У Ганчарика дерев'яна хатинка в лісі, хороша пасіка, дві корови, верховий кінь; на потоці, що протікає ущелиною, спорудив греблі і зробив для форелі невеликі озерця з водопадами; кілька пар фазанів приніс і розводить їх у лісі. Одну поляну зорав для них під овес. На державній землі сади розводить, плоди збирає, галявини косить, масло продає, медом обжирається; форель ловить, забажається — фазана застрелить. Знає, де кабани водяться, коли треба, то збирає для них на зиму жолуді і насіння бука. Підкормлює їх, приманює і стріляє. Земний рай! Ось у кого вчитися, як треба жити!

З сусідньої кімнати чути було голос сина, який вивчав свою роль з п'єси-одноактівки. З кухні доносився дзенькіт ступки. Коли ступка стихала — дзвенів тонкий голосок дочки. І так вони перекликалися.

З недалекого циганського присілка долинав голос кларнета.

Ледве чутно відчинились двері, і з сусідньої кімнати висунулась обстрижена голова сина.

— Татку, ти не працюєш?

Але, побачивши мене біля вікна, швидко зачинив за собою двері і спитав:

— Татку, що це значить «зітхнути»? — й показав на лист паперу, з якого вчив роль.

Спочатку я трошки розсердився на хлопця, що він не знає такого слова. Вже хотів було сказати, що, мовляв, тобі невдовзі вісім років, а про таке батька питаєш. Хотілось мені похвалитися, що це слово знаю з колиски, але, подумавши, що, власне, немає чим хвалитися, замовк. І стало якось радісно, що мій син не знає цього слова. Згодом почав вчити його зітхати. Спочатку він кілька разів видихував повітря носом, але наслідки були зовсім не ті: після першої невдачі витер хустинкою носик і відмовився переді мною «зітхати», бо думав, що я жартую з ним.

І тепер з сусідньої кімнати було чути голос, що обривався зітханням. В кухні дочка співала колискову пісню своїй ляльці, а в циганському присілку грав оркестр.

Коли я знову глянув у вікно, то побачив Івана Петровича. Він ішов вулицею по самій середині, хоч по боках були тротуари.

Іван Петрович був одягнений в коричньову куртку, з одного плеча звисав короткий плащ, з другого — рушниця; його сірі штани заправлені в гумові чоботи, а стрічка зеленого капелюха була оздоблена різним пір'ям лісового птаства та бляшками, що зображували гончих собак, диких качок, голови пишнорогих оленів.

Я метнувся за рушницею, накинув рюкзак на плечі й вибіг надвір. Нас вийшли проводжати діти, жінка. Мій сусіда, що живе на другому поверсі, зійшов униз і провів нас до хвіртки. Вони познайомились з Іваном Петровичем. Коли вже йшли вулицею, я сказав:

— Прекрасна людина.

Іван Петрович глянув на мене, здавалось, хотів щось сказати мені, але замість того сплюнув і чубук, що звисав з рота, мов знак запитання, перемістив в інший куток вуст.

— Це я про мого сусіду кажу,— пояснив йому.

На цей раз, не виймаючи люльки, він пробубонів:

— Для вас усі люди то добрі, то прекрасні, то чудові.

— Хороший сусід, Іване Петровичу,— благодать, поганий — справжнє пекло. Ми радіємо їх удачам, а вони нашим. І горюємо разом. Люди чуйні, культурні.

Я кожну мить чекав, що Іван Петрович заперечить мені, мовляв, яка там благородність, яка там культура. Він довго мовчав, а потім вийняв з вуст чубук, зупинився, щоб вибити об дошку паркана тютюновий перегар.

Кілька разів стукнувши люлькою, сказав:

— З культурними людьми нецікаво жити. Вони навшпиньках ходять, не говорять, а шепочуться. Ось у мене хороший сусід: кожної суботи й неділі виступає з новою програмою. В такий час я виношу собі стільчик на терасу, сідаю і милуюсь. Він то на чотирьох приходить у двір, то його приносять чи приводять. Посуд б'є, склянки трощить зубами. Напідпитку у нього з'являється потяг до жінок і злоба до собак. Знаючи цю прикмету, собаки тікають від злоби, а жінки — від його любові.

Іван Петрович замовк, але я чекав, що він продовжить розповідь.

— Ви захоплюєтесь сусідом,— згодом сказав він,— лісника хвалить все село. Колись лісників роззброювали, вірьовками прив'язували до дерев і рубали ліс. Ви скажете, що тепер не ті люди?..

Ми йшли польовою стежкою. З одного боку — зорані стерні, а з другого — скошена конюшина. Іван Петрович смикнув мене за рукав, мовляв, зупинись.

— Заплющіть очі! — сказав мені.

— Нащо? — здивувався я.

Іван Петрович підняв руку, мовляв,— не питай. Я послухавсь. І через кілька секунд вже здалеку донісся до мене його голос:

— Ходіть, ходіть, не стійте!

Коли я розплющив очі, він уже був досить далеко.

— Ну, що ви маєте з того, що очі заплющили? — хитро посміхаючись, спитав мене.

Я був сердитий на Івана Петровича, що він наді мною пожартував.

— Вся ваша «користь» в тому, що ви відстали. А коли лісник заплющує очі, як з лісу дерево крадуть, то в нього кишеня надувається, гаманець росте. Вам це зрозуміло? А восени він мене вгощав, мов короля: на столі переді мною масло на виноградних листках, на одній тарілці рибка, на другій медок, далі — м'яко зварені яєчка, свіжий запашний житній хліб... Зайдемо, самі побачите.

— Іване Петровичу, я не міг би так говорити про людину, яка мене щиро прийняла в своїй хаті та ще й вгостила.

Іван Петрович окинув мене іронічним поглядом і махнув рукою, мовляв, наївний ви чоловік. Кілька разів похитав головою й нарешті сказав:

— Відчув, що в мене очі пильні, тому й хотів заліпити їх медом. Давненький метод. Ще за царя Гороха людям голови паморочили гостинцями.

— На вашому місці, Іване Петровичу, я б не дав такій людині себе вгощати,— кинув йому докірливо.

— Хіба я дурний, чи що? Коли дають — беру, б'ють — тікаю.

Іван Петрович колись працював у міському податковому відділі. І щоранку виходив за місто на дорогу стягати мито від селянок, які несли в місто яйця, сир, кури, масло, молоко. Він заглядав у кожний кошик, все вищупував. Деякі жінки продавали свій крам по дорозі, не доходячи до базару. Це було вигідно і для селянок, і для покупців: городяни не мусили йти на базар, а селяни обминали мито. Але як вони не намагалися обходити небезпечні місця, Іван Петрович виростав як з-під землі й кричав:

— Гей, кумо, гей, кумонько, від злодія не вкрадеш!..

Тепер Іван Петрович працює завгоспом середньої школи, але є в нього ще й інших справ багато: він знає в нашому місті всіх, хто хоче продати будинок, і тих, хто збирається купити. От і зводить Іван Петрович дві сторони, а за це йому і один, і другий клієнти платять та ще й могоричі ставлять.

Недалеко поміж кущів заблищала вода. Від річки потягло вологою, відчувався гіркий запах верби та вільхи. Протилежний берег, вкритий буковим лісом, місцями обривався невисокими скелями. Здавалось, ніби дерева ось-ось ворухнуться, увійдуть у воду, перейдуть через річку і займуть долину з її оранцями та кукурудзяними ланами. Над одним з обривів, на самому краєчку, нахилившись трошки, стояв могутній бук. Здавалося, він приготувався стрибнути в воду й тільки чекає сигналу.

Мій напарник, як був, ступив у воду. Я сів, щоб зняти черевики, а Іван Петрович, розставивши ноги, стояв посеред річки і дивився на мене, ніби говорив: «Бачите, нащо добрі гумові чоботи?» Знявши черевики, я повісив їх на шию, закотив штани вище колін і пішов за Іваном Петровичем, присідаючи від болю, який спричиняли мені гострі камінці.

Вже в дорозі ми довідалися, що два дні тому в горах, звідки бере свої води Латориця, випали великі дощі. Річка нижче Мукачева, біля села Зняцеве, розлилася, водою переповнились її колишні русла та рукави. Води товпились, потічки надувалися і місцями вийшли з берегів, розливаючись по сінокосах. Не одна копиця сіна поплила за водою.

До села Дубрівки ми добралися попутними машинами, а далі пішли полями, сінокосами. Вдалині блищали води розливу. В дорозі ми довідались, що качок там можна палицями бити, стільки їх. З-під ніг Івана Петровича пурхнула перепілка, засвистівши крилами. Він раптом вистрілив. Пташка впала каменем, проте побігла далі, опустивши одне крило. Ми довго шукали її в чагарнику, але знайти не змогли. Під вечір мені пощастило убити качку. Іван Петрович заліз у воду і кинув її мені під ноги. Коли вже зовсім стемніло, ми попрямували до найближчої копиці з отави, щоб там переночувати. Іван Петрович ішов за мною, лаявся, що не взяв собаку, жалівся, що патрона зіпсував, гумові чоботи задурно стоптав. Хоч було темнувато, але я чогось відчував його заздрісний погляд на моєму рюкзаку.

Я довго не міг заснути. Нічка була тепла, зоряна. Приємно пахла отава, на якій ми спали, місяць купався в розливі, метеори спалахували, здавалось, падали у воду і гасли. Час від часу чути було перегук перепілок і плескіт совиних крил в повітрі.

Іван Петрович вовтузився, ніяк не міг заснути.

— Чорт побери ту перепілку,— сказав він ніби про себе.— Зате завтра хоч одного фазана підстрелю, хай вже мені пробачить лісник. Не йому ж одному ласувати ними... Ви спите?.. — запитав, підвівшись на лікоть.

Я мовчав.

Іван Петрович потягнувся до мого рюкзака і довго щось там шукав. Чогось мені здавалось, що він не качку вимацує, а шукає там свою підстрелену перепілку.

• • •

Вже було біля полудня. Сонце пригрівало, повітря було сповнене прілим запахом листя, грибів, гнилих колод та різних квітів. Ми йшли лісовою дорогою. Назустріч нам з шумом біг швидкий потічок, місцями перетинаючи дорогу. Іноді ми зупинялися на містках, присідаючи на поруччя. Тоді вода шуміла під нами, відчувався свіжий подих струмочка.

— Ось його володіння,— показав Іван Петрович на невеличку галявину, де росло кілька молодих груш.

Недогризки, що валялися на землі, говорили про те, що дерева в цьому році вже принесли перший урожай. Вони були побілені, кора не пошкоджена зайцями, видно, лісник обмотував їх на зиму.

Біля криниці в невеличкій улоговині ми зупинилися, щоб відпочити. Це було дуже красиве місце. Збившись в купку, між дорогою і криницею росло кілька ялинок. Під одною з них стояв круглий столик. Ялинка росла по самій середині стола; здавалось, вона, пробивши його своїм гострим вершком, пішла вгору, розпустилась, мов парасоля, обіцяючи людям притулок від дощу і гарячого сонця. Навколо стола були лавиці з дощок, прибитих до стовпчиків. Звідси вела втоптана доріжка до криниці. Вона била з-під великого каменя, текла по дерев'яному жолобу, що тримався на двох розсошках, вбитих у землю, і падала в невеличкий колодязь, вимурований з каміння.

В цій улоговині збігалися два потічки і сходились дві дороги. По витоптаній землі і розтрушеному сіні було видно, що це місце облюбоване людьми: вони тут зупиняються, щоб перекусити, нагодувати коней, напитися холодної водички, відпочити під ялинками. Навколо ліси були букові та дубові, і здавалось, що ялинки тут проходом. Вони лише зупинились, щоб відпочити, а хитра людина одну з них обвела столом і всіх примусила служити собі.

Я взявся краяти хліб, сало ділити, а Іван Петрович пішов різати прутя для рожен. Я все зробив: сухого хмизу назбирав, нагріб сіна, підготував багаття, треба було тільки підпалити, а Іван Петрович кудись зник, ніби у воду канув.

— Ге-е-ей!.. Петро-о-вич!..

Голос пішов потічками, повернувся відгомоном, а Іван Петрович мовчав. «Що з ним трапилося, невже його лісник зловив на засилку? [1]» дивувався і пішов шукати його. Зробивши кілька десятків кроків, знову гукнув:

— Гей, гей, Петро-о-вичу!..

— Чого це ви галасуєте?! — майже над головою озвався знайомий голос.— Не можете сидіти тихо?!

Я глянув угору, аж мій Іван Петрович сидить на яблуні, рве червоні, мов кров, яблука і кладе їх в рюкзак.

— Джопатан,— пояснив Іван Петрович.— Ці він не їстиме, сучий син. Державним йому не розпоряджатись, мов своїм!

— Обережно, Іване Петровичу, гілля поламаєте: дерево ж молоде, ось як вигинається під вами!

— Старе ламається, а молоде витримає,— зав'язав рюкзак і зсунувся з дерева.

— Де рожни, Іване Петровичу?

Він нашвидку почистив рукою одяг і поспішив:

— Я зараз, це ж хвилинка одна,— вийняв ніж з кишені і побіг у кущі.

З-за потічка на дорогу вийшов високий, мов бук, лісник. Він був одягнений у форму, ноги його міцно облягали краги. Його безвусе обличчя було свіжовиголене, краги і черевики до блиску начищені. На повідку тримав молоду вівчарку, яка виривалась у нього з рук і сердито гавкала на нас. Привітавшись, лісник попередив нас, щоб потім не забули погасити вогонь.

Замість відповіді Іван Петрович моргнув мені і спитав лісника:

— Яблука не крадуть у вас?

— Чого їм красти? Просто беруть і їдять,— засміявшись, відповів.

— Хороша копійчина буде, коли дерева зміцніють і рясно вродять. Землі досить, є де розширятися.

— Садив я не для копійки,— пояснив лісник і попрямував до криниці.

— А для чого? — гукнув йому вслід Іван Петрович.

Лісник не відповів на запитання. Важко було вгадати, чи він тому мовчить, що п'є воду, чи тому п'є воду, щоб ухилитися від відповіді.

Здалеку ледве чутно доносився голос пісні.

— Дівчата малину збирають,— пояснив лісник, повернувшись до нас. Здавалось, він не хоче відповісти Івану Петровичу. Мені чогось шкода стало лісника, і я хотів чимсь допомогти йому. «Що я відповів би Івану Петровичу на місці Ганчарика? — питав себе.— Чим я міг би дати відсіч Івану Петровичу?»

— Дівчата співають,— повторив лісник.

«Бідний Ганчарик,— думав,— не знає, на що йому перевести розмову».

— А хто їм за це платить, що співають? — звернувся лісник до Івана Петровича.

— За спів — ніхто, їм платять за малину.

— А за пісню?..— наполягав лісник.

— Той, хто просив їх співати...— непевно відповів Іван Петрович.

— Ніхто не просив і ніхто не платить їм, вони співають не за копійку. Бачите, є і такі пісні... Хоч би як було красиво в лісі,— продовжував Ганчарик,— але сумно без людей. Хоч гарно співають пташки, але вони не замінять людського голосу... Жили люди, ночами не спали, працювали над тим, щоб винайти радіо, інші книжки писали... Ви ж бачили, у мене є своя невеличка бібліотека... — звернувся він до Івана Петровича.

— Є-є! І дві корови є, і пасіка є, і кінь є...— доповнив його Іван Петрович.

— Як бачите, в лісі я не самотній. Мені концерти дають по радіо, говорять до мене, поради дають, співають мені, хата моя повна людськими голосами. А я що дам людям?.. Таж у мене всього чотири класи. Атом я не вмію розщеплювати, ні нові ліки винаходити... Але любов маю до людей... То що мені робити з нею, коли я невчений? Піти безслідно по землі, ніби мене зовсім не було? Нічим не порадувати людей?.. Дерева саджу біля доріг, на галявинах... Ні, не для грошей, ні, повірте мені. Це моя така пісня для людей, Іване Петровичу!..

* * *

Під вечір ми поверталися додому. Кожна галявина, кожне голе місце, що їх доводилось бачити в дорозі, викликали у мене велике незадоволення.

«Що мені робити з Іваном Петровичем? Відвернутись від нього? Таж він з недовірою ставиться до людей!.. І чи він взагалі любить їх?..»

Відвернутися від Івана Петровича — дуже легко, іти з ним поруч — набагато важче. Але мусиш іти, бо з планети не скинеш його.

Ми з ним ішли, мало говорили, хоч так багато хотілося сказати йому. Я думав, що Іван Петрович після розмови з лісником викладе яблука під деревом, але він цього не зробив. Рюкзак його повний, а сам Іван Петрович, хоч на око трошки засмучений, зате щасливий.

ІВАН СМОЛІЙ, 1915 —

Письменник народився в с. Михновець на Турчанщині. На літературну ниву вступив перед війною і друкувався у львівських періодичних виданнях. Його п'єса "Життя на вазі" надрукована напередодні війни у Львові—знову ж його повісті "Гранотові історії", з огляду на війну не пощастило вийти з друку. Опісля, вже на еміграції появилися його збірки оповідань "Дівчина з Вінниці", "Манекини", "Зрада" і повісті "Кордони падуть" та "У зеленому Підгір'ї". Стиль і зміст у творах Смолія—соборницькі, він добре знає літературну мову і це добре, але не завадило б час від часу відгукнутися з одним-двома оповіданнями бойківською говіркою тутешніх гір, яку він так гарно знає.

ПІД КОРДОНОМ

Спалахи світляних ракет погасли над ранком. Гори, осліплені ними, оглушені пострілами, злякані людськими зойками й окликами, потонули в хвилевій тиші. І лісисті верхи й долини окуталися легкими надранніми туманами.

Поволі загорявся схід, рожевив хмарини, верхи гір, наче здіймав з них тендітний серпанок і поступово скочував його вниз, відкриваючи первинну красу лісів усе нижче, все нижче.

Раптом з-за Маґури виринув берег вогняного круга, поширшав, відірвався від гори сліпучий, розжарений.

— Боже! — Галя зойкнула і перехрестилась. Сліпуче соняшне коло пекло очі, знімаючись вгору майже ввидіжки, як гігантська ракета, що виднітиме над землею ввесь день. І нікуди вже сховатися від погоні в її яскравому світлі. Хіба гребти руками в нестямі, щоб накритися землею й травою. Нехай розступиться під ними земля і, замість на весільному ложі, ляже вона у спільну могилу з своїм судженим.

І вона ще міцніше пригорнулася до свого милого.

Усташ обняв дівчину, щоб заспокоїти її. Він теж ледве переводив дух від довгого, виснажливого бігу. Двічі вже тільки якимсь чудом оминули вершників, що гасали оскаженіло по полях в супроводі сторожевих собак.

І тепер, добравшися до лісу на горі, в густі ялівцеві корчі, вони присіли на хвилину, бо дівчина вже падала з ніг.

Ранній вітерець налетів з простору, студив обличчя. І в ясності сонця минула ніч здалася чимсь нереальним, недійсним. І годі було погодитися Усташеві з думкою, що це все сталося. Що так нещасливо повів він свою групу через кордон.

А стільки разів проходив успішно через оту долину, що перед їх очима, через знайому петлю кордонної річки. Підповзав до сторожі на кількасот кроків. Прислухувався до їх тихої балачки. А коли граничники поверталися назад у своєму маршруті, він спокійно розтинав ножицями дроти огорожі, пролазив, скручував знову розрізане плетиво, щоб не викликати підозри, і сходив на рінь. Бистра вода своїм шумом по кам'яних порогах заглушувала його кроки, а ліс потойбіч бовванів усе ближче великим захисним шатром.

І от доходився... Це ніби ланцюг нещасть. Ніби так присуджено їм, щоб не довго вже гуляли. Полковника з тією жінкою й хлопчиком та ще з кількома людьми ледве живими перевів. Просив Бора, щоб підождали, бо води глибокі в ріці, а той уперся. Ще трохи і були б потонули в річці. Все кинули, як їх застукали. Пішли вплав. Напився хлопчик води, ледве відчутили. А та жінка, як мужчина, сильна, відважна. Врятувалися.

Не везло їм. Щось з Павлом негаразд. Задумливий став, забувається, необережний такий. Тоді ж у Макара могло все тихо пройти. Могли спрятати Черепа тихо, без сліду.

А він став стріляти, убив його і потім спереляку і їх наполохав, що кинули все. Нікуди вже дітися, щораз тісніше. Дозволив Бір відвести Галю й Макара з жінкою за кордон. І ще кількох хлопців. І ось вивів!

Не треба було довіряти Павлові! — зідхнув важко Усташ, облизуючи згорілі уста. Вів їх Павло, йдучи попереду, і нарешті пристанув, кажучи, що не знає, де вони. Зблудив.

Аж затремтів тоді, бо перед тим не приглядався дуже, куди йдуть, ще й до кордону, здавалося, не близько. Вирвався наперед. Розглядав замрячене небо, прислухався до далеких гомонів, чи не почує часом собачого гавкоту з якого села. Припадав до землі, намацуючи ґрунт. Єдине було певне: йти треба вниз, туди спливають усі потоки. Але, пройшовши глибоку угловину, вони стали спинатися вгору, і тягнулася ота го-

ра довго. Хтось відійшов убік і натрапив на багно. Пішли за отим багнистим струмком. Застрягли в баговинні.

Треба було вертатися. Але куди? Куди дорога до повороту?

Багнистий струмок увіллявся в потік, а той повився круто сиглами, ведучи їх на манівці, ніби щоб загубилися дорешти. Потім, натомивши їх та наводивши по лозах, повернув рішуче праворуч.

Тут Усташ пізнав нарешті місцевину, наче хто зняв йому з очей полуду. Ось широкі луки. Потік поплив боком, потім прямо під дерев'яний міст, що на дорозі попри кордон.

На мості завжди сторожа. Там вони найохочіше сидять. Під мостом ховаються від негоди, курять проти наказу. Там причаюються, чекаючи на необачного перебіжчика. Отже, треба йти просто тими луками. За ними буде дорога, її перебігти, і вже річка.

Він ішов уже впевнено, поспішаючи, бо здалося йому, що не багато часу вже осталося, що довго блукали і ось зараз засіріє. Але їх хід сповільнювали невеличкі стіжки скошеного сіна, розсипані, мабуть, по всій леваді.

Ті стіжки стелилися під ноги мандрівникам, м'які, незугарні. Люди падали і вставали, щоб за хвилину знову спотикнутися на черговій перешкоді.

Ступав попереду, виставляючи застережливо ноги, щоб не впасти. І раптом ступив на щось тверде. Хтось гаркнув дико в теміні, наче сполохана звірина, скочив.

— Стой! Стой! — почувся пронизливий крик, а за ним постріли. Один, другий. Дві світляні ракети знялися високо над левадою. Темна ніч відступила аж за береги кордонної річки. Стало ясніше, як удень.

— Вперед! — крикнув тоді, кинувши ґранату в постаті прикордонників, що залягли за стіжками.

Але ніхто не послухав його, і він з жахом спостеріг, як втікають усі назад. Тільки Павло ось біля нього, біжить вперед, замахується ґранатою і раптом припадає до землі. І Усташ припадає до землі, бо серія пострілів прошуміла над його головою. Не підводиться Павло. Поцілили його на смерть, мабуть.

Горять у небі нові ракети. Добре вже знати, куди тягнеться кордон. Наче вогняна смуга простелилася через гори. А ті з-за стіжків підводяться і вже кидають-

ся в погоню. Не поцілив ґранатою нікого, живі, двоє їх чи троє. І хто ж це зовсім близько біля них, наче хоче попасти в їх руки. Це ж Галя! Біжать до неї, зараз зловлять її.

— Вони були б тебе зловили, — промовив Усташ, — коли б я не кинув у час ґранати. Один напевно згинув, а той другий чорт не пустив нас.

— Господи! — дівчина приклонила безпомічно голову на плече милого. На очі напливали сльози такі пекучі, як вогонь. Ой, надівувалася вона, надівувалась. Не сповниться те, що гадала. Обдурила її зозуля, як в глибоких маґурянських лісах на ярі кувала, що буде Галя ґаздинею, багачкою. Що хоч бідна вона з роду, та багацького сина полюбила, і той її любить. І хоч як його рід проти неї, а він нікого не послухає. Буде Галя перша господиня на все село. На те вона личко росою вмивала, співанок наспівалася, полотен щонайтонших наткала. Обдурила її зозуля. Не розплетуть її косу, не пов'яжуть, не обійде короваю на столі, не заладкають свахи.

— Васи'! Видиш? — зойкнула вона нараз, глянувши вбік.

Унизу серед достигаючого вівсика бовванів вершник.

Усташ припав до землі, припала й дівчина.

Зарано сіли спочивати, ой зарано! Хоч і треба було, бо Галя зовсім вибилася з сил. Малий той ліс, легко його оточити, і вони як в мішку. Треба звідси чимскорше видістатися. Коби на Маґуру! Коби перебігти полями!

— Галю! — шепнув Усташ. — Повзи за мною.

Вони поповзли корчами углиб лісу. Тепер уже можна підвестися й бігти лісом аж до другого його краю. Ось дорога, що перетинає ліс.

Усташ виглянув уважно з гущавини і зразу присів. На дорозі в недалекій віддалі стояв вояк з наготовленою зброєю. Ліворуч на повороті теж вояк. .

Вже обставили всі дороги. Поволі підходять знизу, з піль до лісу. А ті з другого боку. Вони в пастці. Над деревами вгорі кружляють сполохано птахи. Всюди люди, всюди вже повно.

Усташ перевірив мовчки зброю. Пробувати перебігти через дорогу. Він проскочив би, він швидший від тої кулі, що мала б переловити його. Але вона? Для неї тут певна смерть.

Він глянув на свою хоробру дівчину. Розсипалося волосся в неладі, хустка загубилася десь у бігу. Та чи мали б ті вічка погаснути навіки, що в них стільки любови й віри в нього? Хоробра вона і вірна. Стільки небезпек уже перейшов з нею. Годувала їх в лісі, сорочки їм прала, про небезпеки попереджала. Не лишить він її тут, хоча б і що сталося. Обом перебігти разом через дорогу буде небезпечно. Треба, щоб бігло кожне окремо. І треба так, щоб його побачили спершу. Кинуться за ним, а Галя тоді перебіжить непомітно. А він уже дасть собі раду. А впаде, то впаде. Однаково здається, наче доходить до якоїсь стіни. Стільки вже зазнав пригод і небезпек, а тепер чомусь чує, що ця буде остання. І жаль за Галею, жаль життя непрожитого.

— Галю! — шепнув він, пригорнувши дівчину. — Ходи туди ліворуч. Там на дорозі стоїть вояк. Бачиш? Не вихиляйся надто. Обійди вище вартового. І там чекай. Я буду перебігати дорогу тут, де стоїмо. Як кинуся бігти, вони будуть стріляти за мною, а ти тоді біжи через дорогу поза вартового. Біжи на Остре, в Долинки. Я тебе там знайду. А як не знайдемося, то йди до вуйка Митра. Вуйна тебе сховає. Та будь ми здорова.

Вона дивилася на свого милого, а вічка стали наливатися сльозами. І чого вони розлучаються? Не треба їм розлучатися. Не хоче вона без нього жити. А як підуть тепер, як підуть, то вже їх дороги ніколи не зійдуться. Але вона покориться йому, він такий розумний, він знає, що робить. Тільки чому вони не разом, усюди разом?

— Боїшся? — прошепотів Усташ, бачачи вагання дівчини.

— Ні, Васильку. Ти знаєш мене. Я боюся тільки за тебе.

— За мене? Вже я собі дам раду. Ти себе пантруй! Біжи в Долинки, у колодязі, я там тебе знайду, як погоню згублю. Іди!

У його голосі чути було вже нетерплячість. Задовго вони стоять, і ввесь він готовий до вирішного скоку.

Пішла хильцем поміж кущі, обережно, здалека. А тепер треба підповзти до дороги. Ось і він... Чи не завважив її? Стоїть посеред дороги, у руках рушниця. Стоїть непорушно, наслухує.

Треба трохи вище підійти. А там же знову вартовий. Як підсунеться в цьому напрямі, побачить її той.

Ні, треба таки тут ждати. Які страшні ці люди. З закам'янілим серцем. І що з Василем, що так довго не дає знати про себе?

Василь вигулькнув раптом з кущів на дорогу. Уже потойбіч, в кущах. А вартовий аж прикляк. Серіями, серіями сипнуло по лісу. І той, що перед нею, кинувся вниз і собі сіє по лісу. За Василем, усі за Василем услід. Тільки шум і свистіння.

І вона вже потойбіч дороги. Доглянули, мабуть, і її. Такий шум між деревами, а вона біжить і біжить, і вже не знає куди, коби тільки подалі від того смертного шуму.

Кінець лісу. Поле... Долинками вниз. Вже видно село.

Глибокий потік. Треба йти самим долом, водою. Гостре каміння ранить ноги... Скеля. Водоспад тут. Не можна скакати, глибоко, заб'ється на скелі... Мусить вийти на берег. Ще побачать її... Нема нікого. Лишить вона отой потік... Ось Лаврів ліс, такий густий, туди треба перебігти.

Добігши до Лаврового лісу, Галя нарешті зупинилася і оглянулась. Тихо й мирно кругом. Не чути пострілів, наче все причулося. Ні сліду з страшних людей. Десь чути дзвінки. Худоба підходить знизу потоками, пасучись по стрімких берегах. Тільки співанок не чути сьогодні. А потойбіч велична стоїть Маґура, височіє над Міжгір'ям. Наче манить до себе. Вона пригорне, вона заховає, як мати. Велика й могутня. Коби Василь добіг туди. Але, де ж він тепер може бути?

Галя напружила зір, розглядаючись кругом у болючому вижиданні. А що коли надбіжить за нею услід з потоку? З цього лісу було б добре на Вільхівець. Щоб тільки переховатися до вечора, щоб погасло те сліпуче сонце... Вночі перейшли б удвох кордон, і вже вони в іншому світі, де нема таких страхів та небезпек.

Хтось справді йде узліссям. Господи! Та то ж вони! Вже вони тут усюди на полях. Вже їх більше, як лісу. Два йдуть просто до неї. І вже не можна втікати, бо вони побачили її. Буде вдавати, що вийшла на гриби.

Дівчина схилилася раптом до землі, стала блукати повільно між кущами. Грибику, грибику! Де ти? Назбиралася я вас, назбирала! Чому ж тепер хоч один не покажеться мені? Ось рижки... Чудові, вірні рижки з посинілими головками.

Дівчина згортала їх у запаску. Як добре, що їх знайшла. І вже справді здається їй, що вона вийшла на гриби. Назбирає того, наварять потім. Набере нової бульби. Буде що їсти.

— Гей, ти! — почула вона позад себе, оглянулася і вирівнялась, тримаючи гриби в запасці.

Ті два поглядали на неї згори вниз. Один височенний та довгошиїй, а другий присадкуватий, червонощокий.

— Ти чого тут? — спитав височенний.

— Не видите? — показала на запаску. — Гриби збираю.

— А ти брешеш!

— Не брешу.

— А брешеш! Ти ось від кордону втікаєш.

— Від якого кордону?

— Не крути. З бандитами йшла. Да-да. І тепер з нами підеш.

— Я не знаю про жадних бандитів, товаришу. Я си вийшла на гриби, як все ходжу.

— А пострілів не чула?

— Чула. То десь собі стріляють. А чи я знаю, що мені, бабі, до стріляння? Десь, видно, військо якісь вправи робить.

— Хитра ти.

— А красива яка! — мовив присадкуватий. — Покажи но, що ти там збираєш, — глянув він у запаску. — Хороші грибики, і ти хороша.

— Нам дано наказ нікого не пропускать. Потім розберемо. Підеш, дєвушка, з нами, — сказав височенний.

— А не піду.

— То поведемо.

— Чого? Чого ви хочете від мене? Я вийшла на гриби. І зараз маю жати жито.

— Пожнеш, пожнеш. А тепер ступай з нами. Ну, чула?

Господи, і що тут робити? Як візьмуть її, зараз пізнають на команді. Чи один її знає? Пропаде вона!

— Товариші! — прохала дівчина молитовно. — Пустіть мене. І що я, бідна дівчина, вам винна? І нащо вам мене?

— А ти нам пригодилась би! — заскалив око присадкуватий і став розглядати тії грибики в запасці, і водити рукою поза запаску.

Обличчя дівчини загорілося. Коли б він один, коли б не два. Ось рушницю тримає необережно збоку. Вхопила б і застрілила. Стріляти вміє, навчив Василь. Так і казав: „Такі тепер часи, як колись були, коли люди від татар відбивалися. Тоді й жінці треба було знати, як рушницею орудувати. І тепер знову такі часи прийшли, бо ті люди такі, як татари:"

— Не руште мене! — скрикнула дівчина, відштовхуючи нахабну руку.

— Диви! А що, коли рушу? А що? — і присадкуватий ухопив дівчину за руку.

Дівчина пробувала вирватися, і так зашамоталися обоє. Пропала вона тут, пропала. Яка ганьба! Яка наруга! А тут ще один надходить. Та й хто це? Той самий старшина, що в школу приїздив раз з Аксаковим. Той пізнає її, той знає, хто вона. Тепер пропала вона направду.

— Що тут діється? — мовив той третій, надійшовши поспішно.

Присадкуватий випустив дівчину.

— Вона от каже, що на гриби ходила. А то з банди. Так ми хочемо її забрать, а вона опирається.

— А, мать твою! — закляв той третій страшенною московською лайкою, аж дівчині похололо на серці від цього несамовитого крику. — От ви її киньте. Вже я тут з нею поговорю, як на гриби ходить, сволота... А ви чого відстали? Не бачите, куди наші йдуть? Прямуй повз село на оту велику гору. Полем попід лісом і дивіться добре! Пішли!

Пішли ті слухняно полем до потоку. Тепер вона сама з старшиною. І що той задумав? Дивиться ось на неї якось так чудно і раптом усміхнувся. Щойно лаяв страшно, а тепер усміхається!

— Ти пізнала мене?

Дівчина аж здригнулася на звук рідної мови.

— Пізнала, — шепнула вона. — Ви приїздили раз у школу і я туди зайшла.

— Пробач, що налякав тебе сьогодні. Інакше годі було. Гарно, що не забула мене. А я про тебе з цього вечора думаю й думаю. Збирався гостинця тобі привезти, погомоніти, поглянути, як живете. А воно не так вийшло. Добре, що хоч сьогодні впору трапився. Саме впору. Як твоє ім'я?

— Галя.

— Галюся! — промовив той, вдивляючись у неї. —

А матері твоїй як ім'я?

— Марія.

— Марія... Маруся! От і зустрілись ми знову нарешті!

Дівчина мовчала. Боже! Що ця людина говорить? Який він дивний отой старшина. В його очах якийсь сум. А може так підступно заманити її хоче? Тепер вона в його руках. Він знає, хто вона. Поведе її ось поруч себе лісом та лісом аж у Літовища на заставу. А звідти в тюрму... Далеко...

— А вони тебе зневажали, — промовив той лагідно. — І що ж мені робить, куди заховать тебе? Попадеш другим у руки, пропадеш. Так іди тепер, Галюсю. Біжи скоренько, бо діла погані. Все лісом іди, щоб ніхто не бачив тебе. Ну іди ж, бо ще хто надійде непроханий, а тоді вже не оборону.

Дівчина ступила слухняно кілька кроків у гущавину.

— Не туди, не туди! — зупинив він її. — Там вони в потоці стоять з кіньми. Йди краєчком лісу та бережись! Вірю, що ще побачимось. Будь здорова, моя Галочко!

Дівчина пішла слухняно, куди їй наказано. Ген аж на кінці лісу оглянулася. Нікого вже нема позад неї. Мов привиділося. Тільки останні слова ще бринять і досі в ухах: — „Будь здорова, моя Галочко!"

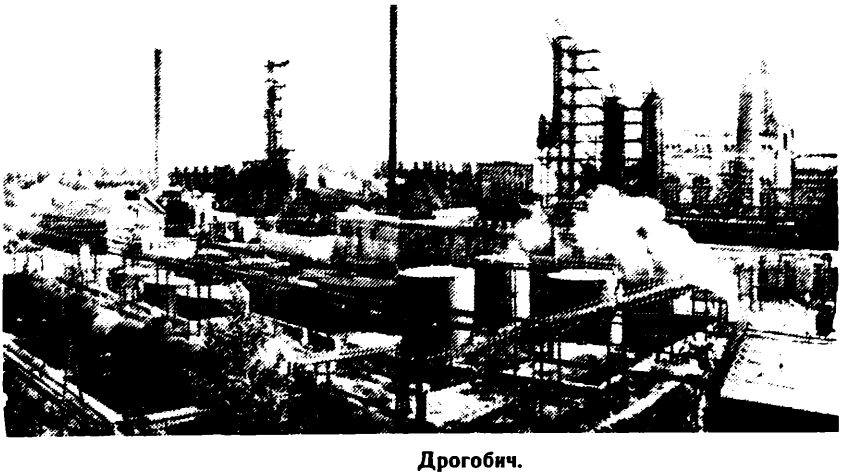

Дрогобич.

ІВАН КОВАЛІВ, 1916 —

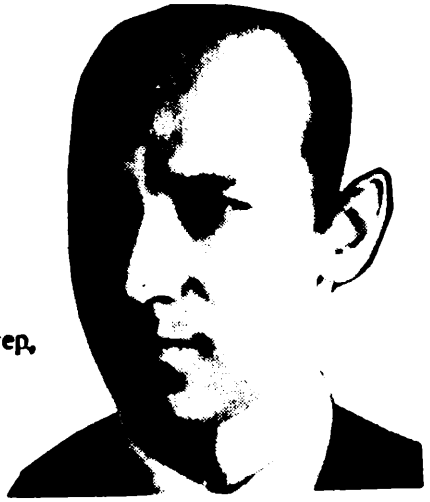

Внук Степана П'ятки. Музиколог, педагог, поет і письменник. Директор "Музичного Інституту ім. М. Лисенка" в Торонті. Окремо появилася збірка його віршів "Прелюдії", а решта поезій та оповідань розкинені в різних періодичних виданнях або лежать у автора в рукописах.

* * *

В ті дні лиш ти й надхненний вітер,
мов чистий, молодий пресвітер
і ризи поля осяйні,
де непомітно тане сніг.

Димить сосна кадилом жертви
і кришталева, свіжа черствість
полонить голубий простір.
Звелись жертовники узгір

над росяними деревами,
росте вселенна буйним храмом
і ночі тьма, ні громи бур
не подолають голубу...

В ті дні лиш ти й маленький равлик
звелись до світла, мов до Правди, —
вона ж невідступна, як тін'
тривожить святістю таїн.

* * *

Життя бурує, — кличе, мов орел
шмагає вихором прибій пориву й крови:
ходи, у кого серце б'є здорове
і пий із радости п'янких джерел!

На все, що глянеш, молодістю дхне, —
мужніє в серці сміливість несита
і палить душу Бог вітрами літа
дощами студить і сталить огнем.

ДВА СВІТИ

Як не було б воно, а смерти ні в якому разі не було потреби лякатися, — ані тут, ані в іншому місці і байдуже в яку пору дня, чи року. Так, так, — Боже Провидіння знало вже краще від людини, що і як йому почати.

Відриваючи очі від молитовника, старенький отець поглянув раптом з-над окулярів:

— А що, коли б так зійти до нього вниз? Буде стріляти, чи як?

Шелест біля дверей, які вели до пивниці, повторився знову й одночасно клацнула легко клямка. Поневільний в'язень повинен був бути розумніший і відчекати до ночі, проте... Видно, що його терплячість легко вичерпувалася: вистачало вже кілька годин напруженого чекання. Старенький отець перегорнув спокійно картку. Може годину тому з'явились у нього задихані, рум'яні юнаки з ліса. Священик заявив їм, що неможливе. Щоб хтонебудь ховався на приходстві — зовсім неможливе. Але перед його очима маячіло ввесь час інтеліґентне, схвильоване обличчя людини, яка, крадучись уранці садом, проскочила крізь віконце у льох і залишилась у ньому либонь до цієї пори.

— Вже від самого досвітку гонимо комунара! — хвалились потім рум'яні, смагляві юнаки, заглядаючи до шіпки і на горище.— Але ми ще його піймаємо!

— Очевидно, що можна його піймати.

Старенький отець приглядався, як, збиваючи кіптяву, бігли вони городами, краєм спустілої, ніби вимерлої оселі, крізь джмелине сонце і сальви рушниць, від залізничого шляху аж по хвилясті збіжжя.

Старенький отець поклав на столику молитовник і легко спираючись на стіл, робив зусилля підвестися.

Він, себто „в'язень", мав очевидно пістолю і міг стрілити. Хоч і не мусів стріляти. Можна було обійтися якнебудь і не стріляючи. Правду кажучи, буває іноді, що, коли вартість існування доходить з особливою ясністю до людської свідомости, людина робить різні дурниці. Вона чмяніє в небезпеці. І тому саме треба було бути обережним, і тому саме не йшло про смерть, але зовсім про що інше.

Згорблений, никаючи по кімнаті і заваджаючи об старі предмети, старенький отець підвівся навшпиньки, щоб перевірити речі на запорошеній шафі. Добре, що хоч пляшка з минулорічним яблучником і яєчка, що їх йому приготовила вчора, втікаючи в ліс, служниця, стояли ненадпочаті. Плачучи, заявила вона старенькому священикові, що підшукає відповідне місце в лісі і прийде по нього з людьми. Дуже добре, — але те, що вона говорила, не було зовсім важне. Найважніше було те, що вона забула залишити йому свічку. А він же ж, той у пивниці, міг таки стрілити у пітьмі —

з переполоху, навмання, коли б так зійти до нього. А навіщо було ставатися причиною чийогось смертельного гріха?

Старенький отець підніс до світла пляшку з яблучником. Мало настоянний яблучник, але видався йому чистий. І раптом, пригадавши собі щось, потюпав до сусідньої кімнати і з тріюмфом приніс звідтіль старий, срібний ліхтар зі свічкою.

Шелест біля дверей до пивниці знову повторився, тим разом тихше. Переконавшись, що двері замкнуті на ключ, в'язень, очевидно, зійшов сходами вниз. На обличчі священика з'явилася добрячка по-дитячому хитра усмішка. Він уже знав, як собі порадити. Вдягнувши кожушок, щоб не промерзнути в льоху, старенький панотець черкав кілька разів сірник — і, щойно засвітивши свічку, обережно відчинив двері у коридор. Ні, ні, по тому боці дверей до льоху напевно не було нікого. Старенький отець вложив ключ, із зусиллям повертаючи його у замку. Отже й сходи... Хитливі сходи, відома річ, були нещастям старенького, скільки разів треба було сходити ними вниз. Їх уже два роки тому належало було поправити. До того ж темрява була прикра, ловила за очі і вогкий холод проймав відразу до кости. Але не в тому справа. Коли йшлося із світлом до людини, то воно мало все таки своє інше важливе значення.

...Старенький отець простягнув ліхтар перед себе, щоб краще бачити. Проте видалось йому, ніби поблизу не було нікого. Не чути було жодного живого поруху і, що більше, навіть людського дихання. А може, може тут у льоху нікого не було. Може „в'язень" вискочив уже назад крізь віконце? Ні, ні, у темряві все таки мусіла десь бути людина. Може не зовсім напроти, але трохи далі, біля полиці, — а може аж у самому кутку під мокрою стінкою,— а може, може аж за перегородкою у другій половині льоху? Старенький отець махнув туди ліхтарем, шукаючи. Ага, ось тут був він у кутку! Із розкинутими руками, притиснувшись до стінки, і широко розплющеними очима на блідому, виснаженому обличчі.

— Холодно, що? — спитав добродушно старенький священик, — і холодно і вогко, а надворі сонце! Можна зігрітися...

Чоловік біля стінки заворушився і щось незрозуміло пробурмотів. Йому, розуміється, важко було привикнути до світла, бо він закрив рукою очі. Та й узагалі смішно, що він у темряві міг ще щонебудь бачити. І тому саме треба було йому допомогти.

— А ви подайте мені лиш свою руку, а я вже виведу вас!

— Неможна, неможна так, — закліпали перелякані і здивовані очі незнайомого.

— Чому неможна? — здивувався в свою чергу старенький отець.

— Води! — прошептав замість відповіді незнайомий.

— Води! А — води... Буде й вода, — сказав із переконанням старенький священик. Але перш усього треба нагору. —

Він повернувся в напрямі сходів, не вичікуючи слова. Раптом, пригадуючи щось, зупинився.

— А може у вас часом той... рана?

Замість відповіді чоловік порушився вперід.

— Ні, — проказав він, — не ранений.

Молодий ще, молодий, пізнати з голосу.

— То найважніше, — і вже без жодної застанови старенький почав підводитися сходами на гору. Йому й на думку не прийшло, щоб незнайомий не ступив йому вслід. Проте незнайомий біля стінки вагався. Що думав він там у темряві? Може думав, що нагорі легко можна його застукати, або боявся підступу на ясноті?

— То може знести вам щонебудь з'їсти сюди, до пивниці? — обертаючись знечев'я, спитав згори, вже майже при дверях, старенький панотець. — Як скажете?

Незнайомий у темряві поступив знову вперід. Світло від свічки, яке лягло на старе обличчя священика, граючись жовтим полум'ям у його безладно побурених жмутках волосся і в допитливому, пригаслому зорі з-над окулярів, робило те обличчя дивно немічним і чудним. Так, бо ж людина нагорі була справді немічна, і стара, а в темряві хамаркалось щось невиразне і вороже. Роблячи останнє зусилля і ніби перемагаючи себе, незнайомий ступив на хитливі сходи, ідучи вслід за старим священиком.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Що там постріли! Тепер годилось передусім тільки добре відпочити, — старенький панотець підсунув гостеві їжу, — а потім можна було вже подумати про те, що робити далі.

Поневільний гість сидів мовчки, віддячуючись за услуги тривожним, сумним поглядом, увесь заслуханий у шум кришталевого дня в черешнях старого саду. Може бентежили його святі образи і книги — старі і запорошені, а може тихий хід годинника і мудра стареча тиша, просякла яблуками і якимсь особливим, незнайомим йому пахом старих риз? Про віщо думала молода людина? Чи ще завжди залишалась його душа у полоні страху й смерти, але й одночасно у полоні сліпої волі до життя?

Дуже добре. Провидіння мало свої шляхи, ведучи ними людину і відкриваючи їй внутрішню її істину. Чому? Іноді необхідно заглянути й смерті в обличчя. В таких випадках і людині відкриваються ширше очі на світ. Одначе лякатися її? Ні в якому разі. Прихильности, якнайбільше прихильности і зрозуміння годилось виявити зі свого боку, даючи пізнати молодій людині, що її життя було цінне, може цінніше від старого немічного панотцевого життя. Адже ж його душа стояла перед великим майбутнім. Кожна молода душа стоїть перед великим майбутнім. А минуле? Про минуле неварта було згадувати.

Старенький отець нарізав хліба, підсуваючи його свому гостеві і приглядаючись йому, як він обережно брався до їдження.

Може не довіряв навіть хлібові насущному? Але недовір'я це перший ступінь до віри.

Старенький отець приглядався до молодого обличчя гостя, його короткої рубашки і чобіт. Щодо одежі, то він був одягнутий як і „ті", а проте був він інший. Його інтеліґентне худорляве обличчя могло б бути навіть гарне, (воно могло б навернутися, думав докладніше старенький отець), якби не недовір'я у неспокійних, ніби сліпих очах і косі тонкі уста з міцно затиснутими щелепами. Проте його життя не було грішне. Старенький отець був у тому глибоко переконаний. Треба було тільки викрити йому його добрі сторони. Ні, ні, минуле не мало жодного значення. Так, як не мало воно значення для старенького отця.

Стежачи за зором гостя, священик зупинявся на предметах, образах і старих світлинах, мовчки притакуючи своїм думкам, ніби були це думки гостя. Так, так, оце й були його єдині друзі. Сини? Так, сини, давно неживі. Молоді, молоді були. Світлина вилиняла і затерлась.

— А в мене батько був — старий! — вирвалось знечев'я гостеві.

— Кажете старий? Старість це гарна пора в житті, — жваво обізвався панотець, — ближче смерти.

Одначе гість сидів уже непорушно, прислухаючись нашорошено шумові саду і кільком пострілам із далекої віддалі.

— Це ніщо, — махнув рукою старенький священик, — це ніщо. — Це хлопці з ліса.

Проте гостеві важко було повернутися до настрою викликаного першим припливом щирости. Всетаки молодеча самовпевненість уже не покидала його. Не було в ній нічого неприємного, тимбільше, що яблучник, старий добрий яблучник, почав свою дію, самохіть наштовхуючи його до розмови, розв'язавши язика.

— А у вас тут гарно! У мого батька також був колись сад. Хороший! — і гість зробив рух рукою.

Старенький отець кивав йому у такт головою. Так, так, хороший сад.

— А потім прийшла революція.

— Ага, революція.

— І все пропало.

— Пропало. — Який чудний і знайомий був той шум саду із смагою сонця на наливному овочеві? Життя було гарне. Так, так, гарне. Навіть сьогодні у старості, особливо коли воно не було грішне.

— А навіщо революція? Недобре людям жилося? — піддержував розмову священик.

— Не те, щоб зле жилося — махнув рукою гість, обличчя трохи йому почервоніло і набрякло, (яблучник, очевидна річ, старий яблучник!), — не те, щоб зле жилося, а прийшов новий лад.

— Новий лад? — виявив недовір'я з свого боку священик. — Люблю порядок, люблю мир, але як же це було з тим новим ладом? Чей же він був без Бога?

— Без Бога! — сказав свобідно гість. — Бога, звичайно, в ньому не було. Бог же вигадка, його взагалі немає. Наш лад виходив сам із себе, з потреб життя. Ви не думайте, що я був партійний, — додав швидко гість. — Ні, але я схвалюю саме той лад.

— Новий лад! І Бога немає, — беззвучно порушив устами старий священик.

І як було не звернути на те уваги. Старенький отець мусіві вдразу те запримітити. Та людина була „їхня".

— Але як можна уявити собі лад без Бога? — сказав старий священик.

— А чому? — здивувався гість, — треба тільки було залишити людині свободу.

Так, так, не було сумніву, що це була „їхня" людина. Зле вчення і життя, що від нього вона була залежна, що в ньому вона зростала повсякденно, сліпа і невинна, викривили її. Проте вона не була щаслива — та людина. Це було видно з її неспокійного обличчя.

— А я ніколи не віддаюся людській волі, — відверто заявив старенький священик, — тільки Божій.

— Так, але це ілюзія, — сказав, не скриваючи глуму, гість.

— Ілюзія, це віддавати ініціятиву в людські руки.

— Так, але ж у світі діє людина, — здивувався гість, — а людина це матерія.

Так, так, матерія. Старенький отець протер окуляри і підсунув знову їжу гостеві.

— Але за всякою людською дією, коли вона добра, криється Бог, — сказав раптом старий священик.

— А зло? — глумливо скривив уста гість.

— Зло іноді добрий учитель, яким Бог хотів би остерегти людину.

— Тоді ті остороги часто доволі дошкульні, як на Бога, — вставив гість.

Старенький отець поглянув добродушно з-над окулярів:

— Людина доходить до Бога у школі життя.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Не думав спочивати? — Ні, не думав, хоч він уже і призвичаївся до старечого тупання священика, подібного до ходу старого тихого годинника на стіні. Час до часу підносив очі і тоді його зір зупинявся довше на палітурці молитовника, на золочених, химородних літерах витиснутих на гладкій бронзовій шкурі. На мить з'являлося на його обличчі зацікавлення, проте він ніби зумисне ні про що не розпитував. Його либонь більше полонив чар літа, неспокійний стукіт дятля у саду, як кімнатна тиша.

Проте була хвилина, коли очі незнайомого, зависнувши на книзі, широко розплющились і в них спалахнуло щось дивне, майже несамовите. Що саме викрив гість на палітурці? Помітив на ній відбитку свого дитинства, далекий привид минулого? А втім, яку тайну власного життя не викривала б вона йому, воно зворушило старенького панотця. Він готовий був простягнути руку і промовити:

— Все, що було до тієї пори, це тільки плюгавий густок ненависти. Будьмо друзями! — Отже було вже за пізно. Жах у поширених від нестями очах, скорч щелепів, божевілля... Тільки слухаючись незрозумілого інстинкту, що ним єдино звірина чує небезпеку життя, міг той чоловік з такою зручністю кинутися раптом до дверей і, розчахнувши їх з оскаженілою міццю, вискочити на коридор...

Старенький отець довго стояв приголомшений, не розуміючи, у чому справа. Щойно, коли в оселі загаркали виразно глухі вибухи гранат, розколихуючи встояле плесо літньої тиші і закружляли над дахами стрільна, ніби таємний вир, що його визволяє над світом рука диявола, старенький панотець ніби прокинувся.

Він позбирав рештки їжі, ховаючи їх до шафи, не звертаючи зовсім уваги на рух надворі. Так, так, все на світі лежало у людських руках. Людина могла розбурхати в собі усі незглибні, темні сили гону і люті, вона могла використати свою гордість і снагу в Божому ділі. Проте добрі діла, що до них вона була покликана, мали своє значення не для світа й інших, але в першу чергу для неї самої.

Коли за деякий час увігнались на подвір'я танки, ламаючи дерева й огорожі і запорошуючи густим пилом теплий сад, старенький священик сидів знову над молитовником. Свистали постріли, крізь чорні сувої диму, що клубочився з-над стріх, кричало на сполох птаство і скажено мчали, зірвавшись з припон, коні, місячи копитами пухку землю городів.

Десь зовсім близько у саду впало стрільно, вириваючи з корінням дерево. Старенький отець витягнув хустину і кашляючи, затулив однією рукою уста, поправляючи другою окуляри. Згар і порох заходив крізь відчинені вікна аж сюди, у тьмяну глушину кімнати. Десь на подвір'ї тупотіли чоботи, чути було прокльони і лайку. Але десь понад усією тією метушнею пливло й сонце: невинне й величне. Так, так, — разом із польовими леготами, на тужному шумі дерев і літа мерехтіючи і коливаючись на золотавих нитках тепліні, — невпійманне, задушевно спокійне.

Проте у коридорі чути було уже, як гупали чоботи, як, розбиваючи прикладом двері, намагався хтось увійти до льоху.

— Куди? Сволочі! — упоминав солдатів знайомий лютий голос, вказуючи либонь на потрібні двері.

Сіпнувши клямкою, у кімнату ввігналось відразу кілька гнівних постатей із пістолями в руках. Між ними косе, неспокійне обличчя знайомого чоловіка. В його розлючених, нестямних від упертости очах горів сухий вогонь. Дивні були ті люди, ніби сліпі у виконуванні чужої волі. Ось що було остаточним рішальним чинником у їх житті: сповнити свої обов'язки в ім'я другого, ніби позбуваючись таким чином хоч частинно трансцедентного суму і таємничого тиску, не відавши, що це був тиск їхнього сумління. І яка несвідомість у Божому ділі, у добрій волі вміти пробачати.

Проте молоді смаглі солдати помітно здивувались, заставши за столом стару, чудну людину в непорушному вичікуванні. Може думали побачити там зовсім кого іншого? Старенький панотець сидів над молитовником, несвідомо гортаючи книжку. Було так, ніби воно колись давно-давно і наперід було продумане і передбачене.

— Діти, діти! — беззвучно порушив устами старенький отець.

— Ето он? — спитав звертаючись до знайомої людини, молодий, безвусий командир. Здавалося, ніби нещодавний гість завагався. Рубашка на ньому була роздерта, очі сухі і пригаслі, на чоботах груба верства пилу.

— Да! — воркнув він глухо, тупо повертаючи голову вбік.

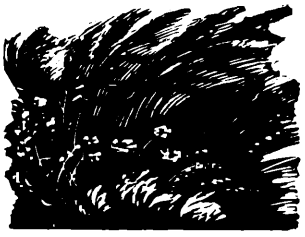

* * *

Знов обрії зелом просякли,
під трепет зоряних лямпад
тче на вечірній неба тахлі
свій злотний обрис листопад.

Дім сутеніє в тиміямі
й привітно дихає добром.
Чи ж не в незайману всетямність
везе нас життьовий порон?

В якій країні дивних весен,
чи інших пір, причалить він,
щоб, посягаючи в чудесне,
земне вершидо свій почин?

ПАЛЯДИН

Вступаючись сваволі біса й бурі,
він припочив на осяйній луці.
Позаду грішний чад поганських курив,
що їх фальшиві принесли жерці

земним богам неситости й заглади.
У далині ж, мов привид, городи
крізь світла неземного синій ладан.
І вчув він голос: „Будь мій палядин!

Ось щит твій: смирність сміливости. Тихий
ладу й самопосвяти взнавши міць,
неси зневіреним дари потіхи!
На обріях у світлі блискавиць

тобі в промітті інше світло лити
і дружню мудрість сіяти, як сіль!“ —
І він підвівся радісний служитель,
скорившись зову неба і красі.

ЕФЕБИ

Сьогодні пливем суходолом спокою
та завтра гойдають нас бурі морів.
Не хочеш гребти проти хвилі пробоєм,
то гинь в бурунах бісногривих вирів!

Як п'яно свіжить бризи вогкої омах, —
до вітру трирадісний стяг поверни!
Ще вчора юнацтво смуглявіло дома,
сьогодні мужніє в сонцях далини.

Крізь шквали, морські буруни й сонцевії,
в порошу співанку, в рум'яну росу!
Ось тінь сикомори вже одаль синіє
і пісню сирени вітри нам несуть.

Та вабить даремно троюрідний вирій
в чужих борозен заворожений крин,
певніша всього нам буйрадісна щирість
топтати стежки вітчизняних сторін.

І вірити: знов заяріє крайнебо
в змагу засталиться юнацька снага
і злинуть ясні, одчайдушні ефеби
назустріч своїм осяйним берегам.

АНДРІЙ ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ, 1917 —

Поет родом із с. Тереблі в Тячівщині. Закінчив московську гімназію і тому спершу писав цією мовою а опісля перейшов на українську. В часі війни брав участь в рядах червоної армії. Надзвичайно талановитий але чимало місця у своїй творчості посвячує оспівуванню "радісного життя під сонцем совєтської конституції". Друком вийшли збірники його поезій "Одної матері ми діти", "Що в серці найсвятіше", "Іду життям" та "Бескиде відрадо моя".

ПЕРШИЙ РАНОК

Мій перший ранок полонина
Зустріла клекотом весни.
І з того часу — що не днина
Гукаю серцеві: — Дзвени!

Брини, лунай в житті піснями,
Як перший ранок навесні,
Що українськими устами
Відкрив поезію мені!

КРАЮ МІЙ РІДНИЙ

Краю мій рідний, зелена діброво,
Лан у дзвінкому пшеничнім колоссі,
Коси, що пахнуть вночі барвінково,
Луки дніпрянські, ясні, срібноросі!

Гори в блакитній весняній пороші,
Спів над садками, як сонячна днина,
Очі дівочі — ласкаві, хороші,
Матінка люба — моя Україна.

Краю мій рідний, левади осінні,
Кожен мій подих насичений вами,
Серце в пісеннім буянні-цвітінні
Лине, мов сокіл прудкий над степами!

ШУМИТЬ ПРИВІТНО ВЕРХОВІТТЯ

Шумить привітно верховіття
У сяйві вранішніх годин,
І лісорубу довголіття
Кує зозуля між ялин.

Вгорі пасуться білі вівці,
Проміння сонця — як мечі,
По всій широкій лісосіці
Скриплять надривно тягачі.

Гудуть надсадно лісовози
У Синєвир — у синій вир,
Блищать на глиці срібні роси,
Мов перли зір, мов перли зір.

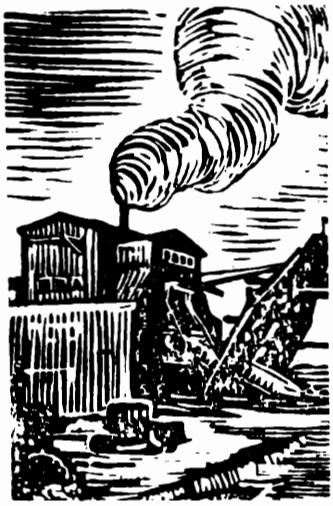

В БЕРЕГОВІ

Мене зустріла в Берегові
Пора осяяна весіння,
Земля червона, мов у крові,
Тераси — з білого каміння.

Над ними далеч — синя-синя,
Пісні лагідні журавлині.
На схилах скрізь цвіло лозиння,
І абрикоси — у долині.

Вони пагіння простягали
До голубиної блакиті,
Співали радісні хорали,
Дощами теплими умиті.

Я зрозумів, чому червоні
Й такі смачні плоди леанки:
Бо кров землі — у кожнім гроні,
У кожнім гроні — світлі ранки.

Тераси білі, схили в крові,
Блакитна вись, червона глина,
Весна зустріла в Берегові
Мене привітно, ніби сина.

ШЛЯХ

Мій шлях веде з низів
Все вгору, вгору, вгору,
Між сонячних лісів
У далеч синьозору,
До голубих вершин,
У просторінь широку.
Стає прямішим він
Під дужим карбом кроку,
Не збочує ніде,
Бо компасом для нього
Є серце молоде,
Воно слідкує строго,
Чи вірний напрямок,
Чи десь не схибив крок.

Мій шлях горить в огні,
Він молотами грима,
Щоб пристрасті міцні
Лунка вінчала рима,
Щоб був бадьорим спів,
Щоб в праці молодіти,
Щоб я чуттям кипів,
Як пелюстками квіти,
Як рідна даль степів
У світанкову пору.
Мій шлях веде з низів
Все вгору, вгору, вгору
Й не збочує ніде,
Бо з правдою іде!

ФЕДІР ПОТУШНЯК, 1918 - 1960

Педагог - професор ужгородського університету, громадський діяч і письменник. Знаючи до глибин життя бойківської Верховини. Потушняк чудово змалював красу нашої рідної природи і життя народу. До його друкованого дорібку зачисляємо такі окремі видання —"Далекі вогні", "Таємничі вечори", "На білих скалах", "Оповідання", "Казка", "Гріх", "Хатка та млинок", "Спляча царівна", "Кристали", "Терези вічности", "В долині синьої ріки" та "Повінь". Вибір із його оповідань даємо читачеві.

СМЕРТЬ ПЕТРИКА

Малий Петрик хворий. У нього вже три дні гарячка — і не проходить. Він лежить на ліжку тихо, спокійно, тільки малі груденята важко віддихають, наче його щось душить, спирає повітря. А часом полегшає, після чого гарячка підвищується.

В кімнаті блимає лампа, кидаючи тремтливі тіні по стінах. На припічку блищить вогонь. За ним чорний почелісник . Петрик напружено дивляється в темну пащеку печі, від чого в очах двоїться, стає страшно...

Його батько Іван сидить на лаві біля Петрикової голівки, в синьому від ночі піджаку, в клапавому, вимоклому капелюсі. Схилив голову і думає свої важкі думки... А за думками вирує те, що має прийти — невидиме, холодне, страшне. Він знає: воно прийде, але намагається його заперечити — не вірити собі...

Іван за ці дні з горя, яке горою звалилося на плечі, згорбився й постарів. Весь світ здається йому немов замкнутим в скляній посудині, з якої не можна вийти: в якій нічим дихнути. Не голиться, не їсть. Аж змалів. Він то відходить, то знову приходить до ліжка хворого.

В кутку сидить його жінка — мати Петрика, і шиє. Відколи захворів Петрик, вона сидить мовчки годинами. Коли хвилини стають важкими, вона схоплюється, підходить до ліжка, кладе долоню на чоло хлопця і говорить:

— Петрику, тебе дуже болить?

— Ні, мене нічого не болить! — ледве стогне Петрик. Вона щасливо поглядає на чоловіка.

— О, слава Богу! — каже Іван і хоче посміхнутися. Але думки його літають десь так далеко, звідки вже не повертаються... Летять і губляться, відбившись від землі, десь у безвісті.

Іван пригадує вкриту квітами млаку . Іде косити. З ним Петрик. Петрик у траві ловить метеликів. Зловить, прибігає до батька, сміється, показує. Іван гладить сина по голівці і сам радіє...

А ось він іде платити податок до старости, бо коли вчасно, то ліпше. З ним і Петрик. Іванів і податок найбільший в селі, бо щастить на господарстві. А син, хоч і один, та підросте, буде помагати... Є на кого маєток залишити, коли б, не дай того Бог, довелося руки скласти... Ідучи, Іван знімає шапку перед хрестом, який стоїть на городі старости, щиро молиться за сина, тримаючи його за ручку.

— Во ім'я отця і сина,— шепче він. Та замість молитви в голові проносяться інші слова: «Боже, я всі радості і сили віддав праці... І жінку, і серце... дні і ночі... Не відмов мені в цій радості...»

Він прокидається. Думки знову приходять до нього — болючі, терпкі. Петрик уже грається серед хати і струже ліщаний патик — мати насилу зняла його з ліжка. Очі її ніби щасливі, дивляться на П[illegible]ика і сяють, мов вогнями. Але в них важкий сум і страх, якого не м[illegible] нічим приховати.

— В селі недобра новина,— виривається з Іванових уст.— Діти дуже хворіють... У Горбатого і лікар був, сказав: пошесть страшна... І школу закрив, а двері червоним хрестом запечатав.

— Хворіють, бо голодні,— каже сердито жінка, переводячи перестрашені очі на Петрика. Лице її стає блідим, руки починають поспішно шити.

— Казав писар, що потоком іде. Не треба воду з потоку пити. Я казав...

— Дурниці! Чого пани тільки не видумають,— сердито відповіла вона. Потім відкладає шитво і дивиться якийсь час на Івана. Раптом схоплюється, бере відро з водою, несе надвір і виливає на межу. Через хвилину повертається з повним відром води, якої набрала в студні сусіда. Сідає, при[illegible]яє Петрика до себе і ніжно вмовляє:

— Не пий воду з потоку! Чуєш? Я тобі з криниці принесу.

Петрик винувато дивиться на неї. Він завжди думає, що з потоку вода найкраща. Так всі говорили. І баба так казала, що місяць тому померла... Йому тяжко сидіти, але він усе розуміє і тільки тому сидить, що мати плаче над ним.

— Ти здоровий, Петрику? — запитує мати.

— Здоровий! — киває голівкою Петрик, підозріливо дивиться на неї і ковтає слину.

Іван приліг на ліжко і не може закрити очей. Лепет хлопця на колінах матері долітає в його серце і лоскоче стривожену душу. А може, нічого й не трапиться... Не завжди помирає той, що хворіє. Але на душі стає важко, щось давить, не дає заспокоїтися.

— Іди на ліжко, Петрику... Щось дам,— каже Іван.

Петрик сплигує з материнських рук і видряпується на ліжко. Сідає на плечі батька, як на коня, тягне його за вуха. Потім Іван тулить його до своїх грудей, гладить голівку і дивиться в сині розумні оченята.

— А чуєш, як калатає?

— Чую! — каже Петрик і ще раз притискує вухо до батькових грудей.

Сон хилить Івана. Очі заплющуються. Йому мариться, що Петрик одужує. Але тривога далі розпливається по найглибших куточках душі, і ніщо не в силі її стримати. Він прокидається, прикладає свою голову до Петрикової і шепче:

— Ти, кажеш, не хворий? Скажи няньові...

— Ні! — шепче Петрик.

Іванові здається, що тепер може заснути. І знову його мучать страшні думки. Ось іде він нивою за плугом. З чола, прикритого капелюхом, ллється піт, але він не звертає на це уваги і запускає плуг глибоко в землю. Здається, заорює він свій тяжкий біль. Немов після довгої хвороби, до Івана повертається знову його сила. Тіло легке і таке слабке, що ледве бореться з втомою...

Батіг посвистує над кіньми. Вони тягнуть плуг, ноги Івана встрягають в землю, холодну, сиру, живу... Густою курявою здіймається над річкою пара. Борозна лягає на борозну, а тепле сонце гріє плечі, гладить коням хребти, залишає світлі плями на пожовклих нивах і мандрує в далекі долини, до гір. В повітрі над лісом повисли біляві хмари. Недалеко, в потічку, дзюркоче вода, весело перестрибуючи з камінчика на камінчик, а серед поля блищить озеро, як замріяне, мудре око землі. Повітря спокійне, гаряче. Ні лист на дубі, ні суха травичка не ворухнуться. Лиш десь недалеко пурхне пташка і тихо защебече у лісі. Блакить густа і нерозора, як море. В грудях матері землі таїться дивовижна життєдайна сила. Він усміхається в душі. Який приємний її дотик для змучених працею рук!

І знову думає Іван про свого Петрика: «Видужає, підросте, буде цю землю орати і засівати зерном так, як я, діди, прадіди».

Раптом Іван випускає чепіги з рук і стає, як вкопаний. Коні потягнули плуг далі... А він стоїть, забувши про все на світі, про себе. І щось важке та небачене, як цвяхом, прибиває його до землі.

Зупиняє коней, здіймає капелюха з голови і голосно молиться. Руки чіпко стискаються, серце стукотить від страху перед невідомим, яке має тепер таку силу над ним... Чи почує воно цю молитву і змилосердиться, помилує?..

І знову довкола зеленіє ліс, здіймаються пари з боліт, як фіміами. Боляче серце, здається, вилетіло з грудей і ширяє над землею, зливається з всесвітом, повним великого суворого буття. А сподівання гаснуть, як вогонь, і не хочуть більше спалахнути. Ввижається Івану, як його діди вигнанцями блукають по чужих полях. Одні менші, другі більші, та всі докоряють його...

Він тривожно дивиться на передвечірнє сонце, насуває капелюх на голову і поквапно біжить додому, залишаючи ниву неборонованою...

Він пробуджується і знаходить коло себе Петрика. Син лежить гарячий, блідий. Він не спить. Біля нього глечик з водою, що мати принесла з криниці сусіда... Петрик підводить голову і починає пити та винувато дивиться кривавими оченятами на Івана.

— Неню, я п'ю воду з Юрової криниці,— сказав ледь чутним голосом,— на і ти пий...

Іван п'є, хоч йому й не хочеться пити. Петрик лягає біля нього і починає раптом важко дихати. Витягується, в його грудях щось стукає. Голівка падає назад, очі заходять білками. Іван зіскакує з ліжка, сплескує руками і кричить щось незрозуміле. В хату з сіней вбігає перелякана жінка.

— Біжи за бабою Гафією, най іде вогонь гасити... та й за Юром...

А потім хапає Петрика на руки, зачепивши і перевернувши лампу, ходить з ним по темній хаті.

Ще тільки розвиднюється. Над мертвим Петриком, що лежить випростаний, довгий на ліжку, мов неживі, стоять Іван та Олена... В очах їх щось страшне і невідоме... Воно проникає всесвіт — небо і землю, як гірка отрута, переточуючи, перетворюючи все до основи, і нарешті само змінюється у важку докору... Між ними і ним росте величезне провалля. Потім все за ним щезає. Тільки вони залишаються на цьому боці.

Коли вдарив дзвін на вежі, Олена та Іван здригнулися, впали одне одному в обійми, здається, перший раз у житті, бо до цього не мали часу.

У вікна заглядає день — холодний, байдужий, як смерть... Стає все більш видним і виразним обличчя Петрика і глечик на столі...

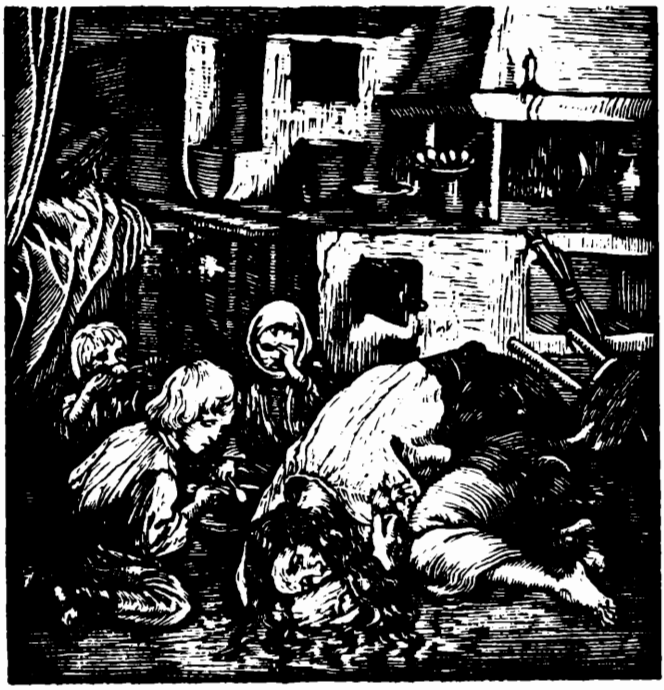

В. КАСІЯН ІЛЮСТРАЦІЯ

М. ДМИТЕРКО, 1918 - 1948

Під цим псевдонімом скривається незнаний воїн-героїня, боєць УПА і письменниця. Згинула в с. Либохора в Славськім Районі, відстрілюючися від відділу емведистів. Письменниця-героїня закінчила одну із львівських гімназій беручи живу участь в підпільній праці ОУН і до 1937 р. була провідником ОУН міста Львова. Студіювала у львівському університеті літературу та мистецтво, побувала в польських тюрмах. Була членом редакцій підпільних видань і написала багато оповідань. В 1948 р. в Дрогобиччині появилося нелегально її оповідання "Учителька" а вже після її смерті в Стрию її оповідання "Михайлик", передруковане свого часу в Свободі а опісля перевидане окремо. Для вшанування безіменних героїв-поетів і письменників безсмертної УПА передруковуємо цікавіші розділи із її оповідання "Михайлик", які стосуються Бойківщини.

НЕЗАБУТНІ ДНІ

Не жартували взимі з Михайликом Карпати.

Холодний вітер на верхах морозними кліщами виривав душу, влізливий сніг добирався до живого тіла, важкі колоди злосливо валялись під ногами, гострі каменюки чигали на малі ноги, підступні провалля западались під хлопцем, всмоктуючи його в себе. Широкі латки на Михайликових штанах виразно показували, які він пройшов дороги, його темне, обсмалене вітром обличчя гордо свідчило про те, що не в хаті ховався Михайлик.

Ще спочатку, коли відділ довгий час стояв на одному місці, не було так зле. Відділ мав свої колиби, тримав зв'язки, вискакував групами на бойові акції, читав, учився. З села приходили люди з харчами, приводили з собою корів.

Бувало, прокинувшись вранці під своїм і дядьковим коцом, припорошений снігом, Михайлик вставав, розбивав червоними пальцями замерзлу в відрі воду і думав, що все таки не є так зле, що він витримує зовсім, як і старші і, як вони, бореться. Колись, як Михайлик "був ще малий" і слухав, що розповідали про визвольну боротьбу, він боявся, що поки виросте, війна скінчиться, настане Україна, і все обійдеться без нього. Тепер, стоячи в лісі над вогнем, він лише посміхався: він уже знав, що без нього не обійдеться.

***

У січні, десь коло Йордану, ворогові вдалося зібрати докладніші відомості про повстанські відділи в цих околицях Карпат. Він кинув туди силу-силенну військ. Повстанці мусіли безнастанно пересуватися, уникаючи боїв з переважаючими силами ворога і лише зрідка тут і там їх надшарпувати, щоб таким способом зберегти себе, вирватись з терену найживіших ворожих дій і діждатися весни.

І Михайликів відділ тепер безнастанно маршував, вдень і вночі був у повній бойовій готовості.

Михайлик не раз потапав у заметах, не чув від холоду рук і ніг, з найбільшим зусиллям здоганяв дядька Андрія і своїх друзів-партизанів. Одного разу він, зовсім знесилений, забувши навіть про сором, приїхав у табір на дядькових плечах. Але вечорами, коли горіла штудерно уложена з грубих полін величезна партизанська ватра, коли повстанці будували з снігу дивні будівлі-сховища, Михайлик думав, що труднощі й злидні ще ні разу не здобули над ним перемоги.

Вже два тижні становище відділу незвичайно важке. За ним женуться вдесятеро більші большевицькі частини, довкруги в селах стоять сильні енкаведівські залоги; всі лісові стежки, стежинки й потоки безперервно перевіряють ворожі групи. У глибокому снігу відділ залишає свій слід, і тому відв'язатись йому від переслідувачів майже неможливо.

Вчора донесла розвідка, що широкий ворожий пер-

стень навколо відділу замкнувся і, в найкращому випадку, за кілька днів, не зважаючи на спритні маневри відділу, ворог зможе накинути йому безнадійний бій.

Увечері відділ дістав наказ розчленуватись і роями продиратись крізь ворожий перстень до призначеного місця. Сумно прощалися стрільці, по-військовому виструнчуючись перед своїм командиром. Вони добре знали, що цей і той, другий і десятий, і рій увесь, може, не дійдуть до вказаної цілі. Але відділ — відділ там буде! Хто дихатиме, там буде!

***

Командир відступає разом з роєм дядька Андрія. Спочатку присутність командира бентежить малого Михайлика. Йому раз-у-раз здається, що командир дивиться на нього, і що треба робити все інакше й краще, як він робить. Йому лячно: а що, як командир накаже йти дуже швидко. Михайлик з страхом дивиться на його довгі ноги. В такому разі Михайлик загубиться і пропаде.

По двох днях маршу командир вислав дядька Андрія з роєм до старих колиб, щоб звідтіля принесли закопані там харчі. Біля ватри залишились тільки командир з Михайликом та осторонь від них стрілець-стійковий. Сонце заходило, скрізь було тихо-тихенько.

Раптом донісся різкий голос стійкового: "Стій, хто йде?" — і залунали постріли. Михайлик упав. Думав, що він убитий, але командир сіпнув його, і вони побігли стежкою.

Минуло десять, п'ятнадцять хвилин. Михайлик нащулив вуха: почув хрускіт снігу. Командир теж почув. Рушили далі. Михайлик попереду, а командир за ним. Знову пристанули. Командир подивився на небо — вечір близько. Знову хрускіт. Михайлик побіг, а командир за ним, насилу переставляючи ноги. Вийшли на стежинку, що сполучувала їх таборовище з потічком, де вони брали воду. Стежка круто спускалася вниз.

— Ви, друже командире, ранені! — з переляком завважив Михайлик.

— Нічого! У воду, Михайлику, направо... Щоб не лишати сліду. Тільки вважай, водою йди!

Михайлик скочив із стежини в воду і оглянувся. Командир, якийсь не свій, стояв на березі. Михайлик вернувся.

— Я піду за вами, друже командире!

Не оглядаючись, бредуть вони потічком, падають, плутаються серед гнилих повалених колод і каменюк, мокрі, з подряпаними до крови руками й обличчями. Але ні на мить не забувають, що діткнутись рукою чи ногою до снігової поверхні, значить лишити слід — значить умерти. І вони не залишають за собою жадного сліду.

Ідуть щораз повільніше. Сил нема... Там, угорі, світяться вже зорі — ніч. Михайлик щораз частіше мусить подавати командирові руку. Аж падає, але тягне його за собою. Відбитись треба якнайдалі — це знакть обидва!

Михайлик бере від командира "фінку", завішує її собі на шиї, щоб мати вільні руки. Тяжка "фінка" тягне Михайлика то вліво, то вправо, вибиває з рівноваги. Він падає ще частіше. Командир присідає, п'є воду. Михайлик також присідає — сил нема...

— Михайлику, тобі важко тягти мене. Іди сам потоком до річки, а я... тут почекаю.

— Ні, друже командире! Я вже спочив. Ходім ще хоч трохи! — просить Михайлик.

Спеченими устами припадає командир до Михайликової похідної пляшки. Потім обв'язує свій бік рушником і поволі рушає. Зорі моргають рівно, байдуже.

Змилосердилась над ними довга дорога: дає їм звільна, нерішуче, а потім щедрою рукою пишний зимовий ранок. Вони вже не йдуть потоком. Вони вийшли на гірський хребет. Тут дме шалений вихор, вмить завіваючи їх сліди. Це добре!

Нижче, в долині, Михайлик бачить старезну ялицю. Її густе обліплене снігом віття спадає аж до землі, творячи широкий намет. Тут буде добре... Михайлик оглядається за командиром. Командир залишився позаду. Михайлик бачить, як він об щось спотикається і падає. Михайлик струшує сніг з галузок ялиці і розстелює на

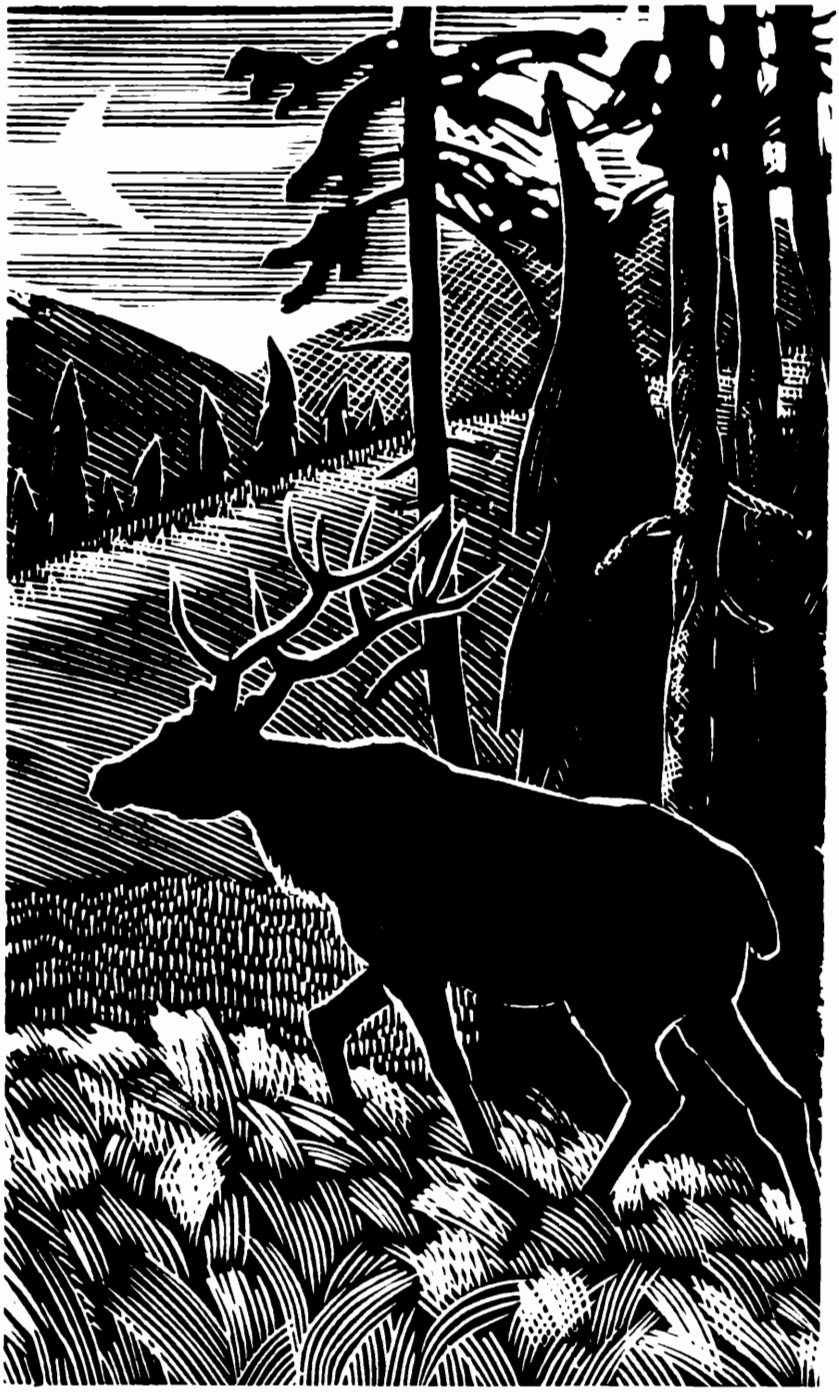

землі коп. Михайлик знов оглядається і бачить, що командир повзе, залишаючи за собою вузький кривавий слід. Михайликове серце наче схопив хтось у долоні: він не дасть, не дасть командирові загинути! Повстанці, Україна ждуть його. Його потребують тисячі і мільйони. Ні, він не дасть загинути командирові! Підбігає до нього і тягне за руку:

— Друже командире! Під ялицю, там добре, там спочинемо! Я розпалю огонь. Я перев'язку вам зроблю, друже командире!

Командир дивився на Михайлика зворушеними, вогкими очима:

— Ти справжній партизан, Михайлику!

Михайлик захоплений цією оцінкою. Він добуває з кишені обмоклі сірники. Але ж палити не можна — він забув! Власне, він не сірників шукав, а пов'язки. Витягаючи з кишені пов'язку, Михайлик раптом відчуває, що змерз. Убрання його промокло, а в чоботах неприємно хлюпоче. Руки дрижать від холоду і виснаження. Як він візьметься до тієї рани?

Командир помагає. Обидва бандажують, як уміють, і падають, смертельно стомлені.

***

Михайлика збудив холод. Сонце стояло вже високо на небі. Командир лежав з заплющеними очима і щось півголосом говорив. Михайликові зробилось страшно. А що, як командир зараз умре? Вдивлявся в дорогі йому риси. Ні, він не допустить до цього. Він не хоче жити без командира! Михайлик відчув, що цей блідий нерухомий чоловік із суворими рисами обличчя, від яких віяв колись на нього такий ляк, став йому рідним, став братом, батьком, другом, якого треба вирвати з обіймів смерти... Став другою Україною, яку треба рятувати за всяку ціну.

Михайлик спробував ворухнути під коцом руками. Вони дуже боліли. Вони набрякли, шкіра на них зробилась червоною й тоненькою, ніби ось-ось трісне. Та враз дали про себе знати й ноги. Хлопцеві здалось, ніби но-

ги в нього такі великі, що зовсім не вміщаються в чоботи. Ось одна навіть розпорола халяву і вилізла, мов з діжки перекисле тісто. Михайлика огорнув жах. Він же не зайде такими ногами нікуди! Невже це вже смерть, невже тепер, після того, як вони втекли з-під куль, вони мають умерти? Треба за всяку ціну вийти звідсіля! Михайлик не знає цієї околиці, не знає, як далеко ще до села. Але командир знає напевно! Рою нема чого шукати, даремне! Але, якби прийшли в село, їх пригорнули б. Мов найсолодша мрія, ввижається Михайликові село. Ні, він не загине і командирові не дасть загинути.

Хлопець вдивляється в бліде командирове обличчя. Вони обидва підуть. Може, командир встане. Лише де це село? — мучить нетерпелива думка.

Щільніше вкривається коцом і жде, аж поки командир збудиться. До ночі ще багато часу. Михайликові знову ввижається село — хата, постіль, страва. Михайлик відчуває, що він дуже голодний. В хлібаку є грубий окраєць хліба. Шкода, що командир свій хлібак загубив.

Михайлик уже хотів добиратись до хлібака, як у кущах щось зашелестіло. Він принишк і поклав руку на "фінку", готовий стріляти, як зовсім близько розхилилися кущі і з-поміж галуззя показалася, моргаючи одною бровою, добра морда Бровка.

Собака скавулить, кидається до Михайлика, а він тулить його до себе і дозволяє досхочу себе лизати. От, Бровко, його забули! Як є ще Бровко, то вже вони не загинуть!

Собака понюхав командира і, затихши, сів неподалік.

— Так, Бровку, маємо велику гризоту, — сумно сказав Михайлик, і йому від цього стало трохи легше. Але великий окраєць хліба треба було ділити натроє: Бровко теж голодний...

Командир збудився, як сонце вже добре звернуло сполудня. Він непритомно розглянувся і хотів сісти, але, застогнавши, лише підвівся на ліктях.

— Що з нами, Михайлику? Де ми, скажи! — здивовано повертав очима.

Михайлик поспішно розповів про все, що було.

— Друже командире, ми можемо врятуватись, лише треба дістатись до села! Ви знаєте, куди треба йти і як далеко?

— Коло дванадцяти кілометрів, дитино. Ти може туди дістанешся... ти мусиш дістатися, ти молодий! Я тобі розкажу, як іти. А я, бачиш, не можу... Та ти не журися. Хай хоч один зайде — так краще, ніж обидвом загибати...

Михайлик задеревів. Він хотів був заперечити, але командир перебив:

— Не бійся, так мусить бути. Що твоя мама сказала б, якби я тебе, малого, потягнув з собою в могилу?

Михайлик не втерпів:

— А як я вас лишу, друже командире, то мене мама похвалить?

Командир усміхнувся:

— Не бійся, я не загину. Може... знайде хто. Або — ти підеш і приведеш людей.

— Ні, друже командире, — перебив Михайлик. — Я не дитина, я добре знаю, що ви можете умерти до того часу. Ні, я вас не покину, я...

Він розплакався. Командир бачив, що хлопець не відійде від нього. Йому, твердому воякові, зробилось якось м'яко й ніжно. Нишком обтер щось біля ока. Постановив іти останками сил, щоб врятувати цю дитину.

— Підемо ввечері, Михайлику, — сказав нарешті.

Михайлик радісно схопився, не чуючи навіть нещасних рук і ніг. Бровко теж забігав, вимахуючи хвостом, і це ще більше підняло настрій Михайлика. Він подивився на сонце: ще не пора. Накрив щільніше командира, сам краще обтулився коцом, притягнув за шию Бровка, притулився, скулився і заснув.

***

Коли весь закостенілий Михайлик збудився, сонце вже заходило. Він неспокійно подивився на командира. Командир лежав з широко відкритими, ніби дикими очима і півголосом шепотів щось незрозуміле. Його щоки й вуха палали. Михайлик дивився на нього з жахом. Він сам не міг підвестись, і прикушував з болю губи, щоб не кричати. Нарешті став рачки, поволі простягнув ліву, праву ногу, два рази сказав собі, що він партизан, що він мусить, що він вояк і має твердий обов'язок — і став. У ногах пекло, кололо шпильками, рвало, в очах літали різнокольорові мушки. Був би впав, але вчепився за ялицю. Ступив крок, другий, третій. На злість вражим ногам! Хай знають! Ще один, ще — і вже було трошки легше.

— Друже командире, — прошепотів Михайлик, легенько торкаючи рукою хворого, — вечір надходить, підемо.

— Куди підемо? Хто піде? — запитав командир і щасливо всміхнувся.

Михайлик здригнувся. Бачив, що командир нічого не розуміє. Торкнув його сильніше.

— Ми з вами підемо. До села. Вже недалеко. Вставайте, вставайте!

На слово "вставайте" командир широко розплющив очі.

— Болить, Михайлику, не рухай! Я б сказав тобі, як болить, та не вмію. І тече, не перестає текти, ти не знаєш нічого... А там мокро, повно крови. Мама твоя нічого не знає... Я трупа понесу на той світ. Я не хочу. Ти сам іди!.. Іди, Михайлику... До мене прийде річка, я нап'юся і стану здоровий.

— Друже командире, не говоріть так! Ви мусите встати, — і Михайлик з розпукою почав тягти командира за рукави.

Командир безпомічно боронився, сичав і кулився з болю, то знову дивно всміхався.

— Друже командире, хоч убийте мене, а я не вступлюсь! — закричав Михайлик і врешті кинувся на груди командира з голосним риданням.

За хвилину командир глянув здивовано.

— Що сталось? — прошепотів якось інакше.

— Друже командире, треба йти, вставайте!

— Я не можу.

І він помаленьку, розумно почав обмірковувати положення. І вислід був такий, що вони таки пішли. Власне, не можна сказати, що пішли. Вони волоклись, майже повзли. Хлопець ледве держався на своїх опухлих ногах, і самий тільки тягар його й командирової зброї був для нього непосильною вагою. Коцом, хлібаком і непромокальним плащем обтяжив Бровка, але це мало помагало. Головним тягарем був ранений командир, якому все геройське зусилля волі не могло заступити сил і здоров'я. Він зціпив зуби і волік, волік своє тіло. Здавалось, він уже не мав сили змагатись із смертю. Кожний крок був такою мукою, що єдиним бажанням було лягти і врешті спочити, не чути нічого, не мучитись так страшно. Лише Михайликові блискучі очі, вп'я-

лені в нього благально, з любов'ю, з виразом твердого наказу, бентежили його. Ішов, сідав, спотикався, чіплявся за стовбури й галуззя і ліз, а як уже котився в безодню безсильний, тоді з'являлася мала гаряча долоня і тягнула його — тягнула в життя, в боротьбу.

Але й Михайликові сили вичерпувались. У глибокім яру, що перетинав їх дорогу, хлопець, підіймаючи командира, що упав, сам повалився на його тіло. Від утоми й болю вже не міг підвестись. Його спухлі ноги зробились важкі, і на очі спадав якийсь солодкий сон.

Михайлик не знає, як довго він лежав.

Десь близько забрехав собака, десь здалеку відізвався другий, третій. Михайлик здригнувся і посміхнувся. Невже село?

— Село, село... — шепотів і сіпав командира за блюзу.

Але командира це зовсім не цікавило. Він був байдужий, непритомний. Михайлик узяв його під руку й поволік. Повз на руках і ногах, зупинявся, знову повз і волік велике безвладне тіло, як волоче маленька мурашка куди більший від неї бальок на будову своєї хати.

Чорний туман, що сповивав усе довкола, поволі сірів. У селі співали півні. За закрутом дороги бовваніла хата...

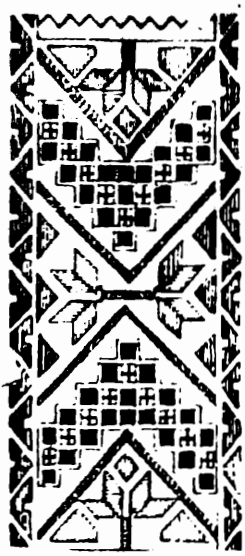

ЮРІЙ ГОЙДА, 1919 —

Народився в бойківській частині Закарпаття біля Мукачева. На літературне поле виступив вперше 1940 р. Працює педагогом — викладає географію в Мукачівському педінституті. Вельми талановитий та надто цупко дорожить собою—щоб утриматися на поверхні бурхливого совєтського життя, вступив у партію та гойно платить дань окупантам. Все таки у нього талант і любов до рідної землі, яку й оспівує в своїх поезіях. Дещо з його дорібку подаємо в нашому збірнику.

ВИНОГРАД

Блищить виноград, ніби дощик рясний.
Він чистий, як небо, як сонце, ясний.

Говорять, що в соках вирує блакить,
Що зір виноградаря в ньому горить,

Що труд і любов є у горні п'янкім,
Що гори карпатські відбилися в нім!

* * *

Син мій ступив перші кроки,
З хати до сонця спішить.
Сад попереду широкий
В цвіті веснянім кипить.

Світлі путі та алеї
В росяних тапуть кущах.
День Батьківщини моєї
Сяє у сина в очах...

ПОЕТУ

Є у тебе серце із вогню,
Що, мов криця, у тобі бурлить.
І на славу трудовому дню
Треба серце в пісню перелить.

А коли натхнення ждеш дзвінке,
Тож, поете, запитаю я:
Де ти бачив у житті таке,
Щоб шукала пісня солов'я?

ВАСИЛЬ ЛУЦІВ, 1920 —

Педагог, бібліограф, історик та літературознавець родом із Долинщини на Бойківщині. Після закінчення докторських студій працював професором, лектором і бібліографом в кількох університетах і каледжах Канади та Америки. Вже 15-ий рік видає єдиний в діяспорі виховно-педагогічний журнал "Життя і Школа", а другий рік журнал бібліографії "Українська Нова Книга". В його літературному і науковому дорібку є десять друкованих книг і понад пів тисячі наукових статтей. Окремих літературних збірок досі не появилося -його вірші і оповідання друковані в наших періодичних виданнях. При своїй великій бібліотеці створив "Бібліографічний Центр Бойківщини", де зібрав кілька тисяч джерельних матеріялів та зібрав біля п'ять тисяч бібліографічних назв. Заснував власну друкарню і передруковує найважливіші для нашої науки праці — Синявського, Зерова, Меженка та інших. Чимало його праць жде друку—невдовзі помиться "Словник псевдонімів діячів української культури", який уже віддано для перегляду та апробати нашим фахівцям.

Василь Луців

СЛЬОЗИ МАТЕРІ БОЖОЇ ГОШІВСЬКОЇ

(Леґенда)

І не було ніде спокою. Воєнна хуртовина знялася над небом і землею. Помилий із горя та жури український люд кидав селища й шукав опіки під Її голубим Омофором на Ясній Горі. Сотні прочан із далеких і близьких околиць Бойківщини спішило в Гошів до своєї Пані. Люди немов муравлі — здаля немов рожеві голівки вересу, що так рясно вкривав ясногірський ліс — линялися стрімкими стежками й доріжками аж на вершину, там, де в храмі, за престолом хоронилася ікона Пречистої, оте ясне сонце Підгір'я і всієї Бойківщини.

Місяць вересень — час найбільшої спеки на Підгір'ю. Перевтомлені й виснажені з голоду та жури вірні, щільно заповняли не тільки храм але й усе подвір'я. Ігумен в асисті священиків відправляв Службу Божу. Нарід мов стиглий лан збіжжя хилився під час освячення Найсвятіших Дарів. Палкі слова молитви немов пошум карпатського бору зривалися з уст і мчали в піднебесся, до стіп Всевишнього. — Матінко Божа Гошівська! — злітали тропетом зляканих птиць поодинокі слова з уст вірних. — Молися за нами! — долітало одчайним зойком з другого кінця. Боже за що оті терпіння на наш нарід! — криком розпуки лунало зпоблизу. Немов важкі удари молота, бив у мізок шльох і ридання жіноти...

На проповідницю, в виді лодки апостола Петра — з сіттю вокруг, вийшов монах. Висока постать проповідника, чорна ряса, аскетичне лице й див-

ним вольовим вогнем жевріючі очі звернули на себе увагу всіх. Маєстатичний жест руки й усе втихло. Знак святого хреста — а за ним цілий ліс рук... Пролунали слова проповідника. Слова тверді мов бойківська доля, а дужі мов зрив стихії. Це була нова мова. Мова досі нечувана. Мова, котру в силі висловити тільки людина, яка на своїх плечах двигала безмежне горе отого люду, бачила бездонне лихо нависле над рідною країною, розуміла усю скорб і печаль синів розлогої землі української...

Немов листи таємної книги листуючи, відкривав він одну за одною події, що бурхливо перекочувалися на наших землях протягом історії. Змальовував жаскі картини лихоліття й руїни. Немов разки кровавих коралів нанизував він це все в одну цілість. Вірні ще в більшім одчаю хилили донизу голови, а слова проповідника гострою бардою чеканили мізки слухачів. — За гріхи наші тяжкі карав і досвідчав нас Господь, докінчив проповідник трагічний перегляд нашого лихоліття. — Та, тут голос ченця знову набрав міці й прозвучав твердим акордом, — над нашим народом простягся голубий омофор Ясної Пані. Ворожа потопа, лихоліття й княжі козацькі чи новітні усобиці не в силі були зламати народу.

— Не даромже великий володар України Ярослав Мудрий, власними устами проголосив Її Володаркою Українського Народу! Наша Матінка Небесна полюбила свій нарід і в свою опіку його всеціло взяла... Ручаєм попливли слова проповідника. Він вичисляв факти, підсумовував дати, змальовував картини ласк Ясної Пані. Вказував на чудотворні ікони Матері Божої в Україні. Згадав про Матір Божу з теребовельської ікони, почаївської, белзької (котру вороги забрали до Ченстохови), галицької (в домініканському костелі у Львові), зарваницької, холмської, кохавинської, бесідської, унівської, чернігівсько-іллінської, домницької, корсівської, дубенської, самбірської, крехівської, верхратської, погонівської, холмської, улашківської, жировицької, кристинопільської, та сотні інших, а вкінці вказав на чудотворну ікону Матері Божої в Гошові. Вичислив усі ласки, що спливли на Підгір'я й на всю Бойківщину, впевняючи вірних, що й у наші дні Ясна Пані не кине свого народу. Благаймо Непорочну Діву, щоб своїм синім омофором оповила нас від ворожої потопи, що залила рідні землі, й вимолила в Сина Свого Пресвятого кращу долю для України!... Немов на підтвердження слів проповідника десь здаля донісся протяжний рокіт гармат. Почалася канонада та з Гошова в напрямі Ясної Гори ринули лави сірих німецьких одностроїв, а ген з-за Свічі надтягали большевицькі колони...

Спершу стрільна великим луком падали в Свічу й з плюскотом підносилися в гору міряди бризгів, осяєних сонцем у всі кольори веселки. Де далі стрільна ставали цільніші. Ось одна гарматна куля ударила в ріг церкви й зробила доволі великий вилім. Люди завмерли з жаху та не розтерявся проповідник. Він дав знак і заграли органи. Може єдині органи в західньоукраїнських церквах. Заграли величавий гимн "Боже Великий, Творче Всесильний!" Люд підхопив слова мелодії й з грудей сотень вірних пролунала могутня молитва до Творця. Проповідник і духовенство після короткої наради рішили винести з-за престолу ікону Ясної Пані. На вид ікони Пречистої вірні впали до землі, а в тім утихли слова гимну й проповідник знову заговорив: — Браття й сестри! — пекельні сили знову з'явилися на нашій

рідній землі. Північний варвар ступив своїм постолом на землі галицької Волості й у швидкому часі буде тут. Думати довго немає чого. Нам треба рятувати наш найцінніший скарб — ікону Пречистої Діви. Нехай виступлять ті, що хочуть стати новими хрестоносцями, оборонцями нашої Пані з Ясної Гори. Нехай виступають на праву сторону найсильніші й наймолодші. Нехай виступають ті, які не лякаються трудів ні невигод, які готові всеціло посвятитися ідеї. На право виступило дванадцять юнаків, бо решта молоді була в УПА й боролася за незалежність рідної України. Проповідник, немов старозавітній пророк, немов Мойсей із таблицями десяти заповідей звернувся до народу й поблагословив їх іконою. Народ завмер а там зі сотень грудей зірвався шльох — важке ридання. Це ж їхню Ясну Паню забірають з України на чужину. З очей не тільки жінок але й запеклих та загартованих в життєвій борні мужів, отих кремезних бойків, стікали з очей сльози. То не були сльози немочі, але сльози жалю. І в тій хвилині сталося чудо. З очей Ясної Пані на іконі бризнули сльози. Спершу вони заблестіли немов найдорожчі самоцвіти й повільно великими, біло-прозорими перлами скотилися на землю. В першій хвилині нарід завмер, а там стогомонним зовом пролунало однозгідне: — "Не дамо нашої Ясної Пані, нашої Покровительки, на чужину!"

Із громади виступив Отець Ігумен, а за ним дванадцять найстаточніших ґаздів, перебрали від проповідника ікону й станули між народом.

І знову заговорив проповідник. Його слова дужо знялися з уст, побігли в народ, знялися в верхів'я віковічних дерев і — і полинули перед престіл Всевишнього. — Не хоче Ясна Пані покидати свого народу. Своїми сльозами пресвятими вона заявила, що місце її тут, серед многострадального українського народу. Нехай же буде по її волі пресвятій. Заховайте Отче Ігумене нашу святість, чудотворну ікону Пречистої з отими чесними ґаздами, щоб не попала вона в руки ворожої навали, котра важкою зморою надтягає на Ясну Гору. А ви друзі — й тут звернувся він до юнаків—не підете зо мною на чужину, але разом підемо в ліси й звори та будемо боронити нашу Ясну Паню й усю Землю Українську. На ті слова заметушився народ і три сотні молодших і старших ґаздів твердою вояцькою ходою перейшло на сторону проповідника. Ворог зближався чим раз ближче. Не було часу на довгі наради. Проповідник підняв високо вгору наручний хрест і попрямував зі своїми охотниками в сторону карпатських зворів, щоб стати в обороні правди й прав рідної землі та українського народу.

Ігумен з дванадцяти найповажнішими ґаздами пішли хоронити в безпечне місце чудотворну ікону Матері Божої Гошівської. Нарід став розходитися, а гук гармат змагався і ворожі під'їзди зближалися до Ясної Гори.

**
*

Від тої пори немало літ кануло у вічність. На рідних землях і досі панощиться кровожадний опир із Кремля. Багато із свідків цього небуденного чуда на Ясній Горі у Гошові немає між живими, ще більше ворог заслав в морозні простори холодної Снбірі. Невідома доля завзятого проповідника повстанського, бойківського відділу українських хрестоносців.

Деяким з них удалося пробитися в вільний світ. Один із них навіть зберіг із собою прекрасну перлу, сльозу Пречистої Діви Марії з Ясної Гори в Гошові, котра зберігається в одному з храмів українських на американській землі.

Бойківські вірли розбрелися по цілому світі. Все ж таки на серці й на душі в них одне — якнайшвидше вернутися під голубий Омофор Ясної Пані з Гошова. Вернутися на вільну українську землю, в свою рідну державу. Кожній із отих у злиднях загартованих бойків посвятився всеціло своїй Ясній Пані й вірить, що близький момент, а вона зглянеться над своїм вибраним народом, що ми зможемо прогнати ворожу навалу, очистити осквернену землю українську своїм чесним і гідним християнина життям, змиємо провини наші. Кожний бойко вірить, що прийде день і він зможе знову йти із поклоном до Ясної Пані на Гошівській Ясній Горі.

НАВІТЬ МОЛИТИСЬ ВОРОГ НЕ ДАСТЬ...

(Владиці-Страдникові — присвячую)

Тюрма та перелік сірих засланчих буднів — мов вітер цвіття вишні здмухнули спомини-міраж незахмареної юности. Біль та скорба навіки згасили на його устах чар безжурної усмішки. Сірі думи ордою налітали. А думати було що... Здавалось ще вчора був він на Святоюрській горі — владикою своїх вірних, архипастирем народу-страдника. Перед вічми зарисовувалась його власна життєва стежка. Ось він малим хлоп'ятем помагає батькам-хліборобам складати колосисті снопи подільської пшениці, бо блакить оповила липнево-буряна хмара. Краплистий піт рясними перлами зрошував чоло й солоно в'їдався в очі. Терпли руки, сорочка прилипала до тіла й не можна було випростувати спини. Це згадались давно-минулі вакації. Оті вакації, що вичертили в душі найкращі дні юности, а там усе знялося мов стадо сполоханих перепілок, закружляло метелицею й занесло його в зовсім інший, його вимріяний світ...

Льва-город, Святоюрська гора, могутня постать нашого Митрополита-Ісповідника й затишшя семінарійних мурів. Це все мигнуло немов у калейдоскопі й він із волі Всевишнього та при допомозі Владики-Батька вже на вершинах Альп, у далекому Інзбруці на вищих студіях. Нераз власними ногами зміряв він гірські вершини, щоб бути ближче Творця, бо в горах немов у Святоюрському храмі величньо та молитовно...

Пройшло й те. Ось інші спомини кучерявлять в розпаленій голові Страдника. Знову на рідній батьківщині в Духовній Семінарії у Львові, де ще не так давно студентом був, назначив його Владика професором, а там і ректором. Повний молодечого запалу та наснаги, всім серцем, усією душею поринув у вир улюбленої праці. Аскетичне життя, усилена научна й педагогічна праця гартували його тіло та сталили ум...

А ось ударив ратний дзвін і почалась жахлива, протяжна друга світова війна. Україна жахтіла загравами вогнів та стогнала під навалою смертоносного заліззя. Шуліками налітали ворожі літаки та руйтарських орд. Загарбники брали в новий ще страшніший ясир тисячі найкращих синів та дочок України. Український чорнозем обагрила рідна кров. Потрійна навала ворожих бурунів заливала Україну. Нарід стогнав під чоботом наїзників, спливав кров'ю та примирав з голоду. Пригадалась жива картина, як то вороги в часі свого відвороту уставили всіх духовників святоюрської катедри під стіну (тоді то навіть рясу на ньому порвано) й — єдиний Бог спас їх чудом від смерти...

У часі другого большевицького повороту, помимо найкращих намагань йому не пощастило (тоді вже був він Владикою Української Католицької Церкви) зберегти нарід від ворожого переслідування, а церкву від ліквідації. Почалась заїла нагінка на Українську Церкву і її Владик. У половині квітня 1945 р. його арештовано, а з ним і всіх єпископів і посаджено в тюрму, а після фікційного присуду в столиці України — запроторено на заслання...

Важкий шлях призначено Митрополитові-Ісповідникові. Після важких тюремних тортур і моральних знущань, перевезено Владику водним шляхом почерез Двину до Архангельська, а звідтіль пароходом почерез Північне море і Баренцову притоку до порту Наріан-Мар, біля лиману Печори, а опісля баркою вверх Печорою й Уссою аж у Воркуту. Тяжкий і мозольний це був шлях. Не один із в'язнів не витримав усіх терпінь і пішов до Бога на скаргу та його крицеве здоров'я і сила волі перемогли. Він усе перетривав і живим доїхав на місце запроторення. Щоправда його обдерла по дорозі злодійня трохи не до нага, все що представляло будьяку вартість насильно стягнено від нього і від сотень таких, як він. Не маючи відповідної одежі немилосердно мерз від заполярного холоду. Не буде пересадним сказати, що увесь цей кривавий шлях усіяний кістками тисячів в'язнів. Розповідали йому старожили, що нераз по тисячу люда вимерзало в транспортах. Бували випадки, що пароходи розбивалися в часі бурі чи зударившись із льодовою горою йшли на дно. Нераз доводилось по кілька місяців простоювати в перехідних таборах Архангельська, Наріан-Мару чи на Печорі, як замерзала ріка, а тоді в'язням зменшувано і так малі приділи харчів і вони теж масово гинули з голоду.

Не краще жилося засланцям і на т. зв. "Воркутстрою". Тут був сконцентрований вугляний промисл, будовано залізничі лінії, дороги та летовище. Крім цього було багато будівельних праць — будовано доми для таборової управи та бараки для в'язнів. Воркута лежить над Карським морем біля Льодового океану. Табір у якому совєти тримали в'язнів був обгороджений колючими дротами і чотирма вежами з вартівничими будками. Бараки були збудовані з дерева таки самими в'язнями. В середині було дуже примітивно, брудно і тісно. Найбільше докучали блощиці. Спати доводилось на подвійних дощаних "причах" або навіть на землі. Бувало, що в бараку містилось від три сотні до тисячу людей. Не було відповідної кількости начиння для їжі й ложок. Кожній в'язень мусів сам собі все це придбати. До купелі водили дуже рідко й тому всі в'язні були страшне завошивлені. Лікарська обслуга — примітивна і не вистарчаюча. А в додатку виснажувала важка, непосильна праця...

Єдина молитва, щира, глибока молитва рятувала його в днях цієї нової "єгипетської неволі". Він вірив, що Творець допоможе йому

перетрівати. Йому не йшло про себе, молитовно він був із Богом а думками серед рідного народу й страдницького священства — серед своїх вірних. Він молився за рідний нарід, щоб Господь зберіг його від ворожого фізичного й духового знищення. Він молив Творця за ласку відновлення Української Католицької Церкви, котра, як йому відомо було, існувала в катакомбах як за римських цісарів-тиранів.

Чорні, грізні, жахливі думи налетом морських бурунів налітали. Ось у нього перед очима авдієнція в большевицьких достойників у Москві. По восьми важких роках заслання перевезли його в Москву і — пропонували — мов сатана Христові — зірвати з Українською Католицькою Церквою та — перейти на московське православ'я. Обіцяли скиптр московського патріярха, по смерти теперішнього ставленика Сталіна, та ні просьбам ні грозьбам не покорився Владика-Ісповідник. Дуб може буря зламати та вгнути ніколи! була його відповідь катам. І не вгнувся велит духа. За це знову його засуджено і відіслано в Красноярськ над рікою Єнісеєм. Трохи не два десятки літ довелось страждати по тюрмах і таборах праці та віра в Боже Провидіння, віра в призначення України та її святої Соборної й Апостольської Церкви допомогли йому все перетрівати. Він вірив у чуда й ждав чуда. І воно прийшло. Сьогодні щоправда далеко він від рідної України, від своїх вірних стоїть на бальконі кардинальського будинку у Вічному Місті й глядить як ранок гасить останню зірку. Його уста лебеділи тиху мов журчання ручаю молитву, що мчала там де синь моря спивала голубінь блакиті. Летіла ген-ген де над його рідною землею полою жупана розкинулася молочна мряка. Там, де ялиновий ліс пречудною ґотикою пнявся в піднебесся. І скам'янів на мить Владика Страдник. Та це вже не була постать, що після пережитої трагедії нагадувала знищену статую на запущеному кладовищі, але велет. Це був український Мойсей, що сходив із гори, з розмови з Богом до свого вибраного але грішного народу й вірив, що хоча "навіть молитись ворог не дав", українська Церква й українська нація відродяться мов фенікс із попелища та вступлять на шлях нового, вогненною пробою очищеного духового життя...

ВЖЕ ОДЦВІЛИ КАШТАНИ...

Пам'яті, великої людини, о. В. Мельника.

— Від напруги дум, скроні зрошував кривавий піт.

Серце тіпалося, мов пташка, в руці сільського пустуна.

Паморозь життєбуднів костенила персти.

Тьм'яні дні рахманним фіміямом зочили за кращим завтра.

І, завтра веліло забути причмеліле й розхристане вчора й сьогодні...

Сьогодні вже одцвіли каштани. Повітря охмелене сонцевійним палом тьм'янило розмайну волю дум.

Серце намагалося обняти розсміяну блакить, злотаве сонце й сполохами розгойдану даль, землі батьків...

Душа, задивлена в багряні літери, голубої книги Творця, зойком одчаю розгойдувала хрустальний дзвін, обмеженого "Я" людей-ґномів і кидала виклик, пізнання позасвітнього...

Фіялкові мислі, казали людині, складати новий псалом, старим речам.

А речей, злучених в єдине було три...

Пізнання, краса й боротьба...

— Пізнання, химерно гієроґліфоване в старих пергаментах, ліно-типоване в грубезних томах та спалахуюче вогнецвітом у вселенній...

— Краса різьблена генієм Творця в природі таємничій, а проявлена в розмайних формах, у райдужних барвах і в звуках переможних...

— Боротьба за одвічні правди-правд, що зроджені в буряних політтях історії людства, відкидають матеріяльне й викликують на герць за пізнання краси й усебуття духового світа...

— Ці речі єдналися в одно — в материнський біль народження...

— Вже одцвіли каштани й юність ранне — весняна промчала.

Розсудливістю, прижмурений зір, на користь душі притуплений слух, від життєдії ствердлий дотик. — А мислі тіпалися в шержені крайнеба...

— Очі — тонь бездонна, в мізок слали картини сфільмовані в вирі життєвому...

Слух — звукоапарат відборчий, жебунів мислям співочі мелодії заслуханої музики...

Пружні звої мозгу, немов напнута антена, розсилали роздольні мислі всім змислам людини й творили тямку гармонію...

— Причмеліле й розхристане вчора й сьогодні, стелились немов каштанів цвіт під ногами пішоходів. В голубіні Одвічної Мудрости спалахувало нове завтра, й хоча, як сказав апостол Павло в посланні до Коринтян (2. кор. 4, 16), "нищиться наш зовнішний чоловік, зате день-у-день відновляється внутрішний". І, вбачають вже очі душі, в

хаосі матеріяльного, що починає ринути в обійми Нірвани золотий телець.

Десь в оддалях гуркотом громовим повз духовий зміст майбутнього, нового світа. Немов на глум, перші вістуни появилися в творчих кабінетах тих, що ще вчера, ба й сьогодні, матеріялістичні правди людству голосили...

Москва — "Великий (модерний) Вавилон, — мати розпусти й гидоти землі" — як сказано в одкритії св. Івана Богослова (17 гл. 5), немов гад, наздоптаний на голову, стогнала в судорогах, вичуваючи свою дванадцяту годину півночі. Її світанки в сутінки змінялися. Зірниця України, з Андреєм Первозванним — благословенних гір Злотоглавого, кидала тривеличнє багро хреста, нового світанку...

Україна зродила нових хрестоносців, що готувались до сповнення великого призначення. Сонцесяйні очі молодих і духове відзеркавлення душ — буруном врізалися в гріховні вічі тих, що правду розп'яли на Голготі. Упав перший виклик. Обоюдні мечі, зо знам'ям хреста промощували новий шлях, та не "з Варяг на Русь", але з Вічного Міста на Християнську Вкраїну й у жорстокі розлоги Півночі...

Христос приніс у світ духовий меч. На терезах символічної Теміди вирішено, що, "цетерум цензео Картаґінем ессе делендам!" (Кромі того, я думаю, що Картаґіну необхідно зруйнувати!) — Так! нову Картаґіну, ба не Картаґіну, але Содому й Гомору, слід під гомін воскресних дзвонів розрушити вздовж і впоперек, як духовим так і обоюдни ммечем. Тоді на місці руїни нехай не Мертве море але ще грізніше "мементо морі" стане, як нові скрижалі Господнього заповіту для оновлених поколінь...

Встеляє землю цвіт каштанів. В'яне тьм'яна весна. Весна в природі й котячою ходою скадається оксамитне літо. Літо в природі, в житті людини й — мабуть в житті людства... — А "Вавилон, п'яний від крови мучеників (і героїв), — великий Вавилон, що вином розпусти напоїв усі народи!" (Одкр. св. І. Б. гл. 17, 6)., не в володіння літа, але суворої зими вступає. Велично й переможно мчить у крайнебо розмайний гимн нових хрестоносців, синів воюючої України!...

Христос сказав: "Хто хоче йти вслід за Мною, хай відречеться самого себе, й хай візьме свойого хреста та й іде вслід за Мною". (Мат. 16, 24).

— І знявся сполохом голубим дух нації, розмайно гомоніли слова святих скрижалів, і буруном розпанахали троюдні душі...

В новому Йордані-Славуті, наші предтечі христили визнавців Христової науки, але веліло їм призначення України розбрестися, в задумі тугою оповитій, на роздоріжжя шляхів світових і правди Божі й наші голосити...

З печаттю мучеників і героїв на чолі когорти хрестоносців, духово відродженої нації, привселюдно заповідали світу "Іду на вас!" —

"Іду на вас" та не лише з мечем, як завойовник, але й зі знам'ям хреста. "Іду на вас!", та не лише з плянами прозорливої політики як Мазепа... "Іду на вас!", та не лише з мисленням глибоким, як Сковорода... "Іду на вас!", та не лише з загадковими мислями, як старий Хмель, що побоявся голіруч схопити святіванську цвітку щастя... Когорта нових хрестоносців іде в світ і на світ з усіма духовими надбаннями старої нації, що наростали в задумі віків української історії...

Одцвітають каштани, доспіває овоч і вже простягнена десниця, щоб зірвати плід і кинути в вогонь...

Із тьми кромішної сходить зірниця "Божої слави в нашій землі". (Пс. 85, II). Зближається великий день, гряде момент, в якому: "Кожне дерево, що доброго плоду не родить, буде зрубане та до вогню вкинене!" (Лука, 3, 9).

Модерний Вавилон у своїй дебелій правиці ще кріпше стиснув диявольське оруддя. Із рота багряного смока убійно хлинула горюча сірка й причмелила на хвилину світ, і зі свистом в'їлася в зміїне тіло двосічна криця, оглавлена знам'ям хреста. Багряний смок, захльобуючися власною кров'ю, в судорогах передсмертних починає витися...

Гомінкими міріядами збігаються мінути, години, дні, місяці, а може й роки, але вірте, що призначення вже вписує в скрижалях буття неминуче!...

І скаже майбутній історик: "Упав, упав город великий, Вавилон (Півночі), що лютим вином розпусти своєї напоїв всі народи!" (Обяв. 14, 8).

Новий Єрусалим, почерез Вічне Місто водрузить на гріховних руїнах знам'я хреста святого, а тоді сповниться благословення Андрія пророчене на київських горах...

ПРЕЧИСТА НЕ ОПУСКАЙ НАС!...

(Новеля із життя канадійських піонерів)

Літешній світанок розкинув над містом голубі поли жупана, гаптовані злотоглавом зірниці. Коротка літня ніч згасила останню зірку й на землю впали тихі роси. Хворе на безсоння місто дудніло поспіхом, позіхало свистом гудків, гаморіло творчим життям.

На СіПіаРську станцію в Монтреалі розкотисто ввігнався поїзд, бухнув парою, протяжно засвистів і станув як укопаний.

Пасажири поспішно покидали купе й виходили на перон. Кожній прямував на місце свойого призначення, тільки гурток, дивно одягнених людей, залякано тупцював на місці й не знав, що зі собою зробити. Їх цікаво розглядали мешканці міста, думаючи, що це за люди, бо ані на негрів ані на бушменів не схожі, а хоча цікаві своїм зовнішним виглядом, належали до білої раси...

Розв'язку дав один англійський фармер зі Заходу Канади, кинувши крізь зуби два слова "дирті ґалишен"! Ві, ві, додав якийсь француз "мундзі польок", і публіка заспокоєна стала розходитися, лишаючи заляканих людей на власну долю.

Хто зна, як довго вони б стояли, не знаючи, що зі собою зробити та десь з'явився галицький жид Ґолд, що давніше приїхав у Канаду й мав свій ресторан напроти станції.

— Ну, ну! Дай, Боже, здоров'я, краяни... Що так посумніли? Тепер уже вашій біді кінець. Куди Бог провадить?...

У часі розмови виявилося, що більшість українців їде далі на Захід, а тільки одна дівчина й три чоловіки мусять залишитися в Монтреалі, бо не мають грошей на дальшу подорож.

Ґолд дав деякі вказівки тим, що їхали далі, а тих, що залишилися, взяв до себе. Насамперід він дав їм (звичайно наборг) теплої їжі, а пізніше порозміщував їх у середмісті на жидівських квартирях. Для дівчини відразу знайшов працю. Він улаштував її прислугою в одної жидівської родини. На початок діставала вона п'ять долярів місячно, харчі й кімнату. Очевидно, як хазяї так і дівчина вплатили Ґолдові по долярові баришівного.

Спершу було дівчині дуже важко. Праця була тяжка. Вставала з зірницею, а лягала пізною ноччю. Господиня-жидівка, не дивлячися на велике багатство, була дуже скупа й навіть хліб тримала під замком...

Дівчину мучило безсоння. Навісні думки не давали спати. Ввесь час увижався свій рідний край, рідне містечко, тітка, біля якої вона жила, бо мати давним-давно померла. Бувало засне, як пташина на гілці, й у сні ввижаються їй подруги, з якими колись гуляла на вечерницях, рідна церква, куди ходила щонеділі, рідні й знайомі...

Вона рішила піти в церкву помолитися Богу. Одної неділі випросилася в господині, щоб дозволила їй піти в французький костел. Жидівка вказала дорогу, наказуючи довго не баритися. В церкву дівчина попала, але звідти не знала дороги додому. Заблудила. То було пізною осінню. Небо покрили важкі олив'яні хмари, мрячило мжичкою. До ніг чіплялося важке й липке мов асфальт болото. Місто мало похмурий вигляд. Навколо чужі, непривіт-

на обличчя. До кого не звернеться, ніхто не розуміє її мови, аж навинувся під руку якийсь поляк. Вона звернулася до нього, а він оглянув її пожадливим зором — видно подобалася йому молода, гарна дівчина — й сказав, що заведе її додому. Дівчина стала крізь сльози дякувати й пішла за ним. Ішли доволі довго, аж вкінці запримітила, що вони вийшли на передмістя. Вона злякалася й стала пояснювати, що не тут живуть її хазяї. Незнайомий повівся доволі грубо. Спершу вспокоював, а опісля взяв цупко за руку та майже силою став тягнути за місто. Дівчина вже не сумнівалася, що він мав нечесні наміри. Вона ще раз звернула йому увагу, що їй не туди дорога та він по-грубіянськи крикнув, щоб мовчала. Дівчина не багато думаючи, вирвалася йому з рук і стала втікати. Він кинувся їй навздогін, але страх і розпач додали їй сил і вона втікла з рук недоброї людини...

Одного дня її відвідав знайомий земляк, що разом із нею приїхав у Канаду й запрохав її на танці, що влаштовано при Санґвінет вулиці в Степана Т. Дівчина, стужена за рідними людьми, а в додатку не знаючи досі нікого з українців у місті, радо згодилася. Організатори забави наняли музику Івана Д., що грав на скрипці, а його шурин на цимбалах. То було в 1903 р., і в Монтреалі було вже кількадесять українців. Вона ніколи не забуде того вечора. Вони вийшли з дому. Пізно-осінній вітер вигравав на телефонічних дротах свою жалібну мелодію. З "форте" переходив на "фортіссімо", а там мов зойк розбитого серця вривався й завмирав. Важкі олив'яні хмари нависли над землею, мов гріх над душею. Безлисте гілля дерев нагадувало пожарище. Залишки черлено-золотого листя благали жорстокий вітер, щоб дозволив їм зостатися там, де вони свою юність і найкращі дні провели.

Та вітер був невмолимий, немов грізний фатум, немов доля переселенців...Осінь у киреї смутку й знуди, з траурною вуалею на обличчі, повільно ступала землею, роняючи перлисто-холодні дощеві сльозинки. Місто немовби розплющилося від сльоти. Принишкло в вижиданні недалекої зими...

Дівчина не любила пізної осені. Вона обожала вічно-квітучу весну. Та весна пройшла. Лишилася там у рідному краю, на Вкраїні, а тут серце скувала зимовими морозами непривітна чужина. Її вічі окутали пізно-осінні хмари й затопила сльота гірких, болючих сліз. Бували дні, що хотілося так заридати, щоб аж основи неба струснулися від її ридань. Благала Пречисту, щоб не покидала її, бо тільки в палкій молитві знаходила спокій, а чужим людям не хотіла показувати свойого горя, своєї туги невтишної. Думками мчали дні, словами вилітали тижні, чином повзли місяці. Туга й самотність гнали її між люди. Вона лякалася своїх одчайних думок. Боялася самітності..

Зрозуміло, що тепер була добра нагода побувати між своїми та ще й потанцювати, що завжди імпонує молоді. Вона була невимовно вдячна свойому приятелеві. Коли вони прийшли то на залі було вже доволі багато. Потворилися гуртки, де одні-одним переповідали свої враження та думки. Наша дівчина переходила зі своїм знайомим від гуртка до гуртка й знайомилася. Тут довідалася, що деякі вже заробили трохи грошей і вернулися на Вкраїну. Багато з присутніх улаштувалися вже на працю. Дехто працював у фабриці шнурків, заробляючи по десять центів на годину й вони жили на Пойнт-Сент Чарльз, бо звідси було близько на працю. Інші жили на Фронтенаку й працювали в СіПіяРа, або в ґазівні. Найгірше було тим, що працювали при копанні каналів. Аґент-формен набірав до п'ятдесят-шіст-

десят люда, казав собі дати по три-чотири доляри баришу й вів на працю. Люди пороблять тиждень-два, а він їх викидає й набирає інших. Ненайгірше велося тим, що працювали в різниці, бо хоча тут була важка праця та менш-більш постійна.

Більшість із присутніх тільки й мріяла про це, щоб хутчіш заробити той гріш і якнайшвидше вернутися в рідний край. Дуже мало було таких, щоб стояли матеріяльно добре, мали непогану, постійну працю й хотіли зістатися в Канаді. Між усіма переважав похмурий настрій. У всіх на устах були слова "Пречиста не опускай нас!" Деякі зовсім не мали праці. Один знайомий, з рідного містечка нашої знайомої, оповідав, що йому раз або двічі в тижні попадає один день праці але цього навіть замало, щоб заплатити по десять центів за нічліг та купити хоча бохонець хліба й оселедця денно. Йому й таким як він доводилося спати на станції, під цегельнею чи на чужих подвірях, і то без огляду на те, чи на дворі погода чи січе холодний дощ і аж до костей проймає холод. Правда, з живлом у всіх погано. Доводилося спати по трьоч-чотирьох впівперек на ліжку, по дванадцять-п'ятнадцять у кімнаті. Бувало куплять фунт м'яса й шнурочком кожний свою частину перев'язує. Щоправда, людям не так дошкуляли канадійські гаразди, бо зрештою багатьом і на рідній землі доводилося бідувати, але нестерпна туга за батьківщиною, за залишеними роднинами, за друзями й знайомими...

Степан, господар забави, попросив музиків грати. Гамір утих і пари пішли в танок. Тоді ще не знали модерних танків. Гуляли старо-краєвої коломийки, польки чи вальчика.

Помимо жури й щоденних турбот, веселий настрій оволодів усіма. Аж ось музики перестали грати й зроблено перерву. Слово забрав бувший ґімназист Володимир. Він у чітких рисах змалював положення іміґрантів, підкреслив, як то погано жити в чужому місті поодинці. Треба, на його думку, шукати виходу, а єдиним виходом — організованість!...

Смілива думка всім подобалася й з місця приступлено до вписування в члени та вибрано заряд першої організації мотреальських українців п. н. "Товариство Опіки над Переселенцями".

Цього вечора вписалося біля тридцять членів. Надзвичайна, як на ті часи, ідея дуже всім подобалася. Кожній піддавав свої думки, проєкти, побажання...

І вона тоді вписалася. Тепер зникла її самітність. У вільні від праці хвилини, вона також як і інші, приходила у винайняту товариством домівку та в гурті весело проводила час. Передплачено кілька львівських українських часописів, закуплено трохи книжок до бібліотеки й час від часу влаштовувано забави з танцями або давано популярні відчити. Важним було те, що тепер зорганізовано морально-правну й фінансову допомогу новоприбулим. Завжди хтось виходив на станцію їм на зустріч і давав вказівки де знайти квартиру чи працю, щоб уже не платити солоних баришів жидові.

Дівчина тепер наче віджила. Життя стало цікавішим. Щезла десь жура, а туга за рідною землею вправді не вмовкала але не була вже такою дошкульною. Навіть її листи до родини не були такі песимістичні. Перегодя покращало її матеріяльне положення. Вона заробляла вже по вісім долярів місячно. Хазяйка полюбила її й мала вже до неї повне довір'я, бо переконалася, що вона чесна й працьовита.

Одна річ усім дошкулювала — не було своєї церковці. Не було рідного священика, щоб можна було в неділю та свята піти й послухати Божого слова. У ті часи було наших священиків мало й то хиба десь на Заході Канади. То були дуже важкі часи. Були родини, що мали нехрещених дітей, багато молодих пар чекало на свойого священика, щоб узяти шляб, деякі вмірали без церковного похорону. Іміґранти з України складали гроші, щоб спровадити свого священика та щоб почути Боже Слово, висповідатися чи полагодити інші духовні потреби. На протязі перших сім літ монтреальські українці користувалися ірляндською католицькою церковцею при вулиці св. Анни на Пойнт Сент Чарлз, або французькою церквою на Гошелязі.

У перших роках наші священики дуже рідко зголошувалися до Монтреалю. Наша знайома користувалася кожніми такими відвідинами й не опустила ні одного Богослуження. Бувало зайде в храм Божий, клякне десь у куточку й палко молиться Богу. Боже Слово цілющим бальзамом ллється на зболіле серце, а в голові снуються погідні думки або чарівні спомини давно минулих днів. Примкнувши вічі вона бачила перед очима давно минулі спомини величніх празників у рідному краю. Ось здається їй, що вона не в далекому Монтреалі, але в рідному містечку. На дворі весна. П'янко пахне пробуджена зі зимового сну ріллля. Так ніжно щебечуть пташки. Над річкою брунькують лози. Вербна неділя. В церковці повно народу. Священик святить лозу. Під цілунком весни розхилені бруньки лози немов золоті бджілки обсіли гілки й наче всміхаються до тебе... Ось вийшли з храму. Подруги й знайомі злегка вдаряють лозою, приговорюючи: "Не я б'ю — лоза б'є, від нині за тиждень Великдень". Або свята Воскресінив Христового — Великдень. Велична Відправа, свячення пасок, перший гомін великоднього дзвону. Христосування... — Боже, здається ніколи не забути тих хвилин. Не менший чар мають Різдвяні Свята. Як вона могла б забути оцей чудовий, рідно-краєвий Святвечір!, з його дванадцяти традиційними стравами. Скільки чару має перше "Бог Предвічний народився..." Або колядування з подругами... Спомини роєм насувалися. Гарячі сльози зрошували їй очі й вона ще палкіше вглибилася в молитву...

Аж ось прийшов давно сподіваний день. Ганна виходить заміж за свойого знайомого — Михайла, якого вона щиро покохала. Весілля відбулося скромно. Шлюб. Мале прниняття. Присутність кількох друзів і — знову сірі будні. Він був гарною, релігійною людиною, погідного настрою та лагідної вдачі. Він дістав працю в СіПіяРських варштатах на Фронтенаку. Хоча заробіток малий та на прожиток вистарчало. Треба було ощадно обходитися з кожнім горшем. Дещо відклали на майбутнє, бо незабаром на світ прийшла дитина й дружина Михайла не могла працювати. Довелося шукати нового живла. Часто бували погані дні. Особливо тоді, як Михайло був без праці. Ганна мусіла вечорами ходити та робити порядки по багатших домах і за зароблений гріш утримувати родину. Михайлові нераз доводилося стояти в черзі за дарованою зупою чи йти за допомогою до "Солвейшен Армі"... Важко було. Нераз дуже важко та було Господнє благословення, згода й любов. Свята Пречиста не опускала їх і це допомагало переносити всі труднощі та невигоди.

***

Від цього часу пройшло багато літ. Багато перемін наступило в житті одиниць і української громади в Монтреалі. Сотні, ба тисячі нашого брата вбурнула невблаганна конечність у таємничу далечінь живицею пахучої Канади. Поодинці або з родинами, приколисані маривом мрій кидали брати-українці рідні пороги та йшли в життям-буттям диктоване невідоме. Із питомою українцям витривалістю боролися наші брати з дикими преріями або з непривітною й жорстокою байдужістю чужих міст і — перемагали одне й друге. Здобували рівноправність і пошану.

На місці прерій і цілинних земель постали пишні колосисті лани, а на місці колишнього глуму й ворожості наші піонери здобували подив і прихильність.

Наші знайомі давно перестали тиняться в комірному. Три гарні доми були їх власністю. Родина збільшилася. Господь послав їм троє діток. Хоча щоправда й важких ударів не жаліла доля. Мабуть найбільшим ударом була смерть коханого чоловіка. Якраз сьогодні — а були це останні дні травня — минуло три роки від смерти її любого.

На згадку цієї сумної річниці Ганна клякнула перед іконою Пречистої й у палких словах молитви благала Її: — "Пречиста, не покидай нас! Хорони моїх сиріток від усякого лиха, пошли їм добру долю!...

Заглиблена в молитву, вона й не почула, як двері відчинилися й у кімнату влетіла її старшенька дочка, вимахуючи дипломом, що стверджував про найкраще закінчення музичної консерваторії. Гарячі сльози радости збігли по струдженому обличчі матері. Її рідна дочка не мусітиме, як вона, працювати послугачкою. Вона здобула те, про що мати й думати не сміла. Дасть Бог інші діти теж вийдуть у люди. Її дітям незнаний голод, невигода та важка непосильна праця. Дав би Бог, щоб вони потратили це оцінити. Батьки важким мозолистим трудом здобули їм оту вигоду, дали знання і виховали в любові до Бога, до рідного народу та до країни, що відкриває перед ними гостинні брами. Вона вірить, що її дітям ніхто вже не скаже "дирті ґалишен" чи "мундзі польок", як це говорено їй і чоловікові. Вони доброю поведінкою та чесним трудом доказали, що українці не тільки дорівнюють, але в багато-дечому перевищують інші національності Канади. Її діти мають повне право гордитися своїм українським походженням, бо в основу української нації ввійшли плуг та меч, а герб країни, володимирівський тризуб, очолений хрестом.

Мати встала й з любов'ю пригорнула дочку до своїх грудей. Брати раді успіхами сестрички теж стискали її в обіймах. Запанувала цілковита тиша. Здавалося, що в тій хвилині на ту родину спливало Господнє благословення. Здавалося, що Свята Пречиста ніколи не покине їх...

ГЕРОЇНЯ НАШИХ ДНІВ

Олі Івахів присвячую.

Була ніч. Годинник вибив дванадцяту. Подумаєш усе навколо спить твердим сном—але ні. Олі не спиться. Не може вона заснути сейночі. А голові нуртують різні думки та жужчать у мізку мов пчоли в рійку. Перед очима вирують картини страхіть сьогоднішньої доби. Почалося від моменту зриву Закарпаття за волю. Там на бойківській верховині зложило голови двох її братів. Та не в тому справа—згинути як на лицарів пристало—зі зброєю в руках. Важне, що не сила було нам встояти перед десятькратно більшою ворожою навалою. Болюче, що довелося відпустити в бою здобуту і рідною кров'ю политу волю. І від тоді почалося. Пішло, як із Петрового дня. В Ротердамі згинув від розриву большевицької бомби вождь українського підпілля Євген Коновалець. За ним зляг у могилу командарм Української Галицької Армії Мирон Тарнавський. Та на цьому не кінець. Польсько-німецька війна, а там почався розгнузданий танець відьом із Лисої Гори—Береза з усіма її страхіттями а там Бригідки, Станіславівська тюрма, Стрийська, Самбірська—зрештою чи перелічити усі ворожі тюрми Бойківщини а там цілої Західної України, ба всієї України...

Не буду розказувати про всі страхіття і Голготу рідного народу—інші краще від мене це зробили. Тоді забрали в Березу Картузьку її батька—всіми любленого пароха і патріота—слугу Божого та народного. Забрали безпідставно — просто-напросто "інтернували". Ненаруку їм був сідоглавий працівник у Христовому та народному винограднику. Одначе й це не довго тривало. Польща понесла заслужену кару. Через свою короткозору шовіністичну й загарбницьку політику стратили власну державу—не хотіли дати прав іншим—Господь забрав їхні...

Оля немов живу картину бачить і чує усі страхіття короткої але не менш жорстокої війни. Ще тепер бринить у її вухах звук сурм і гук дзвонів та рев сирен під час воздушних тривог. Налет за нальотом. Розрив бомб. Розрушення людських домівок. Тривога. Паніка і дикий регіт смерті у звалищах і розривах тон смертоносного металю. Наша молодь, утікаючи перед ворожою мобілізацією, укривалася в карпатських зворах та дебрах і по лісах та багнах. Жилося в непевності. Передавано з уст-до-уст про відплату воргові, який у моменті власної катастрофи лютував на українських землях. Вона знає історію села Дуліб у Стрий-

щині на Бойківщині і знає історію десятків інших сіл. Вкінці приходить програна. Довгі валки недобитків тікають на Угорщину. І, не дивлячися на всі їхні знущання озивається любов до ближнього до брата, малого незрячого брата. Плач дітей і хворих жінок біженців заставляв помогти нещасним і наші бойки помагали нещасним харчами і нічлігом та порадами...

І ось приходить німець. Та люди ще не побачили, що він несе, не вспіли випити чашу нового горя додна, як він уже й відступає. На місце німців большевики. Всіх огортає панічний жах—своїми звірствами північний варвар перевищує усіх інших і тому наша молодь утікає панічно за кордон. Остаються тільки ті, що добре законспіровані або непричасні до бойового підпілля. Організація поповнює проріділі ряди і не завжди успішно доповнює проріділі ряди. Правда, все це люди свідомі, певні та в них немає конспіраційної заправи, немає бойового вишколу. Оля ще з "33-го" в конспірації. Працює на відвічальному посту. Вона міжокружна зв'язкова, а крім цього й другої праці повні руки. Не хто, а саме вона втягнула до ОУН старшого лейтенанта Ха, старого члена партії і як це не дивно—бувшого члена СВУ. Завдяки йому верхівка заздалегідь знала кого большевики будуть вивозити чи арештувати і тому до цього не допускала забіраючи наражених на конспіраційні квартири...

Думи мов гайвороння дуба обсіли її голову. Завтра в неї відвідчальна праця. Треба навести зв'язок на одному з трудніших відтинків краю. Вже кілька зв'язкових пропало там без вісті. Треба викрити причину і нав'язати працю. Оля укладала плян але змучені очі злипалися до сну. І нараз стук у двері. Нахальний, безцеремонний стук. Серце в неї тьохнуло і принишкло. Вона знала, що це по неї прийшли. Мов ті злодії підкрадалися ніччю до людських хат. Це не була чесна відкрита боротьба — так поступає злодій добіраючися в чужу комору. Оля зірвалася з ліжка—в неї були деякі компромітуючі справу речі. Засадничо вона строго притримувалася засад конспірації, та людська пам'ять слабка—довелося дещо записати тай зброю треба було мати на крайній случай. Вона взяла кілька записок зроблених на паперцях до курення і заховала в помело, що й зв'язала ликом бравнінґ. Нотатки проковтнула і запила кількома глотками води а сама спокійно і холодно знову лягла в ліжко. Стук змагався. Доносилася груба московська матерщина. Увесь дім обудився. Відкрили двері. В хату рвануло шістьох енкаведистів із готовими до стрілу наганами. Кілька хрипливих наказів— як от руки вгору чи не рушатися з місця, бо жде куля і почала-

ся ревізія, яка нагадувала віковічне плюндрування Европи Азією ... Кидали все безладно на долівку, відривали дошки з полу, пороли тапети і обшиття соф. Свої розшуки переплітали сочистою старшебратською триповерховою лайкою. Це вже не була боротьба з політичним противником. О ні!—Це було хамство. Хамство відвічного варвара, зависного і голодного раба, що шалів на вид добробуту та культури. Ось саме тут найкраще видно нестерту межу культурного українця від нахабного московського азіята...

Оля стояла бліда як крейда. Її очі палали глибокою ненавистю, а стиснені вуста силою логіки стримувалися від вибуху. Вони прийшли по неї. Перевели ревізію і веліли їй іти з ними. Вона була вже вбрана. Кивком голови і глибоким, повним доньківської відданості поглядом, без слів, попрощала батьків, перехрестилася і вийшла у темінь ночі, у мряковиння невідомого завтра. При відході мати зомліла а батько заридав. Та вона була тверда мов криця. Їй необхідно було бути опанованою. Перед нею майоріло незнане одначе трояндне завтра...

Келія-самітка вражала пусткою та понурістю. Два закратовані віконця пропускали в підвал кілька жмутків соняшного сяйва. У келії сидить Оля. А радше останки красуні—Олі. Це вже не та повна радости і одчайдушности дівчина-конспіратор. Це ходячий шкелет. Виголоджена. Виснажена, як нічними так і денними допитами. Висотана стінами холодного підвалу. Із колишньої Олі осталося мало-що. Та очі ті самі. Здається ще глибше в душу заглядають. Ворогам не пощастилося її вгнути хоча чимало психічних і фізичних методів тортурування уживали. Правда, вони мали деякі докази в руках, але вона все це заперечувала. Тоді стали переконувати її по доброму признатися і підписати слідство ними ж складене. Опісля прохали—ударяли в ніжні жіночі струни—добіралися до душі психологічно. Не помогло. Вкінці знову ввірвався їм терпень—стали її визивати і прозивати а там почали жорстоко тортурувати. Сажали випростовану, як струна, на краєчку стільця—більше десятки хвилин ніхто не всидить—зімліє. Били по лиці. Плювали в очі, били лінійкою по м'язах. Та все даремне... Вкінці зробили очну ставку. На ставці був він. Вона швидше грому сподівалася в погідну зимову днину, як цього, щоб її суджений свідчив проти неї. Не хотілося вірити. Примкнула очі, стиснула вуста а там ще раз глянула на нього. Так, це був він—Петро,

її суджений. Правда, він був змінений тортурами не до пізнання і з трудом заговорив. — Олю немає смислу скривати нашої віри в святу справу і наших почувань. Хай вороги знають, що ми є лицарями ночі та лицарями абсурду—всеціло віддані одній ідеї —всецілій боротьбі за волю і незалежність соборної української держави. Ми члени бойової підпільної організації ОУН. Хай нас тортурують і навіть знищать фізично одначе ніколи не довідаються від нас імен інших та хто... і не докінчив. Постріл з ворожого нагана перервав його мову і безвладне тіло нареченого впало з грюкотом, що гримів у мізку Олі найжахливішим вибухом атомового розряду, на долівку.

Петро не зрадив. Він аж до смерти залишився вірний своїм бойовим друзям і великій ідеї незалежності та соборності української держави...

Ну что ж Ольга, пора начать ґаваріть. Вот он же сознался что и ви і он но і канєчно другіє тоже—прінадлежалі к контреволюцонной організації ОУН. Давайте будем ґаваріть... А может бить і сєчас єщьо будем запрещать?...

Оля хвилину думала а там кинула ворогам у вічі—ну що ж дальше скривати не буду. Так, я теж була членом ОУН, як мій замордований вами суджений. Я теж присягла помсту вам кати і наїздники. Я вас ненавиджу. І знайте вороги ви мене не вгнете —чуєте не вгнете—а хочете зломати—ламайте, ось зломали його —ломайте мене теж. Та знайте після нас прийдуть нові лицарі і борці за волю України. Прийдуть наші месники. Нагрянуть нові когорти волелюбної України і перед ними не сила буде вам встоятись. Після цього усім зусиллям викрикнула "Слава Україні"! і повалилася біля мертвого тіла Петра без пам'яті...

. . . . . .

Вкінці пройшла усе пекло большевицького слідства, їй прочитано акт слідства чи там акт обвинення. Було тут сказано, що вона належала до контреволюційної ОУН, що присягла боротися з єдино-правильною владою трудящих в СССР, що висмівала цю владу і шкодила їй та проче. Була там багато дечого сказаного та не було подано жодних фактів із діяльности ОУН, не було подано імен інших членів. Вона поступила чесно так, як і її суджений Петро, що очною ставкою і пізнішим виступом наразив себе на смерть від ворожої кулі, ба навіть наразив свою суджену на більші муки але діпняв найважливішого—перестеріг її перед "всипою" друзів і додав їй міці витрівати і не вгнутися.

Після підписання акту довго не пробула Оля в тюрмі, її разом із іншими в'язнями зібрано до транспортової келії—тут не одну

подругу вона стрінула—і невдовзі вислано ешелоном на Сибір.

Чорні ворони завезли на станцію а тут наче скот заладовано в ваґони. Заторохкотіли монотонно колеса, пролунав гудок і поїзд помчав у невідоме. Важко було на серці — мов востаннє прощала рідні сторони. Мов привид-з'ява мигали перед очима рідні поля, шумні діброви, свавільні ріки і потоки, зажурені села та похилий, поневолений але не скорений народ. Минули вкінці "кордон"—злопам'ятну Збруч-річку. В'їхали на землі так рідної і дорогої хоча досі не баченої Східної України. Краєвиди відразу змінилися. Оля побачила голодну землю совєтського колгоспу. Побачила мізерний скот і ще нещасливіших напів-голодних обірваних колгоспників. Невимовний біль здавив її серце. На віях забриніли сльози. Вона, що колись так палко мріяла, прийти з борцями за волю і соборність України на ці землі із крізом у руці, або як медсестра, бо й такий вишкіл пройшла в ОУН—була загнана мачухою судьбою на рідні землі як засланець—тюремник у закратованому вагоні. Довелося потапаючий в світилах вогнів Золотоверхий Київ прощати і вітати ніччю... Пригадалися слова Шевченка: "І сором тут і сором там, вставать з чужої домовини. На суд Твій праведний прийти, в залізах руки принести о милий Боже України"... Минали міст на Дніпрі, ще довго видно було ярко-освітлений Київ, а вони мчали та мчали. Їхали всю ніч. В день трохи стояли а там у дальшу дорогу. Минали села й міста, миналі розлогі але занедбані колгоспні поля —колишні буйні степи, де кров ляха, татарина морем червоніла, а на другий день заїхали до Харкова. Дві години стояв поїзд на станції Основа. Праворуч була рухлива робітнича дільниця міста, а ліворуч Холодна Гора з її горезвісною тюрмою. Минули Харківщину і в'їхали в Московію. Чимдальше вглиб—більше контрастів у порівнянні з Україною. Землі тут убогі, піскові. Багна, як у нас на Поліссі. Березові та вільхові ліси. Понурі з небіленими стінами хат дооколишніх сіл. А люди теж не ті. Не ті типи. Не та вдача. На Українці побачиш виснажені колгоспною працею лиця але зір вірлиний, так і вглиблюється в душу. Ти бачиш, що вони тобі співчувають, бо це ж твої сестри і брати. В Московії не те. Рабські, до кнута привиклі, в діл спущені очі. Уста зберігали іронічно-глумливу, зрадливу азіятську посмішку —здавалося так і зірветься із тих уст "Ну щьо ж папал хахлушка —сто унічтожім єслі адін с вас вінават...". Вкінці по довгих муках завезли аж в Комі СССР. Загнали в жіночий табір. Почалися сірі будні засланчого життя. Життя повне злиднів, невигод та холоду й голоду. Непосильна фізична праця до решти

виснажувала й так кволе тіло. Тут і присуд відчитано, що його переслала "Московська тройка". Дали вісім літ "трудо-іспрaвітельних лагерей". Важке життя а радше вегетація йшла своїм шляхом. Наших дівчат не було надто багато і всі велися чесно. Не те польки "Содома й Гомора" тут діялися. За 600 грамів хліба "стрелкам" себе віддавали. І нам усім різна голота робила брудні пропозиції. Було важко оборонятися від тих безстидних пропозицій та Господь поміг. Більшість із нас витрівала гідно й чесно або пішли в сиру землю, не сплямивши гідного ймення українки...

Вкінці довідуємося про вибух совєтсько-німецької війни. Приходить амнестія польським горожанам і—яка ж іронія долі—мене члена бойового підпілля—звільняють разом із іншими хоча ще вчера боролась я проти тієї ж Польщі... Думала різно—застановлялася чи маю право користати з ворожої ласки в той час, як усі або майже всі кому доказано приналежність до ОУН не були звільнені... Думала чи чесно поступлю користуючися цією амнестією та здоровий глузд підказав "ненавистю й підступом прийматимеш ворогів твоєї нації"... На волі знову впевнилася у правоті народної пословиці, "з ляхом дружи а ніж за пазухою держи". Не один ківш лиха довелося хильнути від них—то тільки мої брати помагали полякам у потребі в часі їхньої програної та втечі закордон.

Не довго довелося вже пробути в голодній большевії. Шляхами на Ташкент, Самарканд, Бухару привезено нас над Каспій. З голоду і холоду кинулися воші, хвороби а найгрішніше тиф. Рішила помогти своїм братам—я ж мала вишкіл медсестри і тому подаюся полькою (українок в армію не принімали) і як медсестра несу допомогу всім у потребі, а перш за все своїм братам... Нас перевозять Каспієм у Персію, спершу в Паглеві, а там в Тегеран. Не знаю, чи добре зробила, виїздячи закордон, але думала, що й тут знайдеться чимало наших братів, яких доля заставила податися полякам й тікати теж сюди. Буду для них працювати. Зіставшися в СССР я згинула б із голоду як тисячі інших, або знову забрали б на Сибір, а це не принесло б користі нації. Не вмирати а жити для нації треба. Все таки помимо усіх розчарувань в житті, свято вірю, що ще вернуся на рідну Україну...

Раанана, Св. Земля 10. VI. 1944.

ЧИ ТЯМИШ СЛАВО?

Одцвітає незамітно юність. Безповоротно кануть у забуття минулі безжурні дні. У низці споминів переливаються сміх та сльози, мрії та дійсність, любов та ненависть. У важких днях скитання уквітчував тими спогадами сірі будні. В такі то дні й тебе згадав я Славо.

. . . . . .

Згадав наш перший вечір у гордого ґаздика Підкарпаття, у Станиславові. Кипить життям та тоне в неоні нічне місто. Спів зливається з музикою, ритм танцю з ритмом крови. Скромно але вміло прибрана ґімназійна світлиця на Липовій по береги наповнена молоддю. Зійшлась тут юність з усіх шкіл, з цілого міста. Музика заграла Карпатське танґо. Оте моє улюблене танґо. А ми з тобою Славо здається пливли, здається землі ногами не торкали в танці. Безжурно вечір нам пройшов. А там —тобі додому йти пора. На темні оксамиті мигали святіванські світляки—зорі. З поблизьких Карпатських гір ручаєм плив холодний воздух. Таємнича Бистриця про щось нам хотіла розказати, з кимсь сварилася, на когось гримала... Праворуч від нас горда Бойківщина, ліворуч розкішна Гуцульщина в низу. На Поділлі хліб на кіллі. Станіславів, як добрий, статечний ґазда пильнував свого дорібку—не даром його називають сторожем Бойківщині, так як Стрий—мозком, Дрогобич—кишенею, Самбір —душею а Турку серцем. Та в нас не було часу на роздуми. Цупко взявшися під руки на стрічу щастя золотого ми мчали. За нами в морю неону горіло місто. Над нами зірчана безмісячна синь, а перед нами масив Бескидів. Десь там навпів-дорозі неясний вогник блимав. Вслухані в ритм сердець та в зов крови до тих світил неясних ми змагали. Ми мрійно йшли вперід. Без слів. Німі. Лише серця до ритму стукотіли і про кохання щось марили. Чи тямиш Славо?...

А потім ми зійшли із шляху і навпростець до Опришівець лукою побрели. Покірно голови клонило цвіття нам до ніг. Трави ніжніше шовку шелестіли під нашими ногами. А ми вперід усе йшли та йшли. Чи тямиш це подруго юна?...

Зірки на небі миготіли—мабуть свавільно нам моргали. Береза на межі д'землі хилила плакуче віття. За перелазом ясень ритмічний скрип ронив. Із просоння собака гавкнув. Знов огник кволий блимнув тай заник. А ми все йшли. Ішли. Село чорніло перед нами. Вогні давно погасли. Хатки зливались у чорну тінь. Мрійно—насонні тони хтось на сопілці вигравав в селі по-

груженім у сон. А ми все йшли й зближались до мети. Із темін ночі контури твого дому виринали. Ми на гостинець вийшли й зупинились перед господою твоєю. Із прикрученої лямпи кволий блиск глядів у вікно. Мабуть уже сплять—сказала Славо ти. Щось пригадала і в городчик трухцем побігла. Прийшла за хвилю із пучком білих лелій. Чи тямиш те, чи пам'ятаєш Славо? Я взяв лелії із твоїх ніжних рук і місто слів подяки зложив палкий цілунок на твоїх устах. Цілунок нашого кохання. Невинний мов те водне квіття. Многомовний немов води гірських рік. Цілунок, що за бальзам краще гоїть біль коханням зраненого серця. Чи тямиш Славо?...

.....

Чи тямиш Славо—чи забула, бо не забуду цього я. Хоч одцвітає весняна юність, хоча судьба на моїм шляху не троянди, лише терня стелить і сірі будні, я все ж живу надією крилатих мрій. Хоча і кволе тіло—дух беркутом ширяє в піднебессі. Хоча в кайданах воля дії—зате сильніше грому мрія. А як буття конечність гірчичний, ба полинний смак приносить, тоді я потапаю в чарівних споминах голубої юності. Тоді, як природа тратить чар краси, тоді, як осінньою слотою—мов різкою шмагає мене скитальча доля, тоді, як у мене немає гроша в кишені ані куска хліба на полиці і я під чужим тином проводжу голодні дні—приходить сум-жура. В таких саме хвилинах і про тебе згадав я юна подруго моя...

НОВІ ОБРІЇ

Закосичена весняними чічками полонина впивалася пестощами буйновітру. Старезний ялиновий бір виспівував тужну думу минулих днів слави і величі Бойківської Верховини. Свавільний потік дзвінко вторував борові додаючи свій рефрен про лицарські чини сторожа південно-західних меж української імперії від самого зараня европейської історії. Жагуче сонце, немов мати дитину, пестило верхів'я пахучих ялин, квітчасту половину, мінливі хвилі потока і його, Василя—парубка знаного на всю Бойківщину...

Юнак опершися на кріса, глядів розмріяно-тужним зором в даль. Свавільний вітерець іграв ся з завішеною на дуло кріса мазепинкою, хитав полами киптарика, бурив льняне волосся і заглядав в журені але бездонні мов гірське озеро в часі повені —пивні очі. Та легінь не зважав на це. М'язи були напружені мов тятива лука, морськими бурунами підносилася і опадала грудь, безперервно грали ніздря, чуть замітно дрижали вуста а в голові снувалися міряди дум...

Зойком розпуки і німого болю розстання з усім, що близьке та серцю дороге трепотіли одчайні мислі. Йому доводилося кидати наймилішу закутину рідної батьківщини. На згадку про це, що наказ командарма кидав його з друзями в обійми чужого світу, в останнє замерещали перед вічми спогади неозорого дитинства та юнацької романтики. Тут проводив він безтурботно юні дні на лоні гірської природи. Тут залишає він старих батьків. Тут рідні, друзі, знайомі. Тут і вона чарівна та незабутня дівчина кохана. Женочка найдорожча! Німі, болючі думки немов удари бича смагали окривавлене розлукою серце. Хотілося до болю, до крови гризти вуста. Бажалось упасти ниць додолу і гіркими, пекучими сльозами зросити пестрий полонинський килим та він не знав сльоз. У нього мабуть їх не було...

Боже!—Дай силу помстити всі ворожі кривди та зневаги над моїм народом, над рідною землею. Новий налет думок немов чорноморські буруни ударив у гарячий, розпалений до білого заліза мізок. Його Україну—найкращу в світі країну, його братів—найтрудолюбивіший у світі народ, землі його країни—найбагатші і найвірніші, медом стікаючі, позолоттю збіжжя шумлячі від віків плюндрують вороги...

Правда, чорна кирея нашої історії густо перетикана найкращими взорами безмежної любови до краю й героїки та п'янкою

славою змагу й перемоги. Чимало в нашій історії днів величі та могутності а вже ні одна держава Европи не може похвалитися таким багатством перемін в житті народу—із вершин золотокованого стола імператора Святослава Завойовника попадали в крутіж цілковитої руїни після татарської потопи. У часах найвищого розквіту, величі та могутності приходив занепад і після цього Голгота України... Море вогнів, гори трупів, ріки крови зміняли все на руїну. Горді переможці підносили брудну стопу, щоб в останню наступити на груди сторозтерзаної нації і тоді український народ мов фенікс відроджувався на попелищах рідної країни, стріпував пил неволі і гордо та впевнено ставав у народів вольних колі...

—Ось і сьогодні, по "закінченні" другої світової війни наш нарід не вгнувся під кнутом і терором північного большевицького наїзника. На сторожі окрадених прав волелюбного народу стоїть окрилена славою УПА. І саме він, Василь є маленьким звеном великого ланцюга. Він відомий у боях з ворогом командарм Славута—Смертонос-Стріла, пройшовши кілька літ нерівномірних боїв з ворожими полчищами та мов крізь решето просіяний його відділ у млинах смерти дістав наказ, після залікування поважних ран, пробитися рейдом на Захід.

А так хотілося полягти за землю українську, бо вже видно, що встоятися не буде сили. А так хотілося пролити власну кров і своїм тілом дати наснаги рідній землиці, щоб швидко зродила нових борців, нових лицарів абсурду, які високо вгору підняли б бойовий сдяг а наші білі кості додавали б їм повсякчасного запалу до боротьби. Та—не судилося. Прийшов наказ—умерти за Вкраїну в дану пору—легко, жити для України значно трудніше. Поїдете в світ де пересит, безідейність та самолюбство убивають всякі героїчні почування, всяку волю до змагу і боротьби. І саме тут вам наш наказ—жийте для України а не для привати нещасної, а не для вигод швидко-минаючих, будьте амбасадорами нашої справи там де судьба вас кине і пам'ятайте—ми, що даємо цей наказ не житимемо вже але дух нації слідкуватиме за Вашими думками, словами і ділами. Проповідуйте в світі правду про Україну, здобувайте все потрібне для дальшої боротьби за незалежність України і виховуйте своїх синів і дочок на лицарів України!...

В останніх звоях мозку—на дні свідомості "пролунали" останні думки, осталася чітка візія наказу, яка буде моттом всего майбутнього життя на чужині.

Останній полум'яний погляд на близьку та серцю дорогу—рідну землю, останнє "прощай" і командант, а за ним і недобитки його відділу клякають на коліна і голосом повним розпачі та одчаю проспівали молитву-гимн "Боже Великий Єдиний!", командант бере грудку землі, а з ним і його бойові друзі, цілує, загортає в коханою вишиту хустину і ховає в кишеню "під серцем". Всі встають, накладають на голову мазепинки, ще раз, може в останнє синівським, любовним зором обкидають рідний краєвид, повертаються і німі, без слів, твердим вояцьким кроком прямують до нових обріїв в незнане, щоб у нових умовинах, новими засобами вести дальший хоча й безкровний але ще більш успішний змаг за волю України...

24. X. 1947, Гайфа на св. Землі.

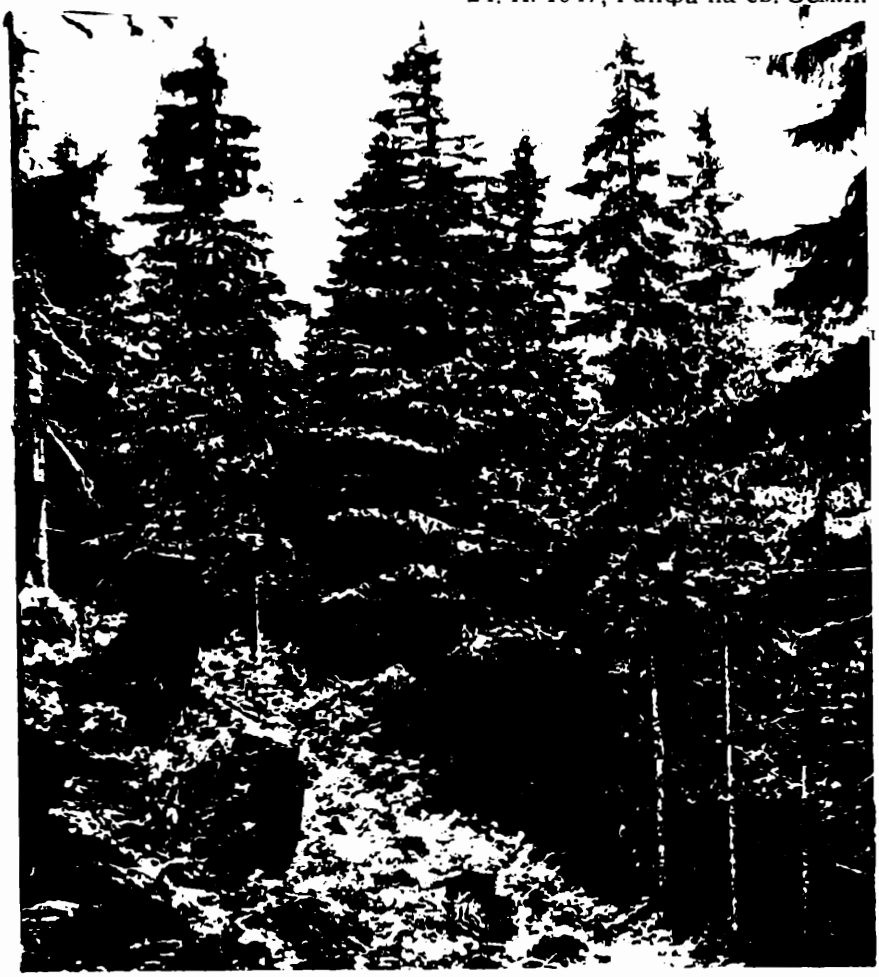

ШАБЛЯ МАЗЕПИ

(Різдвяна легенда)

У навечір'я Христового Різдва, вифлеємським шляхом поспішали два паломники з України. Один із них старий, із довгою, сивою бородою в чернечій рясі й клобуку на голові, йшов потупивши донизу голову та, перебираючи чотки, шепотів слова молитви. Другий, дебела людина середнього віку, з довгим козацьким вусом, в однострої старшини сердюцького полку, з шаблею при боці, теж ішов повільно, всеціло потонувши в мислях.

А думати було що. Це ж було в кілька літ після полтавської програної і смерти козацького вождя, Їх Ясновельможности Пана Гетьмана Всієї України Івана Мазепи.

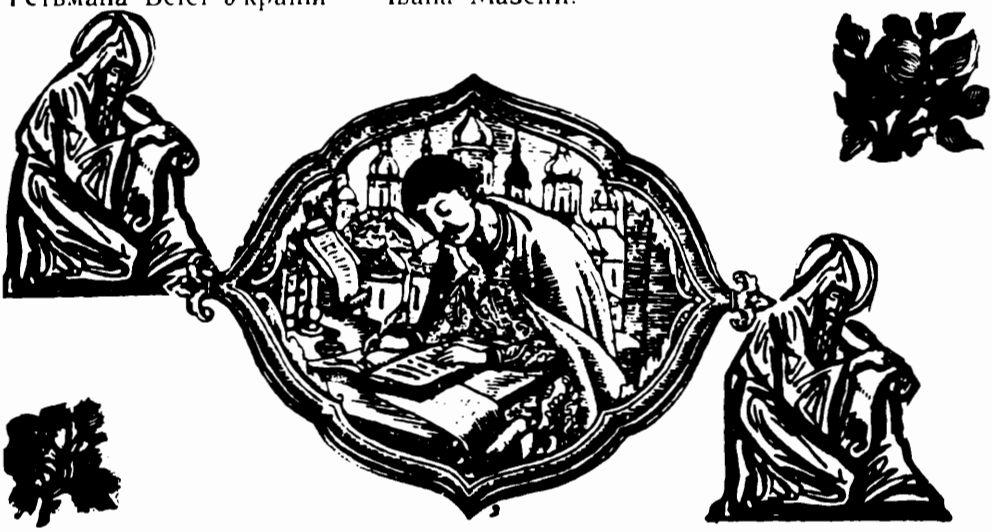

Монах — давно з України. Цей учений книжник із доручення Гетьмана перебував у Сирії, в Алеппо, де наглядав за друком Євангелія в арабській мові, уфундованого великим меценатом — Мазепою.

Друг його, старшина прибічної ґвардії, улюбленець Гетьмана, по смерти рейментаря України в Бендерах, поступив на службу турецького султана Ахмета і теж попав у Сирію. Тут познайомився з монахом Василієм і дався намовити покинути службу в невірних, у ворогів Христа...

Оце й ішли вони у Вифлеєм, щоб у навечір'я Христового Різдва змовити в Печері Народження молитву за нарід український, за супокій душі великого Гетьмана і за краще майбутнє. Ішли в задумі — мовчки. Ось стали вони підійматися на стрімку "Гору Злої Ради". З вершини простягався чудовий вид. Шлях мчав до холмів пророка

лі. Ліворуч наструнчилася гора "Злої Ради", а праворуч — гори Юдейські. Паломники прямували Рафаїмською Долиною.

Монах Василій закінчив молитви, глянув перед себе, вказав перстом вперед і промовив:

— Тут цар Давид двічі розбив филистим'ян. Тут була битва між Савлом і филистим'янами. Недаром зветься ця долина в перекладі Долиною Велетнів.

— Де ж та Долина Велетнів в Україні, на котрій нащадки наші поб'ють Голіята? — відповів старшина, ще більш нагнувшися додолу.

Залягла важка мовчанка. — Не дано ж людині читати в книзі Божих законів!

Гнітючу мовчанку знову перебив монах. Указуючи на природожнє дерево, сказав:

— Ось тут Пречиста Діва Марія відпочивала в тіні цього дерева, йдучи з Вифлеєму в Єрусалим.

Старшина не відповів нічого і так у мовчанці дійшли аж до гробівця дружини патріярха Якова. Зо шляху видно було гору Давида, де колись був його дім, а спереду простягся на двох холмах город Вифлеєм — "Дім Хліба".

Містечко потопало в морі вогнів. Східнє й західнє узгір'я спадали в глибокі долини, що з трьох сторін окружали місто. При вході в місто паломникам кидалися в очі високі оборонні стіни місцевого манастиря, що вміщав вифлеємський храм і Печеру Народження. Ось наші паломники зупинилися перед маленькою хвірточкою, монах Василій постукав, одверний відкрив двері і вони зникли в манастирському подвір'ї . . .

Старшина козацький хрестом лежав перед великою срібною зіркою з написом: "Тут народився Ісус Христос від Діви Марії". Шабля його — дар Гетьмана Мазепи — лежала над ним, на мраморній плиті, де відправлювано Служби Божі . . .

Ярко жевріли свічі, миготіли вогники лямпад, а молитва — протяжним зойком зривалася з уст воїна і мчала у всесвіти аж перед престіл Творця . . . — "Боже, Справедливий Судде, прости нам безконечні провини наші. Новонароджений Спасе, Ісусе Христе, спаси нарід мій від важкого ярма ворожого. Вразуми тих, що не в один гуж тягнуть! Дай силу одностайно за праве діло стати . . . Пречиста Діво Маріє, мати Землі Козачої, вимоли в Сина свого Пресвятого прощення мені і братам моїм за наші гріхи безконечні, найпаче ж за службу ворогові . . ."

Палко і з болем вилітали з уст прочанина слова молитви, та вокруг була непорушна тиша. І вдруге, і втретє з уст старшини зривалися покірні, то до болю одчайні слова благань, а там злетіла шабля — дар Мазепи — із престолу, заграла звуком доброї дамаської сталі і розламалась надвоє . . . На устах паломника на мить за-

вмерли слова молитви, він звівся на коліна, підніс руки вгору і побачив над престолом неземську ясність. У тій ясності з'явилася Мати Божа і ніжним — ніжнішим від найкращих звуків арф — голосом промовила: "Мій Син зглянеться над народом твоїм, козаче. Та мусить бути покута за гріхи, за розбрат, за неповинно кров пролиту. Пройдуть століття, заки в країні твоїй засяє сонце правди й волі. До того часу не мечем, а словом Божим доведеться кращим із вас воювати. Бери ось цей держак шаблі — хресне знам'я — і їдь у далекі заокеанські країни словом Божим воювати. Твій друг, монах Василій, щасливий. Він уже став на суд перед престолом Творця. Візьми це лезо і поклади в його могилу."

З'ява розплилася, а старшина тулив до уст хресне знам'я з шаблюки. Довго в ніч молився ще він, а там піднісся і пі'шов похоронити тіло свого друга, заховавши лезо — як сказано було — в домовині...

Пройшли від того часу роки — понад два і пів сторіччя проминуло. Україна кілька разів зривалася до змагу, та не прийшов іще час Божого благословення. Прийшла й остання світова хуртовина. Нащадок козацького старшини, гнаний долею, забрив на Святу Землю і тут віднайшов лезо з написом Мазепиної шаблі. У старовинних хроніках була записана ця подія-чудо. Він знав, що козацький лицар завербувався на службу французького реґента Филипа II і як монах-місіонар поїхав із переселенцями за океан в Америку, в Люїзіяну. Тут він і згинув мученичою смертю, а хресне знам'я — ефес Мазепиної шаблі — мало зберегтися в одному з храмів. За переказом літопису один із нащадків козацької нації мав віднайти другу половину шаблі за океаном. І вибрався юнак у далеку заморську дорогу, а Господь, чей допоможе віднайти другу половину шаблі в Америці. Тоді прийде предсказана хвилина і нарід український стане до остаточного й переможного бою за правду й волю...

БОГДАН БОРА —

Під цим псевдонімом скривається добре мені знаний із Івано-франківського педінституту колега із Підгіря, мабуть із Бойківщини (місцевості не пам'ятаю). В Ріміні було видано циклостилево його першу збірку поезій і читаючи її я сказав що росте один з найкращих поетів на еміграції. І мабуть не помилився. Колега Дм. чи пак Б. Бора росте, міцніє і пнеться в піднебесся. Я з насолодою сам передрукував би його цікаві і цінні вірші в збірнику. Він краще як будь хто інший, навіть із голосних поетів, оспівав нашу боротьбу, мету змагу на чужині, чар України, а в тому й красу Карпат та героїзм наших братів там, на рідних землях.

БАТЬКІВСЬКА ВУЛИЦЯ

На кучугурах зів'ялого листя
Спотикається сон . . .
Батьківська вулиця казкою сниться
Під суцвіттями зоряних грон.

Місяць повісмом ворота облутав,
Павутинням плоти переткав.
В синяві ночі парує отрута
Чорнобривців і трав.

Пахнуть спориш і чебрець під ногами,
Деревій і прив'ялий полинь,
Дихають колії гарб колосками
І духмяним одцвіттям пісень.

Тихо сади заколисують осінь,
Що під тином спочити лягла.
Ясені моляться в зоряну просинь
За цілющий спочинок села.

В місячнім сяєві гріються дині,
Повилазивши дітьми на пліт . . .
Батьківська вулиця сниться і нині
І вчувається пісня воріт.

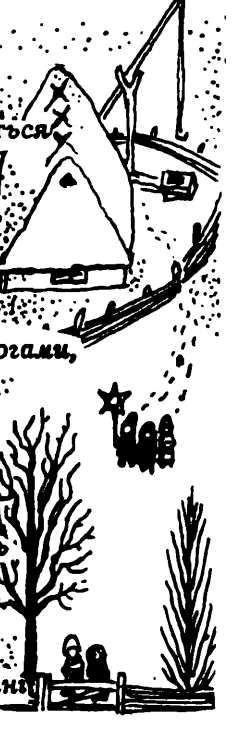

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Тебе я бачу на яві, мій рідний,
Мені ти снишся казкою у сні,
Такий ясний, замріяний, погідний,
Як над тобою сонцелиці дні.

Ти пахнеш цвітом липовим весною,
У пізню осінь листям золотим,
А потім небом, синьою журбою
І ярим снігом підкарпатських зим.

Глядиш у вись і молишся церквами
За мертвих, ненароджених, живих,
З вершин дзвіниць благословиш хрестами
Своїх синів і дочок бойових.

Як фоліянти книг, розкриті вітром,
Довкола тебе гомонять збіжжя.
Твоя ріка для нас блищить привітом,
Для зайдів — лезом гострого ножа.

Ти пережив жалкі гусарські кнути,
Прусацький чобіт, лайку й кулаки,
Переживеш і кригою закуте
Драконське серце ката з-над Оки.

Ти брат і гордість мечоносця Львова,
Ти беркут — вірний побратим орла,
Це ти йому на зміну йшов без слова,
Коли спливала кров з його крила.

Ти піднімав похилену калину,
Вплітав вітчизні славу до вінка,
Ти жив, живеш і будеш жить для чину,
Для заповіту »Не пора« Франка.

Тебе люблю, далекий мій і рідний,
Мені ти снишся казкою у сні,
Такий ясний, замріяний, погідний,
Як вись, як мова, як твої пісні.

Благословен

Благословен, хто любить дні високі,
В безмежнім полі сині вітерці,
На шовкотравах квіти ясноокі
І бедрики на кволім стебельці.

Благословен, хто любить даль бузкову
І сонця струни, теплі й золоті,
На хвилях жита пісню колоскову
І жайвора молитву в висоті.

Благословен, хто влюблений в волошку
В чітке сюрчання коника в землі,
В зерно роси на польовім горошку,
У теплу грудку млосної ріллі.

Благословен, хто всім єством боліє
Над зламаним метелика крилом,
Над стоптаною долею шавлії,
Над передчасно скошеним стеблом.

Бо він — праобраз справжньої людини,
Бо він — святиня чистої душі,
Бо дух його піднісся на вершини,
Щоб сіять щастя золоті дощі.

Бо він — священне джерело погоди,
Ручай хрустальний світлого добра,
Веселка віри у добу негоди,
На бездоріжжях провідна зоря.

Бо він — одна жива клітина Бога,
Алмаз любови і горінь святих,
Краси оаза на грязьких дорогах,
Рука надії на мостах хитких.

Бо він — проміння вічної лямпади
В понурі хащі злочину і тьми,
Провісник краху, смерти і заглади
Насильства, звірства, вбивства і тюрми.

1966

Франко

...працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

І. Франко

З ковадла іскра запалила душу,
Дихнуло серце горном палахким.
Він з кузні вийшов у народню гущу
Кувати долю молотом важким.

Мов лісоруб, боровся проти пущі
За простір піль, за шир пшеничних лав.
Краплини поту, ярі і цілющі,
На кожну п'ядь смарагдами пролляв.

Немов ратай, пройшов життя надхненно
По перелозі й дикій цілині,
Під кожну грудку кинув слово-зерно,
Під кожну скибу — щедрости пісні.

Мов каменяр, розбив на щебень скали,
Проклав дороги у прозору рань,
Стрункі мости, і вздовж доріг скрижалі,
І меж стовпи від Сяну по Кубань.

Немов Мойсей, скитався по пустині,
Терпів зневагу, голод і смагу,
На самоті молився батьківщині
І зрів її крізь голубу югу.

Грозі, як беркут, протиставив груди,
Під хмарами закреслював шляхи.
Йому ламали крила ботокуди,
Хребет крутили вогкістю льохи.

Однак не впав від втоми і зневіри,
Не кинув плуга, молота й кайла.
Струна гартованої в кузні ліри
Весь вік йому опорою була.

Свій ум, свій піт, свої чуття гарячі,
Усе віддав народові, як борг.
Широкий світ пройшов титаном праці.
Здобув Олімп. Він трудолюбства бог.

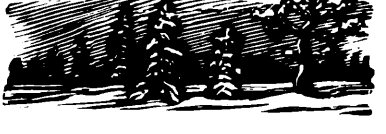

1966

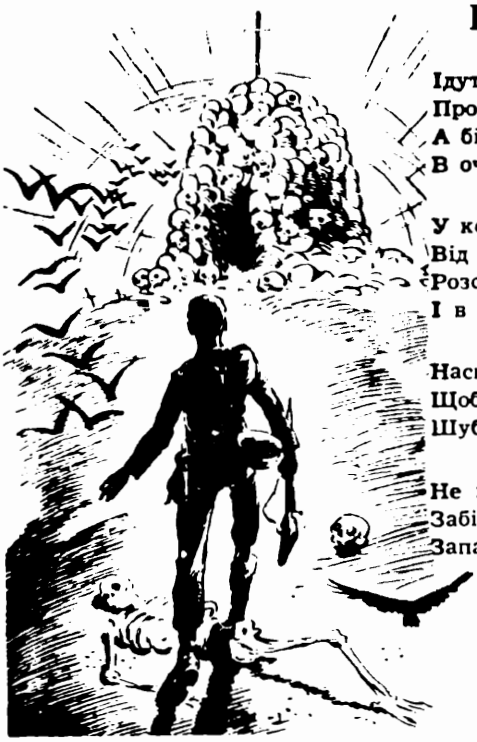

Визволення...

Ідуть. Шляхи вгинаються під сталлю.
Про волю й землю рупори кричать.
А білі села сторожко мовчать.
В очицях вікон синява печаллю.

У кожний двір націлилися дула.
Від кожного порога — хресний шлях.
Розстрілюють. Вивозять. Лемент. Жах.
І в розп'яття Христові — лайка й куля.

Насилують дівчат. Якась з одчаю,
Щоб не родить байстрят своєму краю,
Шубовснула із кручі у ріку.

Не видержала мати лихоліття.
Забігла в сіни — звисла на шнурку...
Запала Ніч двадцятого століття.

Батько

На скибі зріс. Вона його кормила.
Її теплом він до костей пропах.
Вона в мозолях, на його устах,
В складках сорочки, за каймою бриля.

Він сам як скиба, жилава й тужава.
Слова — скупі, вагітні і прісні.
Думки ж його — як жайвора пісні,
Хоч доля змалку щерблена, іржава.

За обрій борозна — єдиний шлях,
Куди стекли його літа і сила.
Під скибу він і одпочити ляг,

Яка його, безсмертного, родила.
Живе в хлібах, у зіллі край доріг,
В крові і м'язах правнуків своїх.

НА ЗОЛОТИХ ПОКОСАХ

Поглянь: уже жовтіє сіножать,
Ось перша нитка бабиного літа,
Де синя далечінь з полями злита,
Мандрівниками копи маячать.

Провесна

Ви чули? — синя провесна в полях.
З ріллі злетів під небо перший жайвор,
А на крилі — роса і сонця сяйво
І щире злото щастя у піснях.

Ви чули? — перша проліска в гаях,
Така погідна, мов дитяча мрія,
Над нею — день і легіт тепловія
І поворотний журавлиний шлях.

Ви чули? — срібно ручаї журчать,
Лелеки в плавнях млосно клекотять,
Нитками-струнами — вода зі стріхи.

Дівчатка з пролісок плетуть вінки...
І у душі від соняшної втіхи
Надії лопають, немов бруньки.

До друга

Ті ниви я любив так дуже,
Я так любив буйні жита...
Тож напиши листа, мій друже,
Тож напиши мені листа.

•

Про ті поля, про ті простори,
Про день над ними, наче храм,
Де небо голубе, як море,
В зіниці впало волошкам.

Пиши про кожну скибу й грудку.
Моє ж дитинство там пройшло.
Я поцілунком вкрию чутку
Про кожну квітку і стебло.

Пиши про небо над садами,
Про шум зелений на гаях.
В згадках я йду й тепер стежками,
Заслуханий у солов'ях.

Пиши. Пиши про кожну зірку,
Про шелест кожного листка,
Про ту стару похилу фіртку,
Де юнь моя пройшла п'янка.

Ніщо для мене не байдуже.
І кожна вісточка свята.
Тож напиши листа, мій друже,
Тож напиши мені листа.

ЮРІЙ БОРОЛИЧ, 1921 —

Закарпатський письменник із Бойківської Верховини — народжений в с. Велике Березне. Закінчив Ужгородську ґімназію та був кореспондентом в чеськім війську. Видав збірку оповідань "Дарунок", "Сторінка життя" та "Під одним небом". У своїх оповіданнях уміло описує горе та недолю закарпатських бойків але теж платить чималу дань розказуючи про "визвольну місію" большевицьких військ та комуністичної влади.

ЯГІДКА

Батько орав життєдайну землю-матір. Хвиськав кобилу, покрикував раз по раз лагідним голосом:

— Вйо-о-о, ста-ра! . .

Скиба розсипувалася.

— Татку, що буде тут рости? — спитав семилітній син Петро.

— Хлібець, дитино, — відповів батько.

— Та то добре буде нам, — тішився. — А не дали б ви мені, татку, чепіги до рук. І я вмію орати.

Батько зарадувався.

— Ти ще малий, Петрику.

— Гм . . . Але у вас ноги болять, ви втомилися. А я не такий уже малий, татку.

Золота дитина росте, подумав собі батько й додав уголос:

— Ноги здорові, сину, не такі чужі борозни походили.

— А шкапа не втомилася?

— Та відпочинемо тоді, — відповів і утер краплястий піт із чола.

— А може б вам води принести?

— Біжи, сину!

— Там будуть ягоди. Я вам назбираю.

Батько тільки посміхнувся.

— Біжи, золотий мій!

І Петро побіг. Легенько, як пташка. Раз, два, п'ять, вісім, дванадцять та ще декілька цифр перелічили очі батька, і Петро зник.

Чемна дитина росте. На старість буде біля кого голову прихилити, — думав батько. Приділили землю, поорати треба, нехай подихає, а на другий рік буде веселіше.

Він посидів. Потім піднявся, хвисьнув кобилу і пішов по новій борозні. Не раз і не два рази отак він уже ступав з чепігами в руці, вдивлявся, як леміш рівно врізується в землю і кладе родючу землю до борозни... Буде колись так, що і його син Петро піде цими старими слідами батьків.

Зачув голос:

— Та-ту-у-у-у! — неслося з-під лісу.

— Г-о-о-о-в! Чого хочеш?

— Я вам збираю ягоди! Добре?

— Та добре, сину, добре!

— Ягоди дуже добрі! Солодкі!

А леміш клав борозни.

Тепле весняне сонце вже високо піднялося. Десь, з-поза далекої поляни, понеслися двоякі голоси знайомої пісні, вона стелилася полями і десь утопала. Тільки сильний вибух заглушив голоси, вони примовкли.

Односельчани, розсіяні по полю, хрестилися.

А батько Петрика, кинувши капелюх на землю, побіг свіжою борозною. Він бачив, як перед ним у лісі піднімається дим і поволі розпливається по кронах кошлатих грабів.

— Пет-рее-е-е... — кричав він, прислухаючись, чи не відзивається син.

А в лісі тихо.

— Петре-е-е!.. Дитино моя! — закричав батько. На відповідь тільки гори відгукнулись

голосом далекої гірської луни.

Над шляхом батько знайшов порозриване тіло. У руці Петро тримав закривавлені солодкі ягоди. Голубі очі зачудовано та спокійно дивилися у глибоке блакитне небо.

— Ой, синку-у-у-у! . . Говори!

Син мовчав.

— Сину! — заревів батько і, піднявши мертве тіло, притискав його до свого серця.

А під його ноги посипалися ситі, пахучі ягоди. Вони були свіжі-свіжі, як батьківський біль.

Батько плакав.

А з ним плакав тихий, зелений, задумливо-мовчазний ліс.

ІВАН ЧЕНДЕЙ, 1922 —

Письменник народився в Тячеві на гуцульсько - бойківському пограниччі (дехто зачисляє Тячів до Гуцульщини), в селянській родині. Після закінчення Хустського університету письменник працює журналістом. Почав друкуватися за совєтської окупації і тому на його творчості позначено всі вимоги "уряду і партії", але все ж таки його твори талановиті і уміло схоплюють народне горе під ворожими окупаціями. Деякі з його оповідань, поміщені в нашому збірнику віддзеркалюють письменницький талант і зацікавлення автора.

У ВАГОНІ

Петро Космач, літній селянин з сивою щетиною на обличчі, зморшками, що обступили краєчки очей, з яких тільки-но потекли сльози, з глибокими і нерівними борознами на чолі, з почуттям гідності ввійшов до вагона приміського поїзда.

З пасажирів ніхто й не думав потіснитися, щоб дати старому місце. Щоправда, він і сам не приглядався, де можна б усістися. Став біля дверей, приперши до стінки в'язанку тесаних сокирою дубових стовпців.

Від чавунного гонга, що висів на вмурованій в стіні залізній жердці, долинув дзвін. Поплив будинок вокзалу, побігли складські приміщення, немов кудись поспішала, швидко мигнула у вікні похмура, пузата водокачка, помчали стовпи.

За селищем сталевими балками задвиготів під вагонами довгий залізничний міст. Затріпотіла і заграла сріблом і кришталем річка, яка вирвалася на долину з гір. Як бач, весняні та осінні води розмили річище. А тепер річка текла зеленою смужкою, обминаючи білі зарінки ...

Петро Космач не відводив очей од вікна. Наче своїми важкими находженими і натрудженими ступнями приріс до підлоги, немов прилип правим плечем до стіни і не думає його одірвати. Поїзд мчав швидко. Тільки широка, покраяна нивами рівнина стелилася. Залита липневим сонцем, здавалося, часом пливла і собі, залишаючи залізничне полотно... Облямовані жовтими пелюстками-променями широкі кола соняшників гордо і поважно піднімалися над посівами кукурудзи, п'ючи тепло літньої днини. Принишкло до землі яскравозелене, закосичене білими бутонами картоплиння. Поїзд вирвався між стерні. Наче невідомі кочовики розбили шатра, рівними рядами вишикувалися копи...

Він, Петро Космач, був один-однісінький з своїм болем, своєю зажурою, своєю тугою. Тягота звалилася на його непокірне, трепетне серце горянина важким каменем. Хто міг в цю мить заглянути у його душу, відгадати його думи, прочитати сторінки його великої печалі?.. Петро Космач був одиноким у великому своєму горі...

Відчинилися двері вагона. Ввійшов ревізор поїзда. На рукаві зелена пов'язка, а на пов'язці сріблом вишита святостефанська корона з похиленим хрестиком. З ревізором і контролер. Стихли на перших лавицях балачки. Кожен потягнувся за білетом.

Поки Петро Космач розстібав спідню кишеню на безрукавій блузці — з неї мав добути білет,— ревізор брав білети від тих, що їх уже тримали напоготові в руках. Червоним олівцем на кожному робив прочерк і віддавав назад.

«Було вас уже немало! Не одного зазнала моя сива голова!» думав Петро Космач, дивлячись на відзнаку ревізора мадьярських королівських залізниць.

Спокійно, наче кожен день зустрічався з ревізором, простягнув руку за білетом, коли ревізор подавав йому назад.

Ревізор ступив крок далі, а контролер показав на в'язку з дубовими стовпцями:

— А на це квитанцію маєте?

Знову стихли балачки серед пасажирів, наче ось-ось щось мало трапитися.

— На се, прошу, пане ревізор, не маю! — спокійно мовив Петро Космач, кладучи руку за в'язку, мов пани хотіли від нього її забирати.

— По-перше, такі в'язки треба здавати в багажний вагон, по-друге, мусай платити на їх провіз! — став повчати контролер на говірці низинного села. Відчувалося, що він хоче вислужитися перед ревізором.

— Мусай, великий пане! Коли треба, то треба! — погоджувався Космач. Адже він і не думав заперечувати, бо знав, що панські закони на залізниці тверді.

— Що то за багаж? — питав ревізор, звертаючись до контролера і виймаючи з ташки книжку з квитанціями.

Контролер став пильніше приглядатися до в'язки, побачивши на одному з стовпців вирізьблені слова.

— Що тут везете? — звернувся до Космача.

— Хрест! — несподівано для пасажирів відповів Космач.

Монахиня, що сиділа на краєчку лави з затиснутим в білий накрахмалений панцер обличчям, перехрестилася і, певно, шептала слова молитви, бо її складені досі байдуже губи живо ворушилися.

Ревізор спокійно перегортав листок за листком кишенькового довідника залізничних тарифів. Адже мав знайти, до якої категорії віднести цей незвичайний багаж.

— Хрест? — раптом задивилася на в'язанку говірлива і метушлива пані, стиснувши вкриті червоною помадою губи і склавши до молитви білі руки, на яких нігті були схожі на стиглі червоні ягоди. Наче набрала в рот води, замовкла у здивуванні. Їй за життя вперше довелося подорожувати у вагоні з пасажиром, що везе хрест. Кудись ділася балакучість і її подруги, що сиділа поряд й ніяк не могла второпати, про що йдеться. Тільки чоловік з кучерявою рудуватою борідкою і обличчям, крізь щетину якого пробивався рум'янець, з двома покрученими космами, ретельно закинутими за вухо, зберігав кам'яний спокій і холодну байдужість. Як бач,

його розум був зайнятий вираховуванням якихось незвичайно складних комбінацій, бо думкою весь був у напрузі і зосередженні.

Ревізор не міг знайти в книжці того, чого шукав.

— Ану підніміть! — вказав на в'язку і глянув на контролера.

— Що за вага? Ачей залізний? — дивувався контролер.

— Важкий наш хрест! — коротко обірвалося з уст Петра Космача, який спокійно стояв далі, обіпершись плечем об стінку.

Трохи подумавши, глибоко зітхнув і додав:

— То, знаєте, з дубка, що ріс в кінці огороду, на самій межі... Сама челлінь... то ніколи не зогниє. Буде стояти, доки сього світа! — міркував старий Космач, поглядаючи на в'язанку.

— А куди ви його везете? — поцікавився ревізор, відклавши довідника.

— Ади, вже недалеко, до Хуста.

— До Хуста? — повторив контролер і з цікавості нахилився до в'язанки, щоб прочитати вирізьблені на стовпці слова:

«Микола Космач тут спочиває... року божого 1940 юнія 6...»

— Микола Космач? — хтось вигукнув здивовано.— Той Космач, що чотирьох жандармів поклав одним махом на землю? — хтось допитувався голосом, в якому було більше страху, аніж цікавості.

— Ав зіс, Микола Космачеле, бітангес, лайдакес! — скрикнув рум'яний чоловік з рудою бородою і схопився з місця, як ужалений.

Хтось на лаві потиснувся, щоб дати старому місце. Та Космач не сідав. Пасажир з рум'янцем на щоках потупцював у протилежний кінець вагона. Звідки було знати пасажирам, що Космачів син два місяці тому пустив димом в селі під полониною крамарню з шинком найбагатшого лихваря Тересвянської долини.

— То вашого сина в дворі хустської тюрми...—допитувався контролер.

— Мого Микулку, прощун би! — важко вимовив Петро Космач.— Продали газди, бодай Божого лиця не узріли,— додав, помовчавши хвильку.

Монахиня схопилася з місця, мов на неї жбурнули холодної води.

— Кажуть, що одної ночі він мав всі Божі храми спалити... А з нересницької церкви чашу украв... добре, що піймали жандарики! — обурилася святенниця, полотніючи.

— Та де би він хотів палити... Де він міг чашу украсти... то була така дитина, що мурянця шкодувала розтоптати... ніколи нічого поперек мого слова не сказав,— бідкався старий, говорячи ласкаво про сина Миколу.

Ревізор про щось на незрозумілій мові розпитував контролера.

— Пан ревізор питають, за що судили вашого сина? — звернувся контролер до старого.

— На обручі ходив! — відповів старий, мимохіть моргаючи лівим оком, яке сльозилося.— Його б ніколи не піймали, такий був хитрий та прудкий. Але свої пси видали його,— додав старий, наче у цих словах мав знайти потіху і розраду в горі.

— Платіть, старий! — звернувся до Космача контролер, подаючи

Кілька селян, що сиділи поблизу і не встрявали в розмову, глянули один на одного, вийняли пенги і подали контролеру.

Здивований ревізор знову про щось розпитував.

Тендітна пані відчинила шкіряну сумку й почала збирати дрібні гроші. Простягаючи їх Космачу, щебетала:

— Який чудовий дідусь... прямо ікона!

Петро Космач удав, що нічого не бачить. Раптом він здригнувся, задивившись на нігті пані. Мабуть, йому здалося, що то на її пальцях застигла кров його сина.

— На свого пса і двох палиць мало!..— кинув хтось з селян услід контролеру пасажирського поїзда.

— Хоч би в свойому селі лежав! — мов не почув сказаного, мовив Петро Космач, бо думками був з сином.— А то з ним всього тільки й буде, що сей дубок! — сказав, беручи під пахву в'язку, коли поїзд уповільнив рух.

ВІРА СЕЛЯНСЬКА, 1926 —

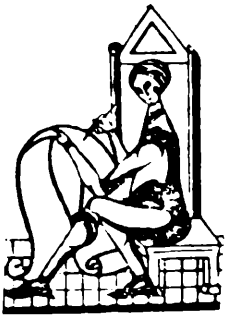

Педагог і письменниця відома під псевдонімом Віра Вовк. Родом із Борислава. Поетка-модерністка. Окремо появилися збірки віршів — "Елегії", "Чорні акації", "До вершин духа", "Любовні листи княжни Вероніки" та повісті "Душі і дервіші" і "Вітражі". Дала на португальській мові антологію української поезії у власному перекладі. Останньо переїхала з Ріо де Жанейро в Ню Йорк. Знана з надто ліберального ставлення до деяких проявів життя під совєтами.

ХЛОПЧИК ПІШОВ У ПРАЛІС

Ай, малий хлопче, не йди
У праліс шукати іграшок,
Коралівка тобі не сестра,
Не брат тобі чад диких квітів.
Ще вчора небом посухи
Бігла худа гієна,
Шкірила жовті зуби
І ссала матерям груди.
А потім прийшло те сонце
З чорним обличчям колюнґи.
Сьогодні плач немовлят
Тече по розколених скелях,
Сьогодні вітру турбіни
Мелять стежку на пил.
Сонце посухи близною
Сіло в імлі,
Шаршаві струни фавель
Липнуть до гір.
Ай, малий хлопче, не йди
У праліс шукати іграшок,
Коралівка тобі не сестра,
Не брат тобі чад диких квітів.
Це твоя мати в заулках
Бризкає троєним сміхом,
В ліяни її волосся
Впилася біла рука.
Не йди хоч ти, малий хлопче,
Куди не треба ходити.

Кульгавка тобі не сестра,
Не брат тобі чад диких квітів.
Гойдають жмені малят
Папіруси — кропила
Над домовиною
З відгоном голубінки
Серед випарів зілля.
Хлопчик лежить покірно:
Руки й ноги рядком,
На віях ще спів сабії,
На губах — кваскові ягоди.
Хлопчик пішов у праліс.

ІГОР ШАНКОВСЬКИЙ, 1930 —

Уродженець Стиря, син проф. Лева Шанковського, відомого публіциста і журналіста. Дитячі роки прожив в Стрию, звідки ще юнаком виїхав з родичами на еміграцію. Почав писати вірші ще будучи в Німеччині. Перша його збірка "Квітнева Дань" вийшла в 1958 р. в Мінхені, відтак у Філядельфії в 1960 р. друга збірка "Дисонанси". Ігор має гарний ліричний голос. Будучи при війську в Японії виступав там на концертах, видав кілька платівок з українськими і японськими піснями. Тепер працює викладачем на Університеті в Канаді. Свої вірші друкує теж в різнородних головно молодечих журналах і періодиках.

ПІСНЯ

Гей, пісне лісова!
Лети, дзвени, розмай дрімучий спокій
І мчи до сонця...
— і летять слова,
І яр лежить у тінях, крутобокий.

Зірвалась пісня.
Звуки молоді
Здивовано вітри ловили тихі,
І зайчик насторожився малий,
І сарни розгулялись, наче діти,
І дикий яструб сколихнув крилом,
І навіть лис, розгублений і злий,
Побіг, бо пісня і веселий ранок
Відстрашили його смачний сніданок.

Зростала пісня,
Міцніли звуки радісно-живущі;
Немов хлопчина, відгомін побіг
І відгукнувся піснею у гущі.

ЮНАК НА ЧАТАХ

Він пристанув, промовив слово:
— Як ведеться, юначе?
— Я здоров, командире Підково, —
Донеслося хлоп'яче.

Усміхнувсь командир. Любо стало.
— Дай, юначе, правицю,
Воїн ти і стоїш, як пристало,
За врожайну землицю. —

І пішов. А хлопчина: »Чи сон це?«
Ще пильніше — на чати.
А навколо і запах, і сонце,
І зелені Карпати.

Залишився щасливий, вартує,
Автомат у долоні.
Чотирнадцяту весну гартує
У повстанськім загоні.

І чому тільки тиша німа,
і думок бунтівливих загін,
і буденности вид наболілий
з уст посохлих зривають проклін?
І чому, як ніколи, тепер,
крізь світанки, хоч сонце, похмурі
і крізь день боязкий, мов зомлілий
міцно хочеться бурі...
... як ніколи, тепер.

Щоб цілунки
жар-первинні, як [illegible] грунної,
опекли міцно [illegible]
Я бажаю її,
хоч була б вона [illegible] такої
ще у нашій добі не [illegible].

Хай дзвенить стоударами криці
і співучі приносить вітри,
і знетяжить насичені хмари,
і розсипле над світом ясні,
полум'яні, грізні блискавиці.
Хай летить, наче вершники три,
що несуть на шаблях подих кари,
хай співає могутні пісні
гордим бунтом моєї Столиці.

Бо над світом мерзенність тяжить,
безхребетним складають поклін,
і буденности вид наболілий
з уст посохлих зриває проклін.
І тому, як ніколи, тепер,
крізь світанки, хоч сонце, похмурі
і крізь день боязкий, мов зомлілий,
міцно хочеться бурі...
... як ніколи, тепер!

Вершник

Він примчить на гарячім коні,
одчайдушний, величний такий,
у шоломі, в залізо закутий,
довгочеканий вершник грізний...
Він примчить, щоб дрижала земля
де на згарищах горе голосить,
де встеляється смуток забутий,
дзвінко крикнувши: Досить!..
...щоб дрижала земля

В тишині лісовій
він розбудить налякані віти
і смерекові килими гір.
І воскреснуть пісні,
десь на обріях зовом трембіти
відізветься схвильований бір.

Він помчить із мечем над містами,
де промчить, там не стане тюрем,
там життя буде знову горіти —
і невгнуте, тверде, наче мур,
рідне військо там встане полками.
З чужини на святий чорнозем
ще повернуть розгублені діти,
вічні храми, Софія і Юр,
золотими зрадіють хрестами...

Ще лиш мить, він прилине, примчить
одчайдушний, величний такий,
у шоломі, в залізо закутий,
довгочеканий вершник грізний...
Він примчить, щоб дрижала земля,
де на згарищах горе голосить,
де встеляється смуток забутий,
дзвінко крикнувши: Досить!..
..щоб дрижала земля.

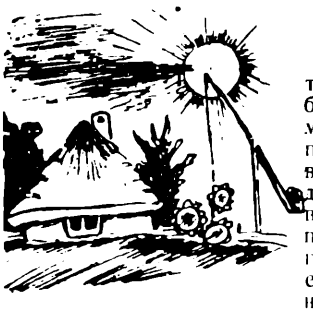

ВАСИЛЬ ВОВЧОК, 1933 —

Студент Ужгородського університету і поет родом із с. Нижній Бистрий біля Хусту. Юнак талановитий і намагається за всяку ціну втриматися на поверхні совєтських буднів. Вписався в партію, вихваляє в своїх віршах владу і готується до життя в даних умовинах. Пише цікаво і талановито і за половою пропагандивних віршів проглядають чисті самородки дійсної поезії. Дещо передруковуємо, щоб запізнати читача із творчістю наших молодих на рідних землях.

ТУРУ-ТУРУ

З-під гірського неба чули ви трембіту,
Про велику радість повідав я світу:
«Світе синій, світе,
Сонце у нас світить.
В кожній хаті, в зворі
Правди світять зорі.
Туру-туру.

Над горами день-година,
Веселиться полонина,
Забуває журу.
Туру-туру.
Мов хмарки, пливуть отари,
І не стріне більш вівчарик
Злу недолю хмуру.
Туру-туру».

З гір далеко видно й чути,
Де народ живе розкутий,
Мов орел гірський сміливий,
Мій народ живе щасливий.
«Туту-туру»,— чути знову
Полонини вільну мову,
Що летить з гори на гору,
Наче пташка в теплу пору.

Гей, ті милі «туру», серцем не забуті
І в далекім місті, в ріднім інституті.
Візьму ніжну дримбу чи дзвінку бандуру,
Так крізь сон неначе чую знову «туру»,
Й знов стою-співаю там, де та смерічка,
А мій голос чує в Бистрому Марічка.

«Ой Марічко-чічко,
Весела леліє,
Куди ходиш, рибко,
Відти теплим віє,
Серце моє гріє.

Де твоя хатина,
Де твоє віконце,
Там кохання мого
Спіє ніжне гронце,
Звідти сходить сонце.

Де твоє злітає
«Шіда-річка-дана»,
Квітом заростає
Там земля кохана,
Там весна рум'яна».

Кажуть, хто вівчарську не згубив натуру,
Умирати буде і шептати «туру».
— Туру-туру-туру!

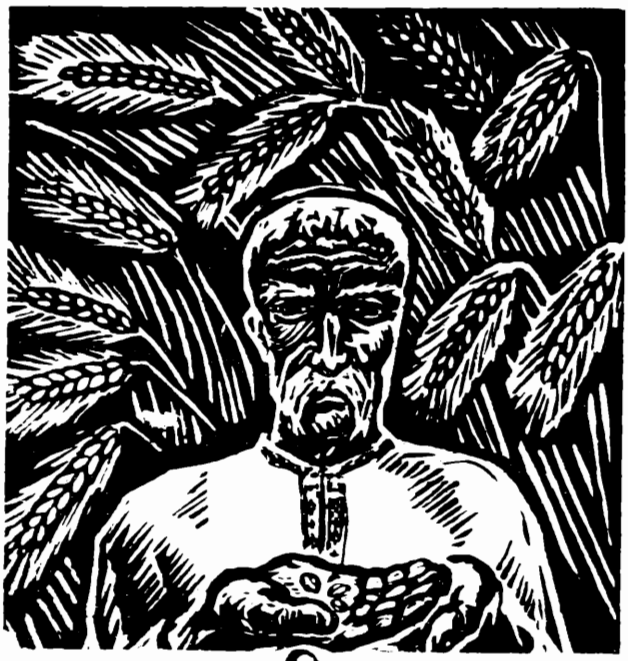

МИКОЛА ІЛЬНИЦЬКИЙ, 1934 —

Редактор, літературознавець і поет. Народився в с. Ільник на Турчанщині а вчився в Дрогобицькій гімназії і педінституті. Перша збірка поезій "Земні артерії" вийшла 1965 р. у Львові. Його літературно-критичні статті друкуються в "Жовтні" та в "Дніпро". Ільницький талановитий поет але покищо поза рямки партійних деректив не виходить.

РОЗМОВА

У полі трактор виорав леміш,
І віч-на-віч віки зустрілись в полі.
Тополі позбігались босоніж,
І стали зачудовані тополі.

Що перший блиснув променя ясніш,
І чує перший тиху мову брата:
— Лишив мене господар в борозні,
Бо мусив сам меча у руки брати.

Плуги у полі дерном поросли,
А вдома ждали жони і невістки.
Тополі вгору віти підняли
І вгору потяглись, як обеліски.

Вже розтинали небо в вишині,
А молоді до них тяглися знову,
Як добре, що сьогодні навесні
Плуги, а не мечі ведуть розмову.

ОСТАННЯ ПОДОРОЖ ПОЕТА

Несуть труну по Україні. Траур
Людські серця повив у чорний креп.
Зі скель, дерев і трав гарячі сльози,
Стікаючи по українських ріках,
Вливаються в моря од сліз солоні.
Свічками по ночах палають зорі
І капають, як віск, на узголов'я.
Несуть невсипні материнські руки
Своїх ще не народжених дітей
Прощатися з Тарасом. Зашумлять
Понад Дніпром поетові століття
Ударами землі по домовині,
І шелестом стовікових дубів,
І сивими туманами скорботи,
І думами достиглими, як овоч.
Несуть труну Тараса Україною,
Неначе трон володаря. Ескорт
Найродовитіших династій світу:
Синів землі — одвічних хліборобів,
І кобзарів, що прадідів діла

Для правнуків кладуть на многострунна.
Оті діла — Тараса спраглі мрії —
Нащадкам зашумлять пахучим колосом,
Щоб стати їм духовним вічним хлібом.
Ридають реквієми. Із плечей
Труну знімають у мовчазній тиші,
У дзвони б'є блакитний небозвід,
І хилить небо голову невкриту.
Несуть труну по Україні. Тричі,
Як то годиться, вдарять об пороги
Дніпровських берегів, і віддадуть планеті:
Тепер поет належить їй. Земля
Навкруг осі кружляє обережно,
Щоб сина не збудити. Лиш Дніпро
Наспівує у вуса колискову.
Та вдарив раптом у там-там Ніл,
Танцює стрункостанна Міссісіпі,
І кропить Ганг священною водою.
Благословен поет, кому в труні
Земля співає вічну колискову.

БОГДАН РУБЧАК, 1935 —

Поет-модерність родом із Калуша проживає в Ню Йорку. Цікавий змістом і формою, на особлившу увагу заслуговують його літературознавчі статті. Належить до літературної групи "Слово" в Ню Йорку. Друком появилися такі твори—збірка віршів "Камінний сад", "Промениста зрада", "Дівчина без країни" оповідання — "Вечір в житті Ірини" та есеї. Чимало його праць розкинено в періодичних виданнях, а в тому і в збірниках "Слово".

В січні не кровоточать
ні дерево, ні слова.
Клубочеться мертве клоччя,
де клубився трав навал.

Дні, що в мареннях пісні
летіли миттю відмін,
тепер до білости дійсні,
тепер до снігу німі.

До мислів, травнями хворих
заплутаних в зелень ден,
по білих, глухих коридорах
вирлатий лікар іде.

Дозою ліку-морозу
вбиває жар юних лиць,
впорскує в вени наркозу
мільйонами срібних глиць.

Мені ж він не допоможе,
той білорукий аскет,
бо сон мій ще заворожен,
блищать ще в очах казки,

і струмінь точної ртуті
мстить за моменти ночей,
купані квітнями в труті,
в цикуті твоїх очей.

А ПОТІМ ПОЇХАЛИ ДОДОМУ

Спогади, знайдені болем,
вирують, тісняться, місяться;
а рейки біліють полем,
блищать прощаннями місяця.

Сидить вже моя кохана
перед щоденним дзеркалом:
обличчя — любови рана —
забандажоване злом.

І очі вже не варстати
сонць, і волосся — не безум.
Руки не хочуть співати:
нудьгує вагоном сум.

Мітами втомлені губи
поблідли. Вертатись доводиться.
На станціях лямпи голубить
Безвірниця — Світородиця.

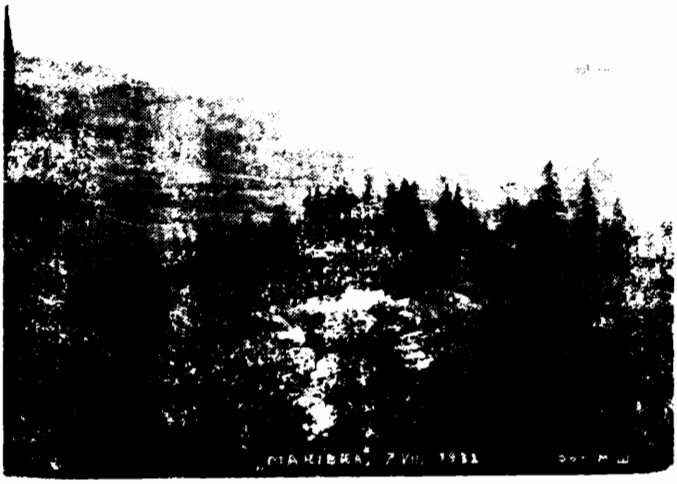

Панорама Маківки й стрілецьке кладовище

ЄВГЕН ТИТИТКАЙЛО

Поет родом із Борислава на Бойківщині, хоча юність провів на Волині. Селянський син пройшов крізь злидні життя але навчився самотужки читати в дванадцять літ а там пішов у школу і на студії. В літературу ввів його Платон Воронько. В його поезіях гарно описана Бойківщина і взагалі українська земля і народ.

* * *

Там тумани — русі-русі —
В шуварі лягають спати.
Піють півні на обрусі,
Ленехою пахнуть хати,
Снять весіллями дороги,
Що ведуть в літа дівочі.
Там до місячного бога
Жаби моляться щоночі...

ТИСЬМЕНИЦЯ

Тут крик оленя тишу не розкрає,
Не хрусне гілка, впавши під копита.
Тут рідко, небо кинувши безкрає,
Сідає птиця прохолоду пити.

Тут між камінням риба не заграє,
Бо дно ріки тісне, немов корито.
Та гуркне грім — і вже несамовито
Клекочуть в зворах чорні водограї,

Ламають буки, вивертають скали —
І котять долом круговерть гарячу,
Де громобою крешуть самопали...

Ріко моя, твою пізнав я вдачу,
Тому приходжу у годину скрути —
Гірської сили
Дай-но зачерпнути!

ПОХОРОН БОГДАНА

Везли його у польовім ридвані...
Що зліва — чорний кінь,
А справа — білий.
Що зліва — темна ніч,
А справа — ясна днина.
А ще ішли три сестри-жалібниці,
І їм було байдуже до мерця.
Що перша пишком плакала для себе,
А друга так лиш, для людського ока,
А третя злості не могла втаїти,
І їй було байдуже до мерця.
А віддалік сумна стояла мати,
Очей печаллю спопеливши небо...
А він лежав на килимі узорнім,
Немов приліг спочити по роботі,
І зорі гасли у його зіницях,
Бо при житті любив і небо, й зорі...
І лиш рука, закохана у зброю,
Стискала твердо вірну булаву.
...Його везли
У польовім ридвані.

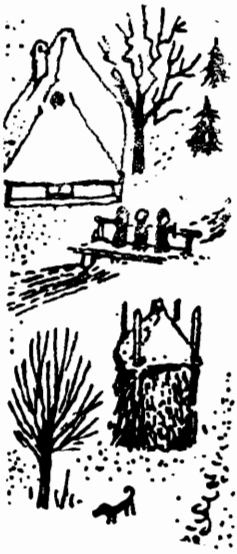

ЖАР-ПТИЦІ

На тій горі, де вільхи корчуваті,
Де брів туман, як вівці по голиці,
Світився вогник у притихлій хаті,
І ніч снувала дивні небилиці

Про скарби ті незнайдено-багаті,
Що Довбушем зариті у пивниці...
І шелестіли крилами жар-птиці,
І сизі крила марились хлоп'яті.

З тих пір уже не спалося малому,
Пішло у світ — за гори і озера —
Збирати людям дивовижні пера.

І ось тепер вернулося додому.
Стоїть. Мовчить. Кого тут розпитати?
Нема жар-птиць,
Нема і тої хати...

ВОЛОДИМИР ФЕДИШИНЕЦЬ. 1943 —

Поет, літературознавець і педагог та журналіст. Народився на Верховинській Міжгірщині. Закінчив педагогічну школу в Мукачеві та філософічний факультет в Ужгородському університеті. Працював педагогом і журналістом. Чи вийшли його вірші окремими збірками—невідомо.

Любіте матір, як ім'я
Дідівської землиці!..
Якщо поетом стану я —
Спасибі, нене-жнице!

Любіте землю солов'я
В червоному промінні!..
Якщо поетом стану я,
Спасибі, Україно!

Пісне, я дуже занятий,
Піди поцілуй дружину
замість мене!
Ой ні, вибач,
до дружини я сам піду.
Пісне, я страшно занятий,—
Піди потіш маму
замість мене!
Ой ні, вибач,
до матері я сам піду.
Пісне, я вельми занятий,
Піди поклонися людям
замість мене!
Ой ні, вибач,
до людей я сам піду.

...Пісня давно поцілувала дружину.
Пісня давно потішила маму.
Пісня давно поклонилася людям...

...А хто ж бо народив пісню?..

БІБЛІОГРАФІЯ ВИКОРИСТАНИХ ПРАЦЬ

ТВОРИ АВТОРІВ ІЗ БОЙКІВЩИНИ:

1. Антологія українського оповідання. Київ, Держ. вид., 1960. 4 т.
2. Антоголія української поезії. Київ, Держ. вид., 1957. 4 т.
3. Антольогія українського письменства в Канаді. т. І. Вінніпеґ, 1941. 158 ст.
4. Антонович, Роман. Бурлацьким шляхом. Львів, Укр. культура, 1935. 146 ст.
5. Барвінський, Олександер. Виїмки з української народної літератури. ч. III. Львів, Н.Т.Ш., 1922. 664 ст.
6. Бірчак, Володимир. Василько Ростиславич. Берлін, Українське слово, 1923.
7. Бірчак, Володимир. Володар Ростиславич. Львів, Просвіта, 1930. 176 ст.
8. Бірчак, Володимир. Під небом півдня. Львів, 1907. 110 ст.
9. Бірчак, Володимир. Проти закону. Вінніпеґ, І. Тиктор, 1953. 128 ст.
10. Бірчак, Володимир. 1,000,000; оповідання. Львів, В. Боберський.
11. Бобикевич, Олекса. "Настоящі". Київ, Укр. накладня, 42 ст.
12. Боролич, Юрко. Під одним небом. Братислава, 1958. 131 ст.
13. Вік. т. 3. Київ, П. Барський, 1902. 566 ст.
14. Вітрила; альманах молодих авторів України. Київ, Молодь, 1967. 208 ст.
15. Гренджа-Донський, Василь. Покрив туман співучі ріки. Ужгород, 1928. 158 ст.
16. Тобі, рідний краю. Ужгород, 1936. 48 ст. (Цей сам автор).
17. Дем'ян, Лука. Оповідання синіх Карпат. Київ, Дніпро, 1964. 198 ст.
18. День поезії. Київ, Рад. письменник, 1967. 343 ст.
19. Дмитренко, М., псевд. Михайлик; оповідання. Торонто, Євшан зілля, 1960. 50 ст.
20. Кміт, Юрій. В затінку й на сонці. Коломия, Галицька накладня. 112 ст.
21. Кобринська, Наталя. Виборець. Київ, Рух, 1926. 44 ст.
22. Кобринська, Наталя. Вибрані твори. Київ, Держ. вид., 1958. 417 ст.
23. Ковалів, Степан. В останній лавці. Львів, У.Р.В.С., 1911. 174 ст.
24. Ковалів, Степан. Риболови. Львів, У.Р.В.С., 1903. 186 ст.
25. Ковалів, Степан. Ройтів шиб. Київ, Рух, 1926. 77 ст.
26. Ковалів, Степан. Твори. Київ, Держ. вид., 1958. 722 ст.
27. Ковалів, Степан. Щаслива бабуня. Львів, У.Р.В.С., 1911. 145 ст.
28. Коваль, Богдан. Жорстоке щастя. Львів, І. Тиктор, 1939. 128 ст.
29. Козловський, Олександер. Мірти і кипариси; збірка поезій. Львів, У.Р.В.С., 1905. 86 ст.
30. Козловський, Олександер. Поезії. Київ, Рад. письменник, 1966. 130 ст.
31. Козловський, Олександер. Поезії. Київ, Рад. письменник, 1966. 130 ст.
32. Козоріс, Михайло. Дві сили; нариси. Київ, Західна Україна, 1927.
33. Кравців, Богдан. Зимозелень; Сонети й олександрини. Филаделфія, Америка, 1951. 29 ст.
24. Кравченко, Уляна. Вибрані твори. Київ, Держ. вид., 1958. 498 ст.
35. Кравченко, Уляна. Мої цвіти; нариси. Коломия, Загальна книгарня, 1933. ст. 189-267.
36. Кравченко, Уляна. На новий шлях; поезії. Коломия, 1928. 143 ст.
37. Крушельницький, Антін. Український альманах. Київ, 1921. 509 ст.
38. Кузьмович-Головінська, Марія. Горбатенька. Торонто, Добра книжка, 1958. 48 ст.
39. Кузьмович-Головінська, Марія. Осіннє листя. Торонто, Добра книжка, 1965. 390 ст.
40. Кузьмович-Головінська, Марія. Попудник. Торонто, Добра книжка, 1965. 44 ст.
41. Лепкий, Богдан. Струни; антологія української поезії. Берлін, У.Н.Б., 1922. 2 т.
41. Лімниченко, Василь. Верховинець. Львів, М.Т.М., 1938. 135 ст.
42 Лімниченко, Василь. З війни. Львів, 1920. 30 ст.
43. Лімниченко, Василь. Хуртовина. Львів, Русалка, 1921. 54 ст.
44. Молоді голоси; літературний альманах. Пряшів, 1956. 176 ст.
45. Нові поезії. ч. 4. Нью Йорк, 1962. 80 ст.

46. Парфанович, Софія. Загоріла полонина. Авґсбурґ, 1948. 88 ст.
47. Парфанович, Софія. Наші дні; новелі. Авґсбурґ, 1948. 143 ст.
48. Парфанович, Софія. У лісничівці. Буенос Айрес, М. Денисюк, 1954. 183 ст.
49. Пасічинський, Ісидор. Безталанний; поема. Коломия, І. Білоус, 1872. 55 ст.
50. Патрус-Карпатський, Андрій. Бескиде, відрадо моя. Київ, Рад. письменник, 1961. 126 ст.
51. Писання Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича і Якова Головацького. Львів, Н.Т.Ш., 1884. 382 ст.
52. Письменники Західної України 30-50-х років. XIX ст. Київ, Дніпро, 1965. 651 ст.
53. Підгір'янка, Марійка. Мати страдниця. Львів, М. Матвійчук, 1929. 42 ст.
54. Поліщук, В. Казки карпатського лісу. Ужгород, Карпати, 1968. 271 ст.
55. Привіт д-ру Івану Франку. Львів, Н.Т.Ш., 1898. 240 ст.
56. П'ятка, Степан (Ковалів). На прічках. Львів, 1906. 34 ст.
57. Смолій, Іван. Дівчина з Вінниці. Реґенсбурґ, Укр. слово, 1947. 94 ст.
58. Смолій Іван. Зрада. Буенос Айрес, Ю. Середяк. 1959. 152 ст.
59. Смолій, Іван. Кордони падуть; повість. Вінніпеґ, І. Тиктор, 1951. 160 ст.
60. Смолій, Іван. У зеленому Підгір'ї. Дрежи Сіті, Свобода, 1960. 191 ст.
61. Твори М. Шашкевича, Я. Головацького, Н. Устияновича і А. Могильницького, Львів, Н.Т.Ш., 623 ст.
62. Твори Н. Устияновича і А. Могильницького. Львів, Н.Т.Ш., 1913. 510 ст.
63. Филипчак, Іван. Дмитро Детько; іст. повість. Львів, І. Тиктор, 1935. 127 ст.
64. Филипчак, Іван. За Сян. Коломия, "ОКА", 1929. 2 т.
65. Франко, Іван. Бориславські оповідання. Київ, Дніпро, 1966. 341 ст.
66. Франко, Іван. Вівчар; Бориславські оповідання. Київ, ВДВ, 1920. 94 ст.
67. Франко, Іван. Захар Беркут. Київ, Держ. вид. 1954. 158 ст.
68. Франко, Іван. Захар Беркут. Київ, Дніпро. 1968. 223 ст.
69. Франко, Іван. Із днів журби; поезії. Львів, 1900. 127 ст.
70. Франко, Іван. Лірика. Київ, Дніпро, 1966. 203 ст.
71. Франко, Іван. Не спитавши броду; повість. Київ, Наукова думка, 1966. 242 ст.
72. Франко, Іван. Оповідання та повісті. Київ, Держ. вид., 1963. 470 ст.
73. Франко, Іван. Поеми. Львів, У.Р.В.С., 1899. 129 ст.
74. Франко, Іван. Полуйка і иньші бориславські оповідання. Львів, У.Р.В.С., 1899. 96 ст.
75. Франко, Іван. Семпер тіро; збірка поезій. Київ, Криниця, 1917. 138 ст.
76. Франко, Іван. Твори. Київ, 195?—1956. 20 т.
77. Франко, Іван. Київ, Молодь. 1955. 361 ст.
78. Цеглинський, Григорій. Кара совісти; драма. Вінніпеґ, Укр. книгарня, 82 ст.
79. Цеглинський, Григорій. Шляхта ходачкова; комедія. Львів, 1911. 115 ст.
80. Цегельська, Олена. Петрусева повість О.П.Д.Л., 1950. 39 ст.
81. Цегельська, Олена. Тайни гір; повість. Филаделфія, Америка, 1952. 111 ст.
82. Чайковський, Андрій. Віддячився. Нью Йорк, Говерля, 1958. 248 ст.
83. Чайковський, Андрій. За наживою; повість. Львів, І. Тиктор, 1934. 128 ст.
84. Чайковський, Андрій. Малолітний. Станиславів, Вернигора, 1920. 152 ст.
85. Чайковський, Андрій. На уходах. Реґенсбурґ, Укр. слово, 1947. 2 т.
86. Чайковський, Андрій. Не було виходу. Львів, Просвіта, 1927. 62 ст.
87. Чайковський, Андрій. Олюнька; повісті та оповідання. Львів, Каменяр, 1966. 671 ст.
88. Чайковський, Андрій. Панич. Львів, Поділля, 1926. 259 ст.
89. Чайковський, Андрій. Своїми силами. Львів. Діло, 1902. 530 ст.
90. Чехут, Богдан. Рідними плаями. Омага, Небр., Молоде життя, 1957. 155 ст.
91. Яцків, Михайло. Ададжіо консолянте. Львів, 1912. 93 ст.
92. Яцків, Михайло. Далекі шляхи; нариси і новелі. Львів, Всесвітня бібліотека, 1917. 98 ст.
93. Яцків, Михайло. Казка про перстень. Львів, Молода муза, 1907. 125 ст.
94. Яцків, Михайло. Огні горять, повість. Львів, 1902. 176 ст.
95. Яцків, Михайло. Твори. Київ, Держ. вид., 1963. 437 ст.
96. Яцків, Михайло. Христос у ґарнізоні. Джерзі Сіті, Свобода, 1920, 61 ст.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ІЗ ТВОРАМИ АВТОРІВ-БОЙКІВ:

1. Дзвони; літературно-науковий журнал. Львів, 1930.
2. Визвольний шлях; суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Лондон, 1947.
3. Вістник; місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. Львів, 1932.
4. Життя і слово. Ватерфорд, Онт., 1948.
5. Життя і школа; незалежний орган українського вчительства і батьків у вільному Світі. Торонто, 1954.
6. Жовтень; орган СПУ. Львів, 1940.
7. Історичний календар-альманах Червоної Калини. Львів, 1927.
8. Літопис Бойківщини, Самбір, 1931-1939.
9. На переломі; журнал політики, літератури та мистецтва. Відень, 1920.
10. Нова хата: двотижневий журнал... Львів, 1924.
11. Рідна школа; журнал української молоді. Стемфорд, Конн., 1963.
12. Русское слово; еженедельна газета. Пряшів, 1923.
13. Самостійна думка; літературно-науковий і суспільно-політичний місячник. 1930.
14. Самостійна Україна. Чікаго, 1947.
15. Світ; ілюстрований журнал. Львів, 1925.
16. Свобода; український щоденник. Джерзі Сіті, 1893.
17. Український скиталець. Відень, 1919.

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипец, Е. Украина—край туризма. Київ, 1966.
2. Бондарчук, В. Г. Радянські Карпати. Київ, 1956.
3. Ваврик, о. Михайло. По Васильянських манастирях. Торонто, 1958.
4. Возняк, Михайло. Історія української літератури. Львів, Просвіта, 1920-21. 3 т.
5. Воропай, Л. І., Українські Карпати. Київ, 1966.
6. В'юник, Андрій. Стефанія Гебус-Баранецька. Київ, 1968.
7. Григор'єв, А. М. Станіславська область. Київ, 1957.
8. Гуртула, Ірина. Народне мистецтво західних областей України. Київ, 1966.
9. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. Київ, 1968.
10. Історія української літератури. Київ, 1967.
11. Карпатские заповедники. Ужгород, 1966.
12. Касіян, Василь. (Альбум). Київ, 1962.
13. Козловський, М. Карпати кличуть. Київ, 1966.
14. Kozminova, Amalia. Podkarpatska Rus; prace a zivot lidu. Praha, 1922.
15. Кубик, М. Здраствуй Прикарпаття. Ужгород, 1965.
16. Кубійович, Володимир. Rozsireni kultur a obyvatelstva v severnych Karpatech, Bratislava, 1932.
17. Кульчицька, Олена. Альбум акварель та ліногравюр. Київ, 1958.
18. Кульчицька, Олена. Народний одяг західних областей УРСР. Київ, 1959.
19. Купчанко, Григорій. Наша родина. Нью Йорк, 1924.
20. Луців, Василь. Хрестоматія української літератури. (Рукопис) Стемфорд, Конн., 1965.
21. Мишанич, О. В. Література Закарпаття XVII-XVIII ст. Київ, 1964.
22. На землі Прикарпатській. Ужгород, 1967.
23. Огоновський, Омелян. Історія літератури руської. Львів, 1889-1894.
24. Оросвиговський-Андрелля, Михаил. Духовно-полемическия сочинения. Прага, 1932.
25. Die Osterreichischungarische Monarchie in Wort und Bild. Galizien. Wien, 1898.
26. Пачовський, Василь. Срібна земля. Львів, 1938.
27. Петров, Н. И. Очерки из истории украинской литературы XVII-XVIII вв. Київ, 1911.
28. Подкарпаская Русь. 1919-1936.
29. Przewodnik automobilowy po Polsce. t. I. Warszawa, 1930.
30. Рудницький, Степан. Географія України. (на дуплікаторі). Прага, 192?

31. Sluszkewicz, Edmund. Przewodnik po Sanoku i ziemi Sanockiej. Sanok, 1936.
32. Sujkowski, Antoni. Geografia ziem dawnej Polski. Warszawa, 1918.
33. У столітті "Русалки Дністрової"; ювілейний збірник. Самбір, 1937-1938.
34. Українська РСР; адміністративно-територіяльний поділ. Київ, 1962.
35. Франко, Іван. Нарис історії українсько-руської літератури. Львів, 1910.
36. Франко, Тарас. Про батька. Київ, Дніпро, 1966.
37. Чендей, Іван. Тячів, Рахів, Ясиня. Ужгород, 1966.
38. Шляхами Івана Франка. Львів, 1966.
39. Яворський, Ю. А. Новыя рукопысная находки в области старинной Карпато-русской письменности XVI-XVII в. Прага, 1931.

ІНФОРМАТИВНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut. Warszawa, 1963.
2. Венгеров, С. А. Источники словаря русских писателей. СПетербург, 1900.
3. Енциклопедія українознавства. Мюнхен, Молоде життя, 1955.
4. Энцыклопедический словарь Брокгавза. СПетербург, 1890.
5. Korbut, Gabriel. Literatura polska; bibliografia. Warszawa, 1917.
6. Краткая литературная энциклопедия. Москва, 1962.
7. Kulturni adresar CSR; biograficky slovnik. Praha, 1936.
8. Niesiecki, Kaspr. Herbarz polski. Lipsk, 1839.
9. Онацький, Євген. Українська мала енциклопедія. Буенос Айрес, 1967.
10. Письменники радянської України; бібліографічний довідник. Київ, 1966.
11. Reprezentacny lexikon Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Bratislava, 1936.
12. Slovnik spisovatelu narodu SSSR. Prha, 1966.
13. Українська радянська енциклопедія. Київ, 1959.
14. Український радянський енциклопедичний словник. Київ, 1966.
15. Українські письменники; біо-бібліографічний словник. Київ, 1963.

Ілюстративний матеріал та графічне оформлення цієї книжки не оригінальні. Це запозичення із періодичних та книжних видань. Недостача гроша не дозволила на новий набір і тому довелося користуватися перезнятими з оригіналів копіями. Це довело до того, що наш друк не завжди та не скрізь чіткий. Якщо оригінал не був чіткий – копія не може бути кращою, за всі недоліки в цій книжці – прохаємо вибачіння.

ЗМІСТ

Вступне слово від "Комітету Бойківщина"....5
Д-р Василь О. Луців – Літературна Бойківщина....7

АНТОЛОГІЯ БОЙКІВСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ТА ПРОЗИ

Іван Вагилевич – Жулин і Калина....18

о.А. Могильницький – Скит Манявський(уривок)....21
Рідна мова....26

о.М. Устиянович – Верховинець....27
Месть верховинця....28

о.І. Гушалевич – Де єсть руська отчина....46
До зорі....47
Туга за родинов....48
Ми в дуг підемо....48

о.О. Митрак – Хмаркож темно....49
Добре тому багатому....50

Степан Ковалів – Гриби....51
Замість....58
Ройтів шиб....60

Ісидор Пасічинський – Поклик роду....66
Зрозумійте милі діти....67
Сирітка....67
Сиротя (уривок)....68
Заніміла полонина....68

Наталія Кобринська – Свічка горить....69

Іван Франко – Сеймер ітем....73
Малий Мирон....74
Супокій....80
Не забудь, не забудь....80
Вівчар....81
Каменярі....87
Земле моя всеплодюшая мати....88

Андрій Чайковський – Осип Струмеляк....89
Думи навіяні пошумом бору (уривок)....94

Уляна Кравченко – Сонечко річками золотими ллється....101
Півіт папороті....102
З листопадових днів....103
Фіялка....104
Гнобителям....105
На Спаса....106
Карітас....107
Молодим....108

Чи ж вічно мені йти стрімкими стежками.....109
Заснуло узгір'я.....109

К. Попович–Боярська – Де Бог мій?.....110
Колись і нині.....111
Стоїть умерти.....112
Покинь.....113

Олександер Колесса – Як нас проганяли.....114
Стрілець і пава.....115
В світ за очі.....116

Іван Филипчак – Вилетіла з гнізда (уривок).....117

о. Орій Кміт – Чьодно.....123
Лист до посла.....125
Розвіяні мрії.....127

Михайло Лицків – Христос у ґарнізоні.....133
Собака.....137
Молоде вино гроніться.....138
Посол Петришин.....141

Теодор Федик – Відгомін життя.....145

Ол. Козловський – Поет і селянин.....148
На Вкраїну.....149
Дві бурі.....150
Весілля.....150

Василь Пачовський – По тучі.....151
Дзвонять дзвони.....151
Спів відлетних журавлів.....152
Як мине дитячий рай.....152
Ой щебечуть соловії.....153
Чому то як море хвилює.....153

Петро Карманський – Спіть герої спіть.....154
Із скитальчих пісень.....155

Володимир Бірчак – Драбинка Божої Матері.....158
Кладовище.....160
Лови під Буськом (уривок).....161

Марія Томбровська – Чи тобі не жаль.....168
Коломийки.....169
Співанки.....170
Українському невідомому воякові.....171
Стрілецькі окопи.....171

Михайло Козоріс – Дві сили.....172
Ти мене, сину, покинув.....176
У містечко.....178

Остап Луцький – На верхах.....181
З пісень кохання.....182

Ірина Невицька – "Дивная новина".....184

о.В. Мельник – Ходить смуток.....186
При дорозі.....186
Впали роси.....187
Моїй доні.....187
Брате, глянь на луг, на поле.....188
Вже чую легіт.....189
На небосклоні зорі гаснуть.....189
Я линув.....190
Межі.....190
Мій скорбний спів.....191
Благословенні ви.....191
Загомоніли арії колядки.....192
Інвалід.....192

Олександер Маркуш – Дроворуби.....193

Дмитро Гунькевич – "На хвилях любови" (уривок).....199

В. Ґренджа–Донський – Травневий сон.....200
Бунт у твердині.....201
Полонинський пастух.....206

Лука Демян – Кривавий заробок.....210
Лісничий.....213
Олень.....217

Софія Парфанович – Поночі.....221
У літі.....225
Неділя.....229
Сад старого пана.....233
Підвалини під читальню.....236

М. Кузьмович–Головінська – Рятунок.....239
Промінь св.священомученика Йосафата..
З Божими Дарами.....246
Рейки.....249

Богдан Кравців – Зимозелень.....253
За муром одцвіли каштани.....254
Чар–зілля.....255
З низки пісень.....256
Сонце мережить стіни суворі.....258
Святий Юрій.....259
Карпатська Січ.....260
Кривавим листом.....261

Іван Корпан – Молоді мої дні.....262
Вибігла весна.....263

До Верховини....264
Бо я зріс....264
Я син цих Верховинських гір....265
У Карпатах блисло....266

Богдан Коваль – В тіні пахучих сосон....267

Михайло Томчаній – Двоє щасливих....277

Іван Смолій – Під кордоном....284

Іван Ковалів – В ті дні лиш ти й надхненний вітер....293
Життя бурує – кличе мов орел....293
Два світи....294
Знов обрії зелом просяклі....300
Палядин....301
Ефеби....301

А. Патрус–Карпатський – Перший ранок....302
Краю мій рідний....302
Шумить привітно верховіття....303
В Берегові....303
Шлях....304

Федір Потушняк – Смерть Петрика....305

М. Дмитрько – Незабутні дні (уривок)....309

Юрій Гонта – Виноград....320
Син мій ступив перші кроки....320
Поету....320

Василь Чушів – Сльози Матері Божої Гошівської....321
Навіть молитись ворог не дасть....325
Вже одцвіли каштани....328
Пречиста не опускай нас....331
Героїня наших днів....336
Чи тямиш Славо?....342
Пальма....343
Нові обрії....344
Шабля Мазепи....347
Прийде....350
Отче Наш....350

Богдан Бора – Батьківська вулиця....351
Івано–Франківськ....352
Благословен....353
Франко....354
Визволення....355
Батько....355
На золотих покосах....356
Провесна....356
До друга....356

Юрій Боролич – Ягідки....357

Іван Чендей – У вагоні....360

Віра Селянська – Хлопчик пішов у праліс....364

Ігор Шанковський – Пісня....366
Юнак на чатах....366
І чому тільки тиша німа....367
Вершник....368

Василь Вовчок – Туру – туру....369

Микола Ільницький – Розмова....371
Остання подорож поета....372

Богдан Рубчак – В січні не кровоточать....373
А потім поїхали додому....374

Євген Титикайло – Там тумани – русі–русі....375
Тисьмениця....375
Похорон Богдана....376
Жар – птиця....376

Володимир Федишинець – Любіте матір....377
Пісне, я дуже занятий....377

Бібліографія використаних праць....378
Зміст....382